

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BELLEK VE MİMARLIK İLİŞKİSİ
KALICI BELLEKTE
MEKANSAL ÖĞELER**

**DOKTORA TEZİ
Y. Mim. Nilüfer ÖYMEN ÖZAK**

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : BİNA BİLGİSİ

MART 2008

**BELLEK VE MİMARLIK İLİŞKİSİ
KALICI BELLEKTE
MEKANSAL ÖĞELER**

**DOKTORA TEZİ
Y. Mim. Nilüfer ÖYMEN ÖZAK
502002101**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 28 Eylül 2007
Tezin Savunulduğu Tarih : 17 Mart 2008**

**Tez Danışmanı : Prof.Dr. Gülçin PULAT GÖKMEN
Diğer Jüri Üyeleri Doç.Dr. Ali İ. TEKCAN (B.Ü.)
Prof.Dr. Ayfer AYTUĞ (Y.T.Ü.)
Prof.Dr. Handan TÜRKOĞLU (İ.T.Ü.)
Prof.Dr. Nur ESİN (İ.T.Ü.)**

Mart 2008

ÖNSÖZ

Bu çalışma bellek ve mimarlık arasındaki ilişkinin varlığı üzerine şekillenmiş ve geliştirilmiştir. Farklı disiplinlerin değişik açılardan ele aldığı bir kavram olan bellek, bu çalışmada bireyin hatırladıklarının ne kadarının mekânsal olduğu, mekânın akılda kalan yönlerinin neler olduğu üzerine kurulan bir model çerçevesinde değerlendirilmektedir. Belleğin kişisel ve sosyal özelliklerinin yanında yönlendirici etkisinin gelecek nesiller, konut araştırmaları ve tasarımlarında daha nitelikli ve kaliteli çevrelerin oluşturulması için üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğuna inanıyorum.

Tez çalışmasının temellerini birlikte attığımız rahmetli hocam Prof.Dr. Hülya Yürekli'yi burada saygıyla anıyorum. Mimarlık üzerine düşüncelerinin bu araştırmanın yapılmasına ışık tuttuğu bir gerçektir.

Bu çalışma içeriği gibi bireysel bir belleğin ürünüdür fakat toplumsal olarak şekillenmiştir. Görüştüğüm değerli aile bireyleri Sn. Cengiz Solakoğlu'na, Sn. Nihat Gökyiğit'e, Sn. Çayhan Dervişoğlu'na, Sn. Latife Gürer'e, Sn. İbrahim Bodur'a, Sn. Ali Atmaca'ya, Sn. Sunay Akın'a, Sn. Turgut Alton'a, Sn. Metin Hadi Yıldızoğlu'na, Sn. Özay Turnaoğlu'na, Sn. Altan Öymen'e, Sn. Türkan Sabancı'ya, Sn. Suna Ezer'e, Sn. Nihal Yeğınobalı'ya, Sn. Nazire Dedeman'a, Sn. Murat Belge'ye ve Sn. Nevin Sürmen'e zengin katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarında bana yön veren değerli hocam Prof. Dr. Gülçin Pulat Gökmen'e katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Çalışma sırasında bana her yönden destek olan sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimle...

Mart, 2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	ix
SUMMARY	xi
GİRİŞ	1
1. KAVRAMLAR VE TANIMLAR	9
1.1. Bellek Tanımları	9
1.2. Algı Kavramı	12
1.3. Ev Kavramı	20
2. BELLEK VE MİMARLIK İLİŞKİSİ	25
2.1. Belleğin Yapısı ve Sınıflandırılması	25
2.2. Bellek Teorileri	34
2.3. Toplumsal ve Kültürel Bellek	38
3. ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE BELLEK	45
3.1. Çocukluk Döneminde Bellek Gelişimi	45
3.2. Yetişkin Dönemde Hatırlanan Çocukluk Mekânları	49
4. TÜRKİYE’DE MEKÂNSAL VE SOSYAL BELLEK	59
4.1. Cumhuriyet Öncesi Sosyal ve Mekânsal Bellek	59
4.2. Cumhuriyet Sonrası Sosyal ve Mekânsal Bellek	66
5. BELLEK MEKÂN İLİŞKİSİ MODELİ	75
5.1. Kalıcı Mekân Belleğinin Oluşumu	75
5.2. Önerilen Kalıcı Mekânsal Bellek Modeli	78
6. ALAN ARAŞTIRMASI	85
6.1. Cengiz Solakoğlu	85
6.2. Nihat Gökyiğit	90
6.3. Latife Gürer	97
6.4. Çayhan Dervişoğlu	99
6.5. Sunay Akın	101
6.6. İbrahim Bodur	104
6.7. Ali Atmaca	108
6.8. Turgut Alton	110
6.9. Metin Hadi Yıldızoğlu	115
6.10. Özay Turnaoğlu	120
6.11. Altan Öymen	123

6.12. Türkan Sabancı	129
6.13. Suna Ezer	132
6.14. Nihal Yeğınobalı	136
6. 15. Nazire Dedeman	139
6.16. Murat Belge	142
6.17. Nevin Sürmen	144
7. ARAŞTIRMANIN ANALİZİ VE YORUMLANMASI	148
7.1. Bellekte Kalan Mekânlara İlişkin Özellik ve Ölçütler	148
7.2. Bellek Mekân İlişkisi Modelinin Sınanması	152
7.2.1. Bireysel Özelliklere İlişkin Mekân Hatırlamaları	152
7.2.2. Fiziksel Özelliklerine İlişkin Mekân Hatırlamaları	156
7.2.3. Sosyal Çevre Özelliklerine İlişkin Mekân Hatırlamaları	159
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	162
KAYNAKLAR	168
EKLER	182
ÖZGEÇMİŞ	184

TABLO LİSTESİ

Tablo G.1: Görüşme yapılan kişilerin listesi	8
Tablo 1.1.: Duyuların sınıflandırılması. (Baymur, F., 1994'den uyarlanmıştır.)	14
Tablo 2.1: Kısa ve Uzun Süreli Belleğin Üç Aşaması	28
Tablo 2.2.: Bellek Türleri (Squire, 1987'den uyarlanmıştır)	29
Tablo 2.3: İnsan belleğindeki ana sistemler (Scahcter ve Tulving, 1994)	31
Tablo 7.1: Bellekte Kalan Mekânlara İlişkin Özellik ve Ölçütler	151
Tablo 7.2: Bellek-Mekan İlişkisinin Bireysel Özelliklere Göre Dağılımı	154
Tablo 7.3: Duyular Aracılığı ile Bellekte Kalan Mekan Analizi	155
Tablo 7.4: Duyumlar Aracılığı ile Bellekte Kalan Mekan Analizi	156
Tablo 7.5: Bellek-Mekan İlişkisinin Fiziksel Özelliklere Göre Dağılımı	157
Tablo 7.6: Coğrafi Bölgelere Göre Hatırlanan Yapım Tekniği ve Malzeme	159
Tablo 7.7: Bellek-Mekan İlişkisinin Sosyal Özelliklere Göre Dağılımı .	161

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil G.1: Görüşme yapılan kişilerin çocukluk evlerinin illere göre dağılımı	7
Şekil 1.1: Bilgi İşleme Süreci (Aydınlı, 1986'dan uyarlanmıştır.)	17
Şekil 2.1: Kısa süreli ve uzun süreli bellek modeli (Atkinson ve Shiffrin, 1968'den uyarlanmıştır)	26
Şekil 2.2: Kısa ve Uzun Süreli Belleğin İlişkisi (Atkinson R.C ve diğ,1990)	27
Şekil 2.3: Belleğin aşamaları (Atkinson R.C ve Atkinson R.L,1990)	27
Şekil 2.4: Bellek Sınıflandırılması (Squire, 1987'den uyarlanmıştır)	30
Şekil 2.5: Hatırlanan hayat dönemleri ve anı sayısını gösteren ilişki grafiği (Rubin, 1987)	32
Şekil 3.1: Yaşam sürecinde mekâna bağlılığın gelişimindeki kaynaklar (Chawla, 1992) .	52
Şekil 5.1: Mekanın duyum aşaması	76
Şekil 5.2: Birey algısına bağlı mekan deneyimi	76
Şekil 5.3: Kalıcı Bellekte Mekan Ögesinin Oluşumu	77
Şekil 5.4: Yaşam-mekan-bellek modeli	78
Şekil 5.5: Mekan - Bellek İlişkisi Modeli	81
Şekil 6.1: Cengiz Solakoğlu çocukluk evi dıştan görünüm (Erzurum) ...	87
Şekil 6.2: Cengiz Solakoğlu çocukluk evi eskizi	88
Şekil 6.3: Nihat Gökyiğit ve kardeşleri	91
Şekil 6.4: Nihat Gökyiğit çocukluk evi eskizi	91

Şekil 6.5: Nihat Gökyiğit çocukluk evi “peçko”	92
Şekil 6.6: Nihat Gökyiğit çocukluk evi tavanlar	93
Şekil 6.7: Nihat Gökyiğit çocukluk evi ön cephe (Artvin)	94
Şekil 6.8: Nihat Gökyiğit çocukluk evi arka cephe	95
Şekil 6.9: Nihat Gökyiğit çocukluk evi tavan arası	95
Şekil 6.10: Nihat Gökyiğit çocukluk evi üst kata çıkış merdivenleri	96
Şekil 6.11: Nihat Gökyiğit çocukluk evi kapı detayları	96
Şekil 6.12: Çayhan Dervişoğlu Çocukluk Evi Planı	100
Şekil 6.13: İbrahim Bodur çocukluk evi eskizi	105
Şekil 6.14: İbrahim Bodur çocukluk evinin resmedilmesi	107
Şekil 6.15: İbrahim Bodur çocukluk evi yeniden inşa edilmiş	107
Şekil 6.16: Turgut Alton Çocukluk Evi Bursa (Eldem, 1975)	111
Şekil 6.17: Metin Hadi Yıldızoğlu Çocukluk Evi mahallesi (Mardin)	116
Şekil 6.18: Metin Hadi Yıldızoğlu Çocukluk Evi eskizi	117
Şekil 6.19: Özay Turnaoğlu Çocukluk evi önden görünüm	122
Şekil 6.20: Altan Öymen hatırladığı ilk ahşap ev (Ulus-Ankara)	124
Şekil 6.21: Altan Öymen çocukluk evi girişteki merdivenler	125
Şekil 6.22: Altan Öymen Çocukluk Evi eskizi	126
Şekil 6.23: Altan Öymen çocukluk evi bahçesindeki sığınak	127
Şekil 6.24: Türkan Sabancı Çocukluk evi eskizi	130
Şekil 6.25: Suna Ezer çocukluk evi eskizi plan	133
Şekil 6.26: Suna Ezer çocukluk evi eskizi önden görünüm	135

Şekil 6.27: Nihal Yeğınobalı çocukluk evi eskizi plan	138
Şekil 6.28: Nazire Dedeman Çocukluk Evi Plan (Ankara)	140
Şekil 6.29: Murat Belge Çocukluk Evi Plan (İzmir)	143
Şekil 6.30: Nevin Sürmen Çocukluk Evi Plan (Tavşanlı)	146
Şekil 6.31: Nevin Sürmen Çocukluk Evinden Şimdiki Yaşama Taşıdığı Obje	147

BELLEK VE MİMARLIK İLİŞKİSİ KALICI BELLEKTE MEKÂNSAL ÖĞELER

ÖZET

Bu çalışma bellek ve mimarlık arasındaki ilişkinin varlığı üzerine şekillenmiş ve geliştirilmiştir. Farklı disiplinlerin değişik açılardan ele aldığı bir kavram olan bellek, bu çalışmada bireyin hatırladıklarının ne kadarının mekânsal olduğu, mekânın akılda kalan yönlerinin neler olduğu üzerine kurulan bir model çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bellek ve mimarlık ilişkisi bireyin yaşamında önemli yer tutan çocukluğunun geçtiği ev bağlamında incelenmektedir. Çalışmanın amacı; mekân belleğinin oluşumunu incelemek, mekân öğelerinin bellekle olan ilişkilerini değerlendirmek, bellekte kalan mekân öğelerini bulup çıkarmak olarak özetlenebilir.

Bellek, algı ve ev kavramları üzerinde şekillenen araştırmanın, kalıcı belleğe girdi olabilecek mekânsal öğelerin neler olabileceğini açıklamaya yönelik bir model kurgusu içinde ele alınmasının, çalışmanın kullanılabilirliği açısından yararlı olacağı düşüncesi, çalışmanın kapsam ve yönteminin belirleyicisi olmuştur. Modelin oluşturulmasında belleğin bireysel ve toplumsal özellikleri dikkate alınmıştır. Ev bir anlamda kişilerin yaşama biçimlerinin ifadesidir. Bireyin belleği yaşama biçiminin bir ürünü olduğuna göre, bireyin evi ve belleği arasındaki ilişki mekânsal belleğin ilk olduğu çocukluk evine kadar gitmektedir.

Bellek olgusu, Aristotle'den günümüze birçok düşünürün ilgi alanına girmiş ve belleğin duyular ve deneyimler arasındaki oluşumu farklı yorumlarla irdelenmiştir. Mekânın bellekle kurduğu ilişkinin nörolojik sınıflandırmasında belleğin episodik ve semantik ayrımlarından yararlanılmıştır. Belleğin sadece bireysel olmadığı, toplumsal olarak belirlendiği düşüncesi, bireysel olarak oluşturulan mekânsal belleği, yaşanan dönemin toplumsal, politik, mimari ve kültürel olaylarıyla, gelenek ve alışkanlıklarıyla, komşuluk ilişkileriyle ve hatırlanan oyun mekânlarıyla ortak payda altında birleştirebilmiştir.

Ev kavramı birçok farklı boyutları ile bellek ve mimarlık ilişkisinin araştırıldığı bu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Bachelard (1969)'ın evin bilinçaltı ve bilinçüstü anlamlarını içeren çalışması, Cooper ve Marcus'un (1992,1995) çocukluk evlerinin değerini ve yetişkin dönemde hatırlanan çocukluk mekânlarını incelediği araştırması; Chawla (1986)'nın otobiyografik anı analizleri ile çocukluk mekânlarının bireyde bıraktığı duyguları analiz eden çalışması, Sebba (1991)'nın yetişkinlerin çocukluk dönemlerine ait bellekte kalan çevresel deneyimlerini araştıran çalışması bellek ve mekân arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmaların başında gelmektedir. Evin çok yönlü anlamlarını içeren çalışmalar da bellek mekân ilişkisi kapsamında değerlendirilmektedir. Bu incelemeler çerçevesinde kişinin yaşadığı evini belleğine kodlayacak birçok özellik ve ölçütler ortaya çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında önerilen model, Türkiye'nin farklı kentlerinde ve konut dokularında yaşamış, yaşadıkları yörenin önemli ailelerine mensup bireylerle çocukluk evleri üzerine yapılan görüşmeler sonucunda değerlendirilmiştir.

Bu çalışma kişinin eviyle oluşturduğu olumlu ve olumsuz deneyimlerinin belleğe kodlandığını, bu kodlamaların bellekte yer ettiğini ve belli bir zaman diliminde bellekten geri çağrılabilirdiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tüm bu bellek aşamalarını dikkatle yorumlamak, konut araştırmalarını ve tasarımlarını yönlendirecek yararlı olacak yönlerini irdelemek gerekmektedir. Belleğin kişisel ve sosyal yapısının yanında yönlendirici özelliği mimarlık araştırmalarında daha nitelikli ve kaliteli çevrelerin oluşturulması için üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

RELATION OF MEMORY AND ARCHITECTURE SPATIAL ELEMENTS IN PERMANENT MEMORY

SUMMARY

This study is shaped and developed on the existence of a relation between memory and architecture. The concept of memory, which is treated by various disciplines from various viewpoints, is examined in this study within the framework of a model built on what part of an individual's recollection is spatial, and what aspects of a space are recollected. The childhood home where an individual lived through an important part of his life is selected as the space for relation of memory and architecture. The purpose of the study is to examine the formation of spatial memory, assess the relations of spatial elements with the memory and identify spatial elements maintained in the memory.

The idea that the study being shaped on concepts of memory, perception and home should be handled in a model aimed at explaining what spatial elements might be inputs to the permanent memory would be useful for the applicability of the study is the factor that determined the scope and method of the study. Individual and societal aspects of the memory are considered in building the model. Home, in a sense, is the expression of lifestyles of people. Since the memory of an individual is a product of his lifestyle, the relation between the individual's home and memory goes back to his childhood home where the spatial memory was first formed.

The phenomenon of memory has, since Aristotle to date, occupied the minds of many thinkers, and the formation of memory between senses and experience has been examined in various interpretations. Episodic and semantic distinctions of the memory have been referred to in neurological classification of the relation between the space and the memory. The idea that memory is not only individually, but also socially determined has combined the individually formed spatial memory with social, political, architectural and cultural events, traditions and habits, neighborhood relations and recollected playgrounds of the age under the same denominator.

The concept of home is examined for various aspects in the scope of this study where the relation of memory and architecture is investigated. Leading studies that identify the relation between memory and space are Bachelard's study (1969) which covered subconscious and superconscious meanings of home, Cooper and Marcus' study (1992, 1995) in which they investigated the value of childhood homes and the childhood spaces recollected in adult age, Chawla's (1986) autobiographical memoir analyses and study analyzing the feelings left by childhood spaces, and Sebba's work (1991) investigating environmental experience of adults from their childhood. Works covering multi-faceted meanings of a home are also viewed in the relation of memory and spaces. Under such studies, many aspects and criteria come out which the person would code his home into his memory.

The model proposed in this study is assessed by interviews with individuals who have lived in various cities and urban fabrics of Turkey and are from noted families of their region on their childhood homes.

This study indicates that a person's negative and positive experiences with his home have been coded into the memory; such codes have been stored in the memory and could be retrieved from the memory at certain times. Therefore, it is necessary to carefully interpret such memory phases, and analyze aspects that could be used to steer housing research and design. The individual and social structure as well as steering character of the memory is a topic that must be focused on so as to generate higher quality media in architecture research.

GİRİŞ

Son yıllarda Türkiye’de yapılan konut uygulamalarında, mimari tasarımların bir takım ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerin etkisinde kaldığı görülmektedir. Farklı yerel, kültürel ve iklim değerlerine sahip bölgelerde uygulanan konutların birçok açıdan birbirine benzerliği konut tasarımlarının mimari tasarım ürünü olmaktan çok ekonomik bir gösterge olduğunu ortaya koymaktadır. Mimari planların birer şablon niteliğinde bir konuttan diğer konuta aktarıldığı, sokak, avlu, bahçe gibi kent imgelerinin kullanılmadığı, üç artı bir, iki artı bir gibi sayısal ifadelerle konutun yaşamsal değerinden çok m² ve fiziksel boyutlarının ön plana çıkarıldığı konut tasarımları sonucunda, uygulamada ortaya nitelikleri kimliksiz ve anonimleşmiş mimari ürünler çıkmaktadır.

Konutlarda nitelik kavramı üzerine çalışma yapan araştırmacılar, geleneksel yaşam biçimini yansıtan konut imgelerinin insanların geçmişle bağ kurmaları açısından önemli olduğu görüşünde birleşmektedir. Bu bağın kurulmasında insanın yaşadığı çevreyle olan etkileşimi ve bu etkileşimi zihninde saklayıp, yeniden anımsama ve geri çağırma yeteneğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bellek, geçmiş saklama ve yeniden meydana getirme yetisidir. Ansal bir işlem olup bilinç işidir. Bellek bir yeti olduğu gibi aynı zamanda özneye nesne arasındaki etkileşimin sonuçlarını barındırma yeridir. Kişi ile konutu arasında kurulan bağın bellekte saklanması ve bellekten geri çağrılabilmesi bellek ve mimarlık ilişkisinin önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışma; yaşam sürecinde kişinin çocukluk evinden belleğinde kalan mekân öğelerinin araştırılması ve ortaya konması amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Modernizm ile başlayan ve çok sayıda konut üretimi ile ortaya çıkan anonim kullanıcı için tasarlanan konutlar tüm dünyada sokakların ve evlerin birbirine benzediği, monoton ve tekdüze bir yerleşim ortamı yaratmıştır. Bir süre sonra bu yoğun, tekdüze ve modern dünyanın “çağdaş hapishaneleri” olarak nitelendirilen evleri yarattıkları çevreleriyle birlikte sorgulanmaya başlamıştır.

İnsanlararası ilişkilerin gelişebileceği bir sosyal çevrenin oluşturulması, geçmişte komşuluk ilişkilerini güçlendiren avlu, bahçe ve sokak gibi mekânların tasarımlara aktarılması, yöresel, iklimsel ve kültürel farkların tasarımlarda ön plana çıkarılması, fiziksel çevre standartlarının artırılması ve sosyal donatı alanlarındaki eksikliklerin giderilmesi gibi birçok konu geleneksel yaşam biçiminde var olan değerleri hatırlatmaktadır. Ve mimarlık-bellek ilişkisi açısından incelenmesi gerekmektedir. Çalışmada izlenen yol şu şekilde özetlenebilir:

Çalışmanın ilk bölümünde kavramlar ve tanımlar başlığı altında bellek ve mimarinin arakesitinde oluşabilecek kavramlar irdelenmektedir. Araştırma bellek, algı ve ev kavramları üzerine temellenmiştir. Bu üç kavram arasında tezin strüktürünü oluşturan bellek kavramı, disiplinlerarası bir konu olarak ilk bölümde tanımlanmakta, sonraki bölümde ise daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Bireysel belleğin en önemli aşamalarından biri olan algının bu bölümde tanımı yapılarak, duyum ve duyuların bellekle olan ilişkisine değinilmektedir. Algı ve bellek kavramlarının birlikte değerlendirildiği bireyin yaşamını sürdürdüğü, diğerleri ile yaşadığı, yeni yaşamlar ve sosyal kategoriler oluşturduğu fiziksel, sosyal ve psikolojik etkileşimleri içeren eviyle ilgili tanımlar da bu bölümde incelenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde tezin strüktürünü oluşturan bellek kavramı farklı disiplinlerin konuya yaklaşımlarıyla ele alınmaktadır. Belleğin nörolojik sistemler ile zihin işlevi ve davranışı arasındaki ilişkisi belleğin fizyolojisi başlığı altında anlatılmaktadır. Belleğin gerçekliği başlığında ise belleği zihinsel eylem ya da zihinsel oluş olarak gören düşünürlerin konuyla ilgili görüşleri tartışılmaktadır. Belleğin sadece bireysel bir yeti olmadığını savunan Halbwachs'ın toplumsal bellek tanımı ve belleğin sosyal koşullara bağlılığı toplumsal ve kültürel bellek başlığı altında ele alınmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, insanın yaşam evrelerinin bellek ve mekân ilişkisi üzerine etkisi incelenmektedir. Öncelikle, çocukluk döneminin zihinsel gelişim aşamaları Piaget'in teorisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Çocukluktan yaşlılığa yaşam sürecinde bellek ve mekân ilişkilerinin nasıl oluştuğu ve yetişkin dönemde hatırlanan çocukluk mekânlarının nitelikleri ve yetişkin döneme etkileri üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümü, çocukluk döneminin bellekte kalan mekân öğelerini ülkenin o yıllardaki sosyal, ekonomik, politik ve mimari bağlamlarıyla birlikte ele almaktadır. Bu kapsamda öncelikli olarak geleneksel Anadolu Evi'nin mekânsal özellikleri incelenmektedir. Alan araştırmasında görüşülen bireylerin çocukluğu 1930–1970 yılları arasında Türkiye'nin farklı kentlerinde geçmiştir. Çocukluk dönemi mekân belleğine etki eden Cumhuriyet sonrası Türkiye'sinde sosyal, ekonomik ve politik durum Erken Cumhuriyet Dönemi (1923–1950), Çok Partili Dönem ve 1980 yılı sonrası olarak üç dönem halinde incelenmektedir.

Çalışmanın beşinci bölümünde araştırmada ortaya konmaya çalışılan modelin önce kuramsal çerçevesi belirlenmiş, daha sonra iç kurgusu oluşturulmuştur. Bellek, algı ve ev modelin kuramsal temelini oluşturan unsurlar olarak belirlenmiştir. Çalışmada bu üç konu geçmişten gelen ve geleceği oluşturan bir bağlamda incelenmekte ve modelin içeriğindeki hipotezlerin kuramsal temelini oluşturmaktadır. Model içeriğinin ilk aşamasında kalıcı mekânsal bellek öğelerini oluşturan girdiler algı-bellek ve mekân bağlamında çözümlenmektedir. İkinci aşamada, kalıcı belleğe girdi olabilecek mekânsal öğelerin açıklanması yer almaktadır. Üçüncü aşamada ise, kalıcı belleği etkileyen faktörler sınıflandırılarak, bireyin yaşam döngüsü içerisinde bellekle kurduğu ilişki tanımlanmaktadır. Sonuç olarak, ortaya çıkan verilerle mekân bellek ilişkisini anlatan bir model oluşturulmaktadır.

Bellek, algı ve ev kavramları üzerinde şekillenen araştırmanın, kalıcı belleğe girdi olabilecek mekânsal öğelerin neler olabileceğini açıklamaya yönelik bir model kurgusu içinde ele alınmasının, çalışmanın kullanılabilirliği açısından yararlı olacağı düşüncesi, çalışmanın kapsam ve yönteminin belirleyicisi olmuştur.

Altıncı bölümdeki alan çalışmasında; Türkiye'nin farklı kentlerinde ve konut dokularında yaşamış, çoğunlukla yaşadıkları yörenin önemli ailelerine mensup bireylerle çocukluk evleri üzerine yapılan görüşmeler yer almaktadır. Araştırmanın denekleri, çeşitli nedenlerle büyük kentlere göç etmiş ve kentte kendilerine belli bir yer edinmiş kişilerdir.

Çalışmanın yedinci bölümünde, seçilen aile bireyleriyle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin içerik analizi yapılmıştır. Niteliksel veri analizi yöntemi yardımıyla, mekân-bellek arasındaki ilişkilerin sorgulandığı, mekân

öğelerinin bellekle olan ilişkilerinin değerlendirildiği, mekân belleğinin oluşumunun incelendiği, çocukluk evi belleğinde depolanan mekânsal verilerin araştırıldığı içerik analizleri ve kodlamalar yer almaktadır.

Çalışmanın sekizinci ve son bölümünde ise, sonuçlar ve öneriler yer almaktadır. Çalışmada ortaya konulan modelle, görüşmeler sonucu elde edilen analizler birlikte irdelenmektedir. Bellek mimarlık ilişkisi modelinin amacı bellekte kalan özellik ve ölçütleri ortaya koymaktır. Bu veriler ışığında modelde ortaya konmaya çalışılan, bellekte kalan mekân özellikleri ve ölçütleri, bireysel, sosyal ve fiziksel olmak üzere üç farklı kategoride incelenmektedir. Bellek mekân ilişkisi konut araştırmalarını ve tasarımlarını yönlendirecek yararlı olacak yönleri ile değerlendirilmesi gereken önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Amaç, Kapsam ve Yöntem

İnsan belleği ile mimarlık arasındaki ilişkiyi araştıran bu çalışmada, bireyin mekânı akılda tutma, hatırlama yetisi tezin strüktürünü oluşturmaktadır. Araştırma, bireyin hatırladıklarının ne kadarının mekânsal olduğu, mekânın akılda kalan yönlerinin neler olduğu üzerine yoğunlaşmıştır. Mekân ve bellek ilişkisi bireyin yaşamında önemli yer tutan çocukluğunun geçtiği ev bağlamında incelenmiştir. Çalışmanın amacı;

- Mekân belleğinin oluşumunu incelemek,
- Mekân öğelerinin bellekle olan ilişkilerini değerlendirmek,
- Bellekte kalan mekân öğelerini bulup çıkarmak olarak özetlenebilir.

Araştırmada, anıların, olayların ve anlatımların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik niteliksel bir süreç izlenmiştir. Niteliksel araştırma kuram oluşturmaya temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır. Bu tanımda “kuram oluşturma” toplanan verilerden yola çıkarak daha önceden bilinmeyen birtakım sonuçları birbiri ile ilişkisi içinde açıklayan bir modelleme çalışması anlamına gelmektedir (Glaser, 1978).

Çalışmada literatür araştırma, görüşme, not alma, fotoğraf ile tespit, görüşmeyi kaydetme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Literatür tarama aşamasında daha önce yurt dışında ve yurt içinde yapılmış ilgili çalışmalar

incelenerek, bu bilgiler ışığında mekân-bellek ilişkisi modeli oluşturulmaya çalışılmış, bellekte kalan mekân özelliklerini ve ölçütlerini ortaya koyacak kategoriler belirlenmiştir. Belleğin biyolojik yapısını, felsefî açılımlarını ve toplumsal bellek konularını anlatan birçok kaynağa Boğaziçi ve İstanbul Üniversitesi kütüphanelerinden ulaşılmıştır. İstanbul Teknik Üniversitesi kütüphanelerindeki kaynaklarda bellek ve mimarlık arakesitinde oluşabilecek kavramlar araştırılmış ve algının, duyum ve duyuların bellek çalışmaları içinde önemli bir yer edindiği görülmüştür. Bu sebeple algı kavramı çalışmanın içerisinde ayrıca bir başlık olarak ele alınmıştır.

Literatürde bireyin belleği, yaşama biçiminin ve algılamalarının bir ürünü olarak kabul edilmektedir. Ev bir anlamda kişilerin yaşama biçimlerinin ifadesi olarak görülmektedir. Bellekte kalan mekân kişinin yaşama biçimiyle şekillenmektedir. Bellekte yer eden mekânlar kişisel özellikler, sosyal çevre ve fiziksel çevre özellikleri ile farklılaşabilmektedir.

Bu çalışmaya yön vermesi açısından araştırmada görüşülecek kişilerin kişisel özelliklerini, aile yapısını, ailenin konumunu ve geçmişini, çocukluk döneminde yaşadığı evle ilgili algılamaları ve belleğinde kalan detayları, çocukluğunu yaşadığı dönemde Türkiye'nin bulunduğu sosyal, kültürel, mimari ve politik çevreyi aktarmasına yönelik sorular geliştirilmiştir. Araştırma sorularının geliştirilmiş ve sınırlandırılmış şekli Ek 1'de yer almaktadır. Araştırma soruları dört grupta toplanmıştır. İlk grupta bireyin özelliklerini tanımlayabilecek sorular bulunmaktadır. İkinci grupta ise ailenin konumu ve geçmişi ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Üçüncü grupta yöneltilen sorularda çocukluk dönemi belleğinde kalan evin fiziksel ve sosyal özellikleri incelenmiştir. Bu sorgulamayı yaparken bilişsel haritalara başvurularak, bireylerden çocukluk evlerini akılda kalan yönleriyle kroki şeklinde çizmeleri istenmiştir. Çocukluk dönemlerini belleklerinde sorgulayan ailelerin sözlü olarak ülkemizdeki ve yaşanan bölgenin konut mimarisi tarihine tanıklık ettikleri ve belleklerinde saklı kalan bireysel izlerle yaşadıkları dönemlerin sosyal ve ekonomik durumlarını aktarmaya çalıştıkları gözlenmiştir. Dördüncü ve son grupta ise, bireyin şu an oturduğu eviyle ilgili mekân özelliklerini aktarması ve çocukluk eviyle şimdiki evini birçok yönden karşılaştırması istenmiştir.

Araştırmada görüşülecek kişi sayısı, derinlemesine inceleme yapabilmek, belleklerdeki mekân anlatımlarını ayrıntılı irdeleyebilmek amacıyla yirmi olarak belirlenmiştir. Ancak, planlanan sayıda görüşme yapıldığı halde, bir görüşmecinin hep aynı evde yaşamış olması, bir başka görüşmecinin çocukluk evinde çok az zaman geçirmiş olması ve bir diğer görüşmecinin de çocukluk evinin İstanbul'da olması nedeniyle çalışma kapsamına onyededi kişi alınmıştır. Yaş grubu olarak diğer kişilere göre daha genç olan bir birey ve yöntemde tariflenen aile özelliklerine uymayan bir diğer birey ise belleklerinde kalan mekân öğelerinin farklı anlatımları yönünden çalışma içerisinde bırakılmıştır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'i gelişimi sürecinde yer almış, ülkenin farklı kentlerinden seçilen aile bireylerinin özellikleri şu şekilde sınırlandırılmıştır:

- Çocukluk dönemlerinde daha küçük kentte yaşamış olmaları ve çoğunlukla bu kentin yönetici, bürokrat, serbest tüccar, sanayici, eğitimci, ...vb ileri gelen ailelerinden olmaları,
- Çocukluk evlerinde yerel özelliklerin bulunması,
- Türkiye'nin değişim ve gelişim sürecine tanıklık etmeleri,
- Kentte kendilerine belli bir yer edinmiş olmaları ve aileden gelen özelliklerini sürdürmeleri,
- Şu an ki yaşam biçimleriyle de üst gelir grubunda yer almalarıdır.

Ülkenin farklı kentlerinde çocukluklarını yaşamış bu kişiler, çocukluk dönemlerinde yaşadıkları evden, mahalleden ve kentten başlayarak nasıl bir değişim ve gelişim sürecinde daha büyük kentlere geçiş yaptıklarını, daha önceki kent yaşamından yeni kent yaşamına geçerken belleklerinde kalan mimari öğelerin neler olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır.

Araştırmada randevu alarak görüşme yapılan onyededi kişinin, yedi'si kadın, on'u erkektir. Kalıcı bellekteki mekân örüntülerinin farklı cinsiyetlerde aynı olup olmadığı konusu araştırmada ayrıca incelenmektedir. Görüşülen kişilerin doğum tarihleri 1940-50 arasında olanlar çoğunluğu oluşturmaktadır (8 kişi). Bu grubu, doğum tarihleri 1930-40 arasında olan beş kişi ve 1920-30 arasında doğan üç kişi izlemektedir. Görüşülen kişilerin mesleki durumlarına bakıldığında, altı kişinin üst düzey yönetici, dört kişinin sanatçı, dört kişinin emekli, iki kişinin öğretim üyesi ve bir kişinin gazeteci olduğu görülmektedir. Görüşme yapılan kişilerin çocukluk

Tablo G.1: Görüşme yapılan kişilerin listesi

	ADI SOYADI	CNS	MESLEĞİ	D.YILI	D.YERİ	Ç.EVİ	GÖRÜŞME SÜRESİ
1	Cengiz Solakoğlu	Erkek	İşadamı	1943	Erzurum	Erzurum	02:14:37
2	Nihat Gökyiğit	E	İşadamı	1925	Artvin	Artvin	01:05:31
3	Çayhan Dervişoğlu	Kadın	Emekli Öğretmen	1947	Rize	Rize	00:26:14
4	Latife Güner	K	Öğretim Üyesi	1931	Konya	Konya	00:46:02
5	Sunay Akın	E	Şair	1962	Trabzon	Trabzon	00:30:01
6	İbrahim Bodur	E	İşadamı	1928	Çanakkale	Çanakkale	01:17:53
7	Ali Atmaca	E	Ressam	1947	Kadirli	Osmaniye	00:26:24
8	Turgut Alton	E	Mimar	1937	Bursa	Bursa	00:54:55
9	Altan Öymen	E	Gazeteci	1932	İstanbul	Ankara	01:05:00
10	Özay Turnaoğlu	E	İşadamı	1941	Samsun	Samsun	00:32:19
11	Metin Hadi Yıldızoğlu	E	Hakim	1934	Mardin	Mardin	00:51:18
12	Türkan Sabancı	K	İşkadını	1936	Kayseri	Ceyhan	00:44:01
13	Suna Ezer	K	Emekli Öğretmen	1949	İskenderun	İskenderun	00:34:34
14	Nihal Yeğinobalı	K	Yazar	1927	Manisa	Manisa	00:50:88
15	Nazire Dedeman	K	İşkadını	1949	Ankara	Ankara	00:36:24
16	Murat Belge	E	Öğretim Üyesi	1943	Ankara	İzmir	00:27:18
17	Nevin Sürmen	K	Emekli	1949	Eskişehir	Kütahya	00:42:18

Mekânsal belleği değerlendirmeye yönelik görüşme yolu ile elde edilen bulgular bireylerin görüşmelerde verdikleri cevapların dağılımları, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu yöntem yardımıyla bireysel bellek değişkenleri ile mekânsal bellek arasındaki ilişkinin bir araya getirilmesi öngörülmektedir. Tez kapsamında oluşturulan bu yöntem farklı mekân değişikliklerini, bireysel farklılıkları birbirleriyle kesişen ve ayrılan yönleriyle ele almaktadır. Belleğin temelinde insan zihninin her türlü algıyı akılda tutması ve hatırlama yetisi yatmaktadır. Doğaldır ki algısal farklılıklar, mekânsal değişkenler, bireysel özellikler mekân-bellek ve birey arasındaki ilişkiyi etkileyerek, yeni değerlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. İçerik analizi ile elde edilen bulgular, çalışma kapsamında oluşturulan mekân-bellek ilişkisi modeli üzerinde sınanmaktadır.

1. KAVRAMLAR VE TANIMLAR

Bellek ve mimarlık ilişkisini araştırırken bireyin her ikisiyle de etkileşimde olduğu durumlarda ortaya çıkan tanımlar ve kavramlar bu bölümde incelenmektedir. Bellek ve mimariyi bir araya getiren önemli bir kavram olan algının tanımı yapılarak, duyu ve duyumların, algı teorilerinin bellekle olan ilişkilerine değinilmektedir. Algı ve bellek kavramlarının birlikte değerlendirildiği ev kavramı da bu bölümde fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel yönleriyle tanımlanmaktadır.

1.1. Bellek Tanımları

Farklı disiplinlerin değişik açılardan ele aldığı bir konu olan bellek, disiplinlerin her biri tarafından çok farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bellek kavramı yoğun olarak nörolojinin, psikolojinin, felsefenin ve sosyolojinin çalışma alanları içerisinde yer almaktadır. Nörologlar; belleğin nörolojik temellerini araştırırken, psikologlar; belli durumlardaki bireylerin bilişsel ve duygusal hatırlama süreçlerini, psikanalistler; belleğin uzun süreli yaşam öykülerindeki yerini, filozoflar; belleğin olgusunu, sosyologlar; topluluk belleklerinin oluşumunu, tarihçiler; insan belleğinin tarih karşısında güvenilirliğini araştırmaktadırlar.

Webster Sözlüğü'nde bellek: (1a) kişinin hatırlama kapasitesi, (1b) tanıma ve hatırlamanın tanıklığında organizmanın aktiviteleriyle veya deneyimleriyle öğrendiği ve elde ettiği şeylerin depolanması; (2a) anımsatıcı şey veya kimse, (2b) hatırlamanın koşulu veya gerçeği, (3a) geri çağırma ve hatırlama davranışı, (3b) hatırlanan kişi veya şeyin imgesi veya izlenimi şeklinde tanımlanmaktadır. (**Webster, 1984**)

Türk Dil Kurumu sözlüğünde;

Bellek: yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, akıl, hafıza, dağarcık.

Anı: geçmişte yaşanmış çeşitli olaylardan belleğin saklandığı her türlü iz, hatıra.

Çağrışım: davranışlar, düşünceler ve kavramlar arasında yer ve zaman birliğinin etkisiyle kurulan bağlantılar sonucu, bilinç alanına bunlardan birisi girince ötekini de bilince çekmesi olayı, tedai.

İmge: duyu organlarının dıştan algılandığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayali, imaj olarak açıklanmaktadır. Duyularla alınan bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar, hayal, imaj. Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal, hülya.

Bilinç; algı ve bilgilerin zihinde duru ve aydınlık olarak izlenme süreci, şuur.

Algı: Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak olarak tanımlanmaktadır (**Türk Dil Kurumu, 2005**).

Psikolojide bellek karmaşık bir ruh olgusu olarak açıklanmakta, hem ilkel ruhsal olaylarla (duyusallık ve duyuların sinir dokusunda bıraktığı izler), hem yüksek sinir etkinliğiyle (tekrarlar ile yeni sinir bağlantıları kurmak, yani şartlı refleksler [öğrenme, eğitme, otomatik alışkanlıklar]), hem de kavramlar sistemi veya asıl anlamıyla zekâ ile ilintili ele alınmaktadır (**Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedisi, 1971**).

Nöropsikoloji literatüründe birçok bellek tanımı bulunmaktadır; fakat en kapsamlı tanımda “Alt yapısını uyanıklığın oluşturduğu şuur sisteminde algılama, dikkat, oryantasyon ve anlama sayesinde oluşan ve kalıcı olma eğilimi gösteren; davranış, öğrenme ve apraksisin temelini oluşturan temel bir beyin aktivitesidir” denmektedir (**Tanrıdağ, 1994**). Bu tanımlamadan hareketle bireyin belleğindeki mimarinin temelini bu dört temel unsurun oluşturduğu söylenebilir.

Bellek, düşünme faaliyetini harekete geçiren basit bir araç olarak değil, düşünme faaliyetini mümkün kılan yer olarak görülmektedir (**Richter, 2000**).

İnsan, yaşamında çevresi ile etkileşim içerisinde ve bu etkileşimin sonuçlarını beyinde saklayabilme ve yeniden anımsama, geri çağırma yeteneğine sahiptir. Bellek, verileri depolama ve geri çağırma yetisidir. Beyinde gerçekleşen bir işlem olup bilinç ile çalışmaktadır. Bellek aynı zamanda özneye nesne arasındaki etkileşimin sonuçlarını barındırma yeri olarak da tanımlanmaktadır (**Hançerlioğlu, 1992**).

Bellek nesnelerin merkezi konumundadır. Zekâ ile ilgili örüntülerin altında sınıflanabilir. Duyum alınan, rahatsızlık veren veya sevilen/hoşlanılan şeylerin akılda tutulmasıdır. Bu algı ve davranışları da içerir. Hatırlama yetisi olan bellek, elde edilen beceri, alışkanlık ve geleneklerden ayrılamaz. Dilin oluşabilmesi için de hayati önem taşır **(Routledge Felsefe Ansiklopedisi, 1998)**

Cambridge Felsefe Sözlüğü'nde belleğin, şu andan oluştuğu, geçmişte yaşanan bir durum veya olayın bellek için gerekli olduğu ve belleğin her ikisinin de bulunduğu içsel ve nedensel ilişkileri içerdiğinden sözedilmektedir **(Cambridge Dictionary, 1995).**

Cevizci (2000), belleği “...(1) Geçmişteki deneyimleri, tecrübe ve yaşantıları anımsayabilme yetisi; deney veya tecrübeleri anımsama, zihinde canlandırma ve geçmişi şimdide koruma gücü; (2) Anımsayan öznenin geçmiş yaşantılarına bilinç hallerine ya da geçmişte algılamış olduğu nesnelere ilişkin çıkarımsal olmayan bilgisi; (3) Özgün olaylar, olgu ve nesneler, imge ve fikirler ortada olmadığı zaman, onlarla ilgili bilişi ya da bilgileri zihinde korumaktan meydana gelen fonksiyon; (4) Söz konusu bilgiyi depoladığı, biriktirdiği varsayılan sistem ya da yer olarak tanımlamaktadır.

Belleğin felsefe sözlüğündeki açılımlarında ise şu tanımlamalar yer almaktadır:

- Geçmişte yaşananları gerçek somut varlıkları olmadığı halde tasarımları, imgeleri, görüntüleri yoluyla şimdiye çağırarak düşünmeyi sağlayan zihinsel işlev,
- Deneyimleri, duyumları, izlenimleri, algıları, kavrayışları, yeniden canlandırmak üzere saklayarak tutma yetisi,
- Geçmişi şimdiye taşıma gücü,
- Geçmişte tanık olunanların saklanıp tutuldukları varsayılan zihinsel yer,
- Gerek bilginin gerekse kişisel özdeşliğin oluşum sürecinin özsel bileşeni,
- Anımsayan öznenin geçmişte algıladığı nesnelere, yaşadığı deneyimlere, kavradığı gerçeklere ilişkin bilgi halini almamış görüşü,
- Geçmişte yaşanmış bilinç durumlarını şimdideki bilinç durumlarına taşımayı sağlayan farkındalık,

- Zamanı kurduğu, zamanla girilen ilişkiyi belirlediği düşünülen iç zaman yaşantısı (**Güçlü ve diğ., 2002**).

Belleğin sadece bireye ait bir özellik olmadığı, toplumsal olarak belirlendiği üzerine düşünceler toplumsal bellek kavramını ortaya koymuştur. Bellek denilen bu yetenek insanın toplum içerisinde gelişimini ve etkinliğini sağlayan en önemli özelliklerinden biridir. Toplumbilimleri Sözlüğü'nde bellek "...İnsan, nesnel gerçeklikle etkileşiminin sonuçlarını saklamasaydı ve gerektiğinde onları yeniden üretip yararlı bir duruma getiremeseydi insan ve bundan ötürü de toplumsal bir varlık olamazdı. Bellek, insanın ussal düzenini en yetkin bir biçimde dile getiren bir yetidir..." şeklinde tanımlanmaktadır (**Hançerlioğlu, 2001**).

Felsefe Sözlüğü'nde toplum belleği: tarih yoluyla biriken bilgi, siyasi ve hukuki fikirler, sanat, ahlaki ve dini tezahürler ile sosyal psikolojinin oluşturduğu bir bütün olarak açıklanmaktadır (**Rosenthal ve Yudin, 1997**).

Ozankaya (1975) Toplum Terimleri Sözlüğü'nde belleği: "...İnsanın toplumsal bir varlık olmasını sağlayan, çevresiyle etkileşiminin sonuçlarını anlığında saklayabilmesi ve daha sonraki etkinlikleri sırasında bu sonuçları anımsayabilmesi yeteneği" olarak tanımlamaktadır.

1.2. Algı Kavramı

Çevresel psikoloji üzerinde çalışan **Downs ve Stea (1973)** algıyı, bilişim ile birlikte ele alarak; mekânsal çevreden alınan bilgilerin kodlanması, saklanması, hatırlanması ve tekrar kodların çözülmesi süreci olarak açıklamaktadır. Algılanan şey beyne iletilir. Beyin tarafından algılanmak demek bir nesneyi eski deneyimler yoluyla yorumlamak demektir.

Çevresel psikoloji, algılama kuramları ve insan davranışı üzerine çeşitli araştırmalar yapan **Lang (1974)**, algıyı çevreden bilgi alma veya edinmeyi içeren aktif bir süreç olarak özetlemektedir (**Lang ve diğ., 1974**).

Schulz (1971), ise insanın içinde yaşadığı çevreden yararlanabilmek, ona uyum sağlayabilmek ya da onu kendisine uydurabilmek için o çevreyi tanımak ve anlamak zorunda olduğunu ifade etmiş ve bunun ancak, çevreden bilgiler almak yoluyla

olabileceği savını ortaya koyarken, bu bilgileri yorumlayıp değerlendirmenin ise "algı" olduğunu belirtmiştir.

Altman ve Cheemers (1980), algıyı insanların duyuları aracılığı ile aldıkları bilgileri yorumlayarak zihinlerinde kavramsallaştırmaları olarak tanımlamakta, içe dönük ve dışa dönük davranışlar olarak sınıflandırdığı insan davranışları içinde algılama ve bilişimi içe dönük bir davranış olarak açıklamaktadır.

Genel psikoloji alanında algı konusunda kapsamlı çalışmalar yapan R.L. Atkinson algıyı; "çevredeki uyaran örüntülerinin organizasyonu ve yorumlanması süreci" şeklinde tanımlamıştır (**Atkinson vd., 1995, s.185**).

Morgan (1991) algıyı, duyum süreci ile ilişkisi temeline dayandırarak, "duyumları yorumlama, onları anlamlı hale getirme süreci olarak tanımlamıştır.

Cüceloğlu (2004) 'nın, "algı, duyu verilerini örgütleyip yorumlayarak çevremizdeki nesne ve olaylara anlam verme sürecine verilen addır" şeklindeki tanımı da psikoloji alanında yapılan algı tariflerini genel olarak özetlemektedir.

Felsefe Sözlüğü'nde algı, "nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma" olarak tanımlanmakta, " dış dünyanın duyumlarla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımıdır" şeklinde açıklanmaktadır. (**Hançerlioğlu, 1992**).

Algı tanımlamaları yardımıyla kalıcı bellek sürecinin nesnellikten öznelliğe, veya somuttan soyuta doğru giden akışı içinde ortaya çıkan "duyum"; buna bağlı olarak "duyular" ve bu kavramların destekleyen algı teorileri bölüm içerisinde incelenmektedir.

"Duyum" terimi Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'nde "nesnel çevrenin insanın duyu organları üzerindeki etkisinin yalın sonucu" ve Ruhbilim Terimleri Sözlüğü'nde "duyu organlarımız yoluyla beden alanı ya da dış çevreden toplanan uyarıcı" olarak tanımlanmıştır. Duyu ise duymayı gerçekleştiren psiko-fizyolojik işlev olarak tanımlanmaktadır (**Hançerlioğlu, 1992**).

Günümüzde farklı sınıflandırmalara tabi tutulmakla beraber insanın on duyusu olduğu bilinmektedir (**Morgan, 1991**). İnsanın çevreyi algılamasında oynadıkları rolün ağırlığı, çevre veya beden alanından gelen uyarımlara yönelik olması gibi özellikler bu on duyunun önemini ve sınıflandırmalarda yerini belirleyen faktörler olarak görülmektedir.

Görme, işitme, tat, koku ve dokunma duyusu olarak tanınan bir deri duyusu eskiden beri bilinen beş temel duyudur. Yakın zamanda deri duyularının dört tane olduğu belirlenmiştir. Bunlar dokunma, acı, sızı veya ağrı, sıcak ve soğuk duyularıdır (**Tablo 1.1**). Bunlara ek olarak, geleneksel duyu sınıflamasında bulunmayan iki duyu daha vardır. Birincisi dilimize kas duyusu olarak çevrilebilen kinestezi veya kinestetik duyu, diğeri ise denge duyusu veya pozisyon duyusu olarak tanımlanabilen vestibüler duyudur. Bu on duyunun dışında organik duyular olarak tanımlanan insanın iç organlarından gelen uyarıcılara yönelik duyular da bazı sınıflandırmalarda onbirinci duyu olarak gösterilmektedir (**Morgan, 1991; Baymur, 1994; Atkinson, 1995; Cüceloğlu, 2004; Kahvecioglu, 1998**).

Tablo 1.1.: Duyuların sınıflandırılması. (Baymur, F., 1994'den uyarlanmıştır.)

DUYULAR	AKTARICILAR	ALGILANANLAR
Görme	Göz	Renk ve ışık
İşitme	Kulak	Yükseklik, yeğlilik, tını
Koklama	Burun	Farklı kokular (çiçek, reçine, yanık vb.)
Tatma	Dil	Tatlı, ekşi, tuzlu acı
Dokunma	Deri	Basınç duyumu
		Sıcaklık duyumu
		Soğukluk duyumu
		Acı-sızı duyumu
Denge	Kulak	Denge, başın eğilmesi ve dönmesi
Kas	Kas	Devinim ve yön
Organik	İç organlar	Sindirim, dolaşım, seks vb.

Görme ve işitme duyuları insanın günlük yaşantısı içinde sıklıkla kullanır ve bu duyular birincil duyular veya yüksek duyular olarak adlandırılır. Bu duyuların zengin örüntüleme ve organizasyon niteliği vardır ve sembolik deneyimlerin çoğunluğu görsel ve işitsel terimlerle ifade edilir. Bunun dışındaki duyular ikincil duyular olarak adlandırılmaktadır (**Atkinson, 1995; Cüceloğlu, 2004**).

Duyuların mekânsal bellek açısından önemi bireyin mekânı algılamasındaki rollerinden dolayıdır. Bu açıdan bakıldığında mekânsal uyarımların algılanmasında rol oynayan duyular konu kapsamında ele alınması gerekenlerdir.

Görme duyusu mekân uyarımlarının algılanmasında çevreden alınan bilgilerin yüzde seksenden fazlasını kapsar ve mekânın algılanmasında en önemli rolü üstlenen duyulardan biri olarak kabul edilir (**Berger, 1989**). Renk, doku, form gibi mekânsal uyarım elemanları görsel algılamanın temelini oluşturur (**Aydınlı, 1986**).

Aydınlı (1986), renk kullanımına ilişkin algı türlerine bağlı olarak değişen kavramların; ana renkler, ton eşitliği, renk ölçekleri, verilen bir renkten sapma, renk dengesi olarak sıralandığını ifade eder. Görsel algının ışık kullanımına ilişkin kavramlarını ise aydınlatma yoğunluğu, kamaşma, ışığın rengi, doğrultusu ve gölge olarak sıralar. Mekân algısı kavramı mekânın boyutsal, algısal, görsel ve işitsel algı türlerinin bir arada düşünülmesi ile ortaya çıkar. Formu oluşturan bazı faktörler, dikkat çekerek mekân algısını güçlendirmekte, mekânın bellekte kalıcılığını da arttırmaktadır. Geniş form, ana formlar, birbirine yakın formlardan oluşan farklı karakterlere sahip formlar, çevrili formlar, elemanların bir merkeze doğru hareketi ile oluşan formlar mekânda farklı algı türlerine ve farklı duygulara neden olurlar.

Algılamanın üç önemli teorisi Gestalt, Transaksiyonel yaklaşım ve Ekolojik yaklaşımdır. Bu üç teori içerisinde mekân belleğinin oluşumuna öncülük eden teorinin Gestalt teorisi olduğu söylenilebilir. Gestalt teorilerinin bellek araştırmalarında kullanılabilmesi ve uygulanabilirlik kazanması bellek araştırmaları için ilk dönüm noktasıdır (**Graf ve Ohta, 2002**).

Görsel algılamada organizasyon ilkelerini açıklayan Gestalt teorilerine göre çok sayıda figürün daha iyi algılanabilmesi için bazı ilkeler vardır. Biçim (form), eş bütünsellik (isomorphism) ve alan kuvvetleri (field forces) gibi üç temel kavram üzerine kurulu olan Gestalt algı teorisi, duyuma dayalı algı teorileri içinde sınıflandırılabilirken, bu teoriye göre, bütün, parçaların (öğelerin) toplamından fazladır. Başka bir deyişle, duysal girdiler beyinde organize bütünler haline gelerek, bütün, bileşenlerin toplamından da üstün bir yapı kazanır. Tüm algılar biçimlerden, biçimler ise nokta düzlemlerden oluşur. Biçim algısının gerçekleşebilmesi için yedi etkenin varlığından söz edilmekte ve bu etkenler,

yakınlık, benzerlik, çevreleme, devamlılık, kapalılık, bölge ve simetri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu teorinin, her ne kadar görsel algı üzerine odaklandığı düşünülse de, duyuların dışında, birçok etmen Gestalt ilkelerinin örgütlenmesinde önemlidir. Bu etmenler fiziksel olabileceği gibi, geçmiş deneyimler ve hatta bireyin içinde bulunduğu anlık durumla ilgili psikolojik etmenler dahi olmak üzere geniş bir yayılımla sınıflandırılabilir. Gestaltçiler tüm algıların biçimlerden oluştuğunu, biçimlerin de nokta ve düzlemlerden ibaret olduğunu savunurlar. Bu savunmanın arkasında nörolojik sistem ile algısal sistemlerin eşbiçimli olduğu varsayımı yatmaktadır (**Lang, 1987**).

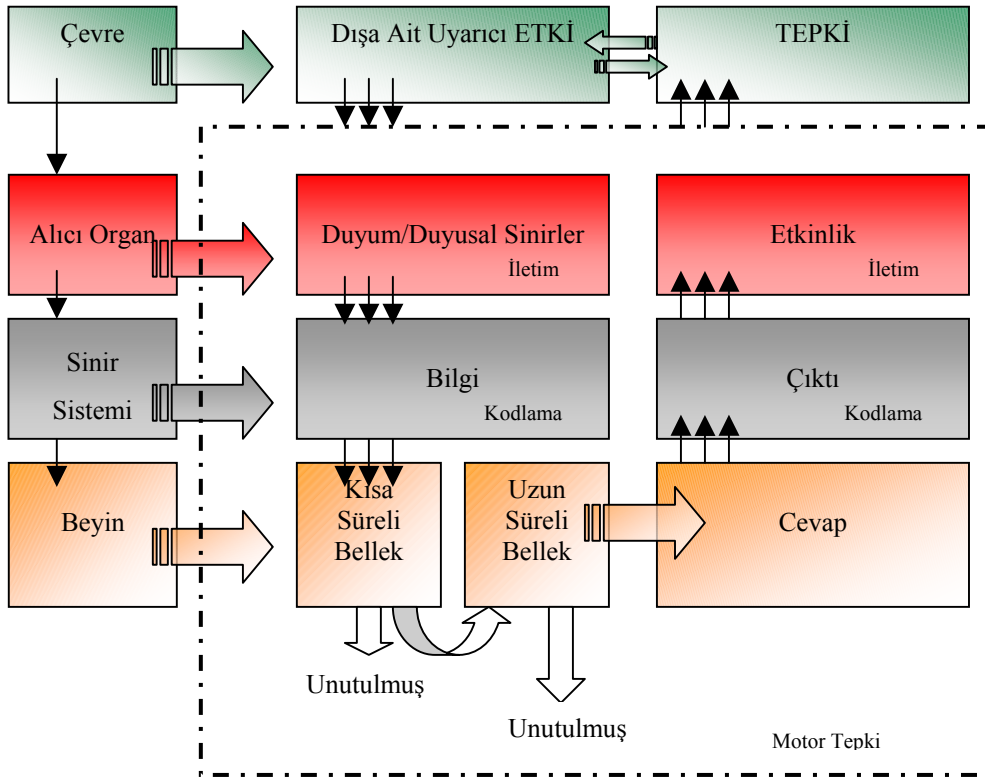
Transaksiyonel yaklaşım, algılama süreçlerinde deneyimin rolünü vurgular. Algının çok yönlü olduğunu, aktif süreci içerdiğini, kişinin çevre imajının geçmiş deneyimlere olduğu kadar şimdiki amaçlarına bağlılığından da bahseder. Bu yaklaşıma göre, kişinin geçmiş gereksinimleri ile ilgili olarak geçmiş deneyimler şimdiki duruma yansır. (**Lang, 1987**)

Ekolojik yaklaşımlı algı teorisi algıda deneyimin olmadığını öne sürer. Bu yaklaşım duyuları veri elde eden kanallar olarak görmek yerine algısal sistemler olarak yorumlar. (**Gibson, 1979**)

Kişinin görsel dünyayı nasıl algıladığı sorunu iki ayrı konuya bölünebilir; birincisi evrenin maddesel ya da mekânsal algısı, ikincisi kişinin dikkat ettiği anlamlı ve yararlı şeylerin algısıdır (**Ertürk, 1984**). İlki, renklerin, dokuların yüzeylerin, kenarların, eğriliklerin, biçimlerin ve ara mekânların dünyası iken diğeri, genellikle kişinin daha alışkın olduğu nesneler, yerler, kişiler, işaretler ve yazılı simgelere ilişkindir. Anlamlı şeyler dünyası; her şeye bir defada dikkat edilmesi açısından çok karmaşıktır ve algılar seçicidir. Bazı özellikler sürekli kalırken bazıları ihmal edilir. **Gibson (1950)**, bu iki algı düzeyinin ilkini “literal”, diğeri de “şematik” algı diyerek ayırmaktadır. Literal algı düzeyi, çevrenin fiziksel özelliklerinden kaynaklanır, çevrenin doğrudan deneyimidir, renk, doku, yüzey, biçim gibi temel algısal boyutlara dayanır. Şematik algısal düzey ise çevrenin fiziksel özelliklerinden kaynaklanan duygusal değerlendirmelere ve bunun yanında bireyin geçmiş deneyimlerine, kişiliğine, içinde bulunduğu topluma, sosyal statüsüne, kültürüne bağlı olarak yaptığı anlamsal çağrışımlara dayanır. Çevre-egemen birinci algı düzeyine karşılık bu düzey insan-egemen bir algı düzeyidir. Öznel, seçici ve

değişkendir. Bu düzeyde bireyler çevrelerini algıırken birinci düzeye göre birbirlerinden farklı davranırlar.

Algı, insanın duyuları aracılığı ile çevreden aldığı bilgileri işleme süreci olarak tanımlandığına göre, çevrenin yaydığı uyanların duy organlarına ulaşarak, duyum mekanizmalarını harekete geçirmesi algısal sürecin başlangıcı, algılanan nesnenin bellekte kodlanması, depolanması ise kalıcı belleğin oluşum süreci olarak kabul edilebilir (Şekil 1.1).

Şekil 1.1: Bilgi İşleme Süreci (Aydınlı, 1986'dan uyarlanmıştır.)

Gestalt ilkeleri öncülüğünde, insanın tüm duyuları, içinde birinci derecede görme duyusu daha sonra işitme duyusu mekânsal bellek açısından önem kazanmaktadır. Ancak mekânla kurulan algısal ilişki geliştikçe tüm duyularla elde edilen duyumların, o mekân hakkında edinilen algıyı ve belleği güçlendirdiği söylenilebilir.

İnsan çevre ilişkisi kapsamında, antropoloji etkileşimli çalışmalar yapan Rapoport, algıyı diğerlerinden farklı tanımlamamakla beraber tek başına ele almayıp, çevresel bilişim olarak tanımladığı süreçler dizisinin bir bileşeni olarak ele almaktadır. Algılama, bilişim ve değerlendirme süreçlerinin oluşturduğu bu dizi içinde bir süreklilik vardır ve bileşenlerin alanları birbirleri ile kesişmekte, bir başka deyişle kesin

sınırlarla ayrılmamaktadır. Algılama çevreden alınacak bilginin duyusal kabulüdür. Sadece görüş ağırlıklı değil, çok yönlüdür (**Rapoport, 1969, 1977**).

Algı çevrenin değerlendirilmesinde, betimlenmesinde kullanılmaktadır. Aynı kavram insanların anlaması, çevreyi öğrenmesi, zihinsel haritaların kullanılması ve bellekte depolanmasında kullanılabilir. Algı çevredeki deneyimin dolaysız duyumsanması olarak da betimlenebilir. (**Rapoport, 1977**). Dolaysız duyumsama bellekte toplanabilir. Bu süreçlerin birlikteliği vurgulandığında; algı kavramı çevresel bilginin nasıl toplandığını ve elde edildiğini, bilişim kavramı bilginin nasıl düzenlendiğini, bellek ise nasıl depolandığını içermektedir.

Çevresel uyarıcı, algılama, tanıma çevreye uyum birbirlerini etkileyen olgular olduğundan, algılama, nesnel gerçekliğin insan bilincindeki yansıması olarak da tanımlanabilmektedir. (**Aksoy, 1977**)

İnsanın mimari çevre ile ilişkisi çevresel bileşenlerin ifade aracı olan biçim ile biçimin insana gönderdiği mesajlar ve bunların algı yoluyla insan tarafından alınmasıyla gerçekleşmektedir (**Erkman, 1982**).

Rapoport (1969), süzgülere yardımıyla çevreye yaklaşma söz konusu olduğunu belirtir. Çevreye farklı sistematik ve hiyerarşilerle bakılabilir. Fiziksel ve nesnel bakışın yanı sıra sosyo-kültürel filtreler ve objektif-fiziksel-nesnel boyutların yanında kişisel boyutlar da vardır. Bir yere anlam veren bileşenlerinin sayısı, ebadı gibi ölçülebilen değerler değil, oraya öznenin yüklediği simgeler ve anlamlardır. Her birey yaşadığı mekâna ya da çevreye ayrı bir anlam yükler. Dini inancı güçlü bir kişinin dini bir mekânla kurduğu etkileşim ile herhangi birinin aynı mekâna yüklediği anlam kuşkusuz farklı olacaktır (**Özsoy, 1998**).

Duyu organlarına çarpan fiziksel uyarıcının oluşturduğu etkinlik bireysel farklılıklara bağlı olarak seçici işlemlerden ayıklanarak geçmekte ve bellekte bir simge oluşmaktadır. Algısal deneyimin bilinçli farkında olma şekline dönüşümü görsel izlenimin oluşmasıyla gerçekleşmektedir (**Aydınlı, 1986**).

Algısal süreç nesnel uyaranların duyumsanmasını içeren “fizyolojik süreç”leri ve bu duyumsama sonucu oluşan bilişsel girdilerin yorumlanma, anlamlandırılması gibi işlemleri kapsayan “bilişsel süreç”leri içeren iki aşamalı bir yapı göstermektedir.

Arnheim (2007)'in, algı (perception) ve biliş (cognition) olarak adlandırdığı algının bu kademeli sürecini 1920'lerde Ozonfant ve Le Corbusier birincil ve ikincil hisler olarak tanımlamışlardır. Birincil hisler fizyolojik sürece dahildirler ve tamamıyla biçim ve renk tarafından oluşturulurlar. Bunlar insanlık için sabittir ve evrenselidir. Bilişsel süreçte ortaya konan ikincil hisler ise kişisel katılıma ve kültürel geçmişe bağlı olarak değişir. İkincil hisler kişiseldir, evrensel değildir ve onlar son derece çeşitli ve değişkendir (**Bonta, 1979**). Böylelikle algı biliş sürecinde insan mekanla ilişki kurduğunda öncelikle onun en somut, pragmatik boyutuna ulaşır ve bu somutluk deneyimle soyutlaşır. Fizyolojik süreç içindeki öznel olgular herkes için genellenebilirken, bilişsel süreç içindeki öznel olgular çok daha kişisel özellikler göstermektedir.

Bellekte kalan mekan öğelerine yönelik yorumlar, mekânın kullanım türüne, kullanım süresine (deneyime ve bilgi birikimine) ve en önemlisi mekânı kullanan kişiye göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle algılayıcıya (özne) bağlı fizyolojik özellikler, kişilik yapısı ve ruhsal-psikolojik özellikler, geçmiş deneyimler (tekrar ve zaman), sosyo-kültürel özellikler mekânsal belleğin oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Bu tür değişkenler kişinin nesneye olan bakışını ve dolayısıyla onu algılamasını, algısal süreç sonunda oluşan imajı ve sonuçta nesnenin bellekte depolanmasını etkiler. Fizyolojik süreçte kendini var eden ilk imaja yönelik yorumlar sadece algılayıcıya bağlı olarak değil, algılanan mekânın niteliğine bağlı olarak da farklılık sunacaktır.

İmge, fiziksel bir algılamanın ürettiği bir duyumun zihinde yeniden üretilmesidir. Bu yüzden, bir insanın gözü belli bir rengi algıladığında, zihnine o rengin bir imgesini kaydedecektir. Çünkü bu kişinin yaşadığı öznel duyum, nesnel rengin görünürde bir kopyası ya da sureti olacaktır. Zihin doğrudan fiziksel algılamaları yansıtmadığında da imgeler üretebilir: Bir zamanlar algıladığımız, ama artık var olmayan bir şeyi anımsama girişiminde, zihnin deneyim üzerinde amaçsızca gezinmesinde, imgelemin algılamadan yola çıkarak kurduğu birleşimlerde olduğu gibidir (**Friedman, 2004**) .

Berger (1986)'e göre, kişinin imgeleri algılayış ve değerlendirişi, imgenin kendini gösterme biçimine bağlı olduğu kadar kişinin onu görme biçimiyle de ilgilidir. Her imgede bir görme biçimi yatar. Bir imge yeniden yaratılmış ya da yeniden üretilmiş görünümdür. İmge ilk kez ortaya çıktığı yerden ve zamandan birkaç dakika ya da

birkaç yüzyıl için kopmuş ve saklanmış bir görünüm ya da görünümler düzenidir.

Bellek, algı, deneyim ve hayal edilenlerin birleşimidir. Yaşanılan çağa ve bu çağın bağlamına uzak zamanlara dair imgeler, kişinin imgelemesi sonucu olarak zihinde canlanır. Kişinin yaşadığı zamandan geçmişe ve geleceğe bakabilmesini, eski zamanların imgeleriyle bugün bu imgelere kişinin kendi yorumlarını katarak buluşturan belleğin canlanmasıdır (**Huyssens, 1995**).

1.3. Ev Kavramı

Ev nedir? Bireyin evi ile ilgili mekânsal belleğinde neler vardır? Bu sorunun cevabı bazıları için çok basit olabileceği gibi bazıları için çok karmaşıktır. Birçok insan en azından hayatlarının bir bölümünde “ev” düşüncesiyle iç içe yaşamıştır. Fakat evin nelerden oluştuğu ve hayatlarındaki rolü hakkında çok az bilgilidirler (**Hayward, 1975**). Ev yaşamak için bir mekândır. Kişinin sevdikleriyle kurdukları ilişkilerin bütünüdür. Bağlılık ve sahiplenme duygusudur. Kişi fiziksel olarak birden fazla eve sahip olabilir, fakat psikolojik olarak kendini evinde hissettiği tek bir evi olabilir. Kişinin evine hissettiği bağlılık, evin kişi için taşıdığı anlamın olumlu ve olumsuz görünümelerini birleştiren iki anlamlı bir eklenti gibidir. Kişi evden uzaklaştığında, eve özlemi artar, fakat hastalıktan yakındığında ve acı çektiğinde ise evde kalmaktan eve bağımlı olmaktan hoşlanmaz.

Dovey (1985), evin anlamının tek bir kavramla tanımlanamayacağını ve evin elle tutulamayan soyut kavramlardan oluştuğunu ifade etmektedir. Ev-kişi ile dünya arasında, mekândaki deneyime düzen, bütünlük ve anlam veren ilişkiler bütünüdür ve insanlara, yere, geçmişe ve geleceğe bağlı olma özelliklerine sahiptir.

Evin, bellekteki izlerini incelemekten önce evin anlamı ya da anlamlarından yola çıkarak evin bireyin yaşamındaki yerini sorgulamak gerekmektedir. Evin, **Webster (1984)** sözlüğündeki tanımlarından bazıları şunlardır.

- Bireyin yaşadığı mekân,
- Bireyin yaşadığı fiziksel strüktür,
- Ailenin veya sosyal birimin ikamet ettiği yer,
- Güvenlik ve mutluluk sağlayan bir çevre,
- Sığınılan, değerli yer,

Bireyin eviyle kurduğu ilişkide oluşturduğu mekânsal belleği karışık bir yapıyı içerir. İnsanların koşulları zaman içerisinde değişir, bu değişimle eve ilişkin deneyimleri ve kavrayışları da değişmektedir. **Rybczynski (1986)** bu ilişkiyi “bir soğanı tarif etmek gibi dışardan basit görünür, fakat birçok katmana sahiptir” şeklinde ifade etmektedir. İkiye ayrıldığında sadece soğan katmanları kalır, gerçek form kaybolur. Eğer her katman ayrıca tariflenirse, bütünün görünümünü kaybolmaktadır. Katmanlar saydamdır ve bütün soğana bakıldığında sadece yüzeyi değil içinin de bir kısmı görülebilmektedir.

Bireyin eviyle kurduğu ilişkide mekânsal belleğini araştırıldığı bu çalışmada evin katmanlı yapısından yola çıkarak bütünü bozmadan, bireyin belleğindeki mekân oluşumu incelenmektedir.

Hayward’ın 1975 yılındaki çalışmasına göre evin anlamı aşağıdaki gibidir;

- Fiziksel strüktür (Tanımlanabilen sınırları ve kenarları olan ayrık birim)
- Bölge (Bireyin yaşadığı yere ve konutun çevresiyle oluşturduğu psikolojik bağ)
- Mekânda Yer (Bireyin dünyada referans noktası olarak kullandığı, dönüp dolaştığı yer)
- Kimlik ve Kişilik (Bireysel özellikler)
- Sosyal ve kültürel birim (Bireyin diğerleriyle günlük etkileşimlerini içeren sosyal çevre)

Hayward’ın bu çalışmasıyla birlikte evin birey için sadece fiziksel bir yapıdan ibaret olmadığı, içinde yaşayan bireyle ilişki kurduğu ve bireyin belleğinde ilk mekânsal deneyimleri oluşturduğu görülmektedir (**Hayward, 1975**). Daha sonraları birçok araştırmacı, evle ilgili birçok sınıflandırma yaparak bireyin eviyle arasında zihinsel bir ilişki kurulduğunu ortaya koymuştur. (**Benjamin 1995; Cooper 1995, 1974**)

Bachelard (1969), kişinin çocukluğundaki evi ile olgunluk çağındaki çeşitli mekânlara verilen anlamları karşılaştırmıştır. Bachelard’a göre; ev, iç mekânın içtenlik değerlerinin fenomolojisini inceleyebilmek açısından, ayrıcalıklı bir varlıktır; bu inceleme, evi bütünlüğü ve karmaşıklığı içinde, eve özgü tüm özel değerleri de temel değer çerçevesi içinde ele almak koşuluyla gerçekleşir. Ev kişiye hem dağınık imgeler, hem de bir imgeler bütünü sağlar.

Cooper (1974) çalışmasında; kişinin evin içini kendisini gördüğü gibi algıladığını anlatmaktadır. Cooper’a göre ev, kişinin kendi özünü yansıtan ve ancak kendisi tarafından görülen bir sembol olarak ele alınır.

Özsoy (1994) konutun çok yönlülüğüne dikkat çekerek, insan için konutun tek başına ya da ailenin bireyi olarak farklı anlamlar taşıyabileceğini, anıların birikimiyle bu anlamların konuta ve içindeki nesnelere sahip olma sürecine bağlı olarak da değişebileceğini belirtir. Konut ile içinde yaşayan bireyler arasındaki ilişkiler, sanıldığından çok daha karmaşık ve yorucudur. İçinde geçirilen zaman süresi, kira ya da mülk konutu olması, toplumsal-ekonomik düzey, ailedeki rol ya da göç etmiş olması gibi pek çok farklı durum konutun insan için taşıdığı anlamı ve önemi etkiler.

Pourteus (1976) evin alansallığın merkezi olduğu, günlük eylemler için tercih edilen bir mekan, sabit bir referans noktası olduğunu belirtir.

Evin fiziksel mekândan farklı, insanla çevresi arasındaki ilişki ve yaşanan anlam olduğunu belirten **Dovey (1985)**, bu ilişkiyi düzen, kimlik ve bağımlılık özellikleri açısından ele almaktadır. Konutta yaşayan kişi ile konutu arasında özel bir ilişki ve bağımlılık oluşmaktadır.

Düzen kavramı; araştırmacı tarafından mekânsal düzen, zamana bağlı düzen ve toplumsal kültürel düzen olarak ele alınırken, kavramsal mekân ve yaşanan mekan ayrımı mekansal düzende yer almaktadır. Kavramsal mekân, soyut, geometrik ve nesnel olarak ölçülen, içinde yerlerin, kişilerin, nesnelerin var olduğu bağlam şeklinde tanımlamaktadır. Anlamı temel alan bedensel deneyim ise yaşanan mekândır. Dovey’in ele aldığı zamana bağlı düzen; konutu geçmiş deneyimlerle ve anılarla dolu bir çevrede ele almaktadır, burada konut bir tür köken oluşturmakta, geleceği anlatırken dahi “eve geri dönmek” ten söz edilmektedir. Kişiler için, içerisinde belirli bir süre yaşanan ev ve çevresi, bildik tanıdık bir yer olmakta, evde hareket ederken, alışılmış belirli davranışların düşünülmeden yapıldığı görülmektedir.

Dovey (1985)'e göre, insanın içinde yaşadığı konuta ilişkin düşünceleri geçmişteki konut deneyimlerinin etkisinden bağımsız ele alınamaz. Kişilerin, konutu algılama ve değerlendirmeleri; geçmişteki konut deneyimlerinden az ya da çok etkilenir. Dovey'in öne sürdüğü toplumsal kültürel düzen kavramı kültürel inançlar ve toplumsal uygulamalar ile çeşitli ev türleri arasında düzenleme yapan sistemi anlatmaktadır.

Lawrence (1993)'e göre ev, **Pourteous (1976)**'nın alansalcılığından farklı bir şeydir, **Dovey (1985)**'in ifade ettiği mekân ilkelerinin düzeni gibi bir şey de değildir. Ev, kültürel, sosyo-demografik, psikolojik, politik ve ekonomik faktörleri tanımlayan ve tanımlanan kompleksler bütünüdür.

Schulz (1985), en geniş tanımıyla doğal çevrenin de konut olarak ifade edilebileceğini belirtir. Sayılabilir ifadelerle, ev, birkaç m² üzerine kurulan bir çatıdır, niteliksel ifadeyle ise, sosyal anlamlar içerir.

Cooper (1974), konutun hem toplumsal hem de bireysel olarak gelişen, hem toplu ideolojiyi ve kişisel deneyimi yansıtan bir ifade ve ayna olduğunu belirtir. Ev, kişinin geçmişle bağlantısının aracılığıyla kimliğin sürekli olduğu bir yerdir. Kişinin dünyadaki deneyimleri kendi anlamlarıyla vardır, bu deneyimlerin içinde geçtiği mekânlar da bu anlamlarla var olur. Zamana bağlı kimlik açısından evin anlamı, gelecekte bağlantıya uzanır.

Konut içinde zamana bağlı olarak belli döngüsel alışkanlıklara ve törenlere uyulur. Yemek yeme, uyuma, çalışma, TV seyretme gibi örüntüler, kişileri mekânda, zamanda ve toplumsal-kültürel bağlamda yönlendiren örüntülerdir. Araştırmacı ayrıca, konutun tek başına değil, çevresiyle beraber ele alınabileceğinden bahsetmektedir (**Lawrence, 1987**).

Konutun biçimi iklim, malzeme, yapım yöntemleri ve teknolojiye bağımlı olarak değişen karmaşık sosyo-kültürel ilişkilerin sonucu oluşur (**Rapaport, 1969**) . Sınırlı coğrafi bölgeler içinde kalan konutların düzen benzerlikleri, arada yaşam sürdürmek için çevreye uyum yapmakta kullanılan belli stratejilerin ve rutin hale gelmiş yaşam biçimlerinin benimsemiş olduğuna işaret ederler.

Bellek, algı ve ev kavramları üzerinde temellenen mekân belleği yapılan incelemeler ve araştırmalar sonucunda *“Yaşam boyunca mekânla ilgili duyumların, algılamaların, öğrenmenin, deneyimlerin ve anıların yalnızca kendi bileşenleri ile değil; içinde geçen fenomenlerle, ortam özellikleriyle ve yaşamla birlikte, bir başka deyişle "bağlamı" ile birlikte belleğe kaydedilmesi, ilişkilendirilmesi”* olarak tanımlanmaktadır.

2. BELLEK VE MİMARLIK İLİŞKİSİ

Bellek kavramının farklı disiplinlerdeki tanımlamalarına önceki bölümde yer verilmiştir. Bu bölümde disiplinlerarası bir kavram olan bellek daha ayrıntılı bir biçimde incelenerek mimariyle ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Belleğin nörolojik sistemler ile zihin işlevi ve davranışı arasındaki ilişkisi belleğin fizyolojisi başlığı altında incelenmiştir. Belleğin gerçekliği başlığında ise belleği zihinsel eylem ya da zihinsel oluş olarak gören Aristoteles, Platon, Sokrates, Locke, Hume, Descartes, Kant ve Bergson gibi düşünürlerin konuyla ilgili görüşleri tartışılmıştır. Belleğin sadece bireysel bir yeti olmadığını savunan Halbwachs'ın toplumsal bellek tanımı ve belleğin sosyal koşullara bağlılığı toplumsal ve kültürel bellek başlığı altında ele alınmıştır. Geçmişin, mekânın, algının, imgenin, anımsamanın ve temsili formların bireyin belleğinde kurguladığı mimarinin gelişimine ve değişimine katkısı büyüktür. Farklı başlıklar altında incelenen bellek aslında bir bütündür.

2.1. Belleğin Yapısı ve Sınıflandırılması

Belleğin biyolojik çalışmaları içeren sınıflandırılmasındaki ilk aşama kısa süreli ve uzun süreli bellek ayırımıdır. 1960 ve 1970'li yıllarda yapılan biyolojik temelli bellek araştırmalarının birçoğu kısa süreli ve uzun süreli bellek temellidir (**Atkinson & Shiffrin, 1968**). Uzun süreli belleğin tartışmaları ise 1970'li yıllarda araştırmacıları etkilemiştir (**Tulving, 1972**).

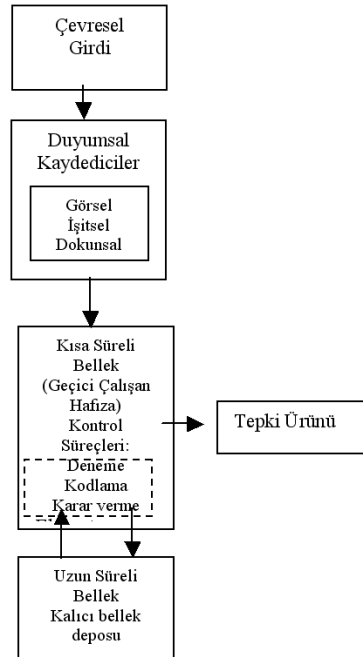
Sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda bilginin işlenip kodlanması sırasında üç farklı bellek türünün görev yaptığı ortaya konulmuştur. Bunlar duyuşsal bellek, kısa süreli bellek ve uzun süreli bellektir (**Atkinson ve Shiffrin, 1971**).

Cüceloğlu (2004), bu iki türü diğer kaynaklarda da belirtildiği gibi kısa süreli ve uzun süreli olarak ikiye ayırmış; bazı psikologların “duyuşsal bellek” diye adlandırılan bir türden bahsetmesine rağmen kendisi kitabındaki sınıflandırmasında bu tür bellek türüne de kısa süreli bellek içerisinde yer vermiştir.

Görüntü ya da seslerin çok kısa zaman aralığında akılda tutulması sırasında ortaya çıkan bellek türü duyuşsal bellek olarak adlandırılmaktadır. Bir resme bakıldığında veya bir ses duyulduğunda sisteme giren bilgiler duyuşsal bellekte kaydedilir. **Şekil 2.1**'de görüldüğü gibi bu bilgiler bellekte çok kısa süre tutulduktan sonra kısa süreli belleğe aktarılır (**Atkinson ve Shiffrin, 1971**).

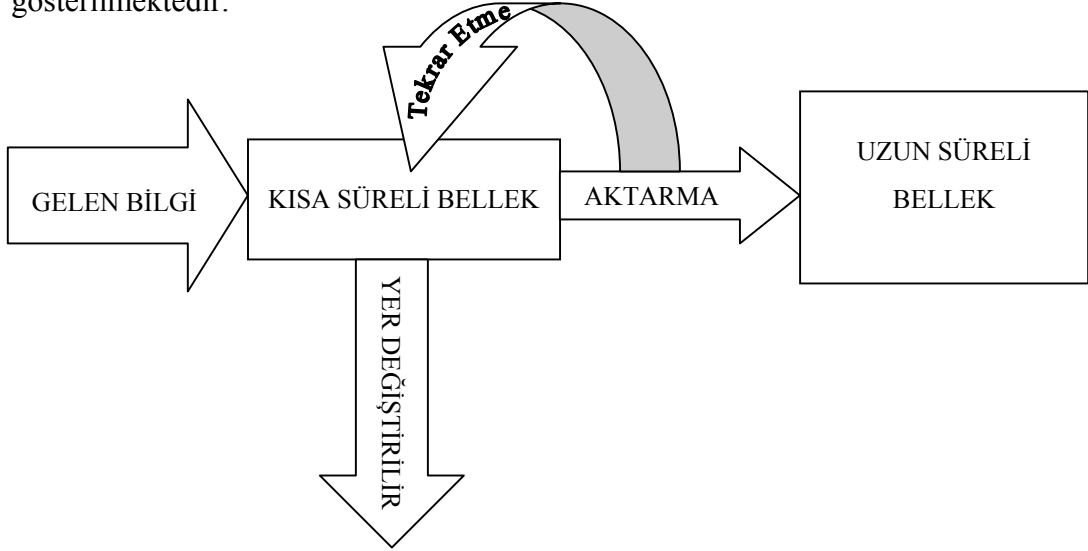
Kısa süreli bellekte kodlama, işitsel ve görsel kodlama olarak ikiye ayrılır. Kısa süreli belleğin depolama kapasitesi ise yedi eleman ile sınırlıdır (7 ± 2). Bu yedi eleman da kısa süreli bellekte tutulabilir fakat bu elemanlar yerlerine yenilerinin gelmesi ile unutulur. (**Atkinson, Atkinson, vd, 1990**) Öğrenilen bilginin otuz saniyeyi geçmeyen hatırlama durumlarında görülür ve biyofizik bir süreçtir. Sinir hücreleri arasındaki elektriksel akım işler olduğu sürece, akılda tutulan bilgi anımsanır. Eğer bu akım tükendiyse bilgi unutulur. Bu belleğe aynı zamanda çalışma belleği de denilir.

Otuz saniyeyi geçtikten sonra hatırlanan her bilgi veya olay uzun süreli bellekten çağrılır. Biyo-kimyasal bir süreçtir. Bir bilginin uzun süreli belleğe girmesi protein sentezi ile gerçekleşmektedir. Bu yüzden anestezi de olduğu gibi sinir etkinliği geçici olarak durdurulduğunda kişinin geçmişe ilişkin belleği silinmektedir.

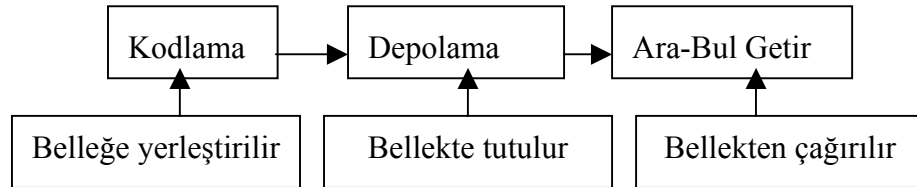
Şekil 2.1: Kısa süreli ve uzun süreli bellek modeli (Atkinson ve Shiffrin, 1968'den uyarlanmıştır)

Kısa süreli bellekte kalan bilgi süreklilik içeriyorsa, uzun süreli belleğe alınması söz konusudur. İkili bellek teorisi olarak geliştirilen bu model **Şekil 2.2**'de gösterilmektedir.

Şekil 2.2:Kısa ve Uzun Süreli Belleğin İlişkisi (Atkinson R.C ve Atkinson R.L,1990)

Her belleğin kendine özgü kodlama, depolama ve ara-bul geriye getir aşamaları vardır. Hem kısa süreli bellekte hem de uzun süreli bellekte “**kodlama**”, “**depolama**” ve “**ara-bul-geriye getir**” süreçleri yer almaktadır (**Şekil 2.3**).

Şekil 2.3: Belleğin aşamaları (Atkinson R.C ve Atkinson R.L,1990)

Uzun süreli bellek, kısa süreli bellek gibi kodlama, depolama ve geri çağırma aşamalarından oluşur. Uzun süreli bellekte kodlama sadece görsel ve işitsel kodlama değil, nesnelerin anlamlarıyla ilişkilendirilir, anlamsal bağlantılar eklenir, bazı anlatımlar neden-sonuç ilişkisi ile açıklanır.

Kodlama belleğe giren bilginin zihinde kaydedilmesidir. **Sachs(1967)**'a göre, kodlamada bilginin görsel ya da işitsel yolla gelmesi önemli değildir. Önemli olan; gelen bilginin anlamı, oluşturduğu kavramdır. Zihindeki bilgiler karmakarışık bir yığın oluşturmaz. Öğrenilenler daha önce var olan ilgili bilgilerle ilişkilendirilerek

kodlanır. Bir evde her eşyanın nasıl bir yeri varsa, zihindeki bilgilerin de yeri vardır. İnsanın uzun süreli belleğinde bulunan bilgi, miktarının çok oluşumuyla değil, örgütleniş biçimi ve hatırlama kolaylığıyla değer kazanır (**Tablo 2.1**).

Tablo 2.1: Kısa ve Uzun Süreli Belleğin Üç Aşaması

	<i>Kodlama</i>	<i>Depolama</i>	<i>Geri Getirme</i>
Kısa Süreli Bellek	İşitsel/Görsel	Sınırlı Kapasite	Ne kadar çok nesne olursa geri çağırma o kadar yavaşlar
Uzun Süreli Bellek	Anlamli Bağlantılar kurma/Anlamın işlenmesi	İlişkilendirme	Ne kadar çok nesne olursa geri çağırmada bağlantılar o kadar fazla anlamlandırılır

Belleğin kısa süreli ve uzun süreli ayrımı daha çok kapasite ve zamanla ilgili bellek ayırımıdır ve bir üst tür olan deklaratif belleğe bağlıdır (**Squire, 1987**).

Uzun süreli bellek bilginin temsil ediliş biçimlerine göre “deklaratif” veya “prosedürel” olmak üzere ikiye ayrılır. Bu ayrım belleğin gerçekler ve olaylar arasındaki durumu ile alışkanlıklar ve beceriler karşısındaki durumunun ayırımıdır.

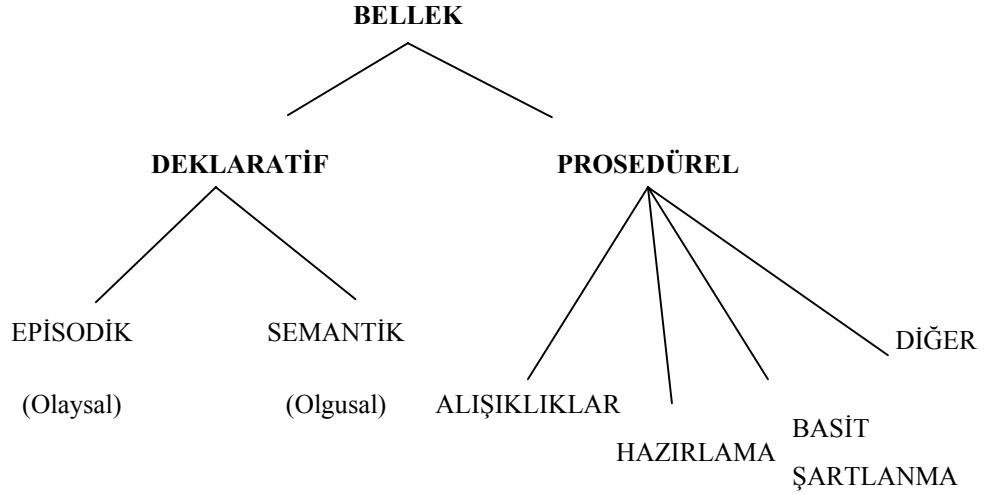
Deklaratif bellek, prosedürel bellek türüne göre hızlıdır. Olaylar ile benzerlik kurmaya çalışır. Prosedürel bellek ise daha yavaştır, aşamalı öğrenme için adapte edilmiştir. Deklaratif bellek kendi içerisinde “episodik (anısal, olaysal) ve semantik (anlamsal) olarak ikiye ayrılır (**Squire, 1987**) .

Deklaratif ve prosedürel bellek kavramları ilk olarak yapay zekâ yazınında **Winograd (1975)**, bilişsel psikolojide **Anderson (1976)** ve biyolojik bellekte **Cohen (1981)** ve **Squire (1982)** çalışmasında incelenmiştir. Bilginin temsil ediliş biçimi çoğu zaman deklaratif veya prosedürel belleğin aynı amaç için kullanıldığını göstermektedir. Evde sahip olunan oda sorusunun yanıtı, deklaratif olabileceği gibi prosedürel süreçleri de içerebilir. Deklaratif ve prosedürel belleği beyinde ayırt eden farklı bir süreç işlemektedir. Bu iki bellek türü beyinde birbirinin yerini alamayacak farklı bellek temsiliyetleri yaratırlar. Belleğin, farklı disiplinlerin araştırmalarında ortaya çıkan iki tür bellek ayrımı **Tablo 2.2**'de verilmektedir. Bu araştırmalar, belleği bir ya da daha fazla işlem ile bölerek açıklamayı uygun bulmaktadır.

Tablo 2.2.: Bellek Türleri (Squire, 1987’den uyarlanmıştır)

BELLEK TÜRLERİ	
Gerçek Bellek	Alışıklılık Belleği
Deklaratif Bellek	Prosedürel Bellek
Bellek	Alışkanlık
Açık Bellek	Örtük Bellek
Bilmek “Ne”	Bilmek “Nasıl”
Bilişsel	Anlamsal
Bilinçli Hatırlama	Beceriler
Kaydedilen Bellek	Kaydedilemeyen Bellek
Otobiyografik Bellek	Algısal Bellek
Temsili Bellek	Düzenli Bellek
Dikey Bütünlük	Yatay Bütünlük
Yere İlişkin	Sosyal Yapıya İlişkin
Episodik	Olgusal
Çalışan	Olgusal

Tulving (1972), deklaratif belleği, episodik ve semantik bellek olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Episodik bellek, kişinin hayatındaki geçmiş olaylara referans veren bellek türüdür (**Şekil 2.4**). Episodik bellek, kişisel otobiyografiyi depolar. Semantik bellek ise dünyanın bilgisine referans verir. Gerçekler, kavramlar ve dilbilgisi gibi organize bilgileri temsil eder. Episodik bellekten farklı olarak geçici dönüm noktası yoktur. Kişinin hayatında herhangi bir olaya referans vermez (**Tulving, 1972**). Bu farklılık ilk olarak **Bergson’un (1911)** yazılarında da ortaya konmuştur.

Şekil 2.4: Bellek Sınıflandırılması (Squire, 1987’den uyarlanmıştır)

Schacter ve Tulving (1994), insan belleği ile ilgili sistemlerin sınıflandırılmasını beş önemli sistemle açıklamaktadır. Bu sistemler **Tablo 2.3**’de belirtilmiştir. Araştırmacılara göre prosedürel bellek birçok davranışsal ve bilişsel becerileri ve işlemsel süreçleri içerir. Bu bellekte sonuç bilişsel değildir. Prosedürel bellek haricinde diğer dört sistem bilinç ile ilişkidir. Episodik hatırlamalar, bireyin kişisel deneyimlerinin farklılığı ile birbirine bağlanan mekânsal, geçici, bağlamsal... vb gibi farklı türden bilgiler içerir. Episodik bellek kişisel tecrübelerin izlerine, bilginin biriktirilmesine ve tekrarlanmasına işaret eder. Bireyin çocukluğunda, aile üyelerinden biriyle arasında geçen bir konuşmayı, bir gün önce akşam yemeğinde ne yediğini, nerede yediğini hatırlaması, episodik belleğin örneklerindendir. Bellek yer ve zamanla ilgili bilgilerin tekrarlanması niteliğindedir. Episodik bellek kişinin kendi deneyimlerine işaret eder ve bundan dolayı belirli bir zaman ve mekân içinde yerleştirilebilir.

Semantik bellek ise episodik bilgilerden derlenir. Birçok denemeden sonra öğrenilir. Yer ve zaman önemli değildir. Genel olarak, ilkeler, kavramlar ve onlar arasındaki ilişkiye işaret eder. Semantik bellek genel olaylarla bağlantılıdır. Zaman ve mekân içinde yerleştirilemez. Örneğin kişinin kendi yaşantısıyla ilgili olmayan şeyler gibidir.

Motor süreçlerle ilgili bellek duygu ve düşünceleri ifade etmek ya da bir iş meydana getirmek için kullanılır. Kişi konuşmak için ağız kaslarını, yazmak için el kaslarını,

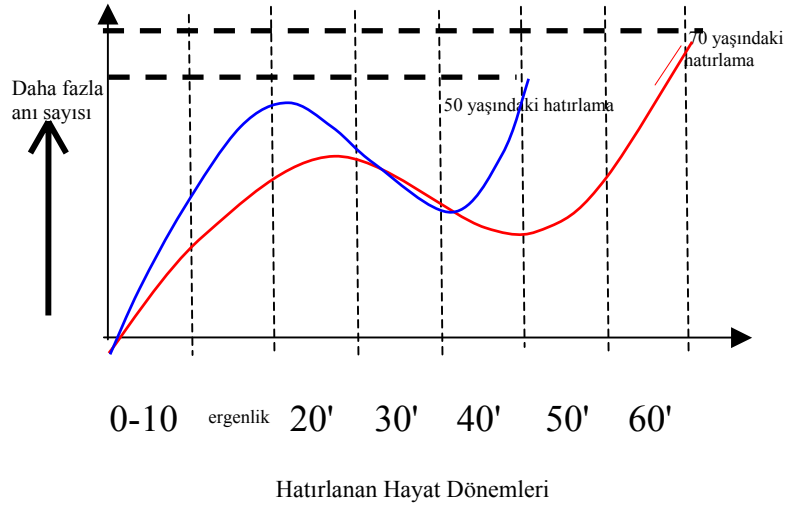
sporda tüm vücut kaslarını, araba kullanmak için el ayak kaslarını kullanır. Örneğin bir kalemin tutulması ve yazı yazılması, parmak kaslarının liflerinin bir dizi koordineli hareket örüntüsünü gerektirir ve kişinin parmak kaslarını kullanmayı öğrenme sürecinde, hareketi doğru yapabilmek için kasların hareketi tekrarlaması gerekir. Bu süreçte ilk hareketlerin sonuçlarının bilgisi, söz konusu davranışların devamlılığını sağlayıcı denence adayı izler olarak kodlanarak bellekte saklanırlar. Tekrarlarla kasların hareketlerinde meydana gelen düzeltmeler de kodlamalarda yenilenir. (Tulving, 1987,1991,1993).

Tablo 2.3: İnsan belleğindeki ana sistemler (Scatcher ve Tulving, 1994)

<i>Sistem</i>	<i>Diğer Kavramlar</i>	<i>Alt kavramlar</i>	<i>Geri Çağırma</i>
Prosedüral(İşlemsel)	Söze Dökülemeyen (nondeclarative)	Motor becerileri Bilişsel beceriler Basit Şartlanma Çağırışım Öğrenme	Örtük
Algısal temsil	Söze Dökülemeyen (nondeclarative)	Görsel form İşitsel form Strüktürel tanımlama	Örtük
Semantic(Olgusal)	Jenerik Gerçek Bilgi	Mekansal İlişkisel	Örtük
Birincil	Çalışan	Görsel İşitsel	Açık
Episodik(Olaysal, Anısal)	Kişisel Otobiyografik bellek Olaysal bellek		Açık

Deklaratif bellek için bilinçli bir düşünme süreci gerekir. Bu bellekte kodlanan bilgiler, kişisel algı yapıları ve geçmiş deneyimlerden etkilenir.

Rubin (1987, 2000), belleğin olaylara olduğu gibi dönemlere de seçici olma eğiliminde olduğunu belirtir. Özellikle ilginç olan orta yaşların en az hatırlanan yıllar olma eğiliminde olmasıdır. **Şekil 2.5'**de belirtildiği gibi 50'li ve 70'li yaşlardaki bir kişi yakın dönemi hatırlamakta zorlanmaktadır. Hatırlanan dönem ve şimdiki yaş farkı arttıkça anı sayısı da artmaktadır. Araştırmacı, 40-55 yılları arasındaki yaşları hatırlaması zor yıllar olarak belirtmektedir. Kişi bu yaşlarda dengeli ve rutin bir hayat sürdürmektedir. Olayların birbirine benzerliği arttıkça, bir anı bir diğeriyle benzeşmekte ve bu yüzden hatırlanabilirliği azalmaktadır.

Şekil 2.5: Hatırlanan hayat dönemleri ve anı sayısını gösteren ilişki grafiği (Rubin, 1987)

Otobiyografik belleği kişiye ait bilgi içeren bellek olarak tanımlayan **Brewer (1986)**, kişinin otobiyografik hatırlamasında benliğin deneyimlenmesi, kişisel şema ve kişisel bellek ve otobiyografik gerçekliğin bütünleşmiş halinin bulunduğunu belirtir. Benlik; kişinin deneyimlediği şeylerin içten görünümüdür. Benlik, zihnin zaman ve mekânda hareket eden bilinçli görünümüdür. Benliğin andan ana deneyimlenmesi ise kişisel bellek olarak tanımlanır.

Linton (1986), otobiyografik belleğin hiyerarşik bir yapıdan oluştuğunu ifade etmektedir. Bu yapının ilk sırasında hatırlamaların karmaşık duygusal bağlantılarını içeren *ruh hali* yer almaktadır. İkinci sırada, otobiyografik belleğin *temalara* ayrışması yer alır. Bu temalar kişinin yaşantısının önemli bölümleridir. Temaların altında yaşam dönemlerinin belirli bir zaman diliminde başlayan ve kesin bir zamanda biten *uzantıları* yer almaktadır. Uzantıların altında ise belli olayların yer aldığı *anılar ve olaylar* tanımlanmaktadır. Olayların içerdiği *elemanlar* ve son olarak da *detayları* içeren bir düzen yer almaktadır. Linton detayların otobiyografik bellekte algısal bilgiyi içerdiğini belirtmektedir.

Pillemer(2003) otobiyografik belleğin yaşamı yönlendirici etkisi olduğunu belirtir. Bugüne kadar belleğin fonksiyonları ile ilgili yapılan araştırmalar üç kategori altında

toplanabilir. Bunlar; belleğin kişisel, sosyal ve yönlendirici işlevleridir. Bellek şimdiki yaşantıya yönlendirici rolü ile rehberlik eder.

Beynin sağ ve sol yarımküreleri düşünme, algılama, hissetme ve bellek konularında farklı davranışlar sergiler (**Gardner, 1982**). İnsan beyni sağ ve sol olmak üzere iki yarımküreden oluşur ve her bir yarımküre bedenin zıt kutuplarını kontrol etmektedir. Bedenin sağ tarafındaki hareketlerini denetleyen sol beyin, sözel, analitik, literal, doğrusal ve matematiksel fonksiyonları yerine getirir. Bedenin sol tarafındaki hareketleri kontrol eden sağ beyin ise sözel olmayan şeyler, imajlar, bütünsel bilgiler, yer ve mekânın algılanışı, müziğe tepki verebilme kabiliyeti, ruhsal ve hayal gücü aktiviteleri gerçekleştirir. Sağ beyin şekilleri, yerleri ve uzaklıkları çok iyi anlayabilir. Sol beyin ise dil, mantıksal çıkarsamalar ve olayları mantıkla değerlendirebilir (**Alder, 2000**).

Beyine ulaşan bilgi bileşenlerine ayrılarak kodlanır. Bu ayırma işlemi beynin farklı bölgelerinde gerçekleşir. Beyin hızla bilgileri taşır ve ayrılmış olan elemanları başka işlemler için hızlıca birleştirir. Deklaratif bellek türündeki bilgiler birçok beyin bölgelerine dağılarak depolanır. Bu depolama beynin hippokampus ve amigdala bölümlerinde gerçekleşir. Prosedüral bellek ise dağılarak depolanmaz ve hippokampus bölgesinde de görülmez (**Howes, 2007**).

Bellek oluşumu ve hatırlama beynin ön bölgelerinde görülür. Ön korteks ise depolanan veya geri çağrılan bilginin türüne göre farklılık gösterir. Bellek oluşumu ve hatırlama için sadece beynin bir bölgesi söz konusu olamaz. Araştırmalar, beynin sağ yarımküresinin rasgele seçilen kelimelerin geri çağrılmasında, sol yarımkürenin ise otobiyografik bellek konusunda daha etkili olduğunu saptamıştır (**Howes, 2007**).

Neisser (1982), çağımızda bellek araştırmalarının birçoğunun belleğin gizemli yapısının araştırıldığı laboratuarlarda yapıldığını ve belleğin doğal koşullarda araştırılmasının ihmal edildiğini belirtmektedir. Araştırmacıya göre, geçmişe ait hatıraları içeren belleğin, kişinin kimliğini oluşturan merkezi konumda bulunan yapısı yeterince geliştirilememiştir.

2.2. Bellek Teorileri

İnsan belleği ile ilgili teoriler dört önemli tarihsel gelenek etrafından şekillenmiştir. Bunlar, Aristotelesçi (Klasik), Rasyonalist (Akılcı), Deneyci ve Yapısalcı modellerdir. Bu modellerin her biri belleği farklı şekillerde etkilemiştir (**Howes, 2007**).

Bellek konusundaki birçok araştırma Avrupalı filozoflar tarafından geliştirildiği ve daha sonra psikologlar tarafından adapte edildiği halde, her araştırmacı temelinde Aristotles'in bellek tezine gönderme yapar. Aristotles, aslında hocası olan Platon'un belleğin geri çağırılması üzerine yapılmış olan araştırmasından yola çıkar.

Platon'un diyaloglarında bellek “hatırlanan şey” olarak geçmektedir. Platon, bilgiyi üreten duyumsal deneyimi reddeder. Hatırlamanın, doğuştan gelen bilgiyi yeniden canlandığı varsayımını öne sürer. Platon'un Theatetus'unda bellek önceki deneyimlerin ruhta kalan izlenimidir. Platon belleği (izlenimleri üreten) balmumu parçasına benzetir. Bazı insanlarda bu balmumu yumuşaktır ve izlenimleri çok kolay alır; bazılarında ise daha serttir, uzunca bir süre bu izlenimleri akılda tutamaz (**Howes, 2007**).

Platon bilgiyi belleğin öteki yüzü, buna karşı belleği de bilginin öteki yüzü olarak tanımlar. Gerçek bilgiye, şaşmaz kesinlikte doğruya ulaşmak adına özünde Plâtoncu bir izlenimle bellek konusu üstüne eğilinmesi felsefede bilgi kuramsal yönelimli bellek araştırmaları çerçevesini oluşturmuştur. Platon belleğin en temel işlevlerinden birinin duyuları depolayarak korumak olduğunu savlamıştır. Bu savını temellendirmek amacıyla “bellek” ile “zihne geri çağırma” arasında bir ayrım yapan Platon, zihne geri çağırmanın bütünüyle bedenden bağımsız olduğunu, buna karşı belleğin bütünüyle ruhun bedenle girdiği ilişkiden doğan bir etkinlik olduğunu belirtir. (**Güçlü ve diğ., 2002**)

Bellek olanaklı bütün bedensel deneyimleri yorumlayarak, yalnızca şimdide bedenin yaşadığı duyumu değil, geçmişte yaşadığı duyuları ve gelecekte yaşayacağı duyuları olanaklı kıldığı için felsefi bakımından bedenden önce gelir. Platon'un gözünde güçlü belleği var demek bedene yönelik değil, zihne ve ruha yönelik bir güçlülük durumunu ortaya koyar.

Aristotle ise Platoncu görüşün tüm kaynaklarını kullanarak ona karşıt bir görüş ortaya atar. Aristotle, bütün düşünme etkinliklerinin imgeleri kullandığını, düşünce tarafından kullanılan bütün imgelerinse duyum eliyle sağlandığını öne sürer. Aristotle için anımsama Platoncu anlamda, duyu nesnelerinin öncül fikirleri değil, duyu algısından türemiş imgeleri çağırır. **(Aristotle, 1941)**

Aristotle, Platon’la benzer düşünceleri olduğu halde, daha üstün bir balmumu modeli geliştirmiştir. Belleğin hareket halinde olduğunu öne sürmüştür. Kişi herhangi bir şeyi hatırladığında, donuk bir çerçeveye bakamaz. İçerik değiştikçe, başka bir şey düşünür veya hatırlar.

Aristotle’nin önerdiği bu hareket, rastlantısal değildir. Bir takım kurallara ve yasalara uymaktadır. Örneğin, verilen “A” nesnesinin düşüncesi veya hatırlanması, birbirine benzeyen bir başka “B” nesnesinin düşüncesine ve hatırlanmasına yol açar. Aristotle’e göre diğer ilkeler, zıtlık, bitişiklik, nedensel özellikleri içerir. Bitişiklik; iki şeyin bir arada olduğu durumlarda oluşur. Devamlı olarak masalar, sandalyelerle birlikte deneyimlendiğinde, masa’nın düşüncesi, sandalye düşüncesini aktive eder. Nedensel ilişkiler, belleğe rehberlik ederler. Herhangi bir düşünce veya olay görüldüğünde, olay bir netice ile son bulur ve kişi neticeyi geri çağırmaya eğilimlidir. Aristotles; belleğin sıklıkla araştırılması gerekliliğini yazar. Burada bir düşünce ile başlanır ve ilkeler doğrultusunda bir yol izlenir, yukarıda tanımlanan düzenli bir sıra içerisinde bir başka olaya doğru yönlenir. **(Aristotle, 1941)**

Aristotle, ayrıca belleğin geri çağırılmasında, görüntülerin ve temsilcilerinin deneyimlendiğinden bahseder. Fakat bu temsilcilerin altında soyut anlamda başka bir şey yatmaktadır. Bir köpek düşüncesinde sadece köpek görüntüsü değil, onun canlı oluşu ve bir köpeğin ne olduğu da kişi tarafından farkedilir. Aristotle’nin görüşüne göre belleğin tümü temsili formları içerir.

İnsan bilincinde, nesnelerin oluşumu ve anlamı, gerçekleştirebildikleri etkinlikler ve işlevlere bağlıdır. Örneğin, sandalye, insanların oturması için yapılmış bir nesnedir. Bu oturma eylemini gerçekleştiren nesne sandalyedir, nasıl bir şey olduğu değildir. Yapıldığı malzemesi ise konu dışıdır. Dolayısıyla, Aristotle’nin sandalye düşüncesi, sadece sandalye formunu değil, ne olduğunu da belleğe geri getirir.

Klasik ve Aristotleci görüş, Neoklasik geleneğini sürdüren filozoflar tarafından desteklenmektedir. Hatta bu teoriyi birkaç şekilde genişletmişlerdir. Aristotles nesnenin doğasına karar veren tek temel işlevin “form” olduğunu düşünür. Örneğin, göz, görme işlevini yerine getirir. Bu özellik ona kavramsal üyeliği tanımlar. Neoklasik görüş, bu iddiayı kabul eder, aynı zamanda nesnenin anlamının sadece özden gelmediğini, kavramın eylemini ve diğer fonksiyonları içerdiğinden de bahseder (Sandalye ile bir kapı da açılabilir). Kavram genel ve işlevsel olmayan bilgiler de verebilir. (Sandalyeler evde bulunur) ve hatta algısal bilgiler de verebilir.

(Putnam, 1979)

Aristotle tarafından ortaya atılan son iddia da, insan belleğindeki kavramların hiyerarşik düzen içerisinde çalıştıklarıdır. Düşük seviyeli her bir temsiliyet, kendinden önce gelen öncü temsiliyetin altında çalışır.

Aristotle'den sekiz yüz yıl sonra bellek ve geçmiş kavramları Augustine tarafından şöyle tartışılır: “...Şimdi yalnızca şu andan oluşmaz, içinde geçmişte kalmış anlarla gelecekte olacak anlar vardır...”**(Augustine, 1961)**

Locke, genellikle deneyselci yaklaşımın kurucusu olarak kabul edilir. 17.yüzyılda insanlar düşüncelerin doğuştan geldiğine inanırdı. Bu düşünceye göre kişiler, bir köpeğin, ineğin veya ayının ne olduğunu bilerek dünyaya gelirler. Bilginin kendisi, çocuğun kavramı görüşü ile tetiklenir ve harekete geçer. Locke ise bu düşünceyi tamamıyla reddeder. Kavramlara doğuştan sahip olmadığımızı savını kabul eder. Çocuk görür, duyar, tadar ve kavramlar duyumsal izlenimlerle oluşur. Zihin duyumsal izlenimleri alır ve onları daha karmaşık birimler içine sokar. Kavramsal temsiller, karmaşık düşüncelerdir. Böylelikle bir düşünce bir imge olarak ya da duyumsal birimlerin birleşimi olarak tanımlanabilir. **(Locke, 1997)**

Tüm düşünceler ve zihinsel içerik, duyular yoluyla elde edilen izlenimlerin kopyasıdır. Locke, zihni boş olarak “tabula rasa” görür. Locke, “zihin; fikirler, düşünceler ve hatıraları içerir.” der. Zihin bu birimlerin birbirine eklenmesinden oluşur. Araştırmacıya göre, duyumsal izlenimler ileride azaltılmayacak esas birimlerdir.

Locke, özellikle diğer deneyselci filozof Hume gibi, insan düşüncesi ve belleğinin organizasyonundaki temel ilkenin, çevresel bitişiklik olduğuna inanır. Bir sandalye

ve masanın bir arada duruşunun bellekte deneyimlenmesi, sandalyenin bellekten geri çağırıldığında, masanın hatırlanmasını sağlamasıdır. Deneyselci yaklaşım, belleğin önceki duyumsal deneyimlerinin bir kopyası olduğuna inanır.

Hume’a göre düşünce üç önemli ilkeye bağlıdır; (1) Benzerlik, (2) Sebep – Sonuç, (3) Zamanın veya mekânın bitişikliğidir. Hume, belleğin ilk algısal deneyim kadar net olmadığını açıklar. Kişi bir ev gördüğünde, bellek aynı imgeleri daha zayıf formda geri getirebilir ve hatta birçoğu solgun görüntüler de olabilir. Bu düşüncede bellek, doğrudan algının bir kopyasıdır ve bu normal çalışan bir belleğin, doğuştan gelen bellek olduğu savını da destekler. **Hume (1965)**, bellekten şu şekilde bahseder; “...Bellek, nesnelerin temsil edildiği şekliyle orijinal formlarını korur ve herhangi bir şeyi geri çağırmak için ondan uzaklaştığımızda, bir takım eksiklikler ve kusurlar oluşur...”.

Hume (1965)’in söylemine göre bellek, olayların özgün hallerini kopya eder. Belleğin işleyişinde herhangi bir sorun olmadığı takdirde, değişim ve deformasyon oluşmaz. Hume, Locke’a göre daha şüpheli bir çerçeve etrafında bellekten bahseder.

Rasyonalistler zihin içinde oluşan saf bilginin varlığına inanırlar. Deneyselciler elde edilen tüm bilginin duyumsal deneyimlerden geldiğini öne sürerler.

Kant’ın bellek modelinin en önemli özelliği, deneyimin yorumlanması veya yanlandırılmasıdır (**Kant, 1965**). Buna göre biliş, dışarıdan gelen gerçekliğin algısının birebir kopyası değildir. Bilinen her şey, düşünce yoluyla üretilir. Bu sebeple olayların yorumu zihinsel hayatta ve özellikle bellekte çok önemli rol oynar, tüm bu zihinsel yorumların sonucu kavramdır. Kant “şema” terimini, evrenin bilgisini iki bileşenini soyut kapasiteleri ve duyumsal deneyimi planlayan işlev için kullanır. (**Kant, 1965**) . Kant’ın belleği çevreden gelen uyarımların kopyası olmak yerine, yorumu olduğunu öne süren savı psikologlar tarafından da desteklenir (**Howes, 2007**)

Bergson (1998)’a göre yaşam bir süreçtir. Doğumla başlayan bu süreç, büyüme, gelişme, yetişkin olma, yaşlanma ile sürmekte, ölüm ile bitmektedir. Bu süreç içerisinde kişinin belleği, yaşamdan aldığı verilerin birbiri üzerine sarılması ile oluşmaktadır. Geçmiş belleği, kişinin ardından gelmekte, şimdiki bellekle birleşerek geleceğe doğru gelişmektedir.

Bergson (1998), belleğin geçmişi şimdiye taşıyıp devam eden yaşamının, ya içinde geçmişin durmadan büyüyen imgesinin ayırık bir biçimini taşıyan ya da geçmişin niteliğin sürekli değişimiyle bireyin arkasından sürüklenen, yaşlandıkça daha da ağırlaşan bir yük olduğunu gösteren şimdi olduğunu ifade eder. Geçmiş bugün de yaşamayı sürdürdüğü için yalnız anlık anılar oluşmaz. Belleğin kendisiyle ilgili olarak bugüne ilişkin deneyimleri büyük ölçüde geçmiş hakkındaki bilgilere dayandırır. Günümüz dünyası, geçmişin olaylarıyla ve nesneleriyle nedensellik bağlantıları içindeki bir bağlamda, yani geçmişin, o anda yaşanmayan olayları ve o anda algılanmayan nesneleri bağlamında yaşanır. Bu da şimdiki zamanı, çeşitli geçmiş yaşantılardan hangisiyle bağlantısı kurabilirse ona göre yaşanacağını gösterir.

Bellekte geçmişi çağırırken anımsama ile karşılaşılır. Anımsamanın tarzı, ele geçirmeden çok bir arayıştır. Her anımsama kopmaz biçimde geçmiş bir olaya ya da deneyime bağlı olsa bile, herhangi bir anımsama ediniminin zamansal statüsü hep şimdidir, yoksa naif bir epistemolojinin öne süreceği gibi geçmişin kendisi değildir. Belleği oluşturan, geçmiş ile şimdi arasındaki bu çok ince yarıktır: Bu yarık belleği güçlü bir biçimde canlı kılar, onu arşivden ya da başka herhangi bir depolama ve yeniden çağırma sisteminden ayırt eder. (**Huyysen, 1995**)

2.3. Toplumsal ve Kültürel Bellek

Belleğin genellikle bireysel bir yeti olduğu düşünülür. 1920’li yıllarda Fransız sosyolog Halbwachs ise belleğin sosyal koşullara bağlılığını ortaya koymuştur.

Halbwachs’ın tüm eserlerine damgasını vuran ana tez belleğin sosyal koşullara bağlılığıdır. Halbwachs, belleği biyolojik açıdan, yani nöroloji ve beyin fizyolojisi açısından ele almaz, bunun yerine bireysel belleğin oluşması ve korunması için toplumsal çerçeveyi ortaya koyar, bu çerçevenin dışında, toplumda yaşayan insanların anılarını sabitleştirecekleri ve yeniden bulabilecekleri bir başka bellek olamayacağını belirtir. Halbwachs’ın bununla kast ettiği şey, mutlak bir yalnızlık içinde büyüyen bir bireyin belleğinin oluşmayacağıdır. Bellek, bireyin toplumsallaşma sürecinde oluşur. Gerçi bellek her zaman bireye aittir; ama bu bellek toplumsal olarak belirlenir. En kişisel anlar bile, sadece sosyal grupların iletişimi ve etkileşimi üzerinden oluşur (**Assmann, 2001**).

Halbwachs, belleğin hatırlamanın doğası itibariyle toplumsal bir nitelik taşıdığını ve hatıraların bir grubun işletimsel ve duygusal birleşimini oluşturduğunu gösterir. Assman'a göre Halbwachs hatırlamanın çerçeve analizini çizer. Buna göre bireyin hatırlama ediminde bireysel psikolojiden çok, dâhil olduğu grubun bilinci etkili olur. Ne kadar kişisel olursa olsun, her hatırlama, başka birçok kimsenin de sahip olduğu bir düşünceler kümesiyle ilişki içinde olur; kişiler, yerler, tarihler, sözcükler, dil biçimleri gibi şeylerle, yani bir bireyi olunan toplumun maddi ve manevi tüm yaşamlarıyla birlikte gerçekleşir (**Connerton, 1999**).

Halbwachs(1950)'ın bireysel belleği her zaman sosyal olgu olarak görmesi, toplumsal belleği bireysel bellekle bir tuttuğu anlamına gelmez. Bireysel olan, çeşitli grupların ortak belleğinin mekânı olarak toplumsal bellekle kurulan benzersiz ilişki ve bu ilişkilerin her birinin kendine özgülüğüdür. **Assmann (2001)**, bu görüşü daraltarak bireysel olanın anılar değil sadece algılar olduğunu vurgular. Kişinin algıları vücuduyla sıkı ilişki içerisinde, anılar ise kaçınılmaz olarak içine girilen çeşitli grupların düşüncesinden kaynaklanır.

Hatırlama eylemi imge üretimiyle bire bir ilişkilidir. Bellek algılamayı mümkün kılar. Bir gerçekliği algılandığında, bu gerçekliğin kişiye temsil ediliş biçimi, içinde bulunulan toplumun onu kavrayış biçimi ve diliyle sınırlıdır. Böylece hatırlama, toplumsal bir algılama sistemini yeniden üretir. Algılanan gerçek, toplumun kavrayış biçiminin ürettiği bir imgeyle anlaşılır hale gelir. O zaman imge, bireyi saran ilişkiler ve fikirlerin soyutlanmış hali, bir diğer tanımla, hatırlanan şeyin, sosyal çevrenin oluşturduğu değerler sisteminin uygun gördüğü bir temsiliyet olarak kişinin karşısına çıkar; hatırlamanın ve algılamanın temelini oluşturur. (**Halbwachs, 1925**)

Bir gerçeğin bir grubun belleğinde yer etmesi için, belli bir kişi, yer ya da olay biçiminde yaşanması gereklidir (**Halbwachs, 1941**). Toplumsal belleğin hatırlaması zamana ve mekâna bağlılık, gruba bağlılık ve tarihin yeniden kurulması şeklinde üç özellikte ortaya çıkar.

Zamana ve mekâna bağlılık; toplumsal bellek, somut bir mekâna ve zamana dayanır. Ortak belleğin bireylere somut bir dayanak vermesi, ayrışma noktaları yaratır. Hatıralar yaşanan mekâna bağlıdır. Aile için ev, kırsal kesimde yaşayanlar için köy ve vadi, bir coğrafyada yaşayanlar için o coğrafi bölge mekânsal hatırlama

çerçevesini oluşturur. Mekâna, kişinin çevresindeki ona ait olan şeyler dünyası, kişinin maddi çevresi, benliğinin taşıyıcısı ve destekleyicisi olarak kişiye ait araç, gereçler, mobilyalar, mekânlar, bunların statüsü ve sembolik anlamları sosyal gerçekliklerdir (**Appadurai, 1986**) .

Gruba bağlılık; Toplumsal belleğin zaman ve mekân kavramları, söz konusu grubun duygusal ve değerlerle yüklü yaşam bağlamı içindeki iletişim biçimleri ile oluşur. Toplumsal bellek sadece somut mekan ve zaman değil aynı zamanda somut kimliktir.

Tarihin yeniden kurulması; Hiçbir belleğin geçmişi olduğu gibi koruyamadığından bahsedilir. Geçmiş, bellekte şimdiki zamanın değişken ilişkileri çerçevesinde sürekli olarak yeniden örgütlenir. Bellek, sadece geçmişi kurgulamakla kalmaz, aynı zamanda şimdinin ve geleceğin deneyimlerini de organize eder (**Assmann, 2001**).

Geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisinin ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkılarak edinildiğini belirten **Connerton (1992)**'a göre izler, etkinliklerin kendisine doğrudan ulaşma olanağı kalmamış bir olgunun, duyu organlarıyla algılanabilir imleridir (işaretleridir). Araştırmacıya göre her türlü başlangıcın içinde bir anımsama ögesi yatar. Toplumsal bir grubun tümüyle yeni bir yol tutturmak üzere eş güdümlü bir çaba gösterdiği durumlarda bu özellikle geçerlidir. Mutlak anlamda yeni bir şeyi aklın kabul etmesi olanaksızdır. Bunun nedeni, yalnızca tümüyle yeni bir başlangıç yapmanın son derece güç olması değildir; pek çok eski bağlılık ile alışkanlığın, kişinin eski ve yerleşik bir şeyin yerine yenisini koyma çabasının engellemesi de değildir. Bunlardan daha temel bir neden vardır: ne türden olursa olsun belli bir deneyimin akla yakın olduğundan emin olabilmek için onu daha önceki deneyimlerin oluşturduğu bağlama dayandırmak zorunda olmaktır. Herhangi bir tekil deneyimden önce zihnin, daha önce deneyimi yaşanmış şeylerin tipik biçimlerinden oluşmuş bir genel çerçeveye göre önceden bir eğilim edinmiş olması gerekir. Zihni etkileyen bir şeyi kavramak, onu olabileceklere ilişkin bir beklentiler sistemi içinde bir yerlere yerleştirmektir. Sınırları zaman içindeki deneyimlere göre çizilen kavrama dünyası anımsamaya dayanan örgütlü bir beklentiler kümesinden oluşur.

Assmann (2001), belleğin dört farklı dış boyutunu belirttiği çalışmasında kültürel belleği toplumsal bellekle ve diğer bellek türleriyle ilişkilendirir:

Mimetik Bellek; Davranışların taklit sonucu edinildiği bellek türü olan mimetik bellek bir davranış alanıdır. Kullanma kılavuzu, yemek kitapları, inşa planları gibi yazılı davranış kılavuzları oldukça geç başlayan ve hiçbir zaman tam anlamıyla etkili olmayan bir gelişmenin sonucudur. Günlük yaşamın birçok alanında davranışlar, taklit etme geleneğine bağlı alışkanlık ve kurallara dayanmaktadır.

Nesneler Belleği; Yatak, iskemle, yemek ve yıkanma araç gereçleri, giysi ve alet-edavat gibi günlük ve özel eşyalardan, evler, köyler ve kentler, sokaklar, araçlar ve gemilere kadar; amaca uygunluk, rahatlık ve güzellik gibi hayaller, böylece bir anlamda kendinin yansımasıdır, geçmişini atalarını hatırlatır. İçinde yaşadığı şeyler dünyasının, şimdiki zamanı yaşarken farklı geçmişleri hatırlatan bir zaman dizini de vardır.

Dil ve İletişim: İletişimsel bellek; İnsan dil yeteneğini ve başkaları ile anlaşma yeteneğini de, bir iç dinamik olarak kendiliğinden değil başkaları ile alışveriş içinde, içeri ve dışarının çevrimsel ve geri dönüşlü etkileşimi ile geliştirir. Bilinç ve bellek bireysel fizyoloji ve psikoloji ile açıklanamaz, bireyin diğer bireylerle etkileşiminin de göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü bilinç ve bellek, her bireyin bu etkileşimde yer alma gücüne bağlı olarak oluşur.

Anlam Aktarımı: Kültürel Bellek; Anlam aktarımı belleği diğer bir deyişle kültürel bellek **Assmann (2001)**' a göre diğer üç belleğin az çok bütünlük içinde bulunduğu alanı oluşturur. Rutin taklitler “gelenek” statüsünü kazandığı, yani amaca yönelik anlamının ötesinde bir anlama sahip olduğu zaman taklitçi belleğin sınırları aşılır. Gelenekler, kültürel anlamın devredilme ve canlandırılma biçimi olarak kültürel belleğin alanına girer. Bu saptama anıtlar, mezar taşları, tapınaklar, idoller gibi sadece amaca yönelik olmayan aynı zamanda bir anlam içeren, semboller, ikonalar, temsiliyetler gibi içe dönük zaman ve kimlik dizinini dışa çevirmesiyle nesneler belleğinin sınırlarını aşan her şey için geçerlidir.

Assmann (2001)'a göre, belleğin neleri içerdiğini, bu içeriklerin organize edilmesini ve ne kadar süre ile muhafaza edileceğini, bireyin kapasitesi ve yöneliminden çok dış koşullar yani toplumsal ve kültürel çerçevenin koşulları belirler.

Şimdiki zamanla ilgili deneyimlerin büyük ölçüde geçmiş hakkında bilinenlerin üzerine oturduğu ve genellikle geçmişle ilgili imgelerin var olan toplumsal belleği sürdürdüğü düşüncesinden yola çıkarak mimarinin de büyük ölçüde geçmişte oluşturulan değerlerin üzerine oturduğu ve geçmiş imgelerle şimdiki yaşamı şekillendirdiği öne sürülebilir. 21.yy kentinin biçiminin neye benzediği veya benzeyeceği gibi son derece temel bir yaklaşım bireylerin şu an ait olduğu toplumsal bellekle şekillenir ve şekillenecektir. Mekânların anlatısı, birbiriyle bağlantılı anlatılar dizisinin bir parçasıdır; söz konusu mekân, kişilerin kimliklerini edindikleri grupların öyküsü içine gömülüdür ve izler taşır.

Mimari kendinden önce gelen mimari formların, kent planlarının ve anıtlarının izlerini taşır, onları şu ana sürükler. Kentin adı sürekli olarak aynı kalsa da, fiziksel strüktürü sürekli olarak değişim gösterir, deforme olur ya da unutulur, başka gereksinimlere uyum sağlamaya çalışır. Sosyal gerçekliğin istekleri ve baskıları, kentin düzenini sürekli etkiler, kent belleğin tiyatrosu gibidir. **(Boyer,1996)**

Eğer bellek, şimdiki zamanın perspektifinde sürekli yeniden bir yapılandırma içerisindeyse geleceğin icadı, toplumun alt yapısını oluşturacak şekilde örgütlenirken bu süreci tamamlamak üzere, benimsenmesi istenen değerler kamusal alanda temsili biçimler olarak üretilirler. Temsili biçimler bir bileşenin bütününe yerine geçecek şekilde kullandığı düz değişmece canlandırmalar olarak tanımlanırlar. Kent belleklerinin birçoğu fiziksel oluşumlar ve izlerin çevresine gömülüdür, geçmiş geleceğe bu şekilde aktarılır. Bir kentin sokakları, anıtları, mimari formları tarihte çok büyük söylevleri içinde barındırır. Sadece kent strüktürü zamanla değişmez, kenti temsil eden formlar da zaman içinde değişir. Kentteki mimarlık, sadece planlamacıların ve mimarların belli bir düzen içerisinde temsil ettiği bir biçimlenme değildir, aynı zamanda toplumu içinde barındırırlar **(Boyer,1996)**.

Baudelaire (1991)'e göre, palimpsest ile bellek birbirlerine benzer; ancak temel bir farkları vardır. Palimpsest, eskiden kâğıt kıtlığı sebebiyle bazı yazma kitapların mürekkeplerinin bir bıçağın ucuyla kazınması ve boşalan yere yeni bir metnin yazılmasıyla meydana gelmiş kitaplara verilen addır. Böylece bir antik çağ mitolojisi, bir şövalye destanı, bir Ortaçağ aşk hikâyesi ve bir İncil metni üst üste yazılarak bir palimpsest'i oluşturur. Palimpsest'te bu farklı metinlerin izleri tam olarak silinmemiştir, öteki metinlerle yan yana ve kopuk kopuk durmaktadır. Aynı

anda, zorlayarak da olsa bu farklı metinleri okumak mümkündür. Baudelaire, hatıraların bellekte birbirinden bağımsız durmadığını, birikim sürecinden geçerek, her hatıranın bir önceki hatıranın üzerine biriktiğini ve bellekte anlamlı şekillerde birbirlerine yapıştıklarından bahseder. Kentlerde her nesil, her grup, her aile, hatta her bir insan, hatıralarını gömdükleri bellekleriyle kentin büyük belleğini kendi kalemleriyle yazmış olurlar. Bu izleri peş peşe ve yan yana izlendiğinde, palimpsest gibi birbirinden kopuk gibi dursalar da, bütün bu hatıralar kentin ortak bellek havuzunda birleşir, onları birbirine bağlayan yoğun ilişkiler kurar.

Boyer (1996), Eco'nun, post modernizmi estetik diziler olarak yorumladığını ve dijital çevrenin, tekrar edileni, periyodik olanı ve bekleneni ortaya koyduğunu belirtir. Tam da bilgisayarların, elektronik dünyanın izleyicinin coğrafyasal perspektifini ve tarihi rahatsız ettiği anda, 1970'ler ve 1980'ler arasında iyi kurulmuş kent görüntüleri üzerinde sanatsal belleğe geri dönüş başlar ve şehrin bütünsel formunda olabilecek rastlantısal yerlere mimari görüntüler eklenir. Fransız sosyolog Maurice Halbwachs, 1920'li yıllarda bunun tam tersi bir görüş aktararak; toplumsal belleğin ancak bireyin veya toplumun yaşamsal deneyimiyle beraber var olacağını öne sürmüştür. Geçmişle olan süreklilik koparıldığında, tarih ortaya çıkar. Tarih geçmişi düzene sokar, geçmişten farkını ortaya koyarak toplumsal belleği ve popüler görünümü yeniden organize eder, canlandırır ve onları klişeleşmiş formlarda dondurur. Bu hikâyeye göre bellek geçmiştedir, ne kontrol edilebilir ne de kendine mal edilebilir. Oysa Halbwachs'ın argümanı bu hikâyenin tam tersidir; toplumsal bellek, sürekli düşüncenin şimdiye hareket etmesidir; bir grubun aktif yaşamıdır. Çoklu ve yaygın olan toplumsal bellek görülmeye değer ve geçicidir. Tek bir hikâyede yazılamaz ve hatırlanamazlar. Bunun yanında, toplumsal bellek zaman ve mekânda çevrelenmiş grup tarafından desteklenirler ve ait oldukları çok özel gruba özgüdürler. Evrensel tarih değildirler ve tamamen farklı gruplarla paylaşamazlar. Oysa tarih, belleğin tekdüze olduğunu, bir zamandan diğerine kolaylıkla geçiş yaptığını ve hatta bir yerden diğer yere başarıyla yer değiştirdiğini sanır. Tarih, bellek değildir ya da geçmiş bellek olamaz (**Boyer, 1996**).

Halbwachs (1950)'a göre geçmişin hatırlanmadığı, yani yaşanmadığı anda tarih öne çıkar. Tarih genelde, geleneğin yok olduğu, sosyal belleğin kaybolduğu noktada başlar. Tarih için gerçek geçmiş, yaşayan grupların düşüncesinin yer aldığı mekânın

dışında kalanlardır. Eski gruplar kaybolana kadar, düşünceleri ve bellekleri yok olana kadar beklemesi gerekir, ancak ondan sonra saklayabileceği görüntü ve bilgi dizinini saptama işiyle uğraşabilir.

Bertram (2004), Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde “Türk Evi”ni evrensel bir sembol olarak ele aldığı çalışmasında Halbwachs'ın teorisini Türk Evi üzerinde yorumlar. Bertram'a göre; otobiyografik bellek kişinin kendi yaşam deneyimlerinden hatırladıklarıyla ilişkilidir. Paylaşılan bellek ise doğasında otobiyografik belleği barındıran fakat büyük yangınlar, depremler gibi toplumca deneyimlenen şeyleri depolayan bellek türüdür. Kolektif bellek ise hepsinden farklı olarak içerisinde otobiyografik belleğin olmadığı, kişilerin olayları ve yerleri doğrudan hatırlamadığı bellek türüdür. Kişilerin belleği ikinci nesil bellek etkisi şeklinde olaylar, hikâyeler ve anlatımlarla nesillere geçer. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde özünde Osmanlı olan Türk evi imajı kaybolmaya başlarken bellekte oyuncu olarak yeniden ortaya çıkmaktadır.

3. ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE BELLEK

Bireyin ilk yaşam evresi olan çocukluğunun geçtiği dönemde yaşadığı ev belleğinde birçok izler bırakmıştır. Bu bölümde, insanın yaşam evrelerinin bellek ve mekân ilişkisi üzerine etkisi incelenmektedir. Öncelikle, çocukluk döneminin zihinsel gelişim aşamaları Piaget'in teorisi çerçevesinde ele alınarak, çocukluktan yaşlılığa yaşam sürecinde bellek ve mekân ilişkilerinin nasıl oluştuğu ve yetişkin dönemde hatırlanan çocukluk mekânlarının nitelikleri ve yetişkin yaşama etkileri üzerinde durulmaktadır.

Bachelard (1969), Jung (1971), Cooper Marcus (1992), çalışmalarında insan gelişimi ve evin birbiriyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadırlar. Çocuğun çevresini belleğe kaydetmesi temel gereksinimler etrafında gelişmektedir. Büyüdükçe dikkat merkezleri çeşitli gereksinimlere bağlı olarak çoğalmaktadır. Çevre bir bütün olarak ev, evler topluluğu, komşuluk birimi olma eğilimindedir. Yetişme süresi boyunca, çocuğun fiziksel gelişimine paralellik gösteren zihinsel gelişimi bazı davranış biçimleriyle belirlenmektedir. Daha sonra çocuk fiziksel, sinirsel ve duyuşal-motor gelişmesini ve algısal, bilişsel ve toplumsal gelişmesini sürdürmekte ve konuşma becerisini geliştirmektedir.

3.1. Çocukluk Döneminde Bellek Gelişimi

Çocukluk dönemi üç ayrı gelişmeye ayrılmaktadır: Duygusal gelişme, algısal gelişme ve bilişsel gelişme. Yeni doğan normal bir bebekte duyu organları işlevlerini yerine getirmektedirler. Ancak duyuşal gelişmenin tamamlanması bu duyu organlarının kendi özel işlevlerini tam anlamıyla yerine getirebildiklerinde gerçekleşmektedir. Koku alma, tat alma ve en önemlisi görme duyuları doğumdan tamamlanmış olmalarına karşın başlangıçta çok duyarlı değildirler (**Lipsitt ve diğ., 1963**).

Bilişsel gelişme, bilişsel süreci takip eder. Bilme süreci çevreyi tanıma, anlama ve öğrenme gibi zihinsel süreçlerle ilişkilidir. **Piaget (1956)**, zihinsel gerçekliğin (5-8) yaş arasında gerçekleştiğini saptamıştır. Bu evrede çocuğun bilinç düzeyi sistematik bir biçimde kurulmuş daha kararlı bir şemaya sahiptir. Bu şemalarda bir abartma söz konusu değildir. Geometrik ve perspektif ilişkiler çok ilkel bir düzeyde olmasına rağmen daha önceki evrede rastlantısal olarak çizilmiş olan topolojik ilişkiler bu evrede evrensel bir anlatım kazanır ve daha doğal bir görünümündedir. **(Piaget ve Inhelder, 1956)**.

Çocuğun zihinsel gelişiminin evrensel bir sıra izlediği ve gelişimin kendi içinde dört döneme ayrıldığı kabul edilmektedir. **Piaget (1956)**'ın yapmış olduğu bu ayrıma göre: Duyusal-devinimsel dönem (0-2), işlem öncesi dönem (2-7), somut işlemler dönemi(7-11) ve soyut işlemler dönemidir (11-ergenliğin sonlarına kadar). Algısal gelişim ve belleğe kaydedilme zihinsel örgütlenmelerle zenginleşir ve gelişir.

Duyusal motor dönemi (0-2 yaş arası); Duyusal-motor dönem yeni doğmuş bebeğin ilk iki yılının büyük bir kısmını içerir ve birtakım alt dönemlere ayrılır. Bu dönemin başlangıcında bebek kendisini diğer nesnelerden ayırtedemez ve davranışları refleks örüntülerle kısıtlanmıştır. Bebek büyüyüp geliştikçe yeni davranış örüntüleri göstermeye başlar ve böylece istemli(intentional) hareketlerde bulunabilir. Bellek (memory) az gelişmiş olmakla beraber bazı durumları ve nesneleri yorumlamaya başlar. Duyusal-motor öğrenmedeki düzenli *gelişim sırası*, ilk olarak duyuların kullanılması ile başlar, bunun ardından ilk yılın ikinci yarısında motor yetenekler, daha sonra yani ikinci yılda ise bu birincil yeteneklerin (duyusal-motor) koordinasyonu başlar. Bebek bu dönemin sonunda, duyusal-motor yolla karmaşık olmayan zihinsel faaliyette bulunabilir **(Morgan, 1991)**.

İşlem öncesi dönem (2-7 yaş arası); Mantıksal gelişme henüz gelişmemiştir. Bu dönemde çocuklar nesnelerin görüntüsünün etkisi altında kalırlar. Henüz korunum işlemi için gerekli zihinsel kavrama sürecinden yoksundurlar. Korunum ilkesini kazanmış bir birey herhangi bir nesnenin şeklinin ya da uzayda değişik şekillerde yerleştirilmesinin etkisi altında kalmaksızın o nesnenin aynı kaldığını anlayabilir **(Morgan, 1991)**.

Somut İşlemsel Dönem; 7-11 yaşları arasındaki çocuklarda mantıksal düşünme başlar. Ancak bu dönemde problemin çözülmesi somut nesnelere, burada ve şimdi gibi anlık durumların olmasına bağlıdır. Çocuklar bu dönemde korunum ilkesini anlayabilirler çünkü somut işlemleri tersine döndürebilirler. Ancak soyut düşünce henüz tam gelişmemiştir; bundan sonra başlayan formel işlemsel dönemde somuttan soyuta dönüşür (**Morgan, 1991**).

Formel İşlemsel Dönem; 11 yaşından sonra başlayan ve mantıksal düşünmenin yetişkinler düzeyine eriştiği dönemdir. Formel işlemsel dönem diye adlandırılan bu dönemde çocuklar cevaplarını haklı gösterebilecek formel düşünce kuralları ve mantık yolları bulmaya başlarlar. Kurdukları hipotezleri sınamadan geçirir, soyut düşünür, genellemeler yapar ve soyut kavramları kullanarak bir durumdan diğer duruma geçebilirler (**Morgan, 1991**).

Çocukların çevreyi ve yaşadıkları evi algılamasında üç tür ilişkinin varlığından bahsedilir. Daha önceki bölümde ele alınan algı teorileri çocukluk algısı üzerinde incelenecek olursa, Piaget ve arkadaşlarının üç türde ele aldığı ilişkilerin birincisi uzaklık kavramına dayanmaktadır. İkinci türdeki ilişki düz çizgi ilişkisi üzerine kuruludur. Üçüncü türdeki ilişki ise topolojik mekân ilişkisidir ve belli bir biçimin içerisinde niteliksel ilişkilere dayanır (**Piaget ve Inhelder, 1956**).

Hart ve Chawla (1980), Piaget'in (1969) çalışmasıyla yaşam sürecinde çocuğun dünyayla kurduğu derin ilişkinin sosyalleşmiş bir yetişkin olarak ileriki yıllarda derece derece azaldığına dikkat çekmektedir.

Erikson (1950), çocuğun sosyal çevresiyle olan ilişkisini sekiz durumla ifade eder. Çocuklukta kurulan zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim yetişkin yaşama taşınır. Bu durumların herhangi birindeki bir hata, çocuğun güvensizlik, utanç, şüphe, suçluluk, aşağılık duygusu, kimlik karmaşası, yalnızlık, durgunluk ve umutsuzluk duygularına kapılmasına sebep olur.

Piaget (1969), çocuğun dünyayı bilişinde üç faktör olduğunu sıralamaktadır. Bu faktörler, çocuğun kendini uyarladığı bir dünya, çocuğun kendi düşünce dünyası ve bu düşünceyi etkileyen yetişkin toplum olarak ortaya çıkmaktadır.

Çocuğun sinir sistemi gelişimini inceleyen **Ayres (1979)**, duygusal bütünleşmenin çocuğun fiziksel çevresiyle ilişkisinin aktif olmasıyla beraber 10 yaşına kadar geliştiğini ifade eder. Çocukluğun 3–7 yaşları duyumsal bütünleşme için kritik bir dönemdir. Beynin duyumlara karşı en açık olduğu ve onları organize edebilme yeteneğinin en fazla olduğu dönemdir.

Cobb (1977), çocuğun gelişimlerinin erken dönemlerini içeren çalışmasında çocuğun 5-6 yaşlarından 12 yaşına kadar olan döneminde iç ve dış dünyanın ortasında olduğundan bahsetmektedir. Çevre imajının gelişmesine üç-dört boyutlu gerçekler katkıda bulunmaktadır. Çevreye sevgi duymakta ve algının tiyatrosu şeklinde tüm dünyaya sahip olmak istemektedir.

Bachelard (1969)'a göre, kişi mekanların şiirsel gücüyle sarılmıştır. **Cobb (1977)** bu görüşü çocukluk döneminin mekan deneyimlerine uygular ve çocukluk döneminde mekan deneyimlerinin aynı şiirsel ve yaratıcı güçle bellekte yer ettiğini belirtir. Araştırmacı yaratıcılıkları oldukça fazla olan bireylerle otobiyografik anı analizi yaptığı çalışmasında yaratıcı öğrenmenin yer aldığı çocukluk dönemini yaşam süreci içerisinde çok özel bir dönem olduğunu ortaya koymuştur. **Chawla (1990)**, Cobb'un bu çalışmasını sadece bilincin ortaya çıkması için yapılan bir çalışma olmadığını, dış dünyayla kurulan dinamik ilişkiyi de ortaya koyduğunu belirtmektedir.

Gür ve diğ. (1989),nin yaşları, cinsiyetleri, okulları ve sınıfları farklı olan ilkokul öğrencileri ile çocuğun biliş imgelerindeki fiziksel çevrenin karmaşıklığının zihinsel gerçekçilik derecesini araştıran çalışması, sadece çocuğun görsel gelişme evrelerini incelemekle kalmaz aynı zamanda çocuğun belleğinde yer eden çevresel verileri de ortaya koymaktadır.

Bebeklerin ve yaşları küçük çocukların ileriki yıllarda hatırlayacakları bazı olayları belleklerinde oluşturmadıkları bilinmektedir. Bu varsayım hem bilişsel gelişim hem de bellek teorileri tarafından açıklıkla ortaya konmaktadır. Tüm bu bakış açıları bebeklik veya küçük yaşta geçirilen çocukluk amnezisine bağlanmaktadır. Birçok yetişkin üçüncü veya dördüncü yaş gününden önceki olayları hatırlayamamaktadır. **(Bauer, 1997)**

Freud, çocuklukta hatırlanamayan bu dönemi şu şekilde tanımlar: Çocukluğun dikkate değer amnezisi; erken çocukluk dönemini perdeleyen kişiyi çocukluğuna yabancılaştıran unutmaya halidir (**Freud, 1961**). Freud ayrıca erken çocukluk döneminde hatırlanan olayların daha sonraki yıllarda hatırlananlardan niteliksel olarak farklı olduğunu da ortaya koymuştur. Zihinsel gelişimin erken dönemlerinde çocuklar çevrenin ve olayların geçmiş deneyimlerini değil, fragmanlarını, imgelerini ve izlerini düşüncelerine yansıtmaktadırlar.

Çocukluk döneminde içten ve derinden bağlanılan mekanların unutulmasını psikolog **Schactel (1959)**, Freud'un tanımına benzer bir şekilde yapmaktadır. Çocuğun gelişimini kişi merkezli algılama, duyumlar ve hisleri içeren bir yapıdan daha dışa dönük algılamaya doğru ilerlediğini öne sürmektedir.

Ohta (2002), çocukluk döneminde belleğin rolünün zihinsel gelişimin temeli olduğunu, yetişkin dönemde belleğin kişinin toplumda yer alabilmesi ve çalışabilmesini sağladığını, yaşlı dönemde belleğin ise yaşamın yansımasının kaynağı olduğunu belirtmektedir.

Yaşam boyu bellek gelişimi **Tulving ve Schacter'in(1990)**' da belirttiği gibi episodik, semantik, algısal, işlemsel bellek gibi çoklu bellek sistemleri ile açıklanabilmektedir (**Ohta, 2002**).

3.2. Yetişkin Dönemde Hatırlanan Çocukluk Mekânları

İlk evler, bireyin ilk deneyimlerinin temelidir (**Malouf, 1986**). Kişi mekânla ilgili ilk deneyimini daha sonraki yaşamına taşınmaktadır. Çocukluk dönemi, kişinin kendi bilincine vardığı, kendisini varoluşun eşsizliği içinde gördüğü bir dönemdir. Çoğunlukla çocukluk dönemi zihinde daha soyut bir yaşam dönemini anımsatmaktadır. Anımsamalar ve çocukluk hatıralarının zihinde canlanması, yaşanan yerdeki anılarla bütünleşmektedir. Çocukluk dönemi hatıralarında sürekli bir “yer” olgusu vardır. Bilinçaltı çocuklukta ait olunan yere gidiş gelişleri tekrarlamaktadır. Birçok kişi için, çocukluk döneminde yaşadığı yere geri dönüşler, çok farklı deneyimlerle son bulmaktadır. Kişinin yaşadığı evi bulamaması, çevrenin değiştiğini, evinin yıkıldığını görmesi, en favori oyun mekânının artık olmadığını fark etmesi kişiyi çok farklı duygular içerisinde bırakmaktadır. Psikolojik bir çaba olarak, kişi

nereden geldiğini, nerede bulunduğunu ya da aile dinamikleri bozulduğunda çevrenin kişiyi nasıl büyüttüğünü hatırlatan belirli mekânlara ait çocukluk anılarına tutunmaktadır. Çocukluk anıları benliğin bir uzantısı gibidir **(Cooper Marcus, 1992)**.

Çocukluğun hayatın en kutsal dönemi olduğu ve bu kutsallığın, büyük bir olasılıkla kişinin annesine duyduğu; annenin de çocuğun evine duyduğu içten ve güçlü bağdan kaynaklandığı ileri sürülmektedir **(Cooper, 1995)**.

İnsanın içinde doğduğu ev, anıların ötesinde fiziksel olarak psikolojik dünyasına kaydedilmiştir. Bir organik alışkanlıklar kümesidir. Aradan yirmi yıl bile geçmiş olsa, birbirine benzeyen onca merdiveni çıkmış olsa bile doğduğu evdeki o “ilk” merdivenin reflekslerini kişi yeniden kazanır, anılarında o ilk basamak biraz yüksekse, o basamağa eskiden olduğu gibi yine takılmaz. Evin varlığı kişiye sadık bir biçimde yeniden açılır. Gıcırdayan kapı aynı el hareketiyle açılır, tavan arasına ışık yakmadan gidilebilir. En küçük kapı mandalına bile kolayca ulaşılır. Yaşamın sonraki dönemlerinde içinde yaşanan evler, hareketleri kuşkusuz sıradanlaştırır. Ama başından bir sürü macera geçtikten, uzun süre uzakta kaldıktan sonra, kişi eve yeniden dönecek olursa, en ince ayrıntıların, o ilk hareketlerin içinde hiç değişmeden kaldığını görmesi kişiyi çok şaşırtır. Sonuçta, içinde doğulan ev, insanın içine çeşitli oturma işlevlerinin hiyerarşisini kazımıştır. Kişi, o evin yaşama işlevlerinin diyagramı gibidir ve öteki bütün evler, bu ana izleğin çeşitlemelerinden başka bir şey değildir **(Bachelard, 1969)**.

Bazen, bellekte kalan birkaç basamak, kişinin doğduğu evdeki hafif bir düzey düşüklüğüne işaret eder. Şu odanın yalnızca kapısı yoktur, birkaç basamakla çıkılan bir kapısı vardır. Kişi evini yukarıdan aşağıya ayrıntılarıyla düşünmeye başladığında yukarı çıkan ve aşağı inen şeyler zihninde dinamik olarak yeniden yaşamaya, anıları canlanmaya başlamaktadır **(Bachelard, 1969)**.

Evle ilgili deneyimlenen nostaljik duyguların varlığı ve yoğunluğu bir çok faktörden etkilenmektedir. Sadece genetik ya da yaşla ilgili faktörlerin bireylerin nostalji duygularını etkilediğini söylenemez. Fakat yapılan araştırmalar, içedönük, hayal kurmayı seven, daha duygusal, kendine güvensiz bireylerin nostalji duygularını daha çok içlerinde barındırdıklarını ortaya koymuştur. **(Mc Cann, 1941)**.

Bir anlamda eve duyulan özlem, ev hasreti çekerek eve dönüşün arzulandığı durumları ifade eder ve nostaljiden farklıdır. Nostalji, sürekli yenilik ve değişimle karakterize edilen dünyada, geleneklerin farkındalığını temsil etmektedir. **(Rybczynski, 1986).**

Buna benzer olarak coğrafi uzaklık olarak evden uzaklaşma, birey için çok anlam ifade etmeyebilir fakat geçici uzaklaşmalar bu tür duyguları arttırmaktadır. Bireyler evlerinden ne kadar uzun süre ayrı kalırlarsa özledikleri, belleklerinde kalan evden, daha bilinçli ve açık olarak farkında olmaktadır **(Case, 1996)**. Kısaca evin kişisel tanımlamalarına, evin onlar için nelerden oluştuğuna ve kendilerine daha duygusal yaklaşmaktadırlar.

Çocukluk mekânlarının yaşam boyu süren değerleri, geriye dönük olarak, çevresel otobiyografilerde veya kişisel tarih araştırmalarıyla incelenmiştir. Bu geriye bakış, çocukların mekânı doğrudan deneyimlemesini değil, yetişkinlerin çocukluk mekânlarına ilişkin davranışlarını içerir. Mekâna bağlılığının önemli bir ölçütüdür.

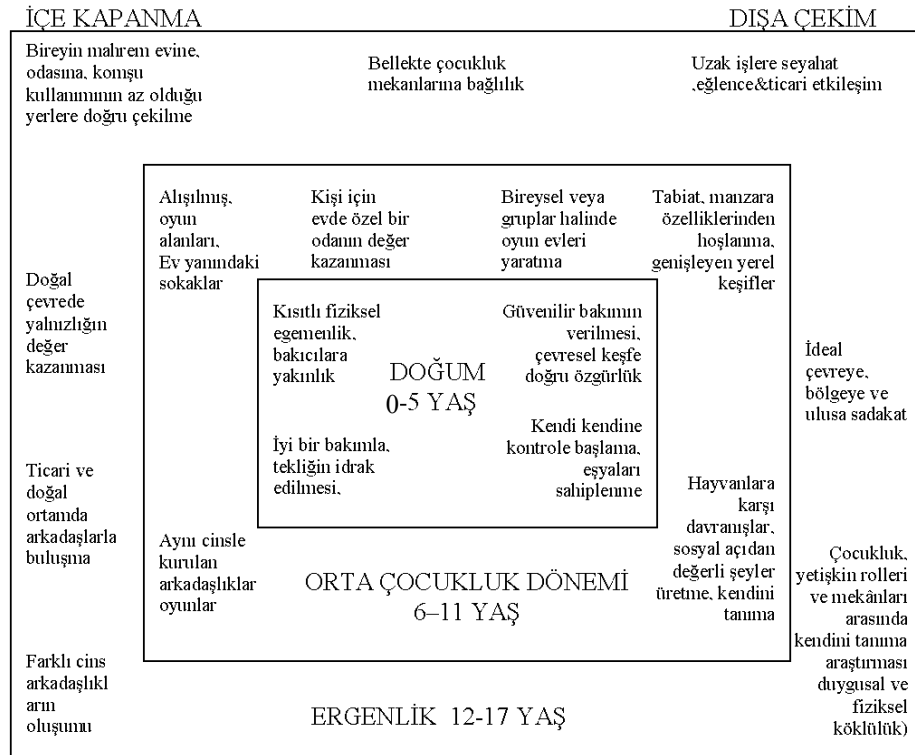
Bachelard bellek ve imgelemin dayanışmasını bozmama kaygısıyla yeni bir evin içinde düşler aracılığıyla bütünüyle bir geçmiş yaşadığından bahsetmektedir. Düşler derinleştikçe derinleşir, öyle ki evle ilgili düş kuranın önünde en uzak belleğin ötesinde düşünülmeyecek kadar eskiye uzanan bir alan açılır. Bu alanda bellek ve imgelem iç içe geçmiş durumdadır. Her ikisi de birbirinin derinleşmesine karşılıklı katkıda bulunur. Her ikisi de değerler düzeni içinde bir anı ve imge bütünü oluşturur. Böylelikle ev yalnızca günü gününe bir tarihsel çizgi boyunca, kişinin kendi yaşantısının anlatısında yaşanır olmaktan çıkar. Düşler aracılığıyla yaşamda yer alan farklı yuvalar birbirinin içine girer ve geçmiş günlerin hazinelerini korur. İnsanın aklına eski evlerinin anıları geldiğinde, devinimsiz çocukluğun ülkesine çok çok eski olan devinimsiz o ülkeye geri gider **(Bachelard, 1969)**.

İnsan doğduğu evi düşündüğünde, düş kurmanın olanca derinliği içinde o ilk sıcaklığa döner, madde dünyasının oluşturduğu cennetin o çok ılık maddesinin bir parçası haline gelir. Ev sayesinde anıların büyük bir bölümü barındırılmış olur ve ev biraz karmaşıksa, mahzeni ve tavan arası, köşe bucağı ve koridorları varsa anıların da giderek daha netlikle belirlenen sığınma yerleri vardır. Bu mekânlar bir zamanların çatı katları gibi şimdiki zamanda bir daha geri dönmek üzere yitirilmiş de olsa,

kişinin bir tavan arası sevmişliği, bir çatı katında yaşamışlığı hep yaşayacaktır. (Bachelard, 1969)

Çocuklar mutlu oldukları yere bağlı olmayı severler ve ayrıldıklarında da üzülürler. Çocukluk mekânlarının bellekte yer etmesi, mekâna bağlılığı gösterir. Erken ve orta dönem çocukluk yıllarında ve ergenlikte mekâna bağlılığın gelişiminde **Şekil 3.1**'deki kaynaklardan bahsedilebilir.

Çocukluk evinin hatırlanan tüm mekânlarının altında duygusal bir bağ vardır. Ev içindeki yaşam alanlarının her biri bireye farklı duygular yüklemiştir. Bu duyguların farklılıkları ve yoğunlukları arasındaki ilişki bellekte kaydolur. Örneğin, yaşama alanlarından salonun ne olduğunu, neresi olduğunu bilemeyen bir çocuk için salonun bellekte yeri vardır fakat onu bilen ve kullanan bir çocuğunkinden tümüyle farklıdır.

Şekil 3.1: Yaşam sürecinde mekâna bağlılığın gelişimindeki kaynaklar (Chawla, 1992) .

Çocuklar öncelikle kendilerine ait mekânları belleklerine kaydetmektedirler. Benim odam, benim yatağım gibi kavramlar çocuğun günlük hayatı içerisinde sıkça kullandığı yerler duygusal bağlarla ilişkili olarak bellekte yer etmektedir.

Chawla (1986) rasgele seçilmiş, otuzsekiz adet yazarın otobiyografilerinden çocukluk mekânlarının bireyde bıraktığı duyguları analiz eden bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma sırasında duyguların analizi bakımından sosyal ve ekonomik ölçütler en az önemli olarak ortaya çıkmıştır. Bazı yazarlar, tüm açıklığıyla çocukluk mekânlarının fiziksel ortamından bahsederken, bazı yazarlar ise orijinleri olan bu yerleri tehlikeli, ahlaksız, kaotik ve çorak gibi nitelendirmişlerdir. Birçoğu da bazı mekânları kendi imgelerinin merkezi haline getirmişlerdir.

Çocukluk mekânlarının analizi ile dört farklı tipte bağlılık ortaya çıkmıştır:

1. Bağlılık Hali; "...Bu benim dünyadaki yerim..."hissini uyandıracak şekilde aileye bağlılık, sevgi ve kendini güvende hissetme,
2. Üstünlük; Yaşam içerisinde duyularla algılanan, unutulmayan ve yaşam varlığı ile hatırlanan mekânlar. (beş duyu, korku ve hayranlık, taşkınlık..vb),
3. Kararsızlık; Yere bağlılık fakat bu bağlılığın altında eziyetle karışık bir durumun varlığı,
4. İdealleştirme; Yerin, ulusun, dinin ya da ırkın idealleştirilmesi

Bu çalışma aynı zamanda **Lynch (1981)**' in tatmin edici mekânların önkoşulu olarak duygusallık ve özgürlüğü garanti etmenin mekânsal temel hak olarak iddiasını desteklemektedir. Çocukluk mekânlarının daha çok hatırlanmasını sağlamak için doğaya ve çevreye özgürlük tanıyan mekânların yaratılması öngörülmektedir.

Çocuk için önemli mekânları tarifleyen **Cooper Marcus (1992)**, çocukluk dönemi olumlu hatıralarının çoğunun, gizli yerlere erişimi içerdiğinden bahsetmektedir. Bu bir mekân olarak yatak odası veya tuvalet olabilir veya çocuğun psikolojik açıdan kendini geriye çekmesine izin veren, yalnız kalabileceği, pencereden dışarı bakabileceği, televizyon izleyebileceği bir aktivite veya etrafında erişkinlerin olmadığı bir yer, bodrum katları, ağaçta saklanma yerleri gibi de olabilir.

Evlerde, yetişkinlerin kullanımı için düzenlenen birçok mekân aslında zaman zaman çocuklar tarafından gizlice kullanılmaktadır. Ebeveynlerinden gizlice ve habersiz kullanılan mekân çocuğun algısına daha ayrıntılı işlenmektedir. Mekâna verilen farklı isimler de çocukluk döneminde hatırlanan mekânların özelliğini arttırmaktadır.

Cooper Marcus (1992)'nin çalışmasında, hatırlanan çocukluk mekânları üç kategoriye ayrılmaktadır:

- Amaçlı inşa edilen yetişkin mekânları,
- Saklanma yerleri,
- Oyun için tasarlanmış mekânlar,

Araştırmacı, kişinin çocukluk dönemine ait bu mekânları yıllar sonra hatırlayabilmesinin nedeninin yerlerle kurulan duygusal ilişkinin varlığından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Çocuklukta saklanma mekânlarının bu kadar çok hatırlanabilmesinin en temel sebeplerinden biri de yaratılan mekânın “özel-mahrem” hissedilmesidir. Bu dönemde çocuğun ebeveynlerinden farklı olarak kendine kurduğu dünyada yarattığı his onun için çok değerli olmaktadır. Evin bir benzerini evden uzakta kurmak çocuğu heyecanlandırmaktadır.

Çocukluk dönemi ve hatırlanan mekânlarla ilgili yapılan araştırmalarda bireylerden çocukluk dönemindeki çevreyi yeniden anımsamaları istendiğinde, kişi genellikle çok özel yerleri tasvir etmekte ve bu yerlerle ilgili duygusal anımsamalar devreye girmektedir.

Sebba (1991), yetişkinleri ve çocukları ayrı ayrı incelediği çalışmasını iki bölüme ayırır. Birinci bölümde yetişkinler çocuklukta en sevdikleri mekânlarını anlatırken, çocuklar gerçek yaşantıda en favori mekânları tanımlamaktadır. İkinci bölümde ise yetişkinler çocukluk mekânlarıyla ilgili en belirgin deneyimlerini aktarırken, çocuklar da dış ortamda olmayı tanımlamaktadır. Çocukluk dönemiyle bahsedilen yaş aralığı dört ile on arasında değişmektedir. Çok heterojen bir grupta yapılan bu çalışmanın sonucunda yetişkinler % 96.5 oranında dış ortamları çocukluk döneminin en belirleyici mekanları olarak hatırlamışlardır. Yetişkinlerin çocukluk dönemine ait deneyimleri ise çevrenin algılanmasına bağlı olarak sadece görsel algının değil, bununla birlikte bağlı olduğu dokunma, koku ve ses gibi duyumlarla ortaya çıktığı görülmüştür. Sebba, bu çalışmayı **Piaget (1969)**'in terminolojisiyle ilişkilendirerek yetişkin grubun, çocuğun kendi düşünce dünyasını karakterize eder şekilde anımsadığını ortaya koymuştur. Sebba, ayrıca dış ortamın insan yapısı çevreyle kıyaslandığında daha çok anılarda yer etmesini, çevrenin yıl boyu veya gün boyu değişen görüntülerinin, dokusunun, renginin, farklı hayalgücü ve çağrışımlar üretmesine bağlamıştır. Araştırmacı, bu çalışmasıyla dış ortamların, avluların, yakın

parkların çocukluk döneminin duygusal bağlara sahip en önemli yerleri olduğunu bulmuştur.

Çocukluk döneminde belleğe kaydedilen mekânların çoğu olduğundan çok daha büyük, çok daha uzak ve şekil olarak abartılı hatırlanmaktadır. Çocukların çevreyle ilişkilerini ölçekle ilişkilendirerek araştıran **Bell (2006)** mekânsal araştırmalarda ölçeğin biliş, gelişme ve karar verme sürecinde kritik bir değişken olduğunu belirtmektedir.

Suna Kırar, 1945’li yıllarda Ankara Yenisehir’deki Koç apartmanını ve yazları Keçiören’de gittikleri bağ evi anılarından şöyle bahsetmektedir: “...*Ankara Yenisehir’deki Koç Apartmanı’nda oturduğumuz evin salonu biz çocuklara muazzam büyük görünürdü. Salonda misafir olmadığı zaman önündeki koridordan geçerken korkar ve birbirimizi korkuturduk.*

Keçiören’deki bağ evimizi, iki kat, bağdadi olarak yapılmış, tipik bir Ankara eviydi ve etrafında bağ ve bahçesi vardı. Ön tarafta taş merdivenlerden, bize o devirde görkemli gelen yeşil büyük demir kapıdan eve girilirdi. Kapının en büyük özelliği sürgülü kilidi ve kapının üzerindeki çift taraflı kulplardı. Oradan büyük bir taşlık sofa ve sofaya açılan odalar vardı. Yukarı katta da yine salon ve yemek odası olarak kullanılan ikinci büyük bir sofa ve sofaya açılan yatak odaları vardı. Büyük bahçesinde açık havada dolaşır, taze sebze meyve toplar, ağacından vişne, kiraz, dut yerdik. Bahçede ip atlar, sek sek oynardık. Bisiklete binmek, top oynamak, ağaçlara çıkmak, ağaçların altında evcilik oynamakla günümüz geçerdi. ...” (Kırar, 2006)

Pamuk (2003), “İstanbul, Hatıralar ve Şehir” adlı kitabında çocukluğunun geçtiği evde gizlice veya zaman zaman annesiyle birlikte evin üst katına çıktığını anlatmaktadır. Salonun antikacı dükkânını andırdığını, koridorun oyuncak arabalarının park yeri olduğunu, koltuk ve masaların oyunun bir parçası olduğunu, evin duvarlarını ise düş kurmak için kullandığını anlatmaktadır.

Pamuk (2003), çocukluktan şikâyetinin duvarların ötesini görememek, pencereden bakınca sokağı, hatta karşı apartmanı değil, yalnızca gökyüzünü seyredebilmek diye ifade etmektedir.

Neisser (1976), algının ve yeniden dünyaya bakışın geçmiş deneyimlerin ışığı altında gerçekleştiğini vurgulamıştır. **Gür (2000)**, bireyin konutla ilgili geçmiş deneyimlerinin yeni konut seçimlerine yansıdığından bahsetmektedir. Araştırmacı, bir önceki konutun plan şeması ve çevre düzeninin iyi ya da kötü yanlarıyla bireyde belli bir etki bıraktığını, alışkanlık yarattığını ve kendine benzeyeni aratarak etkili olduğunu, dolayısıyla belleğin bir önceki konutta kullanılan düzeni ve mekânları anımsayarak yeni alınan evde benzer nitelikleri aradığını belirtmektedir.

İnsanlar için eski evlerinin iç dünyasını belleklerinden yeni yaşamlarına taşımaları önemlidir. **Cooper Marcus (1992)**'un çalışmasında, taşınma sırasında eski evlerinin iç dünyasını yeni evlerinin odalarıyla paralellik oluşturabilen kişilerin taşınma hakkında daha olumlu geri bildirimde bulundukları ortaya çıkmıştır.

Çocukluk dönemi benliğin bir uzantısı olarak ele alındığında, bu döneme ait çevresel veriler bugünkü evleri bir araya getirme isteği doğurmaktadır. Yetişkin dönemde kişi çocuklukta yuvanın ruhunu tekrarlayan konut tercihi yapabilmektedir. Bireyin tüm çocukluk anıları olumlu olmayabilir. Zorlu aile ilişkilerinin ya da sevimsiz çevresel koşulları hatırlayan bazıları için yetişkin dönemde ev, evin kullanımı ve düzenlenmesi çocuklukta tecrübelerin bilinçli bir karşıtını oluşturmaktadır. (**Cooper Marcus, 1992**)

Çocukluk döneminin bellekte yansıyan görünümünün sonraki dönemlerdeki yaşantılar üzerine etkisi araştırmacılar tarafından farklı değerlendirilmiştir. **Cobb (1977)**, çocukluk dönemi dış ortamlarının hatırlanmasını, yeniden güç kazanma ve yaratıcılık için itici güç olduğunu belirtir. **Ladd (1977)**, konutun ve yakın çevre tarihinin tuzağına düşüldüğünü ve kişinin onlar yüzünden sınırlandığını ileri sürer. Bu iki yaklaşımın temelinde **Lukashok ve Lynch (1956)**'in şimdiki yetişkin yaştaki hatırlamaların, çocuklukta zihin uğraşlarını yansıttığı düşüncesi yer almaktadır.

Hester ve O'Donnell (1987)'e göre, çocukluk dönemi anıları gerçek olaylardan değil ebeveynlerin olaylara vermiş olduğu yorumlarla oluşmaktadır. Araştırmacılar ayrıca, çocukluk dönemine ait hatırlamaların geçmiş olaylara eklenmiş değerleri içerdiğinden bahsetmektedirler. Bu değerlerin çocukluk dönemi çevresine bağlanmış duygusal yükten ve bu dönemin fazla önemsenmesinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (**Schactel, 1982**).

Cobb (1977), ise çocukluk dönemi hatıralarının esin kaynağını ebeveynlerin yorumlarında değil, çocukluk döneminin eşsiz ve tekrar edilemez bir yetenekle çevreye sarılışında olduğunu ifade etmektedir.

Rivlin (1978)'e göre, sistematik, kronolojik ve iyi dökümante edilmiş otobiyografiler geçmişini anımsayan bir lensle filtrelerden geçerler, formları, düzenlemeleri ve nitelikleri ile kişinin çocuk olarak doğrudan deneyimleri olarak ele alınamazlar. Bu anılardan bir takım değerlere ulaşabilmek için kişinin erken deneyimlerinin dağılımlarıyla, belleğin seçici niteliklerini incelemek gerekmektedir.

Çocukluğun altı ile oniki yaşları arasında mekânlar psikolojik süreçlerle yoğun ilişki içerisindedir. Bu yoğun ilişki sırasında cinsiyet farkları da ortaya çıkmaktadır.

Cooper Marcus (1992)'nin çalışmasının üçüncü kategorisinde kale, ağaç ev gibi gerçekten inşa edilmiş mekânları hatırlayanların daha çok erkeklerden oluştuğu fark edilmiştir. Araştırmacı, erkeklerin çocukluk örüntülerini ve yerleşimlerini daha çok şekil bağlamında ele aldığını, kadınların ise bu bağlantıyı daha çok mobilyalar, hareketli objeler üzerinde anımsadığını ortaya koymuştur. Araştırmacı çalışmada, çocuklara varolan evlerini çizmeleri söylendiğinde, erkek çocukların doğru biçimde odaların bağlantılarını gösteren bir kroki plan çizdiklerini, kızların ise kaba taslak bir planla bir kroki çizdiklerini fakat bunu döşerken mobilya, renkler, süsler, özel objeler ve benzerlerini çok doğru biçimde çizdikleri görülmüştür. Bu bulgunun bir benzeri **Lynch (1977)**'in çalışmasında da görülmektedir.

Yetişkin dönemde hatırlanan çocukluk anıları ile ilgili çalışma yapan **Davis (1999)**, kadınların erkeklere göre daha fazla çocukluk anılarını hatırladığını ve kadınların belleğin geri çağırılmasında daha hızlı olduğunu ortaya koymuştur. Kadınların bir çoğu çocukluk anılarını hatırlarken duyumsal yolla bellekte yer eden olayları hatırlamaktadırlar. Yoğun deneyimler daha kolay hatırlanmaktadırlar fakat bu yoğun deneyimin cinsiyet farkı oluşturmadığı görülmüştür.

Yaşlanma döneminde pek çok kişi aynı evde yaşama süresi uzadıkça o yere giderek daha çok bağlanmaktadır. Yaşanılan yer, birlikte yaşanılan ve etrafında bulunan kişilerle, sosyal ilişkilerle, ortak anılarla bellekte yer etmektedir.

Çocukluğu ile ilgili birçok şeyi hatırlayabilen bireyin yaşamının içinde evi ve detayları özel bir önem taşımaktadır. **Israel (2003)**, belleğin bir büyüteç görevi

gördüğünü ve bu büyütecın camından bakan kişinin ülkeleri, bölgeleri, yakın çevreleri, evleri, mobilyaları, eşyaları görmesinin mümkün olabileceğini ifade etmektedir.

Lynch (1960) bireylerde kent imajının oluşumunda beş öğenin rol oynadığını ortaya koymaktadır. Çevrenin bellekte kalıcı olabilmesi için önemli görülen öğeler şöyle sıralanmaktadır:

1. Yollar (paths): Hareket eyleminin gerçekleştiği belirgin alanlar, yaya ve taşıt yolları, mekanları birbirine bağlayan mekanlar,
2. Kenarlar (edges): Farklı alanları ayıran elemanlar sınırlar,
3. Bölgeler (districts): Kendi başına tanımlanabilir özelliklere sahip olanlar,
4. Düğüm noktaları (nodes): Çeşitli ulaşım arterlerinin kesiştiği noktalar,
5. Nirengi noktaları (landmarks): Simgesel özelliğe sahip referans noktaları.

Kişi, çocukluk evinde bellekte kalan mekân öğelerini geri çağırırken Lynch'in kent imgelem öğelerine benzer yaklaşımla evin kurgusunu yeniden canlandırmaktadır. Evin odaları birbirine bağlayan koridorları, holleri, sadece belli amaç için kullanılan mekanları, toplanma alanları, mutfak, tuvalet, yatak odası, gibi farklı alanları ayıran sınırları, katlar, kotları ayıran sirkülasyon yerleri, baş oda, cumba, gibi özellikli alanları evin bellekte yer etmesinde önemli öğeler olarak kabul edilebilmektedir.

4. TÜRKİYE’DE MEKÂNSAL VE SOSYAL BELLEK

Çalışmanın dördüncü bölümü, çocukluk döneminin bellekte kalan mekân öğelerini ülkenin o yıllardaki sosyal, ekonomik, politik ve mimari bağlamlarıyla birlikte ele almaktadır. Araştırmada görüşülen kişilerin çocukluk evlerinin büyük bir bölümü Geleneksel Anadolu Evi’dir. Bu nedenle bu bölümde Geleneksel Anadolu Evi’nin mekânsal özellikleri incelenmektedir. Alan araştırmasında görüşülen bireylerin çocukluğu 1930–1970 yılları arasında Türkiye’nin farklı kentlerinde geçmiştir. Çocukluk dönemi mekân belleğine etki eden Cumhuriyet sonrası Türkiye’inde sosyal, ekonomik ve politik durum Erken Cumhuriyet Dönemi (1923–1950), Çok Partili Dönem (1950-80 yılları) ve 1980 yılı sonrası olarak üç dönem halinde ele alınmaktadır.

4.1. Cumhuriyet Öncesi Sosyal ve Mekânsal Bellek

19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet’e kadar uzanan dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nda kent planlaması Batı’daki kent planlarının gelişimine benzer bir şekilde yasalar ve yönetmelikler kentçiliği biçiminde oluşmuştur. Osmanlı İmparatorluğun kuruluş ve ilk yayılma döneminde, kentleşme yeni mahallelerin oluşum süreci ile eş anlamlı değerlendirilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu sanayileşemediği için kent planlaması da sanayi kentine tepki olarak çıkmamıştır (Tekeli, 2001).

Endüstri Devrimi’ni gerçekleştiren 19.yüzyıl batı dünyası yeni teknolojiler ve bina türleri üretirken, Osmanlı İmparatorluğu geçirdiği siyasal ve ekonomik krizler sebebiyle bu gelişmelerin ve teknolojilerin gerisinde kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda savaş etkilerinin altında ezilmiş ekonomik ve sosyal yapı ortaya çıkmıştır. Konut mimarlığı ise, özellikle İstanbul dışında çok yakın zamanlara kadar geleneksel özelliklerini korumuştur (Aslanoğlu, 1980).

Geleneksel evde, belirli bir kültürün çevresel olanakları kendi gereksinimleri doğrultusunda nasıl kullandığı ve toplumun çevreyi kendi kültürel özellikleri açısından nasıl biçimlendirdiği görülmektedir. **Rapoport (1979)**, geleneksel evi, belirli bir kültürün geliştirdiği kavramsal yaşama modelinin izdüşümü olarak yorumlamaktadır. Araştırmacıya göre, evin biçimsel ve mekânsal oluşumunun belirleyicileri toplumsal ve kültürel etmenlerdir. İklim, malzeme, yapım yöntemleri ve teknoloji gibi fiziksel etmenler değişken rol oynamaktadır.

Geleneksel Anadolu evleri, gelenekler, bölgesel veriler, uygulama ilkeleri ve koşullara bağlı olarak biçimlenmektedir. Bu oluşum ve biçimlenmede Anadolu insanının yaşamının ve toplum yapısının etkisi açıkça görülmektedir.

Küçükerman (1996), Anadolu'daki evlerin kavram ve biçimlerini geleneklere, ekonomik koşullara, bölgesel ve doğal verilere ve uygulama ilkelerine bağlı olarak dört tipe ayırmaktadır. Bunlar, (1) göçebe çadırları ve evleri, (2) köy evleri, (3) kasaba ve kent evleri, (4) konaklar, köşkler, yalılar ve saraylardır. Bütün bu örnekler arasında kasaba ve kent evlerinin Türk evi özelliklerini en çok yansıttığını belirtmektedir.

Türk Evi, eski Osmanlı Devleti sınırları içinde Anadolu ve Rumeli'de doğmuş ve beş yüz yıl kadar yaşamış, kendi özellikleri ile belirginleşmiş ev tipi olarak tanımlanmaktadır (**Eldem, 1975**). Araştırmacıya göre Türk Evi oluşumuna etki eden faktörler, yerel kültür, evin yapıldığı yerin gerektirdiği inşaat yöntemleri ve yörede bulunan yapı malzemeleridir.

Anadolu Türk Evi'nin plan tipleri üzerinde yapılan çalışmalarda iki önemli ayrım yapılmıştır. Birincisi, **Eldem (1987)**'in sofanın ev içerisindeki yerine göre yaptığı ayrımdır. İkincisi ise iklim bölgelerine dayanmaktadır. Bu ayırimda iklim bölgeleri bazı araştırmacılara göre üç, bazılarına göre de dört veya daha fazla bölgeye ayrılabilir.

Küçükerman (1996), Anadolu'nun iklim bölgelerini ve yapı gelenekleri ayrımını şu şekilde yapmaktadır:

1. Kuzey Anadolu Bölgesi-Ahşap
2. Orta Anadolu Bölgesi-Kerpiç ve Taş

3. Güney Anadolu Bölgesi-Ahşap ve Taş

4. Batı Anadolu Bölgesi-Taş

Kuban (1975), iklim, yapı malzemesi ve tekniğinin esas alındığı yedi ayrı bölgeden bahsetmektedir. Araştırmacılar Anadolu'nun değişik iklim bölgelerine ayrılmasının ve bunların her birinin farklı özellikler göstermesinin evlerin mimari biçimlenişini etkilediğini belirtmektedir.

Eldem (1975), iklim değişiklikleri ve konut mekânlarının farklı özelliklerini incelediği Karadeniz, İç Anadolu, Ege ve Doğu Anadolu Bölgesi evlerinin özelliklerinden şöyle bahsetmektedir:

- o Karadeniz evinin başlıca özelliği, plandan çok yapı tekniğinden gelmektedir. Kerestenin ve dolayısıyla geniş çapta direk ve kiriş malzemesinin mevcut olması, binaların masif çatı sisteminde inşa edilmelerini sağlamaktadır. Çatı örtüsü şehirlerde kiremit, dışarıda tahta kaplama olarak ortaya çıkmaktadır. Binalar çoğunlukla masif ve yüksek bir zemin katı üzerine oturtulmaktadır. Üst katın duvarları dolma şeklinde inşa edilmektedir. Duvar yüzeyleri çoğu zaman dikine ağaçlarla kaplanmaktadır. Bu kaplamalar zemin katı taşlıklarında ve sofalarda uygulanmaktadır.
- o İç Anadolu evlerinin merkezi Konya olarak bilinmektedir. Yağışı az ve geniş düzlükleri olan bu bölge çevre bölgelerdeki evlere nazaran daha ilksel bir karakter taşımaktadır. Bölgenin yapı malzemesi noksan ve sınırlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Duvarlar yığma kerpiç tuğla, damlar kavak atkılar üzerinde kerpiç toprak şeklinde inşa edilmektedir.
- o Ege evlerinden en önemlileri savaş sırasında yıkıldığı görülmektedir. Manisa bölgenin bir tür sosyal ve kültürel merkezi olarak ortaya çıkmaktadır. Şehrin yangından önceki resimlerinde çok sayıda konak olduğu görülmektedir. İzmir, Çanakkale gibi şehirlerde ortaya çıkan şehir evleri bitişik düzende iki üç katlı ve dar cepheli olduğu görülmektedir. Cephelerin ortasında zarif bir ahşap cumbaya rastlanmaktadır. Torosların güney yamacından sahile kadar olan bölgede evler sıcak iklim yapıları karakterini taşımaktadır. Hayatın büyük bir kısmı açık alanda geçmektedir.
- o Doğu Anadolu Bölgesi'nin soğuk iklimi, taş malzemenin bolluğu nedeniyle Erzurum'da ayrı bir ev ve plan tipi ortaya çıkmaktadır. Diğer bölgelerde açık

olan avlu (hayat) burada kapalı olup, zemin kattaki diğer bölümlerin ortak geçiş mekânı durumunda olduğu görülmektedir. Sofanın görevini de avluya bağlı bulunan tandirevi karşılamaktadır. Tandirevi, yemek pişirmek, yemek, dinlenme, uyuma, depolama ve ev halkının toplandığı çok fonksiyonlu bir mekân olarak ortaya çıkmaktadır. Erzurum evi odalarının iç düzenleri, yüklük, gusülhane, sedir-makat gibi unsurları; haremlik-selamlık ayırımı gibi bölümleri ile Türk evinin bütün özelliklerini yansıttığı görülmektedir.

Kuban (1995)'e göre Anadolu evlerinin inşa malzemeleri bölgelere göre değişiklikler göstermektedir. Ege, Marmara ve Karadeniz ile Sivas, Elazığ, Malatya, Burdur ve Antalya sınırları içinde kalan alanda ahşap, kerpiç ve taş malzeme kullanılır. Özellikle ahşap ve taş malzemenin pek fazla bulunmadığı ve temin etmenin güçleştiği Orta Anadolu Bölgesi'nde en fazla kerpiç malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde taş ve kerpiç kullanımıyla birlikte taş malzemenin temininin kolaylığı nedeni ile taş malzemeli yapılar daha fazla ortaya çıkmaktadır. Marmara Bölgesi ve özellikle Çanakkale civarında ise taş inşa geleneği yaygın olarak görülmektedir. Üst örtü malzemesi ise Karadeniz Bölgesi'nin köy evlerinde genellikle ahşap iken, orta, doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde genellikle toprak dam olarak kendini göstermektedir.

Çarmıklı (2006), Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan çocukluk evi anılarından şöyle bahsetmektedir. *"...Doğduğum ev, Ardahan'ın içinde, şehrin merkezi sayılabilecek bir mahallesindeydi. O günün koşullarında Ardahan için lüks bir ev sayılsa da bugün kolay kolay kimseyi oturmaya razı edemeyeceğiniz toprak damlı bir binaydı evimiz. Şehrin merkezindeydi ama daha çok bir bağ evini andırıyordu. Alçak bir yapıydı. Damı topraktandı. Ağaç dikmeler arasına kerpiçten duvarlar çikilmişti, sanırım. Taban döşemeleri tahtadandı. O tahta taban eve ayrı bir sıcaklık verirdi.*

Evimiz bir avlunun içinde yer alıyordu. Özellikle yaz aylarında avlu önemli bir işleve sahipti. Şimdi düşünüyorum da orası, küçük eve bambaşka bir hava katan çok daha sevimli bir yer olabilirdi. Ama değildi. Ardahan'ın ve Doğu'nun kuru, kırılgan havasına uygun bir çıplaklıktaydı. Avlumuzda bir tek ağaç bile yoktu. Şöyle yeşillendirilmiş, çiçekli bir bahçe havasından fersah fersah uzaktı...

Damda her zaman taştan bir silindir dururdu. Taş, silindir bir ağaçtan bir kolla itilir ve dam üzerinde dolaştırılarak toprak sıkıştırılırdı. Sıkışan topraktan aşağıya eve su sızmazdı. Yağmurlardan sonra ve bazen de dama toprak taşıyarak, o silindirle sıkıştırdık. Yılda bir kez mutlaka evlerin damına toprak taşınır ve sıkıştırılırdı. Böylece her sene, evlerin damı biraz biraz yükselir ve kalınlaşırdı. O yıllarda Ardahan'da toprak damlı olmayan, çatısı sac kaplı bir iki tane ev ancak vardı. O evlerin birinde de asker paşa kalırdı...”

Küçükerman (1996), Türk Evi'nin özellikle açık ve kapalı oda ilkeleri içerdiğinden bahsetmektedir. Açık oda tasarımında; odanın yapı içerisindeki serin ve esintilere bakan yönelimi, evin üst katlarında veya köşede konumlanması, ince ve geçirgen yapı malzemesi seçimi, yüksek ve geniş mekân boyutları, büyük pencereler, iç dış ilişkilerde açıklık ve uzun süreli oturmaya yönelik düzenlemeler önem kazanmaktadır. Kapalı oda tasarım ilkelerinde ise; odanın yapı içerisindeki serin ve esintilere kapalı yönelimi, evin ara katlarında konumlanması, kalın ve geçirimsiz yapı malzemesi seçimi, alçak ve dar mekân boyutları, küçük pencereler, pencere kepenkleri ve iç dış ilişkilerde kapalılık gibi özellikler önem kazanmaktadır.

Türk evi genellikle az katlı olarak bilinmektedir. Zaman içerisinde evlerin kat sayısı artmıştır. Zemin kat doğal ortamda düzenlenerek doğaya yaklaştırılmış, üst kat ise değişmeyen mekân özelliklerini barındırmıştır (**Küçükerman, 1996**).

Türk Evi'nin bellekte kalan mekân öğeleri mekân örgütlenmesi açısından incelendiğinde “odalar” ve “sofa”, iki temel mekân öğesi olarak ortaya çıkmaktadır. Sofa odalar arası ilişkilerin sağlandığı bir ortak alandır. Odalar, kendi başlarına yapı içinde belirli eylemleri karşılayan birimlerdir.

Kuban (1995), oda ve hayat-eyvanın Türk Evi'nin iç mekânlarının yaratıcısı olduğunu belirtmektedir. Araştırmacıya göre, hayat ile oda, Türk konut kavramının çekirdek öğeleridir. Oda'nın biçimi ve boyutları evin diğer bölümleri ile oda ilişkisini etkilemektedir. Geleneksel yaşamın yalınlığı oda içerisinde ifadesini bulmaktadır. Araştırmacıya göre, odadaki her ayrıntı yaşayan bir hareketin ürünü olmaktadır.

Türk Evi'nin plan tiplerinin bir yapı öğesinin biçimine, biçimine göre değil, plan tipine göre ortak yaşamın geçtiği “hayat”ın/“sofa”nın konumuna göre belirlenmektedir (**Bektaş, 1996**).

Türk evi plan tiplerini **Eldem(1987)** dört gruba ayırmıştır:

1. Sofasız plan tipi
2. Dış sofalı plan tipi
3. İç sofalı plan tipi
4. Orta sofalı plan tipi.

Sofa bir geçiş mekânıdır, aynı zamanda bütün ev halkının toplandığı, düğün ve eğlencelerin düzenlendiği yerdir. Ev hayatının neşeli, neşesiz, ciddi olay ve törenlerinin ana sahnesi olma niteliğindedir. Bazı basit evlerde sofanın bir köşesinde yıkanma yerinin, ocağın bulunduğunu aktarmaktadır. Halk arasında " sergah, sergi, seyran, çardak, divanhane, hayat " gibi adlarla adlandırılmıştır.

Eldem (1987), Türk Evi'nin mimari elemanlarını odalar, iç dekorasyon, sofalar ve taşlıklar, ocaklar, kapılar, pencereler, tavanlar ve merdivenler olarak incelemiştir. Buna göre, odanın daima kendi başına bir varlık, bir bütün olduğu ve aynı odanın içinde gündüz oturulduğunu, yemek yendiğini ve her türlü yaşama ait ihtiyaçların aynı odada giderildiğini belirtmektedir.

Avlu ya da bahçe, evlerin sokakla bağlantısını sağlaması açısından önemlidir. Topraktan kopmak istemeyen Anadolu insanı büyük ya da küçük bir bahçe ile yeşile olan özlemini gidermektedir. Tandır, kuyu, çeşme, havuz, ocak gibi öğelerin bulunduğu bahçe ya da avlular evin en renkli ve fonksiyonel bölgeleridir. Bahçenin en az evin içi gibi tasarlandığını belirten **Bektaş (1996)**, içerisinde bir çeşmesinin, kuyusunun, havuzunun bulunduğu bahsetmektedir. Buradan akan su bahçe sulamaya girmektedir. Üzüm ezme teknesi, pekmez ocağı, çamaşır taşı, tandır, dibek, ambarlar, depolar, odunluk, ahır, kümes, wc, mutfak ve hamam da burada yer alabilmektedir.

Odaların plan organizasyonlarında yönlendirme olayı önem kazanmaktadır. Yerine veya amacına göre sokağa, mahalleye, manzaraya yöneltilmiştir veya yapı içine iç bahçe, sofa, avlu gibi alanlara doğru düzenlenmiştir.

Tomsu (1950), Bursa evlerinin planlanmasında arsadan en faydalı şekilde yararlanıldığından ve evlerin en iyi şekilde yönlendirildiğinden bahsetmektedir. Arsanın ev dışında kalan kısmı bahçe olarak kullanılmaktadır. Özellikle araştırma yaptığı evlerin hemen hepsinde bahçe olduğunu, bahçeye mutlaka meyve ağacı

dikildiğini, içerisinde çeşme, yalak, havuz gibi mekân öğelerine de rastlandığını aktarmaktadır.

Kuban (1975)'in araştırmasında, sıradan evlere giriş avlusunun, küçük bahçe, mutfak, depo, ahır ve samanlıkla çevrili olduğunu belirtmektedir. Bu alan daha büyük sebze bahçesi ve meyve ağaçlarının olduğu alana açılmaktadır. Avluların zeminleri çoğunlukla topraktır. Giriş ile evi taş döşenmiş bir patika bağlamaktadır. Çoğu yerde avluya verilen taşlık ismi, zengin evlerde tüm zeminin taş kaplanmasından gelmektedir.

Türk evi'nde pencereler odaların iç ve dış ilişkileri açısından çok önemli mekân öğeleridir. Özellikle evin alt katlarında odaların pencerelerin küçük, üst kattaki pencerelerin ise odalara gelen ışığı ve görüşü arttırmak amacıyla büyük boyutta tutulduğu görülmektedir. Alt kat pencerelerinde güvenlik ve mahremiyet açısından ahşap kepenkler veya kafesler gibi bileşenler kullanılmaktadır. Odanın ve yapının çevreye daha güçlü yönelmeleri amacıyla yapılan çıkmaların bakış açısı çoğunlukla geniş tutulmuştur. Böylelikle daha ışıklı ve daha geniş görüş alanına ulaşılmaktadır. **(Küçükerman, 1996).**

Türk Evi'nde kapılar genellikle odaya bağlı bir öge gibidir. Odaya girişin dolaplarla ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Evin iç kapılarının işçiliğine ve detaylarına ayrıca bir önem verilmiştir.

Katlar arası dolaşımı sağlayan merdivenler sofanın önünde, içinde veya uygun bir kat mahallinde olduğu görülmektedir **(Eldem, 1987)**. **Kuban (1995)**, araştırmasında belirttiği gibi merdivenler hiçbir zaman ana odaların girişlerine dönük bir noktada bitirilmemiştir.

Döşeme kaplamalarında genellikle taşıyıcı ahşap döşeme üzerine uygun kalınlıkta bir toprak tabakası sıkıştırıldığı ve bunun üzerinde de halı serildiği görülmektedir. Tavan kaplamalarının ise çoğunlukla ahşap ve işlemeli olduğu göze çarpmaktadır.

Odaların içerisinde oturmak için kullanılan ve yapı ile birlikte inşa edilen sedirlerin yanı sıra duvarların birinde, genellikle giriş kapısının karşısına gelen duvarda ocaklar yer almaktadır. Ocakların yanı sıra yüklükler ve dolap nişleri odaların içinde yer alan diğer unsurlardır. Odaların oluşumunu etkileyen bir öge olan dolaplar günlük araç ve

gereçlerin korunması için odada uygun boyutlarda yer almaktadırlar. Ancak zaman içerisinde geleneksel Anadolu Evi'nin içerisine giren masa, sandalye, karyola gibi hareketli mobilyalar, dolapların boyutlarının, işlevlerinin ve biçimlerinin değişmesine sebep olmuşlardır. Bazı odalarda yüklüklerin içine küçük bir yıkanma yeri yapıldığı ve bu dolaplarının son dönemlerdeki evlerde çinko kaplandığı görülmektedir. Odanın elemanları olan sedirler, odanın iki ya da üç yanında odanın en aydınlatılmış alanlarında bulunmaktadır (**Kuban, 1975**).

Tomsu (1950), Bursa Evleri araştırmasında, odaların bahçeye veya sokağa bakan taraflarında sıra pencereler olduğunu, bu pencereler boyunca devam eden tahta kerevetin üzerine minderler ve yastıklar konulduğunu belirtmektedir.

4.2. Cumhuriyet Sonrası Sosyal ve Mekânsal Bellek

Bu bölümde, Cumhuriyet sonrası dönem; 1923-50 yılları arasındaki Erken Cumhuriyet dönemi, 1950-80 yılları arasındaki Çok Partili dönem ve 1980 sonrası dönem olmak üzere üç bölümde incelenmekte, bu dönemlerde ülkedeki ekonomik ve siyasi gelişmeler, bu gelişmeler sonucu oluşan mekansal gelişmeler kısaca irdelenmekte ve ülkede gelişen sosyal ve mekansal bellek anlatılmaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950 yıllar arası)

Bu dönem, toplumun değişik kesimlerince Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisinin ve dünya görüşünün belirlendiği bir dönem olarak kabul edilmektedir. Ülke Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı'ndan, Kurtuluş Savaşı'na kadar yıllar boyu süren savaş durumundan yeni çıkmıştır (**Tekeli, 2001**).

Yeni Cumhuriyet sanayileşmemiş ve kentleşmemiş bir toplumun koşullarında, yeni ve modern bir ulus ve ülke yaratma sorunuyla karşı karşıyadır. Tarımsal üretimin çok düşük, sanayinin ise yok denecek kadar az olduğu ülkede ekonomik yapının çok yoksul olduğu görülmektedir (**Pulat, 1992**).

Cumhuriyet Türkiye'si'nin Osmanlı İmparatorluğundan devir aldığı toplumsal yapıyı **Kongar (1985)**, üç sınıfa ayırmaktadır. Birinci sınıfta, merkezi otoriteye sahip bürokrasi, ikinci sınıfta ayan, esnaf, tüccar gibi yerel liderlerin oluşturduğu bir ara sınıf, üçüncü sınıfta ise sınıf bilincinden yoksun geniş halk kitleleri bulunmaktadır.

Yeni Cumhuriyet bu toplumsal yapı üzerine kurulmaktadır. Ankara, 1923 yılında başkent ilan edilmiştir. Bu durum, yeni Cumhuriyet yönetiminin ekonomik, politik, mimari ve toplumsal açıdan en önemli olayı olarak kabul edilmiştir. Yıllar boyu Bizans' a, Osmanlı' ya başkentlik yapmış olan İstanbul kenti artık ülke merkezi olma özelliğini yitirmiştir **(Kılınçaslan, 1981)**. Uygulanan modernleşme projesi ile toplumsal ve sosyal yaşamda ortaya çıkan hızlı değişimi kent mekânlarında da görünür kılmak amacıyla, daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kentlerin yeniden imar edilmesi konusuna öncelik verilmiştir. Bütçedeki açıklar ve kısıtlı mali olanaklara rağmen Türkiye'de hükümetin en öncelikli konularını ulaşım, savaşta yanan yıkılan yerlerin imarı, Ankara'nın başkent olarak yeniden inşası gibi sorunlar oluşturmaktadır **(Bozdoğan, 1998)**.

Cumhuriyet Dönemi ülke genelinde kent ve konut sorunlarını **Tekeli (1996)** altı başlık etrafında özetlemektedir. Bu başlıklar;

- Batı Cephesi'nde Yunan ordusuyla yapılan savaş sırasında birçok kentte ve son olarak da İzmir'de yaşanan yangınların tahrip ettiği alanların imar edilmesi,
- Ankara'nın modernleşme hedeflerine uygun şekilde imar edilmesi,
- Anadolu kentlerinde yaygınlaşmaya çalışan işçiler için konutlar,
- Köy ideolojisinin etkisiyle örnek köyler oluşturma çabaları,
- 1939 Erzincan depremi ve doğal afetler sonucu ortaya çıkan konut sorunu,
- 1945 sonrası büyük kentlere doğru başlayan hızlı iç göçün etkileri sonucu oluşan konut sorunudur. **(Tekeli, 1996)**.

İstanbul, Ankara'nın başkent olmasıyla ekonomik çöküntü içine düşmüştür, zengin ve kültürlü aydın bürokrat kesimini de kaybetmiştir. Bu dönemde Anadolu'dan İstanbul'a gelenler küçük tüccarlar ve çiftçilerdir **(Kılınçaslan, 1981)**.

Başkent, ülkenin önde gelen en büyük kentinden küçük bir iç kente taşınması yeni bir ulusun inşaatı için çok önemli bir karardır. **Sey (1998)**, genç devletin gerçekleştirmesi gereken çok iş olmasına karşın eldeki kaynakların yetersizliğinden bahsetmektedir. Böyle bir ortamda imar hareketlerine öncelik verilmesinin imkânsızlığını belirtmekte, ancak başkent Ankara'nın imarı ve mübadele sonucu ülkeye gelen göçmenlerin iskânı sorularını yeni devlet için ertelenmeyecek iki konu olarak görmektedir.

Pulat (1992)'a göre, Ankara'nın başkent ilan edilmesi ile kentte inşaat, hizmet ve ticaret alanları açılmıştır. Başkente gelen üst düzey bürokratların konut ihtiyaçlarının, yapılacak inşaatlarla karşılanması gerekmektedir. Başkente çalışmak için gelenlerin ise iş buldukları alan inşaatıdır. İnşaatla çalışacak işçilerin ise barınak sorunu bulunmaktadır. Başkent tüm bu taleplere hazır olmadığından, işçilerin kendi imkânlarıyla inşa ettikleri barınaklar, sonraki yıllarda daha da büyüyecek olan gecekondulu oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Tekeli (1982), 1950'lere kadar geçen dönemde Ankara'nın her yıl % 6'lık nüfus artışı ile ülkede en hızlı nüfus artışının yaşandığı kent olduğunu belirtmektedir. 1945'lere kadar İstanbul ve İzmir'in nüfus artışı, ülkenin nüfus artışından yüksek değildir.

Ankara'da giderek artan konut sorununa bağlı olarak ikili bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, o dönemde adı gecekondulu olarak tescil edilmemiş olmakla birlikte, daha sonra bütün büyük kentlerin sorunu haline gelen yasal olmayan konut yapım süreçleridir. İkincisi ise devlet eliyle gerçekleştirilen planlı konut bölgeleridir. Nüfusu hızla artan Ankara'da ve göçmenlerin yerleştiği diğer illerde konut ihtiyacı çok yüksek düzeylerdeydi. Ankara Belediyesi'nin 1925 yılında Yenışehir'de yaptırdığı 198 konut Cumhuriyet'in ilk toplu konut girişimi olarak kabul edilmektedir. 1930'lu yıllarda Ankara'da devlet mahallesi kurulması ve devlet konutları üretilmesinin gündeme gelmesi sonucu Emlak ve Eytam Bankası çeşitli tip projeler yanında bekâr memurlar için tek odalı tipte konutlar bulunan ve 4000 memurun konut ihtiyacını karşılamayı hedefleyen apartman tipi, merkezi ısıtmalı bir proje hazırlamıştır. Bu projeye karşı çıkanlar arasında kent planını bahçeli evlerle destekleyen Jansen'in de olduğu bilinmektedir. **(Emiroğlu ve Ünsal, 2006)**

Ankara'da 1930'lu yıllarda yapı kooperatifinin temelleri atılmıştır. Bahçelievler, Güven ve Tasarruf Evleri Kooperatifleri Ankara'nın kooperatifler eliyle gelişmesinde öncü olmuştur. Altan Öymen'in 1945 yazına doğru taşındıkları Tasarruf Evleri Kooperatifi ile ilgili anıları şöyledir:

"...1945 yazında, kendimize ait bahçeli eve sahip olduk. Babam bir yapı kooperatifinin üyesiydi. Kooperatif, başladığı inşaatı nihayet tamamlamıştı. Adı Tasarruf Evleri Kooperatifi'ydı. Faaliyet programı, adına uygundu. Yapı alanı, o

zamanlar şehirden uzak ve kopuk bir küçük köy gibi duran “Bahçelievler”deydi. Orada bizimkinden önceki bir kooperatif, ikişer dönümlük bahçeler içinde 50 kadar ikişer katlı ev yapmıştı. Bizim kooperatif o yörede faaliyete geçen birkaç yeni kooperatiften biriydi. Üyeleri arasında Ankara’nın ticaretle uğraşan orta boy ticaret adamları ve dükkan sahipleriyle birlikte bürokratlar ve mebuslar vardı...”(Öymen, 2002)

1929 yılındaki kriz ve 1939 yılında 2. Dünya Savaşı’nın başlaması, ülkenin ekonomisini derinden etkilemiştir. Ekonomide toplumu yerli mallara yönelten rejimde, dış alımların kısılmasıyla inşaat malzemesi azalmış, yerli malzemelerin fiyatları ise çok yükselmiştir. Ekonomi yerli mallarına yönelmiş ancak konut sorunu kriz boyutlarına ulaşmamıştır. İstanbul’da ise özel sektör bu kriz karşısında ticareti azaltmış, ekonomik gelişme, her an savaşa girme korkusu ile yavaşlatılmıştır (Kılınçaslan, 1981).

1930’lu yılların ekonomik bunalımından etkilenen bir ailenin çocuğu olan Orhan Oğuz çocukluk eviyle ilgili anılarından şöyle bahsetmektedir: “...1924 yılında Eskişehir’de doğdum. Doğduğum semt Eskişehir’in Ortamahallesi’dir. Oradaki evimiz hala duruyor. Anlattıklarına göre, babamın durumu o zamanlarda iyiymiş, o sıralarda oturduğumuz mahallenin aşağısında, Rumlar ve Ermeniler Eskişehir’i terk ettikten sonra, babam 600 metrekaarelik bir yer almış ve üzerine sekiz odalı güzel bir ev yaptırmış. Böylece doğduğum evden aşağı mahalleye, Eskişehir istasyonu şosesi üzerindeki o eve taşınmışız. 1929-1930 yıllarındaki ekonomik kriz Eskişehir’i bile etkilemişti. Her şeyimiz elden çıktıktan sonra babam sekiz odalı evimizin arka tarafına kerpiçten tek katlı, iki odalı, sobalı bir ev yaptırdı. O evin yapılışını gayet iyi hatırlıyorum. Kerpiçlerin nasıl döküldüğü, temelin açılışı, oradan çıkan toprağın samanla karıştırılıp nasıl kerpiç yapıldığı, kerpiçler kuruduktan sonra nasıl işlendiği hala gözlerimin önünde. Bu suretle iki oda, bir sofa, bir de mutfaktan ibaret o küçük ve basit eve taşındık...” (Oğuz, 2004, s: 14)

Cumhuriyet’in ilk yıllarında, göçmenler ve yangınlar nedeniyle evlerini kaybedenler için hükümetin önerdiği çözümler şöyledir:

- Baraka ve huğ (kamış baraka) türü, bölgeye uygun taşınabilir, hızla kurulabilen konutlar yaptırarak, konut açığını yeni üretilen basit ve geçici

konutların eklenmesiyle kapatmak,

- “İktisadi ev” kavramı çerçevesinde, yerleşik düzende ucuz ev yaptırarak konut arzını arttırmak; yeni köyler, “numune köyler” kurmak ve kurdurmak,
- Mübadele sonucu terk edilerek boşalan konut stoğunu mübadele sonucu ülkeye gelenlere dağıtmak. (Cengizkan 2004)

İzmir’de 1945 yıllarında çocukluğu bir Rum evinde geçen Murat Belge çocukluk evinden şöyle bahsetmektedir: “...*Alsancak’ta, Eski İzmir evlerinden, Rum evlerinden birinde otururduk. Kalın taş duvarlı, ikinci katı cumbalı güzel bir binaydı. Giriş kapısından başlayarak evin arkasına doğru, mutfakla kilerin olduğu kısma doğru kıvrılarak giden bir taşlık vardı. Kuyruklu evler denilirdi bu tür evlere İzmir’de. Evin sağ tarafında misafirlerin kabul edildiği bir oda ve yemek odası vardı. Merdivenle çıkılan ikinci katta da bütün yatak odalarının açıldığı bir sofa....Daha çok nenemi hatırlıyorum orada otururken... Giriş katında mutfağın arkasında da küçük bir bahçe vardı. Evin arkasındaki o bakımsız bahçeyi de iyi hatırlarım. Kuyruklu evler denilen Rum evlerinde Rumlar oturmuyordu. Çoktan gitmişlerdi...*” (Çandar, 2007)

1939 yılından başlayıp 1945 yılına kadar süren 2.Dünya Savaşı’nın ekonomiye önemli etkileri olmuştur. **Pulat (1992)**, ülkenin savaşa girmeme kararına rağmen her an katılma endişesi ve savaşın getirdiği dış etkilerin ülkenin tüm gelişmelerini etkilediğinden bahsetmektedir. Bu dönemin ülke için en önemli olayı tarımın köklü bir değişime uğraması ve Amerika’dan alınan Marshall yardımının topraksız köylüleri işsiz bırakması ve küçük toprak sahiplerini de topraklarını satarak kente yöneltmesidir (**Şenyapılı, 1985**).

1930’lu yıllarda, Anadolu’da Türk konut geleneğinin hala etkin olduğu görülmektedir. Ankara’da memurlar ve orta gelirli aileler için kooperatif evleri, Anadolu’nun diğer kentlerinde yapılan memur evleri yanında, ucuz konut üretimine yönelik bazı başka projeler de geliştirilmiş ve kimi zaman da uygulanmıştır. Adana’da gerçekleştirilen bir proje tek katlı küçük evlerden oluşmaktadır. Seyfi Arkan bu projenin son derece önemli bir proje olduğunu, Adana’nın iklim şartlarına göre tasarlandığını, rüzgârın yön ve şiddetine göre yerleşim yapıldığını ifade etmektedir (**Arkan, 1939**) .

Türkiye’de 1950’lere kadar nüfus artış hızı gibi kentleşme hızının da düşük olmasına karşılık, özellikle 1950’den sonra toplumsal ve demografik etmenlere bağlı olarak hızlı bir nüfus artışı ve kentleşme sürecine girildiği görülmektedir. **Kılınçaslan (1981)**, Ankara’nın 1940–50 döneminde tarım emekçilerinin yöneldikleri bir kent konumunda olduğunu, İstanbul’un ise ticaret merkezi olarak eski gücüne kavuştuğunu ve ilk gecekonduların görülmeye başladığını ifade etmektedir. Göç hareketinin genel doğrultusu, kırsal kesimlerden kent merkezlerine doğru olmuştur. Kırsal kesimdeki hızlı nüfus artışı ve tarımda beliren öteki etmenlerle birleşerek toplumsal, ekonomik değişme ve kentleşme sürecinde etkin rol almaktadır. Türkiye’de nüfusun bulunduğu yerden ayrılarak kente yönelmesinde teşvik edici ögenin çoğunlukla itici güçler olduğu bilinmektedir. Türkiye’de kentleşme alanlarının en belirgin özelliği tek bir ana kentin egemenliği altında merkezileşmiş ve geniş bir coğrafi kesimi kapsamına almış olmasıdır. İstanbul kentleşme alanlarının içerisinde en geniş kapsamlı ve etkin alanıdır.

O dönemde göç eden ailelerden birine mensup Asım Kocabıyık İstanbul’a gelişlerinden şöyle bahsetmektedir: “...1924 yılında Afyon’un Tazlar köyünde doğmuşum. Köydeki kerpiç evimiz iki katlıydı. Alt katta ahır üst katta dört odalı yaşama mekanı vardı. Damı topraktı. Mutfak üst kattaydı. Ev, kışları odun sobasıyla ısınırdı. Gaz lambasıyla aydınlanırdık. 1930 yılında Tazlar köyünden Afyon şehrine göçtük. Ailem Afyon’a göçtüğünde 6 yaşındaydım. 1937 yılında babam, hububat ve bakliyat işi yapmak için İstanbul’a gelince Beyazıt’ta Soğanağa Mahallesi’nde bir apartmanın zemin katına yerleştik. (Kocabıyık, 2004)

Sencer (1979)’in yapmış olduğu araştırmaya göre o dönemlerde İstanbul’a göçün itici nedenlerinin en başında geçim sıkıntısı ve işsizlik, yeni iş imkânları oluşturma ve devam ettirme çabası gelmektedir. İstanbul’daki yabancı doğumlu nüfusun geldikleri bölgelere göre o yıllardaki dağılımına bakıldığında ise en çok payın Karadeniz Bölgesi’nde olduğu ve onu takip eden İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri olduğu görülmektedir.

Çok Partili Dönem (1950-80 yılları arası)

Türkiye’de de 1950 seçimleri, Cumhuriyet’in ilk döneminin yerini Demokrat Parti’nin daha liberal ekonomik ve popülist politikalarına terk ederek sona erişini

ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda mimarlık ve şehircilikte modernizmin devreye girişini de simgelemektedir (**Bozdoğan, 1998**).

1950'li yıllar belli başlı şehirlerin beton apartman yığınları tarafından istilası ve geniş çaplı kentsel müdahalelerle tarihsel dokuların yok edilmesi karşısında giderek artan hoşnutsuzluklar olarak ifade edilmektedir. Bu hoşnutsuzlukların başlangıcını **Sey (1998a)**, iki önemli olguyla açıklar. Bunlardan birincisi, tarımdaki makineleşme ve kentlerde yeni iş alanlarının ortaya çıkışının, büyük bir toplumsal hareketlilikle sonuçlanmasıdır. Köylerden kentlere doğru çok hızlı bir göç olayı yaşanırken, böyle bir istilaya hazır olmayan kentlerde kontrol edilemeyen bir büyüme yaşanmaya başlamıştır. Bu süreç, "gecekondu" olarak adlandırılan yeni bir konut türü yaratmıştır. Özellikle Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlere göç eden kırsal nüfusun yarattığı konut ihtiyacı karşısında ve konut arzının az olmasından ötürü yükselen kiralar ve fiyatlar, bu kentlerin çevrelerinde "gecekondu" bölgelerinin oluşmasına yol açmıştır. Her ne kadar gecekondu oluşumu Ankara'da Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllarda tek tük başlamışsa da, bugünkü anlamda 1945'ten başlayarak, özellikle 1950'den sonra yaygınlaşmıştır.

Dönemin ikinci olgusu ise, "apartmanlaşma" sürecinin hızlanmasıdır. 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'da başlayan ve Batılı yaşam biçiminin bir simgesi gibi kabul edilen apartmanların yapımı bu dönemde tüm Türkiye'de yaygınlaşmıştır. Bu salgının arkasındaki hâkim düşünce artık bir modayı izlemek değil, kentsel rantı artırmaktır. Mevcut yasaların ve yönetmeliklerin de katkısıyla tüm ülke bir örneklemektedir. Adapazarı ile Erzurum'un veya İstanbul'un yeni eklenen semtlerinin birbirinden hiçbir farkı kalmamıştır. Apartmanlaşma süreci içinde kentlerin kendilerine has olan mimari özellikleri de hızla yok olmaktadır.

1950'lerden başlayarak gelişen Türk ekonomisindeki çok yönlü ve yapısal değişme kısa zamanda İstanbul'u ülke ekonomisini her yerden sürükleyici bir kent durumuna getirmiştir. Özel girişimciye öncelik veren ve dış piyasalara her yönden açık bir ekonomi politikasının izlenmesi, 1930'ların durgunluk içine soktuğu İstanbul'u gelişmede en ön saflara getirmiştir. Sanayileşme hareketi, ticaretin gelişmesi, ülke ekonomisine yön veren güçlerin İstanbul'a yığılmasını sağlamıştır (**Kılınçaslan, 1981**).

1950–1960 yıllarında, İstanbul açısından en önemli kentsel olgu, dönemin başbakanı Menderes'in doğrudan kontrol ettiği imar çalışmalarıdır (**Kuban, 1995**). Bu yıllarda, İstanbul'un nüfusu artmakta, Belediye sınırları dışındaki arsalar hızla satılmaktadır. İstanbul hızla bir sanayi kentine dönüşmektedir. Özel otomobil ve dolmuş kent içi trafiğinde sorun yaratmaya başlamaktadır (**Tapan, 1998**).

1960 yılı Türkiye'de sosyal ve politik açıdan yeni bir dönemin başlangıcı olmaktadır. Çok partili politik hayat çeşitli olaylarla sarsıntı geçirmektedir. Beklenen demokrasi gelmediği için halk büyük hayal kırıklığına uğramıştır. Ekonomide hedeflenen refah sağlanamadığı gibi mevcut çarpıklıklar iyice ortaya çıkmıştır (**Sey, 1998a**) .

Çok partili dönemde çıkarılan yasaların büyük kentler üzerinde etkisi büyük olmuştur. Emlak Kredi Bankası Kanunu ve Bina Yapımı Teşvik Kanunu bu dönemin iki önemli yasasıdır. Ülkede, çok katlı betonarme blok konut modeline geçiş de aynı dönemde, Emlak Kredi Bankası'nın girişimleriyle gerçekleşmiştir. Başlangıçta, hızlı kentleşmeye eşlik eden büyük konut açığını gidermek üzere uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlamak için kurulan bu banka, sonunda, düşük gelirli kesimlerin değil üst sınıfların oturduğu Levent ve Ataköy gibi konut yerleşmesi örneklerini finanse etmiştir (**Sey, 1998b**).

Bozdoğan (1998)'e göre, apartmanların ilk örnekleri, modernizmin rasyonel tasarım ilkeleri, güneş açıları, havalandırma, yeşillik gibi konulardaki öğretilerine sadık kalmışlar ve kaliteli çevreler oluşturabilmişlerdir. Oysa, daha sonraki yılların spekülatif apartman patlaması sırasında, apartmanlaşmanın daha küçük arsalar üzerinde daha özensiz ve kalitesiz örnekleri hızla çoğalmış, mimari kaygıların yerini müteahhitlerin kâr amaçlı önceliklerinin almasıyla, bugün kentlerde yakınılan görsel kirlenmeye ulaşılmıştır.

1980 Sonrası Dönem

1980 yılında askeri darbe ile demokratik yaşamın ve özgürlüklerin kesintiye uğradığı bir döneme girilmiştir. Askeri müdahale sonrasında işbaşına gelen iktidarların uyguladığı liberal ekonomi anlayışı, tüm kurumlarda olduğu gibi mimarlık ve yapı üretimi alanında da mevcut kural ve değerleri yeniden değiştirmiştir. Depolitizasyonla birlikte, eski söylemler geçerliğini yitirmiş, toplum yararı gibi kavramlar unutulmaya başlanmıştır (**Sey, 1998a**) .

Dönemin yapı üretimindeki en önemli olay, Toplu Konut Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile başlayan toplu konut üretimindeki canlanmadır. Kooperatifler 1983–1990 arasında büyük bir atılım yapmışlar, inşaat firmaları ve Toplu Konut İdaresi yeni yerleşmeleri ve uydu kentleri gerçekleştirmektedirler. Ancak bu üretimle üst-orta gelir gruplarına hitabeden konutların yanı sıra, bugüne kadar örneği Türkiye'de görülmemiş bir konut sunum biçimi daha kendini göstermektedir: Gündelik kullanımda "site" olarak adlandırılan bu toplu konutların hedef kitlesi, üst gelir gruplarıdır. Önce kent içindeki büyük boş alanlarda ve koruluklarda yer alan bu siteler giderek kentin çevresindeki yeşil alanları kullanmaya başlamışlardır (Sey, 1998a).

Bozdoğan(1998), Türkiye'nin 1980'lerdeki genel görünüşünü, bir yanda liberal ekonomi, sivil toplum ve feminist düşünce taraftarlarından diğer yanda Müslüman aydınlara kadar uzanan çok çeşitli gruplar arasında, hem eski Cumhuriyet elitinin, hem de geleneksel solun resmi ideolojilerine, kültürel normlarına ve zihniyet alışkanlıklarına karşı gittikçe güçlenen bir tepki olarak özetlemektedir. Türkiye'de Başbakan Özal döneminin kültürel ifade biçimleri, yapılaşma patlaması ve süratle değişen kent manzaraları, postmodern durumun bu iki yanlılığına birçok kanıt sunmaktadır. Bir yandan, potansiyel olarak demokratikleştirici bir havada, okumuş elit kesim çeşitli alt kültürlerin farkına varmış, özellikle de marjinal insanların kendilerini ve yaşam mücadelelerini ifade biçimleri olarak popüler kültür ürünleri dikkatleri çeker olmuştur. Kentleşme hızı hiç azalmadan sürerken, kaçak yapılaşma daha önceki dönemlerden daha büyük artış göstermiştir. 50'li yılların gecekondulaşma hareketi, yerini büyük kentlerdeki tüm hazine arazilerine ve yeşil alanlarına sıçramıştır. Bu araziler buralardan rant elde etmek isteyenler tarafından el konulmaktadır ve parsellenerek satılmaktadır.

5. BELLEK MEKÂN İLİŞKİSİ MODELİ

Bu bölümde, kalıcı belleğe girdi olabilecek mekânsal öğeleri araştırmaya yönelik bir model çalışması ortaya konmaktadır. Modeli kurgulamadan önce, kalıcı mekân belleğinin oluşumu ve mekânların bellekle kurduğu ilişki değerlendirilmektedir.

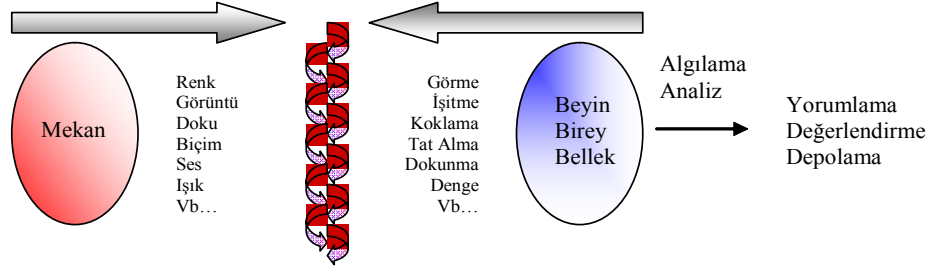
5.1. Kalıcı Mekân Belleğinin Oluşumu

Önceki bölümlerde yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda mekânsal bellek *“Yaşam boyunca mekânla ilgili duyumların, algılamaların, öğrenmenin, deneyimlerin ve anıların yalnızca kendi bileşenleri ile değil; içinde geçen fenomenlerle, ortam özellikleriyle ve yaşamla birlikte, bir başka deyişle "bağlamı" ile birlikte belleğe kaydedilmesi, ilişkilendirilmesi”* olarak tanımlanmıştır.

Mekân belleğinin tanımından yola çıkarak kalıcı bellek oluşumu üç süreçte açıklanmaktadır:

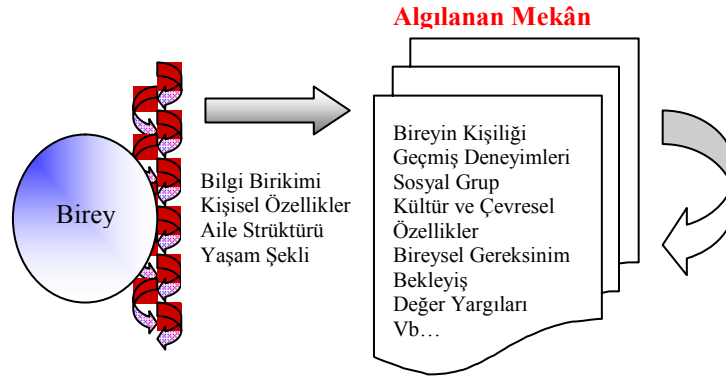
1. Mekânın duyum aşaması
2. Mekânın algılanması
3. Mekânın belleğe kodlanması

Mekânın duyum aşaması olarak ele alınan ilk aşama fiziksel uyaran; renk, görüntü, doku, biçim, ses, ışık, yansıma, koku, gibi veriler olarak görme, işitme, koklama, tat alma, dokunma, denge gibi duyular aracılığı ile mekânın fiziksel bileşenlerinin, içinde gerçekleşen fenomenlerin ve tüm bağlamın insan tarafından duyumsanmasını sağlamaktadır. **Şekil 5.1**'de görüldüğü gibi bu aşamada mekânın fiziksel gerçekliği ile bireyin duyu organları sarmal bir yapı oluşturduğu görülmektedir.

Şekil 5.1: Mekanın duyum aşaması

Mekâna ait bileşenlerin oluşturduğu farklı özellikler bireyin duyuşsal yapısı ile etkileşime girdiğinde algısal sürecin bilişsel ve zihinsel süreçleri başlamaktadır. Mekânda yer alan sesler ve bu seslerin çeşitliliği ve düzeyleri, dokular, renkler, kokular, yüzeylerin konumu, fiziksel özellikler çok sayıda duyum ile adlandırıldığında birey bunları kendi değerlendirme süzgecinden geçirerek bir takım yargılara erişmekte ve mekânı algılamaktadır (**Şekil 5.1**). Mekânın algılanmasında bireysel farklılıklar önem kazanmaktadır.

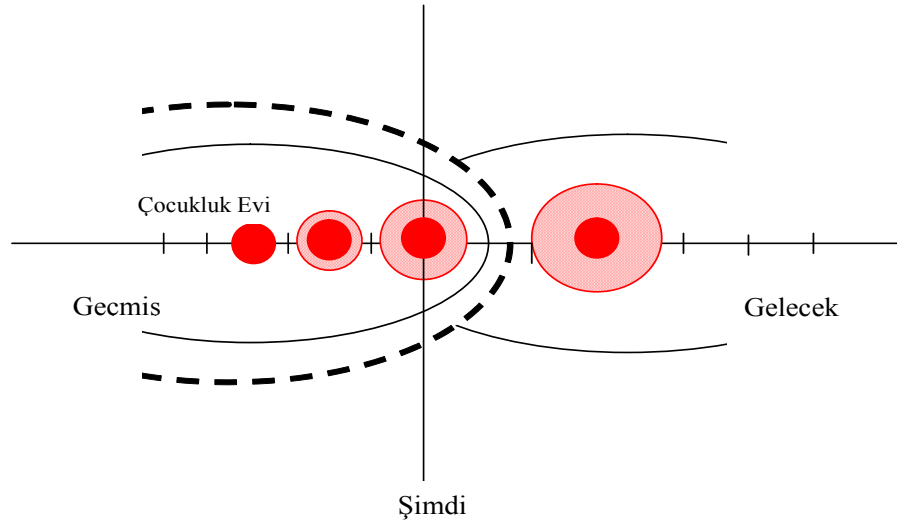
Şekil 5.2: Birey algısına bağlı mekan deneyimi

Algılanan mekân ise uzun süreli bellekte saklanmaktadır. Kalıcı mekân belleği ise mekânın algılanma süreciyle başlayan bağlamla ve yaşam biçimi ile ilişkilendirilen kodların bellekte uzun süreli saklanması ile oluşmaktadır (**Şekil 5.2**).

Kısa süreli bellekle uzun süreli bellek arasındaki fark, geri çağırma konusunda görülmektedir. Kısa süreli bellekte bilgi anında çağırılabilir ancak kaybolması halinde bir daha geri gelmesi mümkün değildir. Uzun süreli bellekte ise istendiği an geri getirilemeyen bilginin (unutma) daha sonra geri getirilmesi (hatırlama) mümkün olabilir ancak geri çağırma işlemi diğerindeki kadar hızlı olmamaktadır.

deneyimlerle, algılarla, duyumlarla desteklenmiş bir mekân bellekte ilişkilendirilir, eşleştirilir, yönlendirilir karşılaştırılır ve kodlanır. Bu kodlama uzun süreli belleğe alınma anlamına gelir. Uzun süreli bellekte kodlanan bu öge, bireyin yaşam döngüsü içerisinde tekrar hatırlanmak üzere geri çağırılır (**Şekil 5.3**).

Bergson (1998)'e göre yaşam bir süreçtir. Doğumla başlayan bu süreç, büyüme, gelişme, yetişkin olma, yaşlanma ile sürmekte, ölüm ile bitmektedir. Bu süreci bir yumak benzetmesiyle açıklayan Bergson, yumağın sürekli sarılmasıyla yaşamın sürekli birbiri üzerine sarılmasını benzetmektedir. Geçmiş bireyin ardından gelmekte, izlediği yol boyunca topladığı şimdiyle durmadan büyümektedir. Bireysel farklılıklarla, fiziksel çevrenin farklı algılama biçimleriyle, sosyal çevrenin etkisi ile belleğe kodlanan ilk mekân kalıcı olma eğilimi göstermektedir (**Şekil 5.4**).

Şekil 5.4: Yaşam-mekan-bellek modeli

5.2. Önerilen Kalıcı Mekânsal Bellek Modeli

Mekan ve bellek arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere kurgulanan öneri model mekan-birey ilişkisinde geçmişten günümüze kalıcı bellekte saklanarak gelen unsurların oluşmasında bireysel özellikler ile fiziksel ve sosyal çevre özelliklerinin etkili olduğu düşüncesinden yola çıkılarak oluşturulmuştur (**Şekil 5.5**). Modelin iki temel boyutu bulunmaktadır; zaman ve özellikler. Önerilen modele göre mekânın bireyin belleğine yerleştirilmesinde zaman faktörü önemli bir unsur olmaktadır. Geçmişte yaşanan olumlu ya da olumsuz deneyimlerin günümüzde bireyin mekânı

algılamasında farklılıklar yarattığı çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur. Bu nedenle modelin yatay ekseninde (X) işin zaman boyutu yer almaktadır. Düşey ekseninde (Y) ise bireysel, fiziksel ve sosyal özellikler bulunmaktadır.

- **Bireysel Özellikler**

Kişinin mekân algısının oluştuğu yaş dönemi, mekân belleğinin oluşumu açısından önem kazanmaktadır. Hatırlanması istenilen yaş dönemiyle kişinin şimdiki yaşı arasındaki fark, mekânla ilgili farklı deneyimlerin bellekten geri çağırılmasında etkili olmaktadır. **Rubin (1987, 2000)**, çalışmasında olayların bellekten geri çağırılmasında birbirine yakın yaş dönemleri olduğunda, olayların birbirine benzerliğinin arttığını ve hatırlanabilirliğin azaldığına dikkat çekmektedir. Ayrıca, hatırlanması istenilen dönemde kişi için mekânların deneyimlenmesi farklı olabilmektedir. Yaş faktörü, mekân belleğinin oluşumuna bir girdi olacak şekilde modelde yer almaktadır. Çalışmada çocukluk döneminde yaşanan eve ilişkin anıların seçilmesinin nedeni kişilerin ileriki yaşlarda, hatırlanması istenen çocukluk evine ilişkin mekânsal özellikleri daha ayrıntılı verebilmeleridir. Yapılan araştırmalarda orta yaş ve üstü dönemlerde çocukluk yıllarına ilişkin anıların bellekte daha derin izler bıraktığı ve çoğu özelliğin ayrıntılarıyla hatırlandığı görülmektedir. Şimdiki döneme daha yakın yıllar daha az hatırlanmaktadır.

Bireylerin cinsiyet farklarının mekân kullanımına göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir. Evlerde mekân kullanımları çoğunlukla kadına aittir. Evin içinde farklı mekânları kullanan kadın ve erkek için mekânsal bellek oluşumu farklı şekilde olabilmektedir. **Marcus (1992)**'nin çalışmasında cinsiyetin yetişkin dönemde hatırlanan mekânların üzerinde farklı etkisi olduğu görülmektedir. **Davis (1999)**'un araştırmasında, kadınların erkeklere göre daha fazla çocukluk anıları hatırladığını ve kadınların belleğin geri çağırılmasında daha hızlı olduğunu belirtilmektedir. Ayrıca kadınların evin mekanlarına, mekan organizasyonuna, düzen ve bakımına ilişkin özellikleri daha ayrıntılı hatırladıkları, erkeklerin evin dışına ilişkin (bahçe, avlu..vb) özellikleri, evde yapılan etkinliklerle mekanları hatırladıkları görülmektedir. Her iki cinsiyette bellekte kalan mekânsal unsurların farklılaştığından yola çıkılarak cinsiyet faktörü modelde bireysel özelliklere ilişkin bir veri olarak konmuştur.

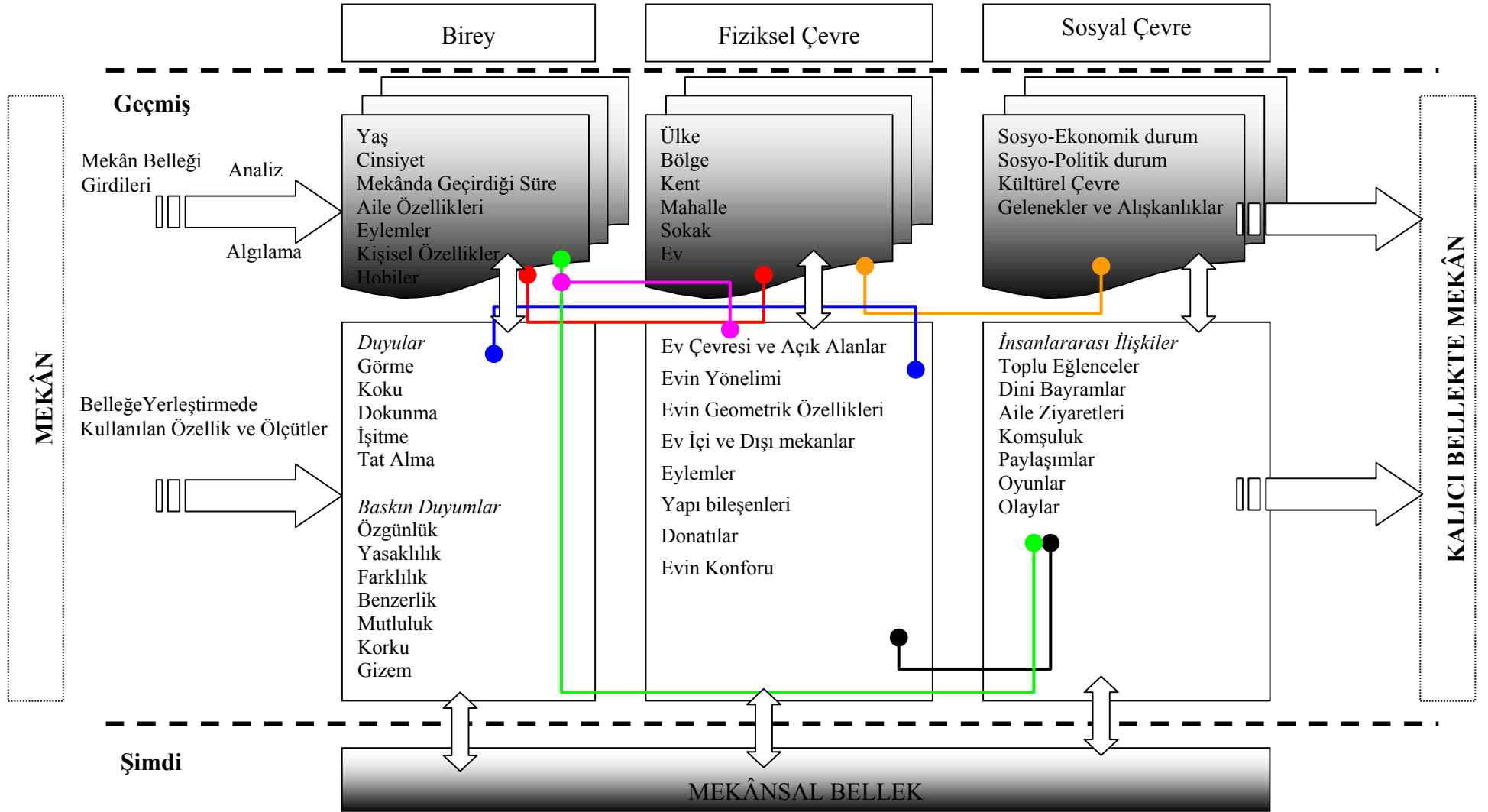
Hatırlanması istenilen mekânla kişinin kurduğu bağ arasında zaman önemli bir unsur olarak modelde yer almaktadır. Kısa zaman dilimi içerisinde mekânı deneyimleyen kişi çoğu zaman detayları hatırlamakta zorluk çekmektedir. Uzun süre aynı mekânda yaşamak, mekânla kurulan bağ güçlendirmektedir. Evi, geçmiş deneyimlerle ve anılarla dolu olan bir çevrede ele alan **Dovey (1985)**, içerisinde belli bir zaman diliminde yaşamış olan geçmişten bahsetmektedir.

Evin bir birey olarak tek başına taşıdığı anlamla, bir aile düzeni içerisinde taşıdığı anlam çok farklı olabilmektedir. İçerisinde geniş aile yaşantılarının yer aldığı mekânların belleğe kodlanmasında farklılıklar görülebilmektedir. Geleneksel Anadolu Evi'nin mekan boyutlarında, biçiminde, sirkülasyon ilişkilerinde birden fazla ailenin yaşamını barındıracak nitelikte çözümler vardır. Bu nedenle önerilen modelde aile yapısı ve özellikleri bellekte yer eden mekan özelliklerini farklılaştırdığı düşünülerek bireysel özellikler kapsamına dahil edilmiştir.

Ev içerisinde gündelik yaşamda belirli döngüsel alışkanlıklara ve törenlere uyulmaktadır. Temel ihtiyaçları karşılamak amacıyla kullanılan mekânlar, gün içerisinde tekrarlayan eylemleri tanımlamaktadır. Bireyin yaşama biçimi kişiden kişiye, aileden aileye değişmekte, bunun evin kullanımına önemli etkileri olmaktadır. Anılar geri çağrıldığında bazı eylemlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu nedenle eylemler modele konulmuştur. Kalıcı bellekte mekânsal özelliklerin kodlanmasında eylemlerin önemli bir yer tuttuğu düşünülmektedir.

Bireyin kişisel uğraşlarını, ilgi alanlarını gerçekleştirmek üzere kullandığı mekânlar temel ihtiyaçlarını karşıladığı mekânlardan farklılık göstermektedir. İlgi alanların yer aldığı mekânlar bellekte daha detaylı yer alabilmektedir.

Bellekteki imgelerin algıyı teşhis etmeye, yorumlamaya ve bütünlemeye hizmet ettiği bilinmektedir. Algı, çevrenin değerlendirilmesinde ve betimlenmesinde kullanılmaktadır. Duyuların mekân belleği açısından önemi bireyin mekânı algılamasındaki rollerinden dolayıdır. Bu açıdan bakıldığında mekânın algılanmasında rol oynayan görme, işitme, koklama, tat alma ve dokunma gibi duyular konu kapsamında ele alınmaktadır.

Şekil 5.5: Mekan - Bellek İlişkisi Modeli

Chawla (1986), Bachelard (1969) ve Marcus (1995), çalışmalarında kişinin eviyle kurduğu ilişkideki duyumlarından bahsetmektedirler. Nesnel çevrenin insanın duyu organları üzerindeki etkisinin yalın sonucu olarak ele alınan duyumların mekânın hatırlanmasındaki rollerini araştırmak amacıyla mekân bellek modeli içerisinde duyumlarla ilişkideki mekânsal hatırlamaların değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bireyin kişisel özellikleri kalıcı bellekte depolanan mekansal özelliklerin niteliği üzerinde önemli olmaktadır. Örneğin birey ayrıntılara dikkat eden bir kişi ise mekan ayrıntılı bir biçimde belleğinde yer etmekte, duyuları hassas olan bir kişi ise mekan kokuları ile ya da sıcak-soğuk veya aydınlık-karanlık gibi farklı nitelikleri ile hatırlamaktadır.

- **Fiziksel Çevre Özellikleri**

Modeli oluşturan ikinci unsur fiziksel çevre ve bileşenleridir. Kişinin bireysel özelliklerinden gelen değişken veriler, bellekte yer alacak mekânın fiziksel verileri ile ilişkilendirilmektedir. Kişinin hatırladığı evin yer aldığı kentin yapısı ve bölgesel özellikleri bazen ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz, Ege ve Marmara Bölgeleri evlerinin yer aldığı kentlerin fiziksel özellikleri evlerinin tasarım ilkelerini etkilemektedir. Bu durum, bireylerin farklı mekân hatırlamalarında kent ölçeğinde etkili olmaktadır. Bazen bireylerin çocukluk evlerinin mekânlarını hatırlarken evin bulunduğu kentin özelliklerini de hatırladıkları görülmektedir. Bu hatırlama mahalle ölçeğinde çok daha ayrıntılı hale gelmekte, mahalleye özgü nitelikler konutla ilişkilendirilerek hatırlanmaktadır. Anadolu kentlerinde mahalle, arazi yapısına göre yön değiştiren, insan ölçeğindeki sokaklarla çevrilen, çeşme başlarında genişleyen ve komşuluk ilişkilerine ve bu ilişkilerin geçtiği mekânların hatırlanmasına öncülük eden özellikleriyle modelde önemli bir yer tutmaktadır.

Dış ortamların, avluların, parkların insan yapısı çevreyle kıyaslandığında daha çok anılarda yer ettiği görülmektedir. Anadolu kentinde dış ortamdan eve girişte yer alan bahçe, avlu veya taşlık sadece fiziksel özellikleri ile değil, içerisinde yer alan eylemlerle kişinin hayatında önemli bir yer edinmiştir. Bu nedenle ev çevresi ve açık alanların bellekle olan ilişkisi model kapsamına konulmuştur.

Kişinin yaşadığı evin geometrisi, mekânlarını belleğe kodlayabilmesi açısından önemli bir unsur olarak görülmektedir. Mekânın kare, dikdörtgen veya çokgen olması, cumbasının şekli, sokağa bakışı, mekânlar arasında kot farklılığı olup olmaması, mekânın yüksekliği, derinliği, büyüklüğü mekâna ilişkin kalıcı bellekte yer eden unsurlar olmaktadır. Mekânların birbirine ve girişe ya da sokağa göre konumları eve ilişkin hatırlanan unsurlardır. Mekânın boyutları plan düzleminde ve kesit düzleminde ele alınabilmektedir. Buna göre mekân hatırlamalarında plan organizasyonları, katlar, kotlar ve boyutsal özellikler değerlendirilebilmektedir.

İklimsel verilere ve coğrafi bölgelere göre farklılık gösteren yapım teknikleri ve yörede bulunan yerel yapı malzemeleri kişinin içinde yaşadığı yapıyı tanımlamasında ve algılamasında etkili olmaktadır. Evde kullanılan yapı malzemelerinin dokunulduğunda verdiği his, ortamda yarattığı hava, mekana etkisi (soğuk-sıcak, nemli-kuru..vb) mekana ilişkin hatırlamalarda önemli yer tutmaktadır. Örneğin taş duvar ya da döşeme malzemesinin yarattığı dayanıklılık hissi, dokunulduğunda soğuk etkisi, üzerine yüründüğünde çıkan ses, kışın mekânın ısınmasındaki rolü, yazın mekânı serin tutması vb. özellikleri evi hatırlarken bireylerin üzerinde durdukları unsurlar olmaktadır.

Evin yapı bileşenlerini oluşturan kapı, pencere, balkon, cumba vb. özellikler bu bileşenlerin malzemeleri, evin içerisindeki konumları, yönleri ve bahçe ya da sokakla ilişkileri ile bireyin kalıcı belleğinde yer alan mekânsal özellikler olmaktadır. Ahşap ya da demir kapının boyutları, yüksekliği, tokmağı, açılış yönü vb. özellikleri bireyin çocukluk evini hatırlamasında önemli unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Mekânlar hizmet ettikleri eylem gruplarının tabiatlarına göre şekillenmekte ve bellekte yer etmektedir. Evin içerisinde geçen eylemler temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik ihtiyaçların yanı sıra üretimin, kültürün ve sosyal yaşantının bir parçası olan eylem gruplarıdır. Dolayısıyla, eylemler fiziksel çevre bileşenleri içerisinde değerlendirilebilen belleğe yerleştirmedeki özelliklerden biri olarak modelde yer almaktadır.

Benzer şekilde evde ve odalarda yer alan sedir, dolap, ocak vb. sabit donatılar kullanım şekilleri ile birlikte bireyin ev anıları içinde önemli yer tutmakta, çocukken oynadığı oyunlarda kullandığı alanlar olarak kalıcı belleğinde iz bırakmaktadır.

Evin fiziksel özellikleri olarak kalıcı belleğinde yer tutan en son unsur evin konforu olmaktadır. Evin içinde yaşarken ve eylemleri gerçekleştirirken, mekânın sıcak veya soğuk bir yer olması, hatırlanan en önemli unsurlardan biridir. Çocukluk evi sorulan bireylerin sıcacık bir yer olarak hatırladıkları veya tam tersi her yerinden soğuk hava giren, bir türlü ısıtılmayan bir mekân olarak hatırladıkları sık rastlanılan bir durum olmaktadır. Çocukluk evi hatırlanırken ocak başında, sıcak bir ortamda yapılan eylemler (mısır patlatma, masal dinleme, sohbet..vb) kalıcı bellekte mekana ilişkin fiziksel özellikler olarak modelde yer almaktadır.

- **Sosyal Çevre Özellikleri**

Modelin üçüncü boyutunda ise kodlama birey, mekân ve aile düzeyinden çıkarak toplumsal boyutta irdelenmektedir. Yaşanılan döneme ait mimari, politik ve ekonomik durumun bireyin mekân hatırlamalarına etkisi önemli olmaktadır. Mimarının, özellikle de konutun biçimlenişini yönlendiren ana etkenlerin başında sosyo-politik ve sosyo-ekonomik yapı gelmektedir.

Gelenek ve göreneklerin, kültürel çevrenin mekânların hatırlanmasında bir ölçüt olduğu görülmektedir. Konut, ortak yaşama ve paylaşma temelinde mekânsal bir şekillenme göstermektedir. Ailelerin çoğu zaman bir arada yaşaması kuşakların kendi örf ve adetlerini, değer yargılarını yeni kuşaklara daha kolay aktarabilmesini ve benimsetmelerini sağlamaktadır.

Ailelerin küçük çocukları için evin içerisinde, bahçede, sokakta ve mahallede oyun oynamak mekânların deneyimlenmesi açısından önemli bir unsur olarak görülmektedir. Oyunlarla mekânın hatırlanması kolay olmakta, kullanılan mekânlar belleğe bazı özellikleri ile yerleşmekte, geri çağrıldığında oyun ile birlikte hatırlanmaktadır. En çok oyun oynanan mekânlar bahçeler, merdiven altları, çatı araları, gömme dolap içleri vb. ayrıntılarıyla hatırlanmaktadır.

Mekânda geçen önemli bir olay, kişinin belleğinde diğer olaylardan farklı olarak hatırlanabilmektedir. Bu sosyal olayın niteliği sevinçli veya üzücü olabilmektedir ve incelenebilmek amacıyla model içine alınmaktadır.

6. ALAN ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu bölümünde önerilen modeli denemek üzere alan araştırması yapılmıştır. Türkiye'nin değişimine ve gelişimine katkıda bulunmuş 17 aile seçilmiş ve aile reisi ile görüşmeler yapılmış, bireylerin çocukluk evine ilişkin anıları sorulmuştur. Üzerinden yıllar geçmesine rağmen bireylerin belleklerinde çocukluk evleriyle ilgili yer eden anılar bu bölümde incelenmektedir. Görüşülen bireylerin birçoğu, çocukluklarını yaşadıkları evde bugün oturmadıkları için geriye dönüp belleklerini yoklamaları gerekmiştir. “Çocukluk evi” denildiğinde tüm ailelerin anlatacak birçok hikâyesi olmuştur. Yaşamlarının kültürel, politik, eğitim, aile ilişkilerini barındıran katmanları anımsadıkları hikâyelere dönüşmüştür. On yedi kişi ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerin her biri bir “ ev hikâyesi” olarak bu bölümde anlatılmaktadır.

6.1. Cengiz Solakoğlu

Cengiz Solakoğlu 14.Şubat.1943 tarihinde Erzurum'da doğdu. Görüşme yapılan ev Cengiz Bey'in şu ana kadar değiştirdiği altıncı ev olma özelliğini taşıyor. Sırasıyla İstanbul'un Fındıkzade, Sultanahmet, Fatih, Etiler ve Gayrettepe semtlerinde yaşamışlar. Son olarak da Caddebostan semtinde yaşıyorlar.

Cengiz Bey'in babası o dönemin Halkevi başkanı, Erzurum'da o dönemde motosikleti ve arabası olan, Erzurum tiyatrosunda oynayan, ilk bando takımını kuran, futbol oynayan ve CHP'li bir ailenin ferdi olarak çok yönlü ve renkli bir insan. Dolayısıyla bu evi anımsarken sık sık babasının o yıllardaki arkadaşları, arkadaşlarının çocukları anılarının içerisinde belirginleşiyor.

Annesi ve babası 8 yaşındayken Cengiz Bey'i bırakıp işlerini daha iyi konuma taşıyabilmek için İstanbul'a yerleşiyorlar. Bu süre içerisinde hatıralarının arasına büyükannesi ve dedesi giriyor.

Cengiz Bey çocukluğunda en uzun oturduğu evi hatırlıyor. Bu evde doğuyor ve 13 yaşına kadar da bu evde kalıyor. Çok kalabalık bir ailenin içinde yetişiyor. Annesi ve babası, halası ve dayısı, büyükannesi ve büyükbabası, iki çiftin 6 çocukları ve 2 yardımcı evi paylaşıyor. Yazın amcası, küçük halası ve dedesi de aileye katılınca yaşadıkları evin birey sayısı 14-15 kişiyi buluyor.

Bu ev Erzurum'da bir zamanlar Rus Konsoloslugu olarak da kullanılmış, çok geniş bir ev. Erzurum'un en büyük konağı olma özelliğini taşıyor. Bu evle ilgili ilk hatırladıkları; çok geniş ve yüksek tavanlarının oluşu. *"...ev, büyük olduğu için fare tıkırtıları, gaipten sesler duyardık..."*. Gülahmet mahallesi adı verilen mahalleyi Erzurum'un tüm eski yapılarını barındıran bir mahalle olarak tanımlıyor. Erzurum'a özgü çeşmesi olduğunu hatta develerin de bu yoldan geçtiğini hatırlıyor.

Evin 12 odalı oluşu, taş bir bina olması, el oyması tavan işçiliği ve evin içinde ayrı bir hamam odasının bulunması hafızasında ilk belirgin detaylar olarak göze çarpıyor. *"...Evin diğer odalarından bağımsız bir hamam odası bulunmaktaydı. 14-15 m2 büyüklüğünde bu mekanda odunla ısınan su tesisatı vardı ..."*

Banyo yerine o dönemlerde hamam tabiri kullanılıyor. Evlerinde büyükçe bakır kazanın olduğunu, kurnasını ve yerdeki ısınmış mermerleri hatırlıyor. Hamamdan çıktıktan sonra evde ayrıca bir dinlenme holü var.

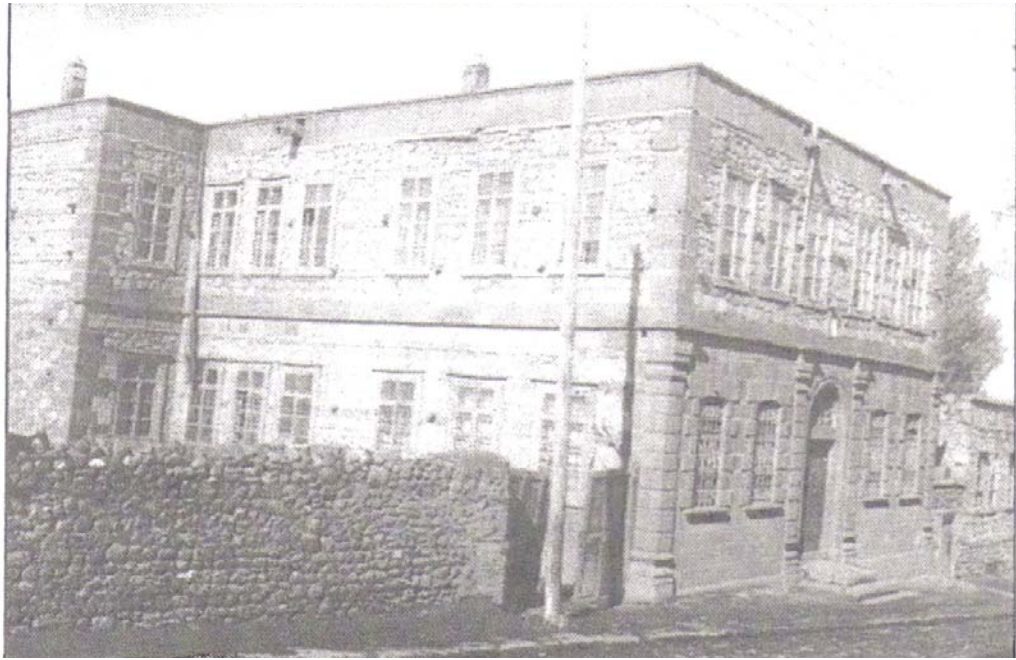
Mutfağın çok büyük ve geniş bir yer oluşu, üstü kafesli yükselen bir kubbe detayının var olması, içerisinde tandırlar ve kuzinelerin bulunması, mutfağın hemen önünde ahır ve süt temin ettikleri ineğin, bahçedeki kümes hayvanlarının ve Isparta güllerinin bahçede yarattığı güzellikler görsel olarak ilk hatırladığı detaylar arasında yer alıyor.

Cengiz bey, bu büyük evde aynı odayı kardeşi ve kuzeni ile paylaşıyor ve ayrı yataklarda yatıyorlar. Dolayısıyla çocukluk evinde sadece ona ait bir mekan bulunmuyor. Çocukluğunda pek fazla sokağa çıkarılmıyorlar. Bu yüzden evin bahçesinde oynadıkları oyunları hatırlıyor ya da o dönemin seçkin ailelerinin çocuklarıyla evin çok büyük oluşundan faydalanarak oynadıkları saklambaç ve korkutma oyunlarını anımsıyor.

Çocukluk evini tanımlarken büyük, soğuk ve ürkütücü ama bir o kadar da ferah ve aydınlık olarak tasvir ediyor. Bu evde özellikle kız kardeşiyle geçirdikleri çok renkli anıları var. Fakat evin büyüklüğü, karmaşık planlamayı da beraberinde getiriyor.

Evin en farklı hatırladığı yeri ise kileri, Erzurum'da o yıllarda buzdolabı yok. Mutfağa bağlı çalışan kiler odasını anımsıyor. Bir odaları sadece sucuk ve pastırma odası olarak kullanılıyor. O zamanlarda varlıklı Anadolu ailelerinin bir çoğu sonbaharda sığır ve koyunlarını kesiyor bunları bütün bir kış yemek üzere bu odada bekletiyorlar. Bu odanın olduğu evlerde çift kat pencere olduğunu anımsıyor. Çünkü pastırma ve sucuk bu çift pencere arasına asılarak kurutuluyor.

Mayıs ayı Solakoğlu ailesinde dört gözle bekleniyor. Öncelikli olarak tatilin geldiği ve damda piknik yapıldığı günleri anımsıyor. Erzurum'da yaşadıkları bu evin çatısı eğimli değil düz çatı olarak yapılmış dolayısıyla Mayıs ayından itibaren damda ve bacalarda biten otları anımsıyor. Hatta damda semaverleri çıkarıp piknik yaptıklarını bu eğlencenin de ailevi bir şölene dönüştüğünü anlatıyor (Şekil 6.1.).

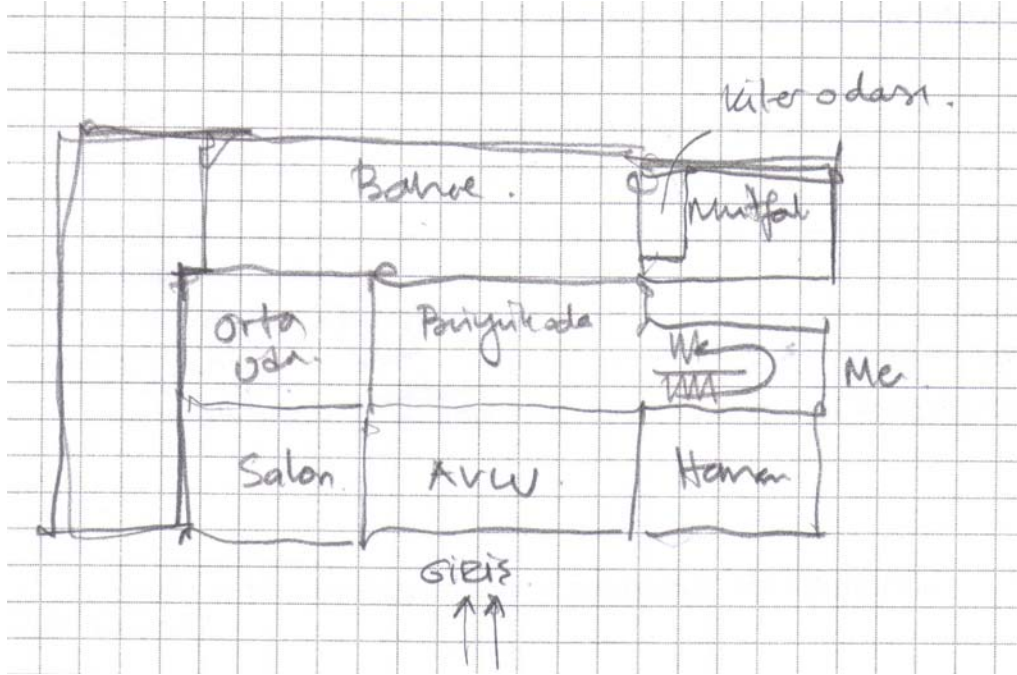

Şekil 6.1: Cengiz Solakoğlu çocukluk evi dıştan görünüm (Erzurum)

Cengiz Bey'e göre çocukluk evinde çok eğlenceli ve renkli hatıraları var. Her Cumartesi salonlarında toplanan aileler sosyal yaşamı harekete geçiriyor. Radyo dönemin en önemli eğlence aracı olarak kabul ediliyor. Evde farklı eğlenceler olarak yılbaşında tel helva çekildiğini, mutfağın ise -15 C'lere soğuduğunda akide şekeri

oluştüğünü hatırlıyor. “...her daim sobanın üzerinde kaynayan bir kazan ve kazandaki suyun cızırtı sesi hala kulaklarımdan çıkmıyor...”

Cengiz Bey çocukluk evini şu şekilde tarif ediyor: “...Sokak kapısından girince solda büyükçe bir misafir odası var. Bu misafir odasında ağırlanan milletvekillerini ve Ramazan ayında yapılan mukabeleleri hatırlıyorum. Sofalı bir ev planı mevcut. Salonda aynı zamanda piyano duruyor. Amcamın odasında ise kiliseden alınan bir org var. Pazar günleri büyük sofanın ortasında duran radyo eve ses veriyor sürekli, burada dinlenen müzikler ve masada oynanan bezik oyununu anımsıyorum. Ev sobayla ısınıyor, mutfğa konulan suyun kaskatı donduğı günler var. Evde en çok oturma odası kullanılıyor. Sobanın etrafında bir yaşam var. Közlenmiş patatesle yapılan kahvaltılar hala burnumda tütüyor...”(Şekil 6.2)

Şekil 6.2: Cengiz Solakoğlu çocukluk evi eskizi

Babasının Erzurum’da sahip olduğu dükkan Erzurum’un en büyük radyo, spor malzemeleri ve kitap satan yeri içinde en az 150 farklı radyonun bulunduğu o dükkanı da çok iyi hatırlıyor. Şimdiki evinde çocukluk evini anımsatacak 27 adet radyoyu koleksiyon olarak saklıyor.

Evin tüm odaları yüksek tavanlı ve büyük masif ahşap kapılar odaları birbirinden ayırıyor. Pencereden baktığında ise sokak ve bahçe görülüyor. Çocukluk evi

mahalledeki evlerin en büyüğü dolayısıyla çok kolay akılda kalıyor. Hatta faytona binildiğinde sokak ismi söylenmeden Taş Konak'ta inmek istiyorum denildiğinde herkesin hafızasında yer etmiş bir ev.

Evin dış kapısı demirden yapılmış, hatta bu kapının önündeki demir tokmağı kış aylarında buz tuttuğunu, elini kapıyı açmak için attığında ise sokak kapısına elinin yapıştığını anımsıyor.

Çocukluk evinde kullanımı yasaklanan hiçbir yer yok. Her yere rahatlıkla girebiliyorlar, fakat tuvalet uzakta olduğu için genelde yardımcıyla beraber tuvalete gidiyorlar.

Cengiz Bey, çocukluk evine yirmi sene sonra ilk kez gidiyor. 1980'li yıllarda bu ev yıkılmış, çocukluğunda ona büyük görünen evin ise daha sonra gözünde küçülmüş olduğunu fark etmiş. Şu an yerine otel yapılmış.

Şimdi eşi ile beraber yaşadığı evi ve çocukluk evi arasında pek bir benzerlik yok, fakat alt kattaki hobi odasında radyoları nispeten çocukluğundan kalan hatıraları canlandırıyorlar. Caddebostan'da Ragıp Paşa Korusu içerisinde konumlanan bu ev bahçeye ve denize olan özlemlerini gideriyor. Kendisinin Anadolu çocuğu olarak yeşile, eşinin de bir İstanbul'lu olarak denize olan tutkusunu bu evde birleştirmişler. Yaşadıkları bu semti, İstanbul'un otuz sene önceki sayfiye yeri olarak tarifliyor. Ciğerlerinden hasta olanların, doktor tavsiyesiyle buralara yerleşerek, buradaki havayı soluyarak şifa bulmaya çalıştıklarını anlatıyor. Bu evde şehir gürültüsünden ve karmaşasından uzak olduklarını belirtiyor. Evlerinin salonu çocukluğundaki gibi aile toplantılarının yapıldığı bir yer hatta zaman zaman bu salonda Türk musikisi konserleri verecek kadar kalabalık hale gelebiliyorlar. Şu an yaşadıkları ev onlar için çok sıcak, kullanışlı, rahat ve basit bir planlamaya sahip. Eşine göre evin karmaşıklığını Cengiz Bey'in kabloları ve sergiledikleri objeler yaratıyor. Çocukluk anılarını kimi zaman yaşatarak paylaştıkları bu evi Solakoğlu ailesi son derece huzur verici buluyorlar.

6.2. Nihat Gökyiğit

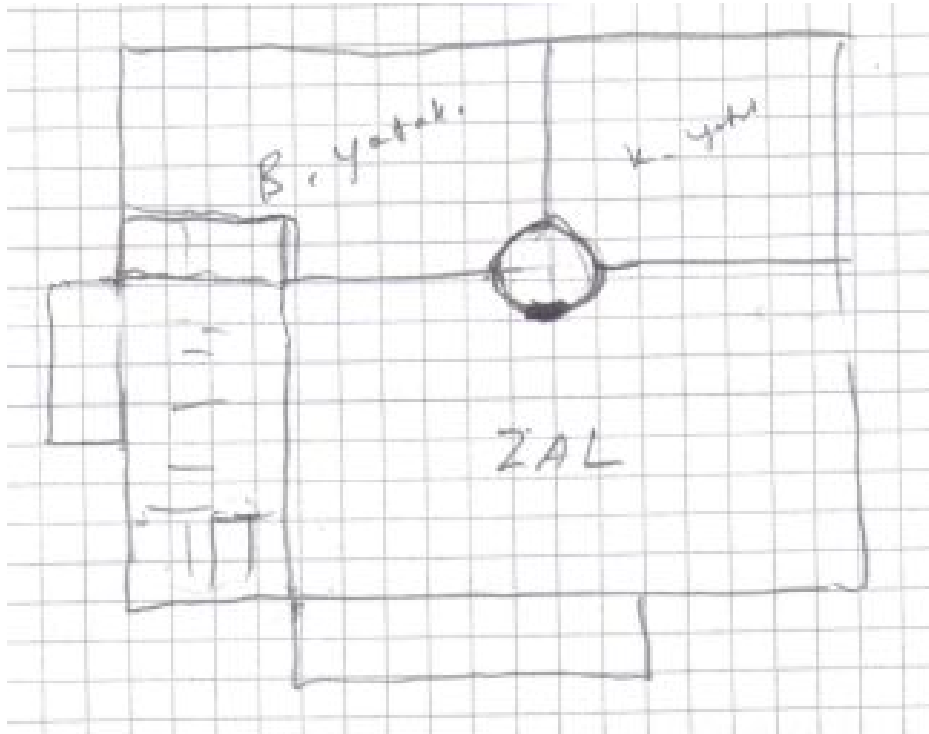
Nihat Gökyiğit, Artvin’de doğuyor ve 15 yaşına kadar da burada yaşıyor. Çocukluğunun geçtiği çevreyi Karadeniz’e 85 km sahilden içeride, Batum’un sayfiye yeri olarak nitelendiriyor. Batum’u botanik bahçeleriyle, eğitimiyle, insanlarıyla Karadeniz’in en meşhur yeri olarak tanımlıyor. Artvin-Batum arası ulaşım Çoruh nehrinden sağlanıyor. Nihat Bey’in en çok hatıralarında kalan Batum’un meyva ve sebze üretim yeri olduğu. Yaşadığı bu yerde Ermeniler’le beraber yaşıyorlar. Dört adet kilise var. Evlerin hepsi bahçeli ve çocukların kelebek kovaladığı günleri anımsıyor. Çocukluk döneminde en çok aklında kalan bu eve 2-3 yaşlarında taşınıyor.

Nihat bey evi şu şekilde tanımlıyor: “...Evimiz eğimli arazide konumlanmıştı. Önden baktığınızda 3 kat gözükiyordu. Bir de çatı arası vardı. Tavanda üzümler asılır, yerde sepetler içerisinde meyveler bulunurdu. Hatta yazın bu tavan arasında ipek böcekçiliği de yapılırdı. Evin en alt katında ambarı vardı. Özel bir ağaçla kaplanmış olan ambarın içi yazın oldukça serin tutulurdu. Bu ambara fare ve böceklerin girişini de engellemek için ahşaptan yapılmış oyuntular vardı. Evin dışında yalak gibi bir düzen vardı, hatta bu yalağın eteği de vardı. Bayanlar bu yalağa sıralı oturup ceviz kırarlar, hatta gün sonunda kırdıkları ceviz üzerinden para kazanırlardı...Eve hem üst kottan hem de alt kottan giriş yapılabilir. Evin zemin katında büyükçe bir salon var. Bu salon etrafında odalar var. Odalardan biri de mutfak olarak kullanılıyor. Üst katta ise yatak odaları var...

Nihat bey’in, dört kardeşi var (**Şekil 6.3**). En küçük kardeşiyle arasında onüç yaş fark var. Evdeki odasını diğer üç kardeşiyle beraber paylaşıyor fakat bu evde kaldıklarında kardeşi henüz bebek. Nihat Bey salon tabiri için “Zal” kelimesini kullanıyor. Üst katta yatak odalarının bulunduğu katta sofa diye tanımlanabilecek bütün odaların baktığı bir mekân var. 1925’ten daha önce yapılmış Ermenilerden kalma olan bu evde anne ve babasının yatak odasındaki giysi dolabından hariç dar bir dolabın varlığını hatırlıyor. Bu dolap aslında yıkanma dolabı, tek kişinin girebileceği büyüklükte olduğunu ve çabucak yıkanmayı sağlayacak bir düzenin olduğunu anımsıyor. Evdeki diğer önemli detay ise üst kattaki diğer üç yatak odasının birleştiği yerde çapı bir metreden fazla olan bir kolon var (**Şekil 6.4**)”.

Şekil 6.3: Nihat Gökyiğit ve kardeşleri

Şekil 6.4: Nihat Gökyiğit çocukluk evi eskizi

Odalarda ısınma olarak soba yok, fakat Nihat bey'in "peçko" olarak tabir ettiği bu tür ısıtma sistemini hatırlıyor. Bu kolona zal tarafından odun atılıyor ve bu kolon her 3 odanın kesişim yerinde olduğu için diğer odaları besliyor (**Şekil 6.5**).

Şekil 6.5: Nihat Gökyiğit çocukluk evi "peçko"

Mutfakta ise buna benzer "peç" adı verilen bir ısıtma sistemi var. Büyükçe bir soba ve fırın yan yana duruyor, sobanın yanında sürekli suyu ısıtan depo görevi üstlenen bir bölümü var. Bulaşık yıkarken bu sudan faydalanılıyor.

Evin diğer bir özelliği de yağmur sularının en alt ahır bölümünde depoda toplandığı, Artvin'in suyu bol, fakat çamaşır yıkarken bu depodaki suyun kullanıldığını anımsıyor.

Çocukluğunda en çok hatırladığı oyunlar arasında fasulye sırıgından atıcılık oynadıkları geliyor. Oyuncağın olmadığı bir dönemde kendi kendilerine yarattıkları oyunlarla evin içinde değil de daha çok dışında arkadaşlarıyla ve kardeşleriyle oyun oynadığını hatırlıyor.

Ev, Artvin'in heybetli dağ manzarasına bakıyor. *"...Artvin zaten 600 m irtifada, şehir de 450 m'den 900 m'ye kadar uzanıyor. Sanırım bizim evde oldukça tepedeydi..."*

Nihat Bey'e evin her türlü kullanımı açık fakat pastalar ve baklavaların olduğu dolabın açılmaması gerekiyor. Ambar katında bulunan fırın ve civarı ise yine yasaklanan yerler arasında. Annesinin 15 günde bir büyük tekneler içerisinde mutfakta yoğurarak yaptığı bozulmayan ekmeği hatırlıyor.

Evin tüm detaylarını ahşap olarak hatırlıyor. Hatta zal kısmının tavanında ince bir ahşap işlemenin olduğunu anımsıyor (**Şekil 6.6**).

Şekil 6.6: Nihat Gökyiğit çocukluk evi tavanlar

Nihat Bey bu çocukluk evinden İstanbul'a okumak için geliyor. Babası dönemin iyi ve başarılı esnaflarından, dedesi de İstanbul'da oturuyor. Babası onu Hopa'dan vapura bindiriyor. Uzun vapur yolculuğu sonucunda İstanbul'a Robert Kolej'e yazılmak üzere geliyor.

Nihat Bey seneler sonrasında bu evi gidip görme imkânına sahip oluyor. Evi daha önceden babası bir başkasına satmış. Evi satın alan adam ise, ambara bölmeler yaparak buralara talebeler yerleştirmiş, üst katları da iki ayrı daire olarak düzenleyerek kullanmış. Nihat Bey en büyük arzusunun evi satın alıp eski haline getirebilmek olduğunu söylüyor.

Nihat Bey Şimdi iki katlı bir villada yaşıyor. EŞi vefat etmiş, kızları evli ve bu evde onunla kalan sadece bir yardımcısı var. 1996'dan beri Tefken Villalarında oturuyorlar. EŞiyle uzun bir sũre NiŐantaŐı semtinde yaŐadıktan sonra bahçeli ev ۆzlemi onları Ulus'ta Şu an Nihat Bey'in yaşadığı eve yۆnlendiriyor. Nihat Bey eşiyle bu evde çok renkli hatıralarını anımsıyor fakat eşinin vefat etmeden ۆnceki son yıllarda nefes verme gũçlüğü sıkıntısı hatta evdeki bu bahçenin de eşi için ona yetersiz gelmesi onu Tema Vakfı olarak da İstanbul'a botanik bahçe kazandırmaya yöneltiyor.

Ev, eşiyle paylaŐığı anlılarıyla dolu, ev onun için huzur dolu bir yer fakat eŐini kaybettikten sonra eve olan bağımlılığı biraz daha azalıyor. *"...Eve gelince aklıma gelen istediğim her Őeyle uğraŐabilme ۆzgũrlüğũmün olması bu beni rahatlatıyor ve mutlu ediyor..."*

Şekil 6.7: Nihat Gۆkyiğit çocukluk evi ۆn cephe (Artvin)

Şekil 6.8: Nihat Gökyiğit çocukluk evi arka cephe

Şekil 6.9: Nihat Gökyiğit çocukluk evi tavan arası

Şekil 6.10: Nihat Gökyiğit çocukluk evi üst kata çıkış merdivenleri

Şekil 6.11: Nihat Gökyiğit çocukluk evi kapı detayları

6.3. Latife Gürer

Latife Gürer Arnavutköy’de oturuyorlar. Latife Hanım, 1931 Konya Bozkır doğumlu, eğitimini önce Konya Kız Öğretmen Okulu’nda alıyor ve 1947 senesinde Erenköy Kız Lisesi’ne geliyor. 1948 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü’ne dördüncü olarak giriyor. Mezun olduktan sonra öğretim üyeliği yapıyor ve kurumdan Profesör unvanıyla emekliye ayrılıyor. Şu an kendisi özel bir üniversitede ders veriyor. Latife Hanım altı kardeş olduklarını anlatıyor.

1947 yılında ilk İstanbul’a geldiğinde Moda’da Cem Sokak’ta oturuyor. Ermeni bir ailenin apartmanında ablası ile pansiyon şeklinde kalıyorlar. İki ağabeyi de hafta sonları bu eve uğruyorlar. Ağabeyi evlenince onun evine taşınıyor ve işe buradan gidip gelmeye başlıyor.

1954 yılında evleniyor ve Laleli’de oturmaya başlıyor ve ondört senesini bu semtte geçiriyor. Evi kayınvalidesi ve kayınpederi ile birlikte paylaşıyorlar. Ev dört odalı, kalorifersiz bir ev, bazı geceler yatacak yer bulunamadığında evin balkonu kullanılıyor. 1965 yılında Emlak Bankası’nın Aksaray konutlarına taşınıyorlar, cadde gürültüsü ve Aksaray’ın tozu toprağı hafızasında derin izler bırakmış. Aksaray’ın son zamanlara doğru iş muhiti haline gelmesiyle de buradan taşınıyorlar.

1978-1979 senesinde şu an oturdukları evin arsasını satın alıyorlar. Boğaziçi Ön görünümde olan bu arsaya 1980 zamanında imara açılmış olan pafta üzerinden üç kat müsaadesi ile bugünkü evlerini yapıyorlar.

Latife Hanım çocukluğunda hatırladığı en uzun süre oturdukları evde 10 yaşına kadar kalıyor. Arka ve ön bahçeli olan bu evin arka bahçesinde 90 adet bal kovanının olduğunu hatırlıyor. Hatta çevre sakinlerinin “...Öz ailesinin çocukları balı çok yerler ondan çok zekidirler...”deyişini anımsıyor. Bal ve o kovanların bulunduğu bahçe hafızasında diğer hatıraları da beraberinde getiriyor ve Latife Hanım “...Bahçemizde; arkada erik, armut, meyve önde üzüm, alt bahçede de kabak, nane, maydanoz yetiştirirdi. Böyle bir atmosferi özlediğim için şu an evimde aynı atmosferi yaşatmaya çalışıyorum...”diyor.

Latife Hanım, çocukluk evinde dört kardeş olarak büyüyor. Kalabalık bir aile ortamında yetişiyor. Çocukluk evini girişte geniş bir sofası olan her iki yanında da

odası bulunan, tek katlı bir ev olarak hatırlıyor. Evleri tek katlı ve 50 cm'lik duvarlar üzerine kerpiç bir yapı, üzeri de toprak damla örtülmüş. Tavanların yassı odun parçaları şeklinde dizildiğini ve ara ara yağmur yağdığında bu aralıklardan altta konulan leğenlere suların aktığını anımsıyor. Çevredeki diğer evlerin iki kattan oluştuğunu ve çatılarının da çinko kaplı olduğunu hatırlıyor.

Ev ve sokak arasındaki avluyu ve bu avluda çocukların oynadığını anımsıyor. Ayrıca arka bölümdeki geniş koridoru ve samanlığı hatırlıyor. Mutfakları evin dışında konumlanmış, mutfaktaki ambar aynı zamanda kiler olarak kullanılıyor, pekmez, bulgur, turşu, salça, erişte gibi malzemeler dışarıdan alınmadığı için bunların hepsinin evde yapıp kilerde depolandığını hatırlıyor.

Çocukluğunu geçirdiği bu evde Latife Hanıma ait özel hiç bir yer bulunmuyor. Ablasının evinin çevredeki iki katlı evler gibi olduğunu, oyun alanı olarak da ablasının sofasının daha geniş olduğunu ve çocuklarla burada toplanarak oynadıklarını anımsıyor. Kardeşleriyle paylaştığı oda da diğer hatırladığı önemli mekânlar arasında. Babasının onu yatağından uyandırmaya geldiğinde onu öptüğü anı hatırlıyor.

Latife Hanım için çocukluk evi sıcak, sevimli, huzurlu, ferah ve renkli anılarıyla dolu olan bir yer. *“...Rahmetli anacığım, her sabah mutfakta çorba kaynatırdı. Sobanın üzerinde mısır ekmeği olurdu ve çorbayı bitirmeden bizi bir yere göndermezdi...”*

Latife Hanımın en çok severek hatırladığı yer evin mutfağı; annesinin yaptığı tereyağları ve babasının kovandan topladığı ballarıyla nasıl zevkle yediğini anımsıyor. Bu ev soba ile ısınıyor ve banyo denilen yıkanma yeri ya da gusülhane evin içerisinde yer alıyor. Odanın içerisinde üzerinde yüklük olan çinko kaplı gusülhaneyi hatırlıyor. Ama annesinin onları odanın ortasında leğende yıkadığını anımsıyor.

Herkesin bulunduğu, toplandığı orta mekânda ise ahşap sedirler var ve bu sedirlerin arkasında hasır yastıklar üzerinde kanaviçe işli örtüler var.

Latife Hanımın çocukluk evi 1920'li yıllarda yapılmış, pencerelerin ahşap olduğunu oymalı giriş kapısının üzerinde büyükçe kapı tokmağını hatırlıyor.

Latife Hanım, büyük sofalı ve iki katlı olan evlere imreniyor; çünkü onlar hem büyük hem de çatıdan su akması gibi problemleri yok. Fakat bu evlerin hiçbirinin de kendi evleri kadar güzel bahçesi olmadığını söylüyor.

Latife Hanım evinden okuma sebebiyle ayrılıyor, yıllar sonra bu eve cenaze sebebiyle tekrar gidiyor. Ev duruyor, fakat arkada kovanların olduğu büyük bahçede dört katlı bir yapı yapılmış, aşağıda bahçede ise Mehmet Öz Dispanseri yapılmış.

Çocukluk evinin şu an ki yaşadığı yere en çok benzetmeye çalıştığı yeri bahçesi, eve gelir gelmez meyve ağaçları dikmişler, yirmi dört senedir de bu evde oturuyorlar. Ev üç katlı ve kendilerine ait. Evleri manzara açısından İstanbul Boğazı'nın en geniş perspektiflerinden birine sahip; her iki köprüyü de gören, bahçesiyle bütünleşen bu evde Latife Hanım için boğaz ve deniz manzarası, bahçe keyfinin yanında ikinci planda kalıyor.

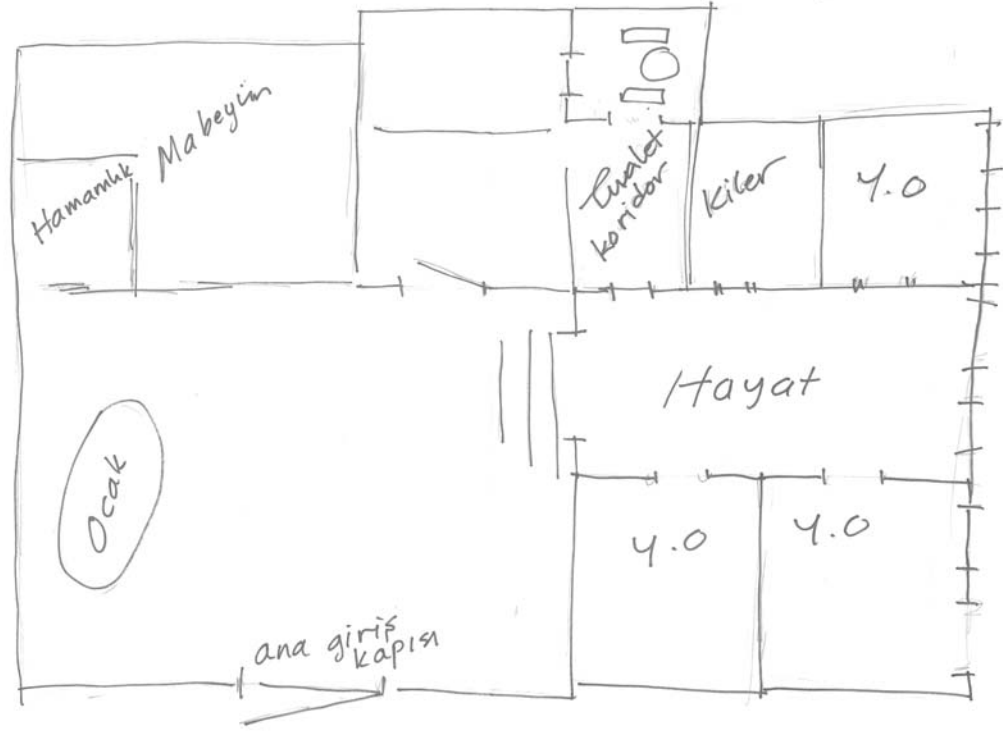
Latife Hanım, bu eve çocukluk evinden kalma bir sürahi ve birkaç antika eşya getirebilmiş. Yaşadıkları evin en keyif aldığı yerinin balkonu ve salonla bütünleşen mutfığı olduğunu söylüyor. Ev, Latife Hanım için ailenin mutluluğu, huzuru ve birlikteliğini ifade ediyor.

6.4. Çayhan Dervişoğlu

Çayhan Dervişoğlu, 1947 Rize doğumlu, çocukluğunda en çok hatırladığı evi “*dede evim*” olarak tanımlıyor. Çayhan hanım parçalanmış bir ailede yetişiyor, babası ve annesi evliliklerinin 10. yılında boşanıyorlar ve kendisini akrabalarının yaşantısının içinde buluyor. Ona göre hafızasında kalan ev dedesinin köy evi. Kardeşleriyle sadece yazdan yaza görüşen Çayhan Hanım aileden daha kopuk bir hayat sürüyor.

Eski Rize evlerinin olduğu bir çevrede yetişiyor. Ahşap evlerinin olduğunu, tavanlarının yüksek oluşunu, tavanlardaki süslemeleri ve her odada hamamlığın olması hafızasında derin izler bırakmış.

“...Köy evindeki ahşap kepenkleri hatırlıyorum. Çok büyük bir mutfagımız vardı. Bize gelen herkes mutfakta otururdu. Evin çok büyük bir avlusu vardı, bu avluda ve bahçede çok oynadığımı hatırlıyorum.. (Şekil 6.12)”

Şekil 6.12: Çayhan Dervişoğlu Çocukluk Evi Planı

“...Çocukluk anılarımda en çok hafızamda yer eden şey bacağımın kırılması ve bu halde tuvalete giderken çok korktuğumdur. Tuvaletin o kasvetli ve karanlık halini hatırlıyorum. Bacağım da kırık, 7-8 yaşlarındayım, tuvalete gitmek benim için bir işkenceden farksızdı. Oraya gitmekten çok korkardım...”

Çayhan Hanımı çocukluk evinde en çok etkileyen yer ise evin mutfağı olmuş. Mutfaktaki bakır sinileri, ateşi, ocaklığı, güğümleri hatırlıyor. Hatta mutfaktaki dolapların o dönemde yapılan yemeklere uygun olarak bölümlerini hatırlıyor. *“...Yayık ve tereyağı yapılması için alanlar vardı, ayrıca mısır unu yığılması için de dolabın bir köşesi bu şekilde düzenlenmişti...”*

Bu evdeki diğer hatıraları ise evin yüksek ağır masif kapıları ve bu kapıların kocaman kilitleri. Köydeki bu evin bütün pencerelerin aşağıdan yukarıya açıldığını anımsıyor ve bu pencerelerden bakıldığında doğanın muhteşem yeşilini ve karşı yamaçtaki evleri uzaktan seçebildiğini anımsıyor.

Çocukluğundaki evin hiçbir odasında renk anımsamıyor çünkü her oda doğal ahşap kaplıymış. Bu eve en komşu evin de 300 m uzaklıkta olduğunu evin kendi bahçelerinin ortalarında kurulu olduğunu hatırlıyor.

Bu köy evinden sonra Çayhan Hanım'ın yaşamı Ankara'da bodrum katında yaşayan amcasının yanına taşınması ile devam ediyor. Eğitim için Rize'den ayrılıyor ve daha sonraları da evlilik nedeniyle İstanbul'a taşınıyor. Yıllar sonra bu çocukluk evine geri dönme fırsatı bulduğunda hem fiziksel özellikleri ile hem de komşuluklar açısından değişmiş bir ev ile karşı karşıya kalıyor.

"...Çocukluk evime gittiğimde çok ağladım. Bahçesinde güllerin açtığı, hayatımın en güzel anılarını geçirdiğim bu ev bakımsız kalmış...Onu metruk bir halde görmek beni çok üzdü...Çocukluk evim beni hayata bağlayan bir evdi..."

Çayhan Hanım şu an eşiyle beraber Akatlar'da bir apartman dairesinde yaşıyor. Bu evin çocukluğundaki köy eviyle hiç bir bağlantısının bulunmadığına işaret ediyor. Ve o bahçe içinde geçen günleri özlemle andığını belirtiyor.

Ev, onun için ortak bir yaşam demek dolayısıyla bu evde yaşayan herkesin ortak mutluluğuna dikkat çekiyor ve evde yaşayan tüm bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak şartlara sahip olmasını bekliyor.

6.5. Sunay Akın

Sunay Akın görüşmeye çocukluk yıllarını geçirdiği ve 10 yaşına kadar oturduğu Trabzon'u anımsayarak başlıyor. Trabzon'da Merdivenli Sokak diye adlandırılan arabanın geçemediği bir dar sokağa açılan tek katlı bir evde ağabeyi, annesi ve babasıyla bir yaşama başlıyor. Önceleri tek katta başlayan bu evdeki anılar daha sonra bir üst katın inşaatının tamamlanmasıyla üst katta 10 yaşına kadar devam ediyor. Sunay Bey'in annesi çok zevkli bir kadın. Evin birçok yerini hatırlamasında annesinin süsleri, bibloları ona yardımcı oluyor. "...Evimiz o kadar sıcak ve renkliydi ki annem evin her yerini biblolarla ve kitaplarla süslemişti..."

Sokak kapısını açtığında karşına bir koridor çıkıyor, solda tuvalet ve mutfak, sağda odalar ve karşıda salonu anımsıyor. Koridor onun için çok önemli: Koridorda soba yanıyor ve bütün ev ısınsın diye tam koridorun ortasına konulmuş. Sunay Bey'in

çocuk haliyle o koridor evin en eğlenceli yeri: Toplanma alanı, herkesin bir yere gitmek için geçtiği bir alan. Hatta radyo bile burada duruyor. Koridor evin önü gibi bir yer.

Sunay Bey için evde girilmesi yasak olan tek yer evin salonuymuş. Annesinin özenerek süslediği bu salona asla girilemezmiş. Hatta bunla ilgili ilginç bir anısını anlatıyor: 1960-70 'li yıllarda telefon Trabzon'da her ailenin edindiği bir cihaz değil. Belli ailelerde sayılı olarak bulunuyor ve bir telefon da Sunay bey'lerin evinde var. İlkokul yıllarında sınıfta haberleşme dersi işlenirken hoca kimin evinde telefon olduğunu soruyor. Sunay Bey'lerin evinde telefon var. Büyük bir heyecanla koca sınıfta telefon sahibi olan bir ailenin çocuğu olarak el kaldırıp telefonun onlarda olduğunu söylüyor. Hocası buna karşılık "Sunay, annene söyle yarın sınıf olarak telefonu görmeye size geleceğiz.."diyor. Sunay Bey, bir anda karmaşık duygulara kapılır, kara kara düşünmeye başlar. Bu düşüncenin sebebi telefonun evin salonunda oluşudur. Girilmesi yasak olan bir yerdir ve tüm sınıf telefonu görmek üzere yasak olan yere girecektir.

Salonla ilgili bir başka ilginç anısı da babasının İstanbul'dan getirdiği bir gece lambasıyla ilgilidir. Bu gece lambası öyle değişik ve ilginçtir ki aile bu gece lambasını herkes görebilsin diye yatak odasına değil salona yerleştirir. Salonun keyfini koltuklar ve gece lambası çıkarırmış. Ve de girişte aklından hiç çıkmayan büyük ayna.

Sunay Bey'in banyo olarak hatırladığı şey aslında bir legenden ibaret. Banyo yapılacağı zaman ortaya konulan bir leğen ve çok sıcak suyun haşlaması, çok soğuk suyun üşütmesi ile yaşanan arbedeyi anımsıyor.

Mutfak denilince aklına ilk gelen şey göbeğindeki yara izi oluyor. Yanan kuzinenin ne kadar sıcak olduğunu ölçebilmek için dokunduğu göbeği ona yıllar sürecektir derin bir yanık izi bırakmış. Bir de mutfakta annesinin lunaparktaki renkleri gibi yan yana dizdiği reçel kavanozlarını hatırlıyor.

Üst katın planı biraz daha farklı, çok uzun ve hatta "U" şeklini alan bir koridoru anımsıyor ve bu koridorun sonunda hiç bir zaman tek gidemediği tuvaleti. "...Sanki tuvalet evimizde değildi, o kadar uzak gelirdi ki bana..."

Odaların yerlerini anımsıyor. Tüm odaların zeminleri ahşap fakat babası tüm ahşapları yağlı boyayla geometrik desenler oluşturcak şekilde renklendiriyor. Bu detay da Sunay Bey'in aklından hiç çıkmıyor.

Kendi evlerinin diğer okuldaki arkadaşlarındakinden hep daha güzel olduğunu düşünürmüş.

Evlerinin çatısı yok, düz bir çatıları var ve bu çatı aslında bir toplanma mekanı. Liman ve deniz manzaralı olan bu evin terasında komşularla beraber iftarı andıran yemekleri ve eğlenceleri anımsıyor.

Yıllar sonra tekrar çocukluk evini görme fırsatını buluyor. *“...Evimizin kapısı bana öyle büyük gelirdi ki, yıllar sonra oraya gittiğimde ne kadar küçük olduğunu farkettim. O uzak dediğim tuvalet meğer üç adımmış...”*ve bunu dizeleriyle dile getiriyor:

*“...İki çocuk rahatlıkla oturduğumuz kapının eşiğine,
Kendi başıma zor sığıyorum bugün,
Büyüdükçe insan,
Yalnız mı kalıyor ne...”*

10 yaşında Sunay Bey ve ailesi İstanbul'a taşıyorlar. Babası daha iyi eğitim almalarını sağlayabilmek için bu kararı alıyor. Önceleri Harem'de bir eve taşıyorlar. Bu evin hatırladığı en güzel yeri manzarası, balkondan bakıldığında Tophane'ye kadar gördüğünü anımsıyor. Bu evden sonra Yeşilköy'e taşıyorlar. Sunay Bey'in toprakla bahçeyle iç içe olduğu bu evde annesi komşuluk ilişkilerinin azlığından taşınma kararı alıyor ve Üsküdar Zeynep Kamil'de diğer aile bireyleri halaların ve dayıların yakınlarda olduğu bir mahalleye taşıyorlar.

Sunay bey'in şu anda yaşadığı evi ise tipik apartmanlardan biri olarak nitelendiriyor. Çocukluk evine benzer hiç bir yanının bulunmadığı bu evin fonksiyonelliğini sevdiğini ifade ediyor.

6.6. İbrahim Bodur

İbrahim Bodur, 8 Temmuz 1928’de Çanakkale’nin Yenice İlçesi Nevruz köyünde doğuyor. İbrahim Bey, aile soyunun Selçuklular’a kadar uzanan bir tarihi olduğunu söylüyor.

İbrahim Bey’in ailesi, ziraattan ticarete geçmiş, soyları 1700’lü yıllara iniyor. Buralara nasıl geldiği konusunda kendisinin de büyük merakı olan İbrahim Bey, arkadaşlarının da yardımıyla soy ağacını çıkarıyor, Marmara Bölgesinde Bursa’nın Sancak, Balıkesir’in beylik olduğu dönemlere kadar inebiliyor.

Selçuklular Konya ovasından ayrıldıktan sonra boylar birçok yere göç ediyorlar. Bunlardan bir kol Bursa, Balıkesir ve Çanakkale dolaylarına, bir kol Karadeniz, Ordu, Mesudiye taraflarına diğer bir kol da Toroslar’ a uzanıyor.

Beş kuşak öncesi aile reisi bakkalcılık yapıyor o dönemlerde ve bu ticaret nesilden nesile aktarılıyor. Dedelerinin bıraktığı izden giden babasının içerisinde tuz, şeker, yağ, manifatura, çarık ve pabuç türlü şeylerin takas yoluyla satıldığı bakkalı var. Dükkâna ipek böceği geliyor, tütün alınıyor. Yurt dışına ilk tütün ihraç edenlerden birisi İbrahim Bey’in babası.

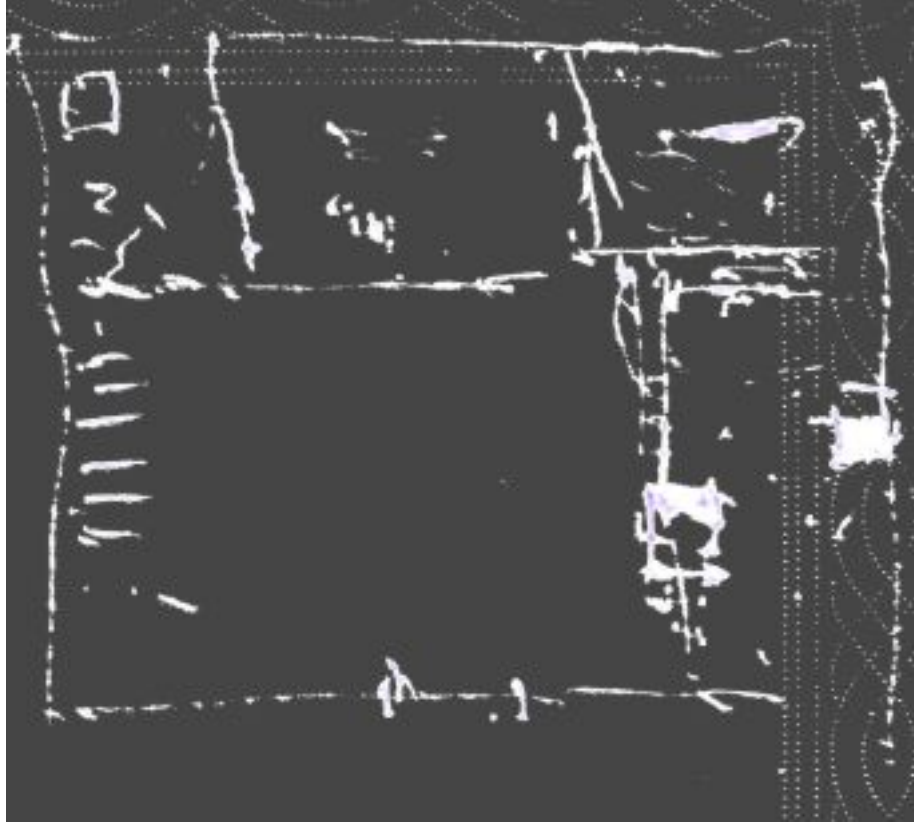
İbrahim Bey’in doğduğu yer olan Nevruz Köyü, 40-50 haneli bir köy ve içerisinde en fazla üç soydan aile var. Aile içi evliliklerin sıkça görüldüğü bir yer. Liseye kadar çocukluğu burada geçiyor.

Çocukluk eviyle ilgili hatırladıkları doğduğu ve yaşadığı köy evinin mekânlarından oluşuyor. İbrahim Bey’in annesi ve babası da Bodur ailesinden geliyor. Köy evi dedesinin yaptırmış olduğu bir ev. O dönemlerde Trakya’dan gelen Bulgar ustalar Batı kültürüyle çalışmışlar. Dedesinin yaptırdığı bu ev o ustaların elinden çıkmış bir ev.

“...Ev iki katlı, giriş katında ambar deposu var, mutfak geniş, içinde oturma bölümü de var. Ablam, ağabeyim, Süleyman, annem, babam, dedem ve nenemden oluşan kalabalık bir aileyiz. Evde, yukarıya çıkınca odalar ve ortada da salon var. Evin düzgün bir planı var. Kiremitli çatısı var. Yabancı ustaların elinden çıkmış bir ev. Tuvaleti bahçede, fakat bir şekilde kanalizasyon sistemi de iyi çözülmüş...”

İbrahim Bey, evin büyük bahçeli avlusunu hatırlıyor, mahallede örnek bir ev olduğunu söylüyor. Bu evin etrafında, ambar, hayat ve misafirlerin kalacağı bir başka ev, ahırlar ve büyük dükkânların olduğunu hatırlıyor. Bu dükkânların yanında dükkâna gelen misafirlerin de kalabileceği bir başka evi daha hatırlıyor. Tüm bu yapıların bir bahçe içerisine alınmış gibi yer yer ya evlerin duvarlarıyla ya da bahçe duvarlarıyla çevrilmiş olduğunu anımsıyor.

“...Eve giriş kapısı, karşıda depo, sağda mutfak ve bacası, bu mutfak oturma odası olarak da kullanılırdı. Mutfağın erzakla ilgili olmayan öteberisi burada dururdu. Nenemin orada sedirde yattığını anımsıyorum...(Şekil 6.13)”

Şekil 6.13: İbrahim Bodur çocukluk evi eskizi

Bu eve aynı zamanda “Toprak Ev” de denilirmiş. Annesinin babasının kaldığı odanın zemininde ahşabın döşenmediğini burasının toprak olarak kaldığını anımsıyor.

Evin aynı zamanda bahçeye ve dükkâna doğru bakan cumbasını hatırlıyor. O dönemin çevre evlerinin genelde kerpiçten yapıldığını anımsıyor. Fakat ilk kez İbrahim Bey’lerin evinde üst katlarda tuğlalar kullanılmış. O dönemin şartlarına göre Batılı ustaların evin sistemini iyi çözdüğünü aktarıyor.

Evin malzemesi ahşap ve belleğinde dehşet güzellikte olan tavan süslemeleri kalıyor. Odalarda işlemeli rafların olduğunu, bütün tavanın ise ahşap kaplı olduğunu, Selçuklu sekizgen motifine benzer bir motifin tavanların ortasında yer aldığını hatırlıyor.

Evin en çok korktuğu yeri ise alt katta hiç penceresi olmayan depo olarak kullanılan yeriymiş. Evde yaramazlık yapınca bu depoya gönderilirim diye çok korkarmış.

Dükkânla ilgili olarak sokakta girişin önünde balkon gibi çıkmaların olduğunu anımsıyor. Mal almaya gelenlerin oraya atlarını bağladıklarını hatırlıyor. Dükkândan çıkan koridor evin iç bahçesine giriyor. Dükkâna gelen misafirlerin kaldığı evle dükkân arasında bir koridor olduğunu anımsıyor. Çevre köylerden mal almaya gelenler gece olduğunda bu misafirhanede konaklıyorlar. Burada sabah, öğlen, akşam yemekler verildiğini hatırlıyor.

Üst kattaki cumbadan köyün Kaz dağlarına bakan manzarasının izlendiğini anımsıyor. Bahçede sebze ve meyvelerin yetiştirildiğini hatırlıyor. Evin üst katında, ambarların üzerinde bulunan odada kilim tezgâhları olduğunu ve ablasının bu tezgâhta çok güzel eserler ortaya çıkardığını hatırlıyor.

Ev ve çevresinde geçen en önemli olayı altı yaşında Hoca dedenin İbrahim Bey'i ve çocukları alıp Atatürk'ü görmeye götürmesi olarak hatırlıyor. Balıkesir-Çanakkale arası ilk stabilize yolun açılışına gelen Atatürk'ü yolda selamlıyor. Atatürk köyün "Mavruz" olan adını Yeni Gün olarak değiştiriyor.

Dede ölünce, babası bakkal dükkânını İstanbul'a taşımayı hedefliyor ve bu şekilde doğduğu yerden önce okumak için daha sonra da çalışmak için ayrılıyor, fakat köyle olan bağlarını bugüne kadar İbrahim Bey hiç koparmamış.

İbrahim Bey, daha sonraları birçok yangından geçen bu çocukluk evini yeniden yeni malzemelerle planına sadık kalarak inşa ettiriyor. Evi çevreleyen dükkân hariç, diğer kısımları aynen yapıyor. Eski köy adetlerinin devam edildiği bu eve zaman zaman uğrayarak çocukluk hatıralarını yeniden yaşatmaya çalışıyor.

İbrahim Bey, çocukluk evi gibi insanın temel tüm bilgi, görgü ve birikimlerinin oluştuğu evin unutulmaması gerektiğini söylüyor. *"...İnsanlar koca bir bahçenin içerisinden önce bir kafese getirildiler. Kafesten de şimdi bir kutunun içine*

sokuldular. Sosyal ilişkiler zayıflıyor, aile bağları zayıflıyor, mekânlar küçülüyor...” diyerek yeni evleri ve yaşamı eleştiriyor.

İbrahim Bey, şu anda eşi ve yardımcıları ile birlikte Boğaz manzaralı bir evde oturuyorlar. Sahip oldukları arsa içerisinde kızının ve rahmetli annesinin evi de var. 3000 m2 bahçe alanı olan bu evde rahat, huzurlu ve mutlu olduklarını ifade ediyor.

Şekil 6.14: İbrahim Bodur çocukluk evinin resmedilmesi

Şekil 6.15: İbrahim Bodur çocukluk evi yeniden inşa edilmiş

6.7. Ali Atmaca

Ali Atmaca, 1947 Kadirli doğumlu. Ali Bey'in ailesi Maraş'tan göçmüş, altı kardeşin en büyüğü; iki kız, üç erkek kardeşi var, beş yaşına kadar Kadirli'de doğduğu yerde yaşıyor.

Oturdukları yer onlar gibi birçok göçebenin yaşadığı aynı tip evlerden oluşuyor. Bu evlerin üzerinde ne demirin, ne çinkonun bulunduğu yağmurdan korunmak için sadece sazlarla örtülü bir çatısı olduğunu hatırlıyor. Bu sazla kaplı örtü yağmurun içeriye girmesini engelliyormuş. Bu evlere “huğ” denildiğini anımsıyor. Tek gözlü olan bu evler bir boşluk içerisinde sayıları 5-20 arasında değişebiliyor.

Hatta yaşadıkları yerde kendinden yaşça büyük olan komşuları Yaşar Kemal'in onu gezdirdiğini, birlikte dolaştıklarını anımsıyor. Fakat bu anılar onun belleğinde silik izler taşıyor.

Daha sonra yine aynı yörede bir çiftliğe taşıyorlar. Babası ve annesi bu çiftlikteki hizmet işlerini yürütüyorlar. Kasabaya 20 km uzaklıktaki bu çiftlik evinin dışı ve içinin ahşap olduğunu hatırlıyor. Hatta bu evin o zamanlar kasabanın en zenginlerinden biri olan daha sonraları da belediye başkanlığı yapmış kişinin konağı olduğunu söylüyor.

Ali Bey ve ailesi, bu konak içerisinde de yine huğ diye tabir edilen evde yaşıyorlar. Bu evdeyken ilkokula yürüyerek gittiğini anımsıyor. Bu evle ilgili de Ali Bey'in silik anıları var.

“Çocukluğumun en güzel yılları” ve “çocukluk evim” diye tabir ettiği evi ise babasının kalan mirasla alınan evde geçtiğini aktarıyor. “...*Bu ev, el işi olan bir evdi. Tamamen yöresel kaynaklarla yapılmış, sanayinin girmediği bir evdi..*”

Evin iki katlı, ikinci katın ortak bir balkonu var ve tamamen ahşap olduğunu hatırlıyor. Salondan bir merdiven çıkıyor ve evin iki ayrı kullanıma olanak verdiğini hatırlıyor. “...*Zamanında da bu evi ayrı aileler kullanmış. Üstte bir oda, altta bir oda ve ortada ahşap süslemeli bir balkon var. Yani evin genelinde üstte iki oda, altta iki oda var onları salondan birleştiren bir merdiven var...*” Bu evi amcalarıyla beraber ortak kullanıyorlar.

Evin yapım sistemini Şu Şekilde hatırlıyor: “...Önce direkler dikiliyor. O yöreye özgü ağacımsı bir ot var. “Hayit çalıısı”, onun dalları çok esnek. Hayit çalıısının dallarını örgü sistemiyle bu dikmelerin arasına bağıyorlar. Bir çamur hazırlanıyor. Killi topraktan hazırlanan bu çamurun içersine mukavemeti arttırmak için saman konuluyor. En son olarak da kireç badana çekiliyor...”

Ali Bey bu evde ortaokulu bitirinceye kadar yaşıyor. Evin salonunun olmadığını, alt katta iki ayrı mutfanın olduğunu, açık mutfak gibi hatta çevrilmemiş olduğunu ve yanında da banyo yapılan bir yer bulunduğunu hatırlıyor.

“...O görüntü muhteşemdi. Çam ağaçlarının, portakal ağaçlarının, incirlerin içinde iki katlı dört odalı üzeri kiremit kaplı bir evin görüntüsü belleğime yerleşmiş...Evler birbirine uzaktı. En yakın ev 200-300 mt uzaklıktaydı. Geniş bahçeler vardı. O evlerin çoğunluğu yığmaydı. Yine direkler vardı fakat bu sefer direkleri birbirine paralel şekilde iki tane koyuyorlar. Her bir direk arasını hayit çalıısıyla ördükten sonra aralarını taşla dolduruyorlardı...”

Ali Bey, renkli topraklar olduğunu anımsıyor. Kişilerin kendi beğenilerine göre evin dışını yarısı kırmızı, yarısı beyaz, yeşil yaptıklarını hatırlıyor. Mutfaklarda duvarın üzerine boyanmış çivit mavisi rengi hatırlıyor. Renklendirilmiş kireç olduğunu anımsıyor. Pastele yakın soluk bir yeşil rengi de mutfak duvarlarında hatırlıyor. Komşu evlerdeki mutfakların da kendilerinkine benzer şekilde boyalı olduğunu aktarıyor.

Ali Bey için en özel diyebileceğı yer onun odası. Küçük yaştan beri hem yazmaya hem de çizmeye olan merakından odasından çıkmadan elektriğın olmadığı bir ortamda gaz lambasıyla saatlerce odasında çizim yaptığını hatırlıyor.

“Bizim evimizde ısınmak için bir şey yoktu. Biz ısınmazdık...” Kışın sobanın alt katta kurulduğunu ama onun da en fazla bir ay yandığını anımsıyor.

Ali Bey daha sonra çocukluk evine gitme fırsatı bulmuş. Çok yıkık ve harap olarak gördüğünü anlatıyor. “...Bana saray gibi gözüken bu evin sıvaları dökülmüş, alttan çalııları gözükiyordu. Bakımsızlıktan bir gecekondundan farksızdı... Evimizin yanında dere akardı, hatta o dere o kadar büyüktü ki, nehir gibiydi. Üzerinde bir de tahta köprüsü vardı. Yıllar sonra o dere, o köprü, o devasa incir ağaçları, dut ağaçları her

şey küçülmüştü...” Ali Bey, çocukluk eviye sonraki yıllardaki buluşmasını korkunç bir hayal kırıklığı olarak nitelendiriyor.

Ali bey, evin en çok ahşap merdivenlerini severmiş. Açık renkli ağaçtan olan bu evin, silinmekten ve inip çıkmaktan aşınmış olan orta kısımları ayrıca ilgisini çekermiş. Kapıların ahşap olduğunu, fakat pencerelerde cam bulunmadığını hatırlıyor. Penceredeki panjur için kullanılan ağacın çok ilginç bir şekilde oyulduğunu, yağmurun bile bu oyuntulardan girmediğini hatırlıyor.

Bu evde aklından çıkaramadığı kokuyla ilgili bir anısı var. Alt katta hasta olan halasının yattığı yerden ağır hastalık kokularının ahşapların arasından sızarak odalara yayıldığını hatırlıyor.

Evinde çocukluk evinden getirebildiği her hangi bir eşyası yok. Fakat son zamanlarda satın aldığı iki adet eski Milas kapısı, çocukluğundaki ahşap kapı ve detaylarını anımsatıyor.

Lise döneminde Adana’ya geçişiyle beraber, yapılar onun hafızasında siliniyor. Çok özelliği olmayan evler hafızasından silinmiş.

Daha sonraki yıllarda Ali Bey, yaşamak için gittiği Paris’te Corbusier’in eserlerinden çok etkilendiğinden bahsediyor. Mimar arkadaşıyla beraber Corbusier’in eserlerini dolaşarak onun mimariye bakışını belleğine kaydettiğini aktarıyor.

2006 yılından beri Ali Bey, Bodrum’da Gümüşlük’te iki katlı evinde yaşıyor. *“...İstanbul yordu beni. Zaten o kenti hiç sevmedim. Ama burada bir arkadaşım olduğu için zorunlu bir kalış oldu. Şimdi birlikte geldik...”* Bodrum’daki evini aynı zamanda atölye olarak da kullanıyor. Evi ve atölyesi arasında küçük bir bahçesi var. Resimlerinde canlı renkleri müthiş bir ustalıkla kullanan Ali Bey Bodrum’da mutluluğu ve huzuru bulduğunu dile getiriyor.

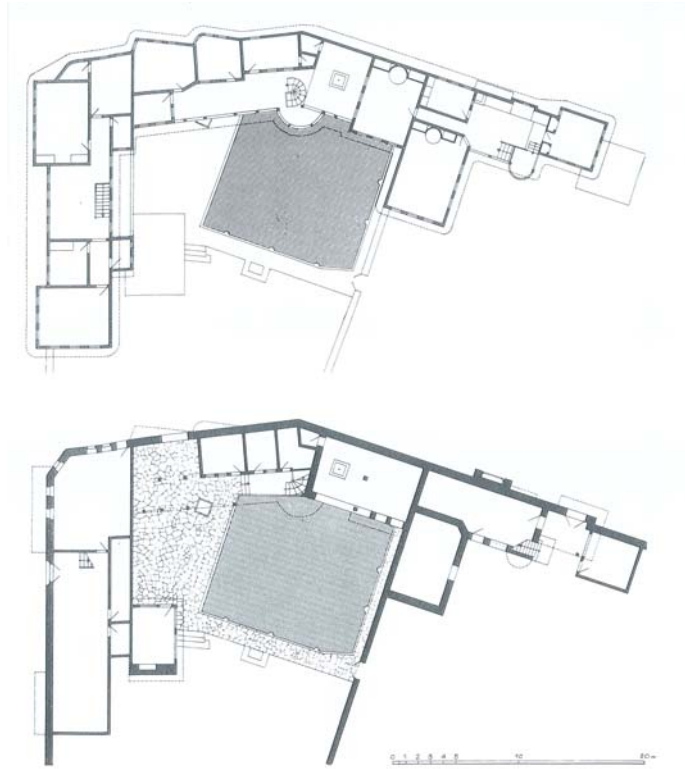
6.8. Turgut Alton

Bursa’da 1937 yılında doğan Turgut Bey’in ailesi çiftçilikle uğraşmış. Altı yaşına kadar çocukluğu Bursa’da Sedad Hakkı Eldem’in “Bursa Evleri” adlı kitabında Havuzlu Ev olarak bilinen evde geçiyor. Hayatında birçok ev değişmesine rağmen

Bursa'daki ilk çocukluk evi, daha sonra İstanbul'a taşındıkları Kuşcuoğlu Konağı ve her yaz sürekli olarak geldikleri Bursa'daki çiftlik evi çocukluk hafızasında yer etmiş.

Turgut Bey, üç kardeş ve kendinden büyük iki ablası var. Üç kardeş yazları çiftlik evine götürülüyorlar, üç karısı ve ondört çocuğu olan bir dededen kalma bu çiftlik evi Turgut Bey'in belleğinde derin izler bırakmış.

Bursa'da doğduğu evi kentin en güzel evlerinden bir tanesi olarak nitelendiriyor. Ev, aslında Muradiye Külliyesi'nin "İmam Evi" olarak yapılmış. Ailesi de o soydan geldiği için bu ev Turgut Bey'in ailesine kalıyor. Bu evin ortasında 30x30 boyutlarında büyük bir havuzunun olduğunu hatırlıyor (**Şekil 6.16**)..

Şekil 6.16: Turgut Alton Çocukluk Evi Bursa (Eldem, 1975)

Evin bölümlerinin ailelerin yaşaması için parçalanmış olduğunu anımsıyor. Selamlık bölümünde başka bir ailenin kaldığını hatırlıyor. Evin büyük bir bahçesi var, üstteki odaların bir koridora açıldığını bu koridorun da havuza baktığını hatırlıyor. Mutfağın havuzun alt kısmında ayrı olarak, dışarıda bir yerde olduğunu anlatıyor. Mutfakların

çok büyük olduğunu ve sürekli kazanlarla yemek pişirilen, kokulu yerler olduğunu anımsıyor. Mutfakta panjurların olduğunu fakat camların olmadığını söylüyor. Mutfak evin dışında, fakat yemek masası evin içinde kuruluyor, yardımcıların bu tür getir götür işlerine baktığını anımsıyor. Daha sonraları ise kendi yaşam bölümlerinin içinde bir yeri mutfak olarak düzenlediklerini ve annesinin burada yemek pişirdiğini hatırlıyor.

Evin yatak odalarının arasında gusülhanelerin olduğunu, bu mekânların yerlerinin mermer olduğunu ve alaturka tuvaletleri olduğunu hatırlıyor.

Evde tüm bu odaların yarı açık bir mekân etrafında sıralandığını hatırlıyor. Tuvaletin üzerine yağmur yağmıyor ama yine de açık bir koridordan ulaşıyor.

Bu evde kendisine ait bir yerin olmadığını, üç kardeşin aynı odada kaldığını söylüyor. Misafir odası olarak tariflenen yere girilmesi kesinlikle yasak. *“...Bayramları dedemin evinde geçirirdik, onu ziyarete giderdik, dolayısıyla o salonu bayramlarda bile görmezdim...”* Anne ve babasının odasının haricinde iki oda daha olduğunu, bunlardan birinin sandık odası, diğerinin de babaannesinin odası olduğunu anımsıyor.

Korkutulan ve yasaklanan bir başka yer de dedesinin evinde. *“...Pınarbaşı denilen bir su var, bu bir kaynak suyu, dedemin evi de dahil olmak üzere mahalledeki evlerin şadırvanına uğrayan bir su bu, evin aşağısında da su dolu bir yer var. Oraya düşeriz diye korkuyorlar ve söylentiler çıkarıyorlar...”*

Turgut Bey’in bu evde en çok sevdiği yer evin havuzu. Şadırvan, şadırvandan büyük havuza akan su ve buradan bahçeye sulama olarak giren bir havuz belleğinde derin izler bırakmış. Ve bu su olayı Turgut Bey’in daha sonraki yıllarında kendi tasarımlarını da etkileyecek şekilde mimari kavramlarında yer bulmuştur.

Altı yaşından sonra ailesi çocuklarının daha iyi eğitim almalarını sağlamak amacıyla İstanbul’a yerleşme kararı alıyorlar. Ama her yaz Bursa’daki çiftlik evine dönüş var.

İstanbul’a taşındıkları ev Bursa’daki evlerinden sonra Turgut Bey’e farklı gelmiş. Kuşcuoğlu Konağı, dört katlı bir konak ve onlar bir katında yaşıyorlar. Muradiye’deki ev bugün bile bakıldığında çok hoş bir mimariye sahip fakat zanaat açısından bakıldığında çok fazla bir ögenin yer almadığından bahsediyor. Kuşcuoğlu

Konağı'ndaki yüksek tavan ve tavandaki yağlı boya resimler ilgisini çekmiş. Bu konağın katta dokuz odası olduğunu anımsıyor. Ortada büyük bir merdivenin olduğunu ve her bir katta bu merdivenin kapatılarak ayrı katlara bölündüğünü anımsıyor.

Evin alt katında bir hamam olduğunu ve bu hamamın haftanın bir gününde kendi ailelerine tahsis edildiğini anımsıyor. Bu hamam ona çok ilginç geliyor. *"...Küçüklüğümde beri hamama gideriz. Önceleri annemle gittiğim bu yere sonraları babamla gitmeye başladım ve hamam benim için mekân olarak büyük bir yerdirdi. Bu hamam evin içinde ve daha önce gittiğim büyük hamamlara benzemiyordu..."*

Bu evde pek bir manzara hatırlamadığından bahsediyor. Maçka'dan tramvay kalktığını nadir de olsa Beyoğlu'na götürüldüklerini orada bir Japon oyuncakçının dükkânını bir şey almadan saatlerce izlediğini hatırlıyor.

Turgut Bey'in oyun alanları evin içinde, yaşıtı olan bir kızla saatlerce oynadıklarını anımsıyor. Büyük bahçede 9 taş oynadıklarını anımsıyor. Evde en sevdiği eşyanın ise annesinin Singer marka dikiş makinesi olduğunu ve bu makinenin alt kısmıyla saatlerce direksiyon çevirdiğini anımsıyor.

Önemli bir olay olarak bahçenin içinde bulunan havuza düştüğünü, çok ıslandığını ve üşüdüğünü bundan dolayı da hasta olduğunu hatırlıyor.

Evin kapı ve pencere detayları ile ilgili olarak, kenarlarında süslü, oymalı, altın yıldızlı çıtaları olan pencereleri hatırlıyor. *"..Bu konakta yaşarken karartma geceleri yapılırdı. Işık sızmasın diye koyu renk kağıt camlara yapıştırılırdı..."*Tavanda ise gözünü bakmaktan alamadığı, orta göbekte ve dört köşede desenleri olan tavan süslerini hatırlıyor. Ve bu desenlerin, motiflerin belleğinde derin izler bıraktığını söylüyor. O dönemlerde Turgut Bey, evde resim yapmaya başlıyor. Hatta ilkokul hocasının da desteğiyle resim yapmayı ilerlettiğinden bahsediyor. *"...Tavan süslerine saatlerce bakıp resim yapardım, müthiş etkilenirdim..."*

O dönemde Kuşçuoğlu Konağı, mahallenin tek kalan konağı olarak hatırlanıyor. Yer yer apartmanların başladığını, akrabaların apartmanda yaşadığını ve kendi evlerinkinden farklı olduğunu bildiğini anımsıyor. Turgut Bey'in tabiriyle yeni

apartman modası veya “beton ev” modası mahalleyi o yıllarda sarmaya başlamış. Kuşçuoğlu konağında ortada bir salon var, odaların tümü kenarlarda bulunuyor. Binanın ön cephesinde 3 oda, sağ yan cephesinde 3 oda, dışarıya bakacak şekilde yerleştirilmiş. Karanlığa bakan hiçbir odasının olmadığını, arkada bahçesi olduğunu ve bahçeye arabayla girilebildiğini anımsıyor.

Turgut Bey’in çocukluğunda burası bana özel dediği bir yer olmadığını söylüyor. O dönemlerde toprağa olan ilgisi çok fazla ve ancak toprakla oynadığı onunla iletişim halinde olduğu zaman kendini huzurlu hissediyor. Bu yerin de “çiftlik evi” olduğundan bahsediyor. Her ne kadar çocukluğu Bursa ve İstanbul’daki evde geçmiş olsa da her yaz götürüldükleri çiftlik evinde, “...Benim köpeğim, benim atım, benim tarlam, benim oyun alanlarım... Bunların hepsi çiftlik evinde var...”

Kuşçuoğlu konağından babasının Kadıköy’de ev satın alması sebebiyle taşıyorlar. Önceleri pek hatırlamadığı bir apartman dairesinde, daha sonraları ise Kuşçuoğlu Konağı’nın bir küçük modeli olan, sadece onlara ait bir evde yaşadıklarını hatırlıyor. Kadıköy’deki ilk evle ilgili hafızasında çok silik anılar var. Çocukluk dönemi onun için Bursa’daki ev, Kuşçuoğlu Konağı ve her yaz götürüldükleri “hayatımın nakaratı” olarak tabir ettiği çiftlik evi.

Turgut Bey, daha sonraki yıllarda Kuşçuoğlu konağını tekrar görme fırsatı bulamıyor. Lise yıllarında annesiyle beraber oyun arkadaşının evine ziyarete gittiğinde pek evi pek inceleme fırsatı bulamıyor. Bu konak sonraki yıllarda yıkılıyor ve yerine iki apartman inşa ediliyor.

“...Bu tür konakları gördüğü zaman hep en güzeli benim evimdi diye hatırlarım. Kısacık boyumla, o tavanlar ne kadar yüksek gelirdi bana. Çocuk için evin ölçeği çok büyüktür. Belleğinde hep büyük olarak yer eder fakat yetişkin dönemde çocukluk evi tekrar ziyaret edildiğinde ölçek karmaşası yaşanır...”

Turgut Bey, şu an eşiyle ve çocuklarıyla Rumelihisarı’ndaki evinde yaşıyor. 22 yıldır Boğaz’a hakim konumuyla duran bu evi kendisi inşa etmiş. Bu evi büyük bir keyifle inşa ettiğini, santimetrelerin ön planda olduğu 1/20 ölçekli çizimlerin yapıldığını anlatıyor. Bauhaus etkilerini yansıtan bu evin manzaraya bakan yerinde cumba içi minder geleneği sürdürülüyor. Bu evin giriş katında açık mutfak, yemek odası ve cumbalı oturma bölümü var. Merdivenlerden çıkılınca eşinin piyanosunun durduğu

oturma ve tv izleme bölümü göze çarpıyor. Son katta bulunun yatak odalarıyla ev 44 m2 taban alan üzerine şaşırtıcı ferahlığı ve kullanışı ile kendini gösteriyor. Çocukluk eviyle ilgili bütün hatıraları ise Bursa'daki çiftlik evinin izleriyle inşa ettiği Antalya'daki çiftlik evinde sergiliyor.

Çocukluk dönemindeki her evin yaşamında izler bıraktığını fakat çiftlik evindeki özgürlüğü, harman yerinde çalışanlarla olduğu günleri, tarladan karpuz yediği, köpekleriyle dolaşabildiği bağımsız hareket edebildiği günleri daha çok sevdiğini ve özlediğini söylüyor.

Antalya'daki çiftlik evinde çocukluk dönemi hatıralarının büyük bir kısmı var. Özellikle de hiç unutamadığı su ögesi çiftlik evinde hayat buluyor. Kocaman bir havuzu ve sürekli şırıltısıyla planlanan bu evin belleğinde çocukluk evinden izler var.

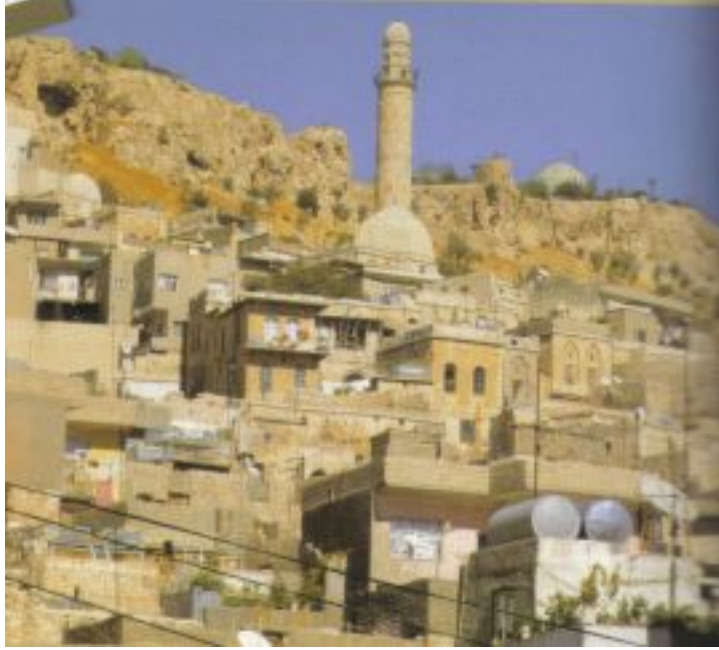
6.9. Metin Hadi Yıldızoğlu

Metin Hadi Yıldızoğlu 1934'de Mardin'de doğdu. Uzun süreler Mardin'de, Kelkit'te, Cide ve Abana'da, Van'da ve İstanbul'da hâkimlik yapmış. Şimdi ise avukat olarak görevine devam etmektedir.

Metin Bey'in çocukluğu Mardin'de şu anda sit alanı olarak ilan edilen Ulucami mahallesinde geçiyor. Babası nakliye işiyle uğraşıyor. Metin Bey, dört erkek ve iki kızıdan oluşan altı kardeşin ortancası. İlk, orta ve lise eğitimini Mardin'de tamamlıyor. Hatta 1951'de kurulan Mardin Lisesi'nin ilk mezunlarından. Daha sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oluyor.

Doğduğu ve çocukluğunun geçtiği ev Metin Bey'in dedesinden kalma bir ev. Evlerinin bulunduğu mahalleyi dar sokakları ve birbirine benzer evleriyle hatırlıyor. Şehrin ortasından geçen ana cadde ile şehrin dışından geçen ve tümüyle şehri çevreleyen bir yol daha olduğunu anımsıyor. Evlerin komşu evlere göre daha büyük olarak hatırlıyor. Yaşadıkları mahallenin şehrin tam ortasında olduğunu anımsıyor. *"...Oturduğumuz evden güneye doğru inildiğinde aşağı mahallelere, kuzeye doğru çıkıldığında yukarı mahallelere ulaşırdık..."*

Mahallede sokakların çok dar olduğunu, hiçbir aracın geçmesine izin vermeyecek şekilde biçimlenmiş olduğunu anımsıyor. Hatta evdeki çöplerin bile eşek ile alındığını hatırlıyor. Mahalledeki evler taş ve üst üste yapılmış. Aklında kalan en önemli özellik evlerin birbirlerinin manzarasını kesmeyecek şekilde konumlanmış olması. Bütün evlerin ova manzarası olduğunu, hatta bu ovanın geceleyin deniz gibi görüldüğünü hatırlıyor (Şekil 6.17).

Şekil 6.17: Metin Hadi Yıldızoğlu Çocukluk Evi mahallesi (Mardin)

Metin Bey'in çocukluğunun geçtiği evin içerisinde "hücre" dedikleri tek mesken halinde bir yapı olduğunu anımsıyor. Evin yapım malzemesinin taş olduğunu ve kemerli elemanları olduğunu anımsıyor. " *...Bu taş duvarın kalınlığı iki metreyi bulurdu....Siz penceresinde masanızı kurun, oturun...Bu pencerelerin kalın demirleri vardı...* "

Evin girişinde geniş bir avlularının olduğunu, avlunun sağ tarafında "manzara" dedikleri tek bir odanın varlığını hatırlıyor. Hemen sağında ise tuvalet olduğunu, girişin hemen sol tarafında ise hücreye girildiğini anımsıyor. Bu hücre denilen tek yapının 100 m² 'yi bulan boyutu olduğunu ifade ediyor. Avlunun tam karşısında mutfak olduğunu, bu mutfağın hemen yanında, giriş kapısının altında, tabaka dedikleri bir bodrumun bulunduğunu bunun da 20-30 m² gibi bir boyutunun olduğunu hatırlıyor. Girişteki avlunun hemen karşısında hücrenin yanında bir ahır

bulunuyor. (Şekil 6.18). Dedeleri ve amcalarının katırları bu ahıra koyduklarını anımsıyor. Evin manzara adıyla bilinen yerinin genellikle misafirlere ayrılmış bölüm olduğunu anımsıyor. Mutfak ve “manzara” arasında bir boşluk var ve boşluktan manzaraya bakılıyor. Yazın çok sıcak günlerinde bu boşlukta “taht” dedikleri yerden ova manzarasını izlediklerini hatta burada uyuduklarını hatırlıyor.

Şekil 6.18: Metin Hadi Yıldızoğlu Çocukluk Evi eskizi

Avlunun tabanının taş olduğunu hatırlıyor. Bu taşların çıplak ayakla basılamayacak kadar serin olduğunu hatırlıyor. Büyük kesme taşlarla örtülü bir zemini anımsıyor. Tüm evler de taş binalardan oluşmuş. “...Bu taşların çok önemli özellikleri vardı. Mardin’in güney tarafındaki büyük kayaları “nahat” dediğimiz yontucular oyarlardı. Ve bu taşlar ilk çıktıklarında peynir gibi yumuşak bir şekil alırlardı hatta tırnakla bile kazınabilecek şekildeydiler. Sonraları bu taş güneşte ve açık havada kaldığı zaman sertleşiyor ve çelik gibi mukavemetli oluyordu...”

Metin bey, yontucuların bu taşlara dikdörtgen veya kare şekline getirip evleri bu şekilde inşa ettiğini anımsıyor. Beyaz kirece benzer bir malzemenin de taşların arasına konularak yapıştırıcı görevi gördüğünü anımsıyor.

Hücre dedikleri yaşama alanındaki tavan yüksekliğinin de en az iki kat yüksekliğinde olduğunu hatırlıyor. Ve bu tavanın toprak olduğunu anımsıyor. Çok daha sonraki yıllarda bu toprak tavan betonla kaplanıyor. Mardin’de çocukluk yıllarında çok yağmur yağdığını hatırlıyor, hücrenin tavanındaki topraktan yağmur yağdığında su

akmasın diye zaman zaman aile büyüklerinin tavana çıkıp toprağı bastırdıklarını anımsıyor. Evlerinin çatılarının olmadığını düz toprakla kaplı olduklarını anımsıyor.

Bu evin bahçesi yok. Sadece taşlık avlusu var. Fakat annesi çiçeğe meraklı olduğu için bu taşların arasına çiçekler ektiğini hatırlıyor.

Çocukluğunda tüm yaşantılarının, hücrenin, manzaranın, taşlık avlunun ve mutfağın çevresinde geçtiğini hatırlıyor. Yer yatağı, yün minderleri ve şilteleri hatırlıyor.

Mutfakla ilgili olarak 1944 senesinde kıtlık olduğunu fırınlarda kireçle karışık ekmek satıldığını dolayısıyla kendi ailesinin ise mutfağın bir köşesine tandır yaptırarak evde ekmek hamurunu yoğurup burada pişirdiklerini anımsıyor. Su olmadığı zamanlarda, damdan akan suyun kuyuda birikmesini ve buradan su çekildiğini hatırlıyor.

Çocukluğunda banyo olarak daha çok hamamlara gidildiğini, evde yıkanılması gerektiğinde ise mutfakta kazanda su kaynatılarak, annesinin onları yıkadığını hatırlıyor.

Eve giriş kapısının beş-altı cm kalınlığında bir ahşaptan yapıldığını, kemerli bir kapı olduğunu, kapı içinde kapı olduğunu hatırlıyor. Dedeleri, amcaları katırcı olduğu için önce büyük kapı hayvanların girmesi için, küçük kapı da ailenin içeriye girilmesi için yapılmış. Ahır kapısının iri kabaralı çivili ahşaptan olduğunu hatırlıyor. Giriş kapısı ve ahır kapısı eski haliyle korunmuş.

Metin Bey, bu evde en çok avludan geçerken ve tuvalete giderken korkarmış. Bir de bodrum katta yatır olduğu söylentisi çocukların dilindeymiş.

Evde her yer herkesindi diyor. Kendisine ait bir yerinin olmadığını her yere rahatlıkla girebildiğini, kısıtlı, yasaklı bir yerin olmadığını söylüyor.

Evdeki oyun alanları genelde taşlık avlu ve sokağın hemen yanındaki saha dedikleri alan. Burada kimi zaman içlerine kömür doldurarak oynadıkları futbolu hatırlıyor. Bir de ağabeylerinin dar sokaklar arasından koşarak evlerin damından damına atlayarak geçtikleri yerlerden Metin Bey, kısa boyu ve çocukluk haliyle geçemediğini buna çok üzüldüğünü hatırlıyor.

Evin en çok aklında kalan hatırası, kar yağdığı zaman damda biriken karı küremek için dama çıkmaları. Hatta kar o kadar uzun süre kalırmış ki kar birikmesi sebebiyle üst sokaktan evin avlusuna indiklerini anımsıyor.

Uzun kış gecelerinde dedesinin yetiştirdiği bir kahveci eve gelip hücre dedikleri yerde çocukları toplayıp masal anlatırmış, masalı dinlerken uyuduklarını hatırlıyor. Isınmak için hücrede bulunan ahşaptan yapılmış kürsüyü anımsıyor, hücrenin en dibinde odanın ortasında tabak büyüklüğünde bir oluk var. Ve dışarıda odun yakılarak ateşi bu oluğun içine koyduklarını hatırlıyor. Metin Bey'in çocukluk evinin en çok hücresi ve damını seviyor.

Metin Bey bu evde lise öğrenimi sonrasına kadar yaşıyor. Fakat ev halen daha Yıldızoğlu ailesi tarafından kullanılıyor. Yaşam süresi boyunca ara sıra bu eve gitme imkânı buluyor. Sonradan aile gelişince yaşadıkları bu hücreyi bölmek zorunda kalıyorlar ve burayı üç oda ve iki kiler olacak şekilde bölüyorlar. Metin Bey, hakimlik stajını verdikten sonra tekrar Mardin'e çocukluk evine dönüyor. Çocukluk evini ilk yapıldığı haliyle koruyorlar.

Mardin'in kültürel alanda çeşitliliği ve zenginliğinin olduğunu senelerce farklı kültürlerin burada beraber yaşadığını ve bundan da çocukluğunda çok etkilendiğini ifade ediyor.

Metin bey şu an ailesi ile birlikte İstanbul'da Bahçeşehir'de yaşıyor. Çocukluk evine hiç benzemeyen bir evde oturduğunu söylüyor. O evin zevkini ve rahatlığını, huzurunu, hiçbir evde bulamadığını aktarıyor. Çocukluk evinden hiçbir hatırayı bu evine taşımamış. Sadece babasının istiklal gazisi madalyasını, beratını ve resmini almış. Tüm hatıraları Mardin'de saklıyorum diyor.

Şu an oturduğu evin en çok salonunu seviyor ama çocukluk evin hücresiyle kıyaslanamaz olarak ifade ediyor. “...Çocukluk evimi hiçbir yere değişmem, zerresini dahi seviyorum, kokluyorum, eve girdiğim zaman gençleşiyorum, içime ferahlık doğuyor, anılarım tazeleniyor, ailemin tüm fertleri gözümün önüne geliyor...”

6.10. Özay Turnaoğlu

Özay Turnaoğlu, 1940 yılında Samsun Alaçam'da doğdu. Alaçamı Samsun'a 80 km uzaklıkta Sinop tarafına doğru küçük ve şirin bir kasaba olarak nitelendiriyor. 3 erkek ve 1 kız dan oluşan 6 kişilik bir ailenin en küçüğü olarak büyüyor. Aile büyükleriyle beraber yaşamadıklarını sadece anneannesinin ara sıra onlara kalmaya geldiğini hatırlıyor. Özay Bey'in babası aslen Rizeli, Alaçam köylerinde tütün, mısır, buğday üretiriyor. Takalarla İstanbul'a mısır gönderiyor. Takalarından biri İstanbul'a giderken Alaçam önlerinde batıyor, durumu tespit için Alaçam'a geliyor, burayı çok seviyor ve ailesiyle Alaçam'a yerleşiyor.

Özay Bey'in doğduğu ev çocukluk evi değil, doğduğu evi daha sonra görme fırsatı buluyor. Özay Bey'in çocukluk hatıralarının olduğu ev Alaçam'da bir Rum evi ve 26 sene boyunca bu evde yaşıyor. Savaş yılları sırasında Yunan ve Türk ailelerinin değişimi olduğu zamanda burada yaşayan Rumlar ülkelerine gidiyorlar. Oradan gelen bir aileye oradaki mallarına karşılık bu evi veriyorlar. Ev sahibinin adının Selanikli Ömer olduğunu hatırlıyor. Özay Bey ve ailesi bu evde kiracı olarak oturuyorlar.

35–40 dönüm bir bahçe içinde birbirine benzer üç tane Rum evi olduğunu hatırlıyor. Bu Rum evinin kâgir bir yapıda bodrum, giriş ve üst kattan oluştuğunu anımsıyor. Hatta bu evin cephesinde çapraz ahşap payandaların arasında dolgu taş olduğunu ve bunun da içten dıştan sıvalı olduğunu hatırlıyor.

Çocukluk evi bodrum ve iki kattan oluşuyor. Bodrum katı daha çok erzak için kullandıklarını, giriş katında ev sahibinin oturduğu, birinci katta da kendi ailesinin oturduğunu hatırlıyor. Kendi katlarına dışarıdan taş merdivenle ayrı çıktıklarını anımsıyor.

“...Giriş katında koskocaman bir salon, her iki tarafında da ikişer oda, en dibinden bir merdiven alt kata inerdi...” Bodrum katı erzakları saklamak için kullandıklarını, mekanın tamamen karanlık olmadığını, aydınlıkları olduğunu anımsıyor.

Taş merdivenden yukarı çıkılıp, giriş kapısından içeriye girildiğinde ilk olarak üç kardeşin futbol oynadığı salonu anımsıyor. Her bir kardeş ayrı kapıları tutarak üç kale maç yaparlarmış. Bu salonu aynı zamanda yüksek atlama müsabakası için de

kullandıklarını ve çok geniş olduğunu hatırlıyor. “...*Ortada bir salon, ona açılan dört tane oda, giriş kapısı ve WC-banyoya giden holün kapısı vardı. Odaların her biri de 35-40 m2 gibiydi...*” Özey Bey, salonlarının boyunun da en az 20 m olduğunu anımsıyor. Hatta bu salona daha sonraları ağabeylerinin pinpon masası kurduklarını hatırlıyor.

Ev dört odadan oluşuyor, bir oda mutfak olarak kullanılıyor. Mutfak aynı zamanda oturma odası olarak da kullanılıyor. Ocağın, musluğun, su deposunun ve kuzinenin mutfakta olduğunu hatırlıyor. Üç kardeş aynı odayı paylaşıyorlar, annelerin kaldığı bir oda, bir de misafir odası var. Salonun bir ucunda da balkon olduğunu hatırlıyor.

Misafir geldiğinde yemek yenmesi için salonda bir masa olduğunu, ayrıca mermerden oymalı, ayaklı bir musluk olduğunu hatırlıyor. Bu musluğun yanından iki odanın arasına doğru bir kapı ve koridor uzandığını burada tuvalet ve banyonun olduğunu anımsıyor. Özey Bey, tuvaletin bu 4-5m yi bulan koridorundan çok korkarmış. “...*Genelde tuvalete önümde birisiyle gitmeyi tercih ederdim...*” diyor. Banyonun döşemesinin mermer ve duvarlarının sıva olduğunu hatırlıyor.

Evin tavanlarını çok yüksek, yaklaşık beş metre olarak hatırlıyor. “...*Tavan arasına doğru bir merdiven çıkardı ve bu tavan arası iki kat olarak düzenlenmişti. Çatı ahşaptı ve üzeri kiremitle kaplıydı. Ortaokul zamanlarında bu tavan arasına çıkar spor yapardık...*”

“...*Her odanın bir bölümü boydan boya dolaptı. Kardeşlerimle yattığım odaya üç tane karyola rahatlıkla sığardı. Dolapların içleri bile çok detaylı çözülmüştü, hatta annemlerin yatak odasında dolap-banyo vardı...*”

Evde Özey Bey’e ait olan bir alan yok. Annesinin çok iyi dikiş diktiği için Singer marka dikiş makinesinin durduğu yeri hatırlıyor. Babasının da gazetelerini okuduğu köşeyi hatırlıyor.

Evin pencerelerini aşağıdan yukarıya sürmeli, ahşap ve yüksek pencereler olarak anımsıyor. Ev soba ile ısıtıyor. Bu sobanın da sadece oturma odasında ve misafir odasında kurulduğunu anımsıyor. Yatak odalarında ısınmak için bir şey olduğunu hatırlamıyor. Elektrik 1950’li yıllarda evlerine geliyor. Bu döneme kadar ders çalışırken Lux Lamba kullandıklarını hatırlıyor.

Evin en çok balkona çıkılıp oturdukları ve hatta bazı sıcak yaz gecelerinde burada uyudukları zamanı hatırlıyor. Karadeniz’i gören geniş bir balkon olduğunu, yemyeşil bahçeye ve denize baktığını anımsıyor. O zamanlar bahçe işiyle pek uğraşmadıklarını hatırlıyor. Bu işi daha çok ev sahibi üstleniyor. Bahçede beş, altı çeşit meyve ağacı ile özel bir çeşmenin varlığını hatırlıyor. Çamaşırlığın ve ocağın olduğunu, ev sahibinin pekmezleri bu ocakta yaptığını, ayrıca bahçe içinde “sergen” olarak tarif ettiği bir yapıyı anlatıyor. “...Sergen’in yanından merdiveni vardı. Bu yapının üst katını biz kullanırdık. Yüksekliği 5-6 m’yi bulan bir yapıydı. Köylerden gelen mısır burada depolanırdı...” Ayrıca, çarşıdan ekmek alınmadığını, annesinin bahçedeki fırında ekmek yaptığını hatırlıyor. Bahçede ayrıca, odun depoladıkları yeri olduğunu anlatıyor (Şekil 6.19).

Şekil 6.19: Özay Turnaoğlu Çocukluk evi önden görünüm

Sonraki yıllarda Özay Bey’in ailesi, bu bahçe içerisinde, ev sahibinden bir yer alıyorlar ve 1966 yılında kendilerine bir ev yaptırıp buraya taşıyorlar.

Özay Bey, şu an Levent semtinde, pek bir özelliği olmayan site içerisinde bir apartman dairesinde yaşadığını anlatıyor. Günün koşullarına uyum sağlayan bu evin çocukluk eviyle hiçbir bağlantısı olmadığını, bu evde tavanın bile uzanıldığında erişilebilecek yükseklikte olduğunu aktarıyor.

Çocukluk evinden annesinin yatak odasında duran konsolunu, üzerindeki iki adet lambasını, iki adet Thonet sandalyesini bu evine taşıyabilmiş. Salona koyduğu bu eşyalar ona çocukluk evini hatırlatıyor.

Çocukluk evindeki hatıraların daha farklı ve anlamlı olduğunu düşünüyor. “...Ben evde olmayı severim. İşimden çıktığım zaman bile şuraya buraya uğramak istemem, ev benim için aile ortamı, sevdiğim ortam demektir. Evimi özlerim ben...”

6.11. Altan Öymen

Altan Öymen, 1932 yılında İstanbul’da doğuyor, çocukluğu Ankara’da geçiyor. Babası o yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Şube Müdürü ve Müze Müdürü, daha sonra 1943 yılında da Bolu milletvekili olarak parlamentoda görev alıyor. Annesi de öğretmen olan Altan Bey üç kardeşin en büyüğü.

Çocukluk yıllarını Ankara’da farklı evlerde geçiren Altan Bey’in belleğinde yaşadıkları dört evden kalan mekân öğeleri var. İlk olarak üç yaşlarında oturdukları ahşap evi, daha sonra biraz daha modern olarak nitelendirdiği Ankara Posta Sokak’taki Yağcılar Apartmanı, Okula sokak, Özyörük Apartmanı ve en çok hatırladığı Ataç Sokak’taki ahşap ev belleğinde derin izler bırakmış.

Üç yaşından sekiz-dokuz yaşlarına kadar ailenin yanı sıra anneanne ile birlikte kaldıklarını hatırlıyor. O dönemlerde babaannesinin İstanbul’da oturduğunu arada belli süreliğine onlara kalmaya geldiğini hatırlıyor. Hafta sonları da Gazi Eğitim Fakültesi’nde okuyan teyzesinin onlarda kaldığını anımsıyor.

İlk evlerini Ankara’da Ulus Meydanında, Anafartalar Caddesinden çıkıldığı zaman sağlı sollu gidilen yolun bitimindeki çıkmaz sokak içinde bir ev olarak nitelendiriyor. Mahalledeki evlerin hepsinin ahşap olduğunu hatırlıyor. Kendi evlerinin çıkmaz sokakta olduğunu, sokağın burada bittiğini fakat yolun bir patika olarak arka cepheye doğru devam ettiğini anımsıyor. Evin arkasında küçük bir bahçe olduğunu, sokakta oyun oynadıklarını hatırlıyor. Sokağın zemininin toprak olduğunu yer yer içerisinde taşlar olduğunu anlatıyor.

Çocukluk belleğindeki ilk ev iki katlı ahşap bir evden oluşuyor. Bu evde Altan Bey’in henüz kardeşleri doğmamış. Anneannesinin uzun seneler onlarla beraber olduğunu hatırlıyor. İki katlı bu evin üst katında iki yatak odası ve misafir odası yer aldığını alt katta da oturma odası olarak da kullanılan mutfak hatırlıyor. Annesinin ve babasının işe gittiği zaman anneannesinin burada yemek pişirdiğini ve oturma

odası olarak kullandığını hatırlıyor. Pencerenin cumbasının içinde sedir olduğunu, bu sedire oturup, ayaklarını parmaklıklar arasından sarkıtarak mahalleyi izlediğini hatırlıyor (Şekil 6.20).

Şekil 6.20: Altan Öymen hatırladığı ilk ahşap ev (Ulus-Ankara)

Mahalledeki diğer evler de Altan Bey’lerin evleri gibi, mahallenin sonunda bir bakkal dükkanı olduğunu buradan alışveriş yaptıklarını hatırlıyor. Bu evde 1935’ten 1937 yılı sonuna kadar oturuyorlar.

1938 başında ise apartmana geçiyorlar. Apartmana geçiş sebeplerini daha modern bir hayata geçiş olarak yorumluyor. Aslında ahşap evi, oda sayısı ve kullanışlılığı bakımından daha uygun olarak hatırlıyor. Yağcıoğlu apartmanında kardeşi Örsan’ın doğumu belleğinde yer etmiş. Bir önceki eve göre daha silik hatıraları olduğunu söylüyor.

Daha sonra Mimar Kemal Okulu’nun hemen arka tarafında Özyörük apartmanına taşıyorlar. Burada da bir, iki sene kaldıklarını ve kız kardeşi Gülden’in doğumunu anımsıyor.

Altan Bey’in en çok Ataç Sokak’taki ahşap evlerini hatırlıyor. Ankara’da Kocatepe Cami’nin alt sokaklarından birinde kiracı oldukları bu evde altı sene oturduklarını anımsıyor. Ev sahibinin bahçe içinde ayrı bir evi var. Bu evi de Öymen ailesine kiraya veriyor. Evin bodrum katında arkadan bir girişi var ve bu evde başka bir aile oturuyor. Evin ön tarafındaki girişini kendilerinin kullandığını dolayısıyla ev sadece onlarınmış gibi hissettiğini anlatıyor.

Bulundukları bu evin alt mahallelerinde bazıları beton olan tek ya da iki katlı bahçeli evlerin varlığını hatırlıyor. Bir yandan apartmanda oturmanın moda olduğunu bir yandan da tek katlı bahçeli evlerin de daha kullanışlı ve zenginlik göstergesi olduğunu hatırlıyor.

Bulundukları mahallede o dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel durumları oldukça yüksek aileleri oturuyor.

“...Bahçe içinden eve girildiğinde, üç-dört basamak çıkarak evin giriş kapısına gelirdik (Şekil 6.21). Kapıdan içeriye girince, çok büyük olmayan bir hol vardı. Holün sol tarafında salon salamanje gibi bir yer var. Burada aynı zamanda yemek masası duruyor. En başköşede de üstünde üçgen örtüsü olan radyo var. Misafir geldiğinde burada oturuyor...”

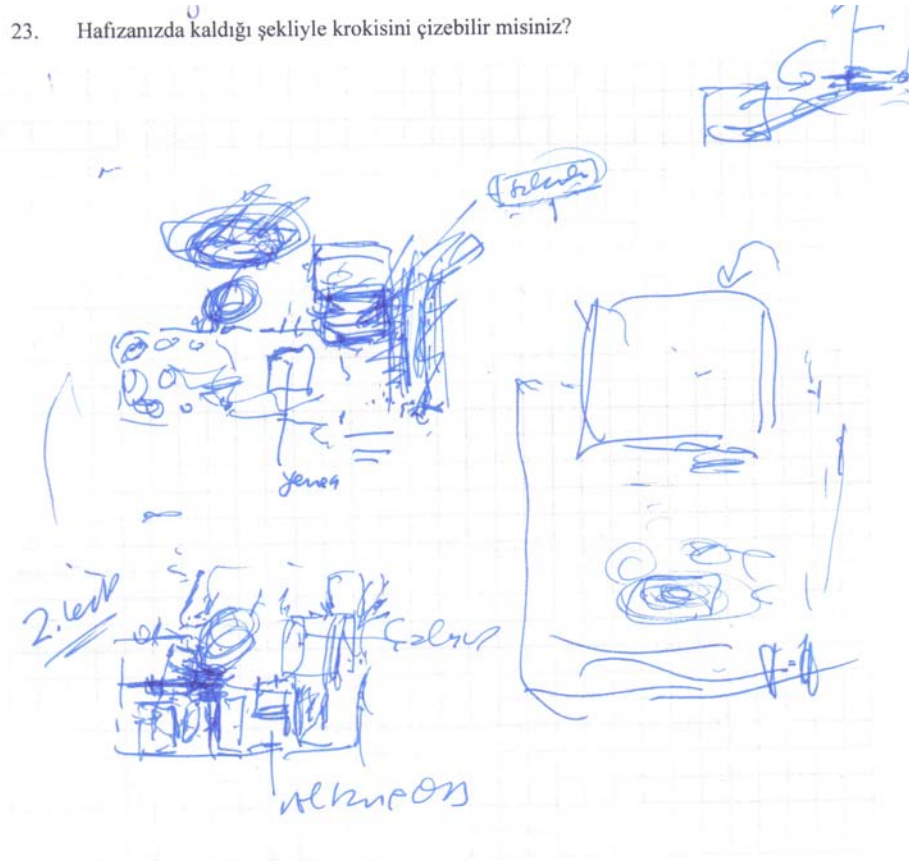
Şekil 6.21: Altan Öymen çocukluk evi girişteki merdivenler

Girişin sağında bir oda olduğunu, mutfakın da bu katta olduğunu anımsıyor. Girişin karşısındaki merdivenlerden üst kata çıkıldığında anne ve babasının yatak odası, kardeşiyle beraber kaldığı oda, ve babasının çalışma odası var. Ayrıca mutfakın üst kısmına denk gelen yerdeki terası ve bu terastan bakıldığında İncesu manzarasını hatırlıyor.

Evin Altan Bey'e ait bir mekânı yok, fakat babasının olmadığı zamanlarda çalışma odasına girdiğini hatırlıyor. O zaman da okumayı seviyor, babasının kitaplarını okuduğunu ve aynı düzende yerine koyduğunu, alttaki küçük odayı da kullandığını hatırlıyor.

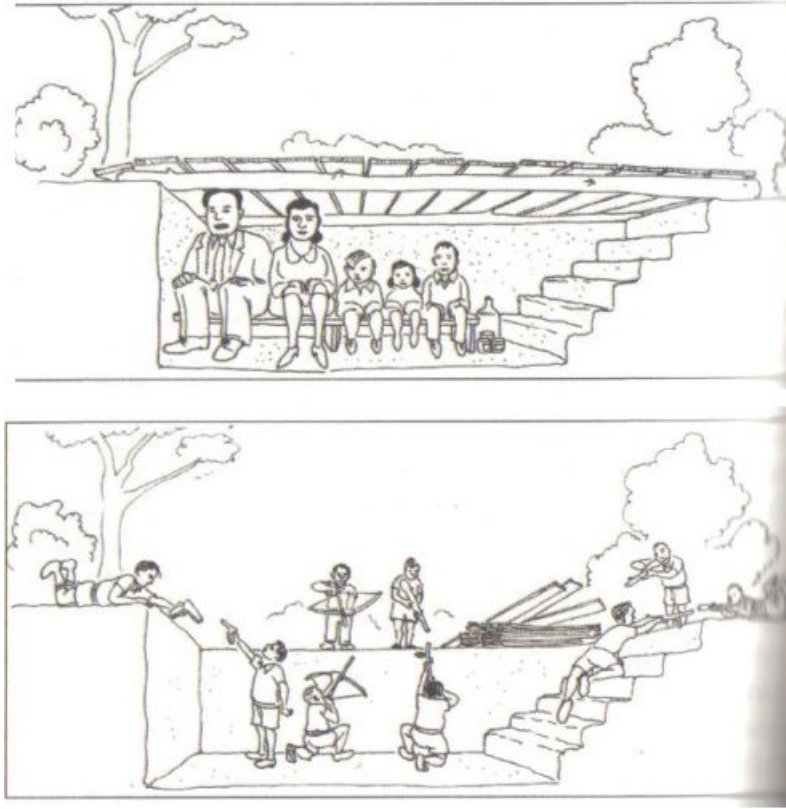
Misafir geldiğinde kalması için alttaki küçük oda kullanılıyor. Hatta İstanbul'un savaş zamanı boşaltıldığı günlerde, halalarının gelip iki-üç ay bu odada kaldıklarını hatırlıyor (Şekil 6.22).

23. Hafızanızda kaldığı şekliyle krokisini çizebilir misiniz?

Şekil 6.22: Altan Öymen Çocukluk Evi eskizi

Bu evde oyun oynadıkları bahçeyi, arkadaşlarının evlerine gidip geldiğinde kendi bahçeleri onların evlerindeki göre çok daha güzel gözüktüğünü anlatıyor. Bahçeyi daha çok ekip biçme işi ev sahibindeymiş. Bahçenin içindeki sığınak ise çocukların oyun yeriymiş. Orada harpçilik oynadıklarını hatırlıyor (Şekil 6.23).

Şekil 6.23: Altan Öymen çocukluk evi bahçesindeki sığınak

Mutfğa pek girmediğ için mutfak ve detayları ile ilgili çok fazla belleğinde yer eden detaylar yok. Sadece kıtlık dönemlerinde evde ekmek olamadığında karneyle kendisinin gidip ekmek aldığını hatırlıyor. Bir de evde yapılan yufka ve dolmaları hatırlıyor.

Annesi sık sık banyo yapmasına izin verdiği için banyo ve detayları belleğinde daha çok yer etmiş. “...Banyoda su ısıtmak için silindir şeklinde metalik bir soba vardı. Altan odun atılarak yakılırdı, üstündeki suyu ısıtırdı. Banyoya girmeden daha önce yakılırdı ve banyoda suyu iyi kullanmak gerekirdi...” Altan Bey banyonun malzemesini hatırlamıyor.

Evin tavanlarının ve kapılarının yüksek olduğunu hatırlıyor. “...Evin tavanları çiçekli veya desenli değil, muntazam kesilmiş tahtalarla kaplanmıştı. Özenerek yapılmıştı...”

Evin en ferah yeri olarak da balkonu anımsıyor. Eve ön cepheden bakıldığında bahçe manzarası ve ağaçların arasından Meşrutiyet Caddesinin görüldüğünü, arka cepheden ise İncesu’ya bakan manzarası olduğunu hatırlıyor.

Altan Bey'in bu evin en çok sevdiği yeri ise alt kattaki küçük odasıymış. Bu odada geçen bir yılbaşı gecesinde birkaç arkadaş bu odada toplanıp, yapma çam ağacı yaptıklarını daha sonra üzerindeki mumlardan dolayı alev aldığını ve az kalsın odayı ve evi yakacak duruma geldiğini ve bundan çok korktuğunu hatırlıyor.

Evde döşemelerin yeşilimsi, işlemeli, süslü bir muşamba ile kaplandığını anımsıyor. Siyah perdelerin karartma gecelerinde kullanıldığını, salonun da açık yeşil yağlı boya rengini anımsıyor.

O zamanlar evde annesinin Singer marka dikiş makinesiyle dikiş diktiğini, bu makinenin ayakla değil, elle dönen bir makine olduğunu hatırlıyor.

Üye oldukları kooperatif evi tamamlandığında 1946 yılında Ankara Bahçelievler'deki "Tasarruf Evleri"ne taşıyorlar. Tek katlı ve bahçeli olan bu evde de en iyi hatırladığı kız kardeşi Gülden'in doğumu.

"...Kapıdan girildiğinde sağdaki ilk odada Örsan'la ben kalıyorum, hemen yanında küçük bir oda var, onun yanında da annem ve babamın kaldığı oda var. Bu odanın balkonu var. Solda bir hol, salon salamanje ve mutfak var. Hatta bu mutfağın balkonu var. Bu balkon aynı zamanda bahçeye açılıyor. Salon salamanje dediğimiz odayı misafir odası ve ikinci bir misafir odası olarak kullanmak da mümkün. İki oda arasında camekânlı bir kapı var. Bodrum katta ise çamaşırlık ve kömürlük var..."

Bu evin bahçesiyle diğer evdeki bahçelerden çok daha fazla ilgileniyorlar. Bu evde meyve-sebze yetiştirmek, ekip biçmek ailesinin kontrolünde gerçekleşiyor.

Altan Bey en çok hatırladığı Ataç Sokak'taki evine yıllar sonra gitme fırsatı buluyor. Evleri yıkılmış ve yerine 12 katlı bir apartman yapılmış. Bütün bahçesi de yok olmuş. Bayındır Sokak'taki evin de üzerine kat çıkıldığını, 1935'lerdeki evin de çoktan yıkıldığını aktarıyor. 1946'larda taşındıkları Tasarruf Evleri'ni ise 1960 yılında annesi bir müteahhitte veriyor.

Altan Bey, şu anda ailesi ile birlikte Zekeriyaköy'de bir villada yaşıyor. 1981'den beri İstanbul'da oturduklarını aktarıyor. Oturdukları bu ev iki katlı ve bahçeli oluşu sebebiyle Ataç Sokak'taki evine benzediğini söylüyor. Çocukluk evlerinden diğer evlere geçerken en çok kitap taşıdığını aktarıyor. Çocukluk belleğinde yer eden ve babadan gelen evde çalışma odası geleneğini bu evlerinde de sürdürüyor. Bu evin en

çok sevdiği yeri kışın okuma ve dinlenme köşesi, yazın da çıkılan terasıymış.

Altan Bey çocukluk evini bu şekilde tanımlıyor: “...*Rahat ve huzurlu çok şeye imkân veren bir evdi. Bahçesi, caddesi, pazarı, çarşısı vardı. Komşuları ve sıcak anıları olan bir evdi... Ev denilince ilk aklıma gelen şey rahatlık, eşimle, ailemle ve sevdiklerimle beraber yaşanan mutluluk...*”

6.12. Türkan Sabancı

Türkan Sabancı, 1936 yılında Kayseri’nin Akçakaya yaylasında doğuyor. Yaz mevsiminde doğduğu için doğduğu ev yayla evi, fakat yayla mevsimi bittikten sonra Adana’ya bir saat uzaklıkta olan Ceyhan’daki evlerine geçiyorlar. Türkan Hanımın hatırladığı, çocukluk yıllarının geçtiği ev Ceyhan’da bulunuyor.

Evin kocaman bir bahçe içerisinde ve biraz geride olduğunu hatırlıyor. Çarşıya çok yakın olduğunu ve evin bahçesinin yolla sınırı olduğunu hatırlıyor. Evin giriş kapısının tahta olduğunu hatırlıyor. “...*Evin bahçesinin sınırı vardı, dış kapıya yaklaşınca bir metre genişliğinde betondan yapılmış bir koridor olduğunu hatırlıyorum. Hatta eve misafir geldiğinde uğurlanırken ev dışından bu koridora doğru yürünürdü...*”

Türkan Hanım’ın iki ağabeyi var. Evin tek kızı olarak bu evde annesi, babası, ağabeyleri ve yardımcıları ile beraber kalıyorlar. Ağabeylerinden biri sonraki yıllarda çalışmak için İstanbul’a gidiyor ve Türkan Hanım diğer ağabeyi ile bu evi paylaşıyor.

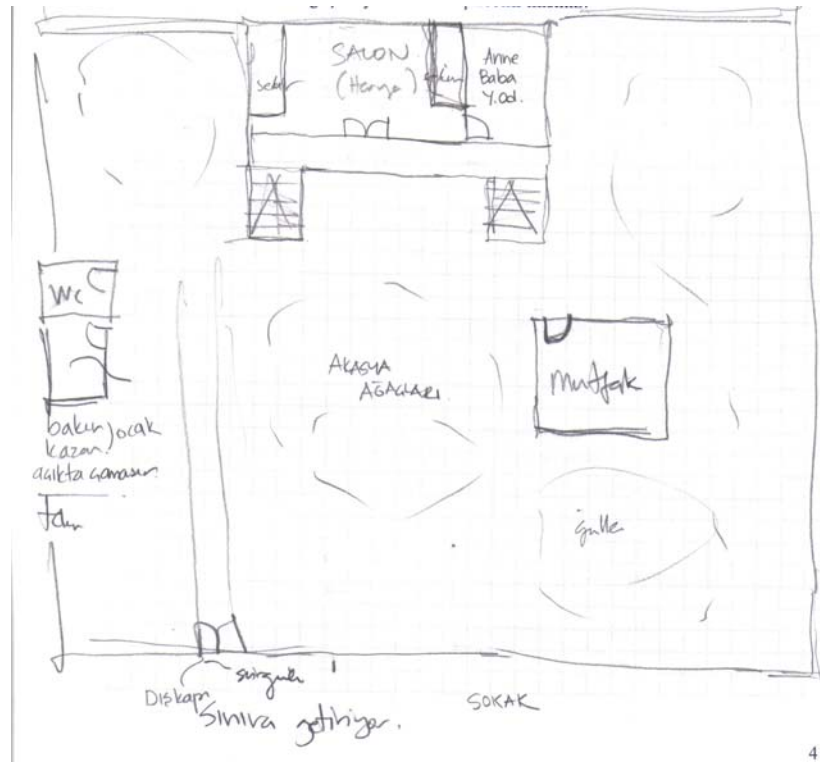
Çocukluk evinin olduğu mahallede birbirine benzer evlerin olduğunu hatırlıyor. Farklı olarak karşı sokakta büyük bir konak olduğunu hatırlıyor. Bu konakta yaşayan arkadaşı olduğunu ve evlerinin beton damına çıkarak mahalleye yukarıdan baktığını anımsıyor.

Avluda Akasya ağaçlarının olduğunu hatırlıyor. “...*O kadar güzeldi ki o ağaçlar, Akasyalar çok güzel kokardı. Yaprakları avluya dökülürdü, Bu avluya düşen yaprakları el süpürgesiyle süpürürdük...*”

“...Çocukluk evim, bir salon üzerine kurulmuş, damı olan tek katlı bir bina, bahçeden içeriye giriliyor. Tahta bir merdivenle bu dama çıkılıyor. Avlusu var ve bu avluda incir ağaçları olduğunu hatırlıyorum. Bu tek katlı yapıya dört, beş tahta basamakla çıkılıyor. Kapıdan içeriye girilince salon var. Bu salonda aynı zamanda iki adet divan var ve bu divanların birinde kendim yatıyorum. Karşıdaki divanda da yardımcımız yatıyor...”

Evin içerisinde sadece salonu ve anne babasının yattığı odayı hatırlıyor. Mutfak-banyo ve tuvaletin evin dışında olduğunu hatırlıyor. “...Mutfağın küçük bir lavabosu vardı, ayrıca bir bölümü daha vardı. Orada banyo yapılırdı...”

Evin salonundan mutfığa geçmek için dışarıda dört, beş basamak olduğunu hatırlıyor. Çocukluk evinin dışındaki mutfağın, tuvaletin yanında ocağı hatırlıyor. Bu ocak bakır kazanın su ısıtması için yakılıyor, annesinin iyi havalarda bahçede çamaşır yıkadığını hatırlıyor (Şekil 6.24).

Şekil 6.24: Türkan Sabancı Çocukluk evi eskizi

Bu evde kendisine ait hiçbir özel mekânın bulunmadığını evin zaten çok küçük olduğunu dolayısıyla da her yere ulaşmanın mümkün olduğunu hatırlıyor.

Çocukluk evinin içinde oyun oynamadıklarını hatırlıyor. Daha çok bahçede ve ağaçların altında diğer komşu çocuklarıyla oyun oynadıklarını hatırlıyor.

Komşuluk ilişkilerinin çok güçlü olduğunu hatırlıyor. Akşamları komşuların oturmaya geldiğini, çay ikram edildiğini ve salonda oturulduğunu hatırlıyor. Komşuların evleri de birbirine benzer olduğunu dolayısıyla yaşam biçimlerinin de aynı olduğunu, herkesin salonu aynı zamanda yatak odası olduğu için komşuların erken kalktığını anımsıyor.

Kapılarda ve pencerelerde hiçbir detayın olmadığını, her şeyin sade çözüldüğünü anlatıyor.

Bu evde yaşarken başından geçen önemli bir olayı hatırlıyor. Banyo yaparken kömürle kazanın yandığını ve suyun ısındığını hatırlıyor. Türkan Hanım'ı banyoda yıkanırken kömür çarpıyor. Nahoş hatırladığı bu anı ve olayın geçtiği banyoyu ne zaman kömür yakıldığını görsem hatırlarım diyor.

Bu ev en korkulan yeri olarak tuvaletini anımsıyor. Geceleri tuvalet için pek dışarı çıkmak istemediğini ama mecbur kalınca yardımcıyı uyandırıp onunla beraber tuvalete gittiğini anımsıyor.

Ev içerisinde salonda divanların bulunduğunu, annesinin ve babasının yatak odasında dolabın olduğunu, mutfakta da bozulacak eşyaları koydukları tel dolabı anımsıyor.

1950'lerde bu evin birçok ihtiyaca yetersiz kalışı nedeniyle babası bahçenin yola bakan kısmına iki katlı bir ev yapıyor. Türkan Hanım bu yeni evde evlenene kadar yaşıyor. İki katlı bu evin alt katlarında, sokağa bakan kısmında dükkânların olduğunu, uzunca bir merdivenle üst kattaki eve çıkıldığını hatırlıyor. Bu evin balkonunun olduğunu, misafirleri ağırlamak için odasının olduğunu, herkese ait ayrı odaların olduğunu anlatıyor.

Türkan Hanım evlendikten sonra onyediy yıl Adana'da eşiyle beraber kalıyor. Bahar aylarında Adana'nın parfüm mağazasına girmiş gibi kokular saçtığını anımsıyor. Adana'nın eskiden villaların, bahçeli evlerin olduğu bir şehir olduğunu şimdi ise sanayinin şehre hâkim olduğunu söylüyor. Baharda portakal, mandalina, tatlı limon, ekşi limon, greyfurt ağaçları ve onların çiçeklerini anımsıyor.

Türkan Hanım şu an İstanbul’da oğluyla ve yardımcılarıyla beraber yaşıyor. Evlerini kışlık ve yazlık olarak kullanmayı seven Türkan Hanım’a yazlık evi yalnızlığı çağrıştırıyor. Kışlık evinde daha mutlu olduğunu oranın her yere ulaşılabilir mesafede olduğunu anlatıyor. Emirgan’daki kışlık evinde evin en çok salonunu ve televizyon odasını seviyor. Üst katta dört tane daha odası olduğunu, bunlardan birini kendisinin, diğerini oğlunun kullandığını, diğer odaları da soyunma ve spor amaçlı kullandığını anlatıyor. Şu an yaşadıkları evde yirmi yıldır oturduklarını, kızlarının evine yakın oluşu, alışveriş merkezlerine ve kentteki yaşama yakınlığını sevdiğini aktarıyor.

Çocukluk evi eşyalarından hiç birini sonraki yaşamlarına taşıyamamış. Annesinin vermeyi ve eşyaları dağıtmayı sevdiğini, taşınırken birçok şeyin dağıldığını anlatıyor.

Ailenin tek kızı olduğu için çocukluk evinde çok sevildiğini ve sade yaşamın arkasında çok mutlu olduklarını söylüyor. Ev Türkan Hanım için insan ömrünün geçtiği yer.

6.13. Suna Ezer

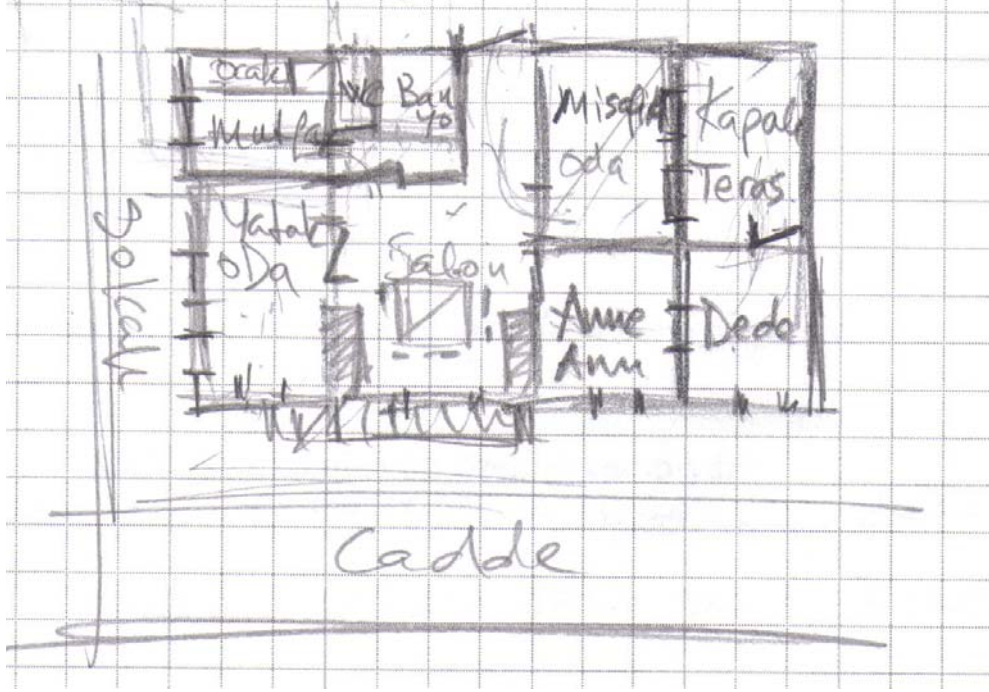
Suna Ezer, 1949 İskenderun doğumlu. Çocukluk evi olarak İskenderun’un en geniş ve büyük mahallerinden birinde olan anneannesinin evini hatırlıyor. Annesinin diğer kardeşine çok yakın hamile kalışı sebebiyle Suna hanım’ı anneannenin yanına veriyorlar ve bu evde iki buçuk-üç seneye yakın kaldığını anımsıyor.

Çocukluğunun geçtiği bu mahallede birbirine benzer evlerin olduğunu hatırlıyor. *“...Caddeden sokağa girişteki evler iki katlı, alt katların işlevleri farklıydı. Fiziksel olarak birbirine benzer evler vardı. Sokağın arka tarafındaki evler ise tek katlı ve bahçeli evlerdi...”*

“ ...İki katlı bir bina hatırlıyorum. Alt katında bir bakkal dükkânı ve tatlıcı var, Yaşadığımız ev ise ikinci katta bulunuyor. Karanlık bir merdivenden üst kata çıktığımızı hatırlıyorum. Bu merdivenin sağ tarafında odunluk var. Ve buradan ne zaman çıksam çok korkuyorum...”

Bu evi anneanne, dede ve iki teyzeyle beraber paylaşıyor. Karanlık merdivenden çıktıktan sonra evi çok aydınlık olarak hatırlıyor. Evin dört odası ve bir salonu

olduğunu, salonun ise girişin karşısında hol şeklinde olduğunu hatırlıyor. Evin malzemesinin tuğla olduğunu hatırlıyor. “...Dış kapıdan, merdivenlerden çıktıktan sonra, girince hol, salon dediğimiz yer tam karşıda büyük ve uzun balkon var. Bu balkonun çok güzel bombeli ferforje demirleri olduğunu hatırlıyorum. Sağda banyo ve mutfakın olduğu küçük bir koridor var. İkinci sağda da benim ve teyzemin kaldığı büyük bir oda var...(Şekil 6.25) ”

Şekil 6.25: Suna Ezer çocukluk evi eskizi plan

Merdivenden çıkınca hemen solda misafir odası denilen büyük bir odayı hatırlıyor. Bu odanın 25 m² gibi bir büyüklüğü olduğunu anımsıyor. İkinci solda ise iç içe geçmiş iki odayı hatırlıyor. Bunlardan biri anneannesinin, diğeri de dedesinin odası, bu yaşlanmış çift ayrı odaları tercih ediyorlar. Dedesinin çok balık tuttuğunu, o yüzden de sabah erken kalktığını hatırlıyor.

Koridorun sağında basamakla çıkılan banyoyu hatırlıyor. Banyonun içerisinde odun sobasının olduğunu hatırlıyor. Odunla ısıtılan su kazanını ve kurnayı hatırlıyor. Hatta buna İskenderun'da “cünun” denildiğini anlatıyor Banyoda turuncu ile kahverengi arası karoları hatırlıyor. “...Mutfakta çok güzel tuğla rengi parlak seramikler vardı. Tezgâh mozaikti, yuvarlak bir ocak ve yarım daire bacayı hatırlıyorum. Mutfakta yiyeceklerin saklanması için tel dolap vardı...”

Mutfakta sadece yemek pişirilirdi. Hol-salon kısmında ise yemek yendiğini, holde masif ayaklı meşe masa olduğunu hatırlıyor. Akşamları da balkonda oturulduğunu anlatıyor.

Suna Hanım'ın evin en çok korktuğu yeri karanlık merdivenleri ve hemen girişte bulunan odunluğu. *"...Merdiven altı odunluğundan başıma burada bir olay gelecek diye çok korktuğumu hatırlıyorum..."*

Evin giriş kapısının tamamen ahşaptan yapılmış, normal büyüklükte çift kanatlı bir kapı olduğunu hatırlıyor. Evin merdivenlerden sonra çıkılan giriş kapısını üst tarafı cam alt tarafı ahşap olarak hatırlıyor.

Evin pencereleri dar ve yüksek ve panjurlarının olduğunu hatırlıyor. Tavanda düz ahşap lambrikerin bulunduğunu anlatıyor.

Çocukluk evinin en çok arka tarafta dedenin odasından geçilerek ulaşılan kapalı balkonunu seviyor. Üstü açık, üç tarafı kapalı olan bu balkonda çok zaman geçirdiğini, yalnızca gökyüzünün görüldüğü bu küçük alanda oynadıklarını hatırlıyor.

Bu ev Suna Hanım için çok aydınlık bir ev. Tek katlı bahçeli evlere arkadaşlarıyla oynamak için gittiğinde o evleri daha sıradan, karanlık ve az odalı bulduğunu anlatıyor. Anneannesinin arkadaşlarından birinin büyük bir evine misafirliğe gittiğini hatırlıyor. Bir tek o evin ona farklı geldiğini, kare planlı bir ev olduğunu, ortada bir salon ve dört odanın çevresinde olduğunu, arkada avlusu olan bu evi Suna hanıma farklı geldiği için anımsıyor.

Evin kiremit çatısını hatırlıyor. Çocukluk evi geniş bir caddeye bakıyor. Caddenin arka tarafında da dağ manzarası olduğunu hatırlıyor (**Şekil 6.26**).

Şekil 6.26: Suna Ezer çocukluk evi eskizi önden görünüm

Çok etkin komşuluk ilişkileri olduğunu anlatıyor. Genelde yakın komşular ailenin de yaşadığı hol-salon kısmında veya balkonda, resmi, haberli misafirlerin ise misafir odasında ağırlandığını anlatıyor. Suna Hanım'ın evin misafir odasına girmesi yasak. Odanın hep temiz ve misafire hazır bırakılması gerektiğini hatırlıyor.

Oturdukları evin sobalı olduğunu ve bu sobanın da sadece hol-salon kısmında kışın kurulduğunu, diğer odalarda ısınmak için bir şey bulunmadığını hatırlıyor.

Evin içerisinde özellikle merdivende ve kapı önlerinde kumaştan yapılmış peçiç denilen oyunu oynadıklarını hatırlıyor.

Çocukluk evinde renk olarak duvarların açık yeşil yağlı boya olduğunu hatırlıyor.

Yıllar sonra Suna Hanım, çocukluk evini dışarıdan görme fırsatı buluyor. Çok uzun yıllar aynı şekilde kaldığını, sonraları ise yıllara yenik düşerek yıkıldığını ve yerine çok katlı bir apartman yapıldığını anlatıyor. Bu çocukluk evinde ikibuçuk sene yaşadından sonra Suna Hanım tekrar ailesinin yanına geri dönüyor.

Suna Hanım şu an eşi ve oğluyla beraber Ataşehir'deki apartmanlarında yaşıyorlar. Ataşehir'i daha güvenli bir çevre olduğu için tercih ettiklerini söylüyor. Çocukluk evinden sonra birçok kentte yaşamış olan Suna Hanım, 1983 senesinde eşinin işi

sebebiyle İstanbul'a geldiklerini anlatıyor. Çocukluk evinden şimdiki yaşamlarına el işçiliği olan bir büfeyi ve masayı taşımış. Sehpa üzerinde duran abajur ise çocukluk evlerindeki tavandan asılan bir avizenin dönüştürülmüş bir modeli.

Suna Hanım için çocukluk evi mutlu oldukları yaşamın yansıması: “...Çocukluk evimi şu an bir masal evi gibi hatırlıyorum. Bu evi pastadan yapılmış bir eve benzetiyordum...”

6.14. Nihal Yeğınobalı

Nihal Hanım, 1927 yılında Manisa'da doğuyor. Manisa'nın merkezinde doğduğunu, şehrin hem içinde hem de hemen dışındaki bir bağ evinde çocukluğunun geçtiğini anımsıyor. Ailesi çok kalabalık değil, anne, baba, babaanne ve kendinden dört yaş büyük ablası var.

Çocukluğunun geçtiği bağ evinden önce, çocukluğundaki Manisa'yı hatırlıyor. Kurtuluş Savaşı'nda bütün Ege kentleri gibi Manisa'da, Yunan ordusunun işgali altında, fakat kentte yerli Rum aileleri de var. Yüzyıllardır komşu olan Rum ve Türk aileleri bu savaşla birbirlerine düşman oluyorlar. Yunan ordusu, Türk ordusunu yeneceğinden çok emin, ancak Mustafa Kemal'in ordusu durumu tersine döndürdüğünde, Yunan Ordusu yüze yakın yerleşim birimini ateşe veriyor. Nihal Hanım'ın ailesi de bu yangından nasibini alıyor. Dede Asım Molla'nın Manisa çamlık içinde 20 odalı bir köşkü var. Bu köşte yaşayan aile yangından kurtulmak için Fransız rahibelerinin işlettiği yetimhaneye sığınıyor. Köşk yanıyor ve zafer ilan edildikten sonra Nihal Hanım'ın ailesi kentin hem içinde hem de dışında sayılabilecek Manisa'da “Sefa bağları” olarak bilinen Sipil dağının eteğinde ovanın başlangıcında yer alan bağ evlerine yerleşiyorlar. Nihal Hanım'ın çocukluğu bu evde geçiyor.

Bu evin demiryoluna çok yakın olduğunu hatırlıyor. Bir İtalyan'ın veya Rum'un planlamış ve yapmış olduğu bir ev olduğunu anımsıyor.

“...Alt katı büyük taşlardan oluşuyordu, üst katı tuğlaydı. Bir çatısı vardı. Çatısının bacasının üzerinde leylek yuvası vardı. İki katlı resim gibi bir evdi...” Bu evin giriş katında bir, üst katta iki oda olduğunu, herkesin de üst kattaki odalara sığıdığını

hatırlıyor. Bu evde evin ortasından çıkan yuvarlak bir merdiven olduğunu hatırlıyor. Nihal Hanım bu merdiveni çok severmiş.

Savaştan sonra herkesin yanan evine denk düşecek büyüklükte bir Rum evi veriliyor. Çünkü sadece Rum Evleri ayakta kalmış. Asım Molla'nın köşküne denk düşecek sayıda odası olan bir Rum evi yok. Fakat aileye uygun sayıda odası olan bir köşk veriliyor. Nihal Hanım, bu köşkün bahçesindeki portakal ve turunc ağaçlarını ve bir de yel değirmenini anımsıyor. Amcalar arasındaki geçimsizlikten bu köşk satılıyor ve tekrar bağ evine dönüş yapılıyor.

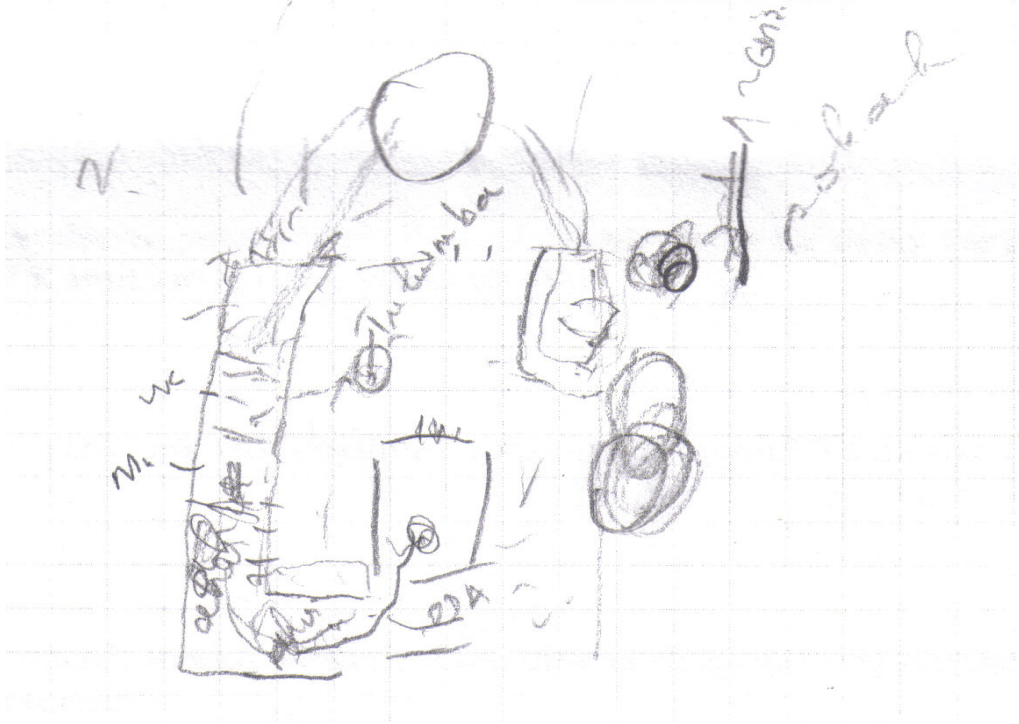
Bağ evine ilk girildiğinde taş döşemeli mutfakla karşılaşıyor. Mutfak içinde duvarlara oyulmuş tahta raflar ve tel dolap olduğunu, mutfaktan ahır tarafına geçiş olduğunu anımsıyor. Mutfağın duvarında “pişi” adı verilen hamur işi yemeğinin yapıldığını ve en çok da patlıcan kızartması kokusunu hatırlıyor. Ve sadece bölüntü olarak banyoyu hatırlıyor, içerisinde musluk, vs gibi herhangi bir tesisatın olmadığını anlatıyor.

“...Bizim evimiz daha özenle yapıldığı için duvar ve yer döşemeleri taş ve üstleri kiremit çatıydı. Bu çatılar tuvalete kadar uzanırdı....”

Avlusu ve bahçesi olan evin bahçesinde tulumba olduğunu hatırlıyor. Avludan bakıldığında çok düzgün kiremit çatısı olan evin 12 dönümlük bir bağın içinde olduğunu, bağdaki erik, incir ağaçlarını anlatıyor. Bağın sulanması için çocuk boyundan yüksek, kalın duvarlı bir sulama havuzunun olduğunu anımsıyor. Atların kuyudan su çektiğini ve havuza doldurduğunu, bu havuzdan da suyun bağa aktığını anlatıyor (**Şekil 6.27**).

Yangından sonra başlanan yeni hayatta, çevredeki diğer evler gibi onların da eşyasız başladığını anımsıyor. *“...Yer yatakları misafir gelmeden kalkardı, neresi müsaitse orası misafir odası olurdu...”*

Nihal hanım'ın çocukluğunda gitmeye en çok korktuğu yer evin tuvaletiymiş. *“...Geceleyin tuvalete gitmeye korkardık, oturak kullanırdık. Kimi zaman kendimiz giderdik ya da annemizi kaldırırdık...”*

Şekil 6.27: Nihal Yeğınobalı çocukluk evi eskizi plan

Pencerelerin koyu yeşil demir kapakları olduğunu hatırlıyor. Pencerenin altında dört köşe bir amblem olduğunu ve bu işareti yıllar sonra İtalyanca olarak evin sigorta şirketinin adının yazdığını fark ettiğini anlatıyor. Pencerenin koyu yeşil parmaklıklarının birinin içinde bir oyuntu olduğunu anımsıyor. Bu parmaklıklar kışın soğuğa ve yazın güneşe karşı koruyor. Bu oyuntudan gün ışığının sızdığını ve oda içindeki tozların oynadığını hatırlıyor. “...Elmas tozu gibi görünürdü, bakmaya bayılırdım. Sabahleyin tüm bu kapaklar açılır, perdeler açılırdı. Öğleden sonra yeniden kapanırdı...” Evin kocaman mandalı olan demir kapısını hatırlıyor. Manisa’da hiçbir evin avlusuna kapı çalınarak girilmediğini herkesin birbirini tanıdığı bir ortam olduğunu hatırlıyor.

Arkadaşlarının evinde misafir odası olduğunu ve ellerinden geldiğince iyi döşemeye çalıştıklarını anımsıyor.

Tavanlarının gri yağlı boya olduğunu ve bir takım arabesk süsleri olduğunu hatırlıyor.

Bağ evinden 1935 yıllarına doğru İstanbul’a taşıyorlar. Babası bağ ve çiftçiliği yürütemiyor. Babasının toprak adamı olmayı pek sevmediğini, memuriyet hayatına

döndüğünü anlatıyor. “...Bu evin en çok “evim” oluşunu severdim. Dışarıdan gelirken uzaktan bu ev görüldüğünde çok mutlu olurdum. Hiç kimsenin kendine ait bir odası yoktu. Her çocuğun ihtiyacı olan yalnızlığı biz kendimiz hayaller kurarak ürettirdik...”

Çocukluk evinden şu anki yaşamına pek bir şey getirememiş. Sadece köşkten gelme birkaç züccaciye eşyası almış. Annesinin yanan evindeki çeyizinde Gördesli babaannesinin dokuduğu kilimleri varmış.

Nihal Hanım, şu an İstanbul’un Teşvikiye semtinde oturuyor. Bu semt ona canlılık katıyor. Yaşları oldukça büyük olan çocukları evlenmiş, eşi ise Amerika’da kalmış. Bu evi kedileriyle beraber paylaşıyor. Kendisini kedilerinin hizmetine adanmış olduğunu söylüyor. Bu evin en çok kocaman koltuğunda oturmayı sevdiğini ve dizüstü bilgisayarında yazılarını yazdığını anlatıyor. “...Ev, bana ait oluşuyla güzel...”

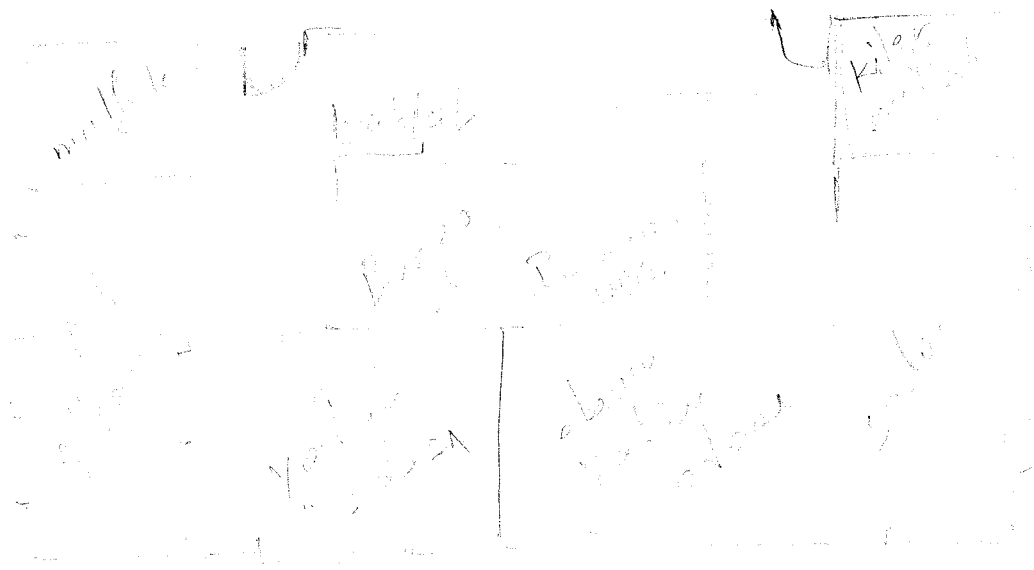
6. 15. Nazire Dedeman

Nazire Hanım, 1949 yılında Ankara’nın Maltepe semtinde doğuyor. O dönemlerde maden ve müteahhitlik işleriyle uğraşan babası Mehmet Kemal Dedeman 1945–1946 yıllarında iki sokak arasına aynı planda birbirinden bağımsız olarak iki apartman yaptırıyor. Nazire Hanım’ın çocukluğu da bu apartman dairesinde geçiyor. Nazire Hanım, ailede üç kardeşin ikincisi konumunda, kendinden büyük ağabeyi ve erkek kardeşi var.

Nazire Hanım ve ailesi bu Dedeoğlu apartmanının giriş katında iki daireyi içeriden birleşik olarak kullanıyorlar. Mahalle sakinlerinin, özellikle hanımların akşamları bir evde toplandığını, erkeklerin ayrı evlerde olduğunu, çocukların da sokakta oynadıklarını hatırlıyor. Bu apartman Abidin Dino gibi ünlü, birçoğu memur ve esnaf olan birçok aileyi konuk etmiş. Bu evde anne, baba, babaanne, kardeşleri ve amcasının kızı beraber yaşıyorlar.

Arsanın, iki binayı içine alan geniş bir bahçesi var. Ön tarafında mermerden yapılmış bir süs havuzu ve bahçede meyve ağaçları olduğunu anımsıyor. Arka bahçenin köşesinde ise tek katlı mutfağı içinde olan müstakil bir yer olduğunu, babaannesinin zaman zaman o eve giderek ibadet yaptığını hatırlıyor. Ev sokak ve bahçeye bakıyor.

Evleri, dört katlı, betonarme bir apartman. “...Girişte bir hol olduğunu, sağ tarafta iç avluya bakan bir mutfak, hemen onun yanında salon, salomanje, iç içe geçen bir oturma bölümü sonrasında iki yatak odası olduğunu, eski sitemde sobalı bir banyo olduğunu hatırlıyorum...”. İki dairede birden oturdukları için diğer ev de bu dairenin simetriği şeklinde konumlanmış. Apartmandan girişteki ilk daireyi daha çok günlük kullanıyorlar. İkinci daire ise içeriden bir koridorla diğer daireye bağlanmış. Diğer dairedeki mutfakı bazen kiler olarak kullandıklarını hatırlıyor (Şekil 6.28).

Şekil 6.28: Nazire Dedeman Çocukluk Evi Plan (Ankara)

Çocukluk evinde kendisine ait bir alanın olmadığını anlatıyor. Odayı kardeşleriyle beraber paylaşıyor. Evin içerisinde oyun oynamadıklarını, hatta oyuncak olmadığını hatırlıyor. Dönemin meşhur alışveriş semti Ulus’tan sınıf geçme hediyesi olarak alınan taş bebeği hatırlıyor.

Nazire Hanım’ın çocukluk evinin en çok yüklüğünü hatırlıyor. Bu yüklük iki daireyi birleştiren koridor üzerinde duruyor. Bu yüklüğü aynı zamanda saklanma yeri olarak da hatırlıyor. Kapağı olmayan, önünde sadece perdesi olan altında sandığın üzerinde rafların olduğu yüklüğü hatırlıyor. Kayseri’li oldukları için yatılı çok fazla misafir gelirmiş. Özellikle ailenin genç kızları eğitim için Ankara’ya geldiklerinde Nazire hanım’ların evinde kalırlarmış. Bu yüklükteki yatak ve yorganları, saten işlemeleri

ve renkleri anımsıyor. Mutfakta taş bir lavabo olduğunu hatırlıyor. Fırının olduğunu, buzdolabını ve önlerinde çitası bulunan ahşap rafları hatırlıyor. Üst tarafta kapaksız raflar olduğunu hatırlıyor. Hatta bu raflarda işli örtüler var. Düzenli ve planlı bir mutfak olduğunu anımsıyor. Yemek günlük odada yeniliyor. Döneme göre iyi masa ve sandalyelerinin olduğunu hatırlıyor.

Banyonun içerisinde odunla ısıtılan bir su tesisatı var. Mozaikten yapıldığını, içinde bir kurnanın olduğunu ve yanında bir tabure durduğunu hatırlıyor. Pazar günleri banyo yapıldığını ve ancak banyo sobasının o zaman yandığını hatırlıyor.

Evi çok aydınlık olarak hatırlıyor. Yeni bir bina olduğu için tavanları eski evlerdeki gibi yüksek değil.

Salonda koltuk takımlarını hatırlıyor. Günlük odadaki sedirin üzerinde duran hasır yastıkları ve bunların kenarlarındaki bordo rengini anımsıyor. Babaannenin pirinç karyolası olduğunu ve üzerinde kat kat yataklar olduğunu hatırlıyor.

Annesinin yatağının düzenine çok düşkün olduğunu hatırlıyor. Hatta yatağı yaptıktan sonra oklava ile düzelttiğini hatırlıyor. Bu yatağa oturmanın kesinlikle yasak olduğunu fakat kendisinin bir gün misafirler geldiğinde anne babasının yatak odasına girerek misafir çocuklarıyla birlikte bu yatağa çıkarak annesini kızdırdıklarını hatırlıyor.

Çocukluk arkadaşlarının evlerinin de kendilerinininkine benzer apartmanlardan oluştuğunu, fakat herkesin kendine göre farklı döşediğini hatırlıyor.

Evin zeminin mozaik kaplı olduğunu, ama her yerin de halı kaplı olduğunu hatırlıyor. Evde en önemli olay olarak, annesinin erken yaşta vefatını ve eve getirilişini hatırlıyor.

Nazire Hanım 9 yaşındayken babası yeni bir ev alıyor ve Maltepe’de oturdukları bu evden, eve sığmadıkları düşüncesi ile ayrılıyorlar. Bahçelievler’de 3. cadde üzerine taşındıkları yeni evlerinin içini tüm mobilyalarına varıncaya kadar babası yabancı bir mimara çizdiriyor ve yaptırıyor. Bu evin iki katlı olduğunu, bahçeli ve herkese yetecek şekilde odalarının olduğunu hatırlıyor. Çocukluk apartmanından taşındıklarını, fakat komşulukların hiç bitmediğini hatırlıyor. Halen bu çocukluk evinin ilk olduğu gibi durduğunu aktarıyor.

Nazire Hanım, çocukluk evinden babaannesinin yapmış olduğu çeyizleri, karyola örtülerini, bohçalarını hiç kullanmadığı halde taşındıkları evlere taşımış.

Nazire Hanım, aile ve iş sebebiyle İstanbul'a taşınıyor. İstanbul'da yaşamayı deniz için tercih ettiğini, Ankara'nın denizi olsa tatil için bile oraya gideceğini söylüyor. Şu an İstanbul'da Büyükdere'de yaşıyor. Beyoğlu'nda tarihi bir yapıda başka evleri olduğunu kültürel ve sanatsal aktivitelere katıldıklarında da bu evde kaldıklarından bahsediyor. 14 senedir yaşadığı Büyükdere'deki bu ev bahçeli bir villa ve Boğaz'a tepeden bakan bir manzarası var. Yaşadığı bu evin çocukluk apartmanına benzer yönünün olmadığını söylüyor. Evin modern ve keyfine göre döşenmiş olduğunu anlatıyor. Eşi, kendisi, damadı, iki torunu, kızı ile beraber evi paylaşan Nazire Hanım için ev, ailenin bir arada olduğu bir yaşamı ifade ediyor.

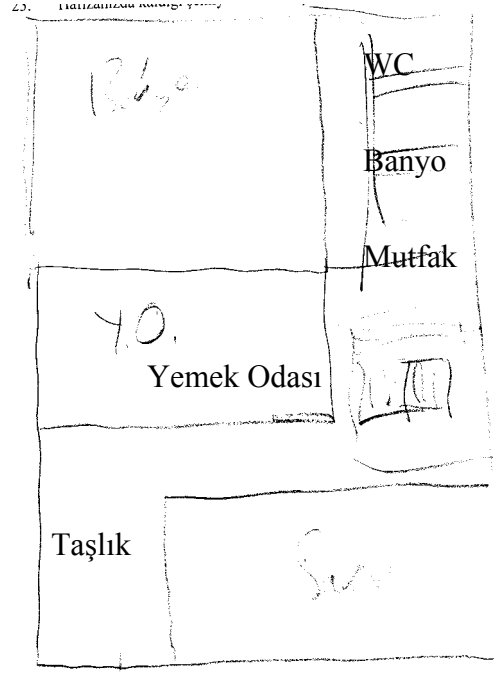
6.16. Murat Belge

Murat Bey, 1943 Ankara doğumlu. Ailesi Demokrat Parti döneminde, babasının İzmir'de başyazar olması sebebiyle İzmir'e taşınıyor. Murat Bey'in çocukluk dönemi İzmir'de geçiyor ve yaşadığı Rum Evi'ni çocukluk evi olarak hatırlıyor.

1947–1948 yıllarında İzmir'deki eve taşınıyorlar. Murat Bey'in hiç kardeşi yok. Evde anne, baba, annecanne ile yaşıyorlar. Bu evde Murat Bey iki buçuk sene kalıyor.

İzmir'in Alsancak semtinde hatırladığı çocukluk evinin sokağı Gazi Kadınlar Sokağı olarak biliniyor. O dönemlerde sokaklara isimler verildiğini, daha sonra sokakların numaralarla anıldığını anlatıyor. Yaşadıkları mahalle bir Rum Mahallesi, fakat Rumlar çoktan gitmişler, çevredeki tüm evlerin de kendi yaşadıkları eve benzer olduğunu hatırlıyor.

“...Evimiz iki katlıydı, arkasında küçük bir bahçesi vardı. Bu evlere kuyruklu evler denilirdi. Arkaya doğru mutfak, kiler kuyruk gibi uzanırdı...”. Evin L şeklinde planını, cephesinin daha geniş olduğunu, cephenin arkasında kalan mekânın ise bahçe olarak kullanıldığını hatırlıyor (**Şekil 6.29**). Kendi evlerinin hemen yanında bitişik başka bir L planlı bir evin olduğunu ve bahçelerin birbirinden yüksek bahçe duvarları ile ayrıldığını hatırlıyor.

GİRİŞ

Şekil 6.29: Murat Belge Çocukluk Evi Plan (İzmir)

“...Birkaç basamakla eve girilirdi. Önce bir taşlığa gelinirdi...”. İzmir’in sıcak bir iklimi var ve bu taşlık alanın yazın eve serinlik getirdiğini anımsıyor. Evin kuyruklu planının da evin içerisinde hava akımını arttırdığını anımsıyor.

Evin kalın taş duvarlarını hatırlıyor. İlk girişte sağda cadde tarafında, salon denilen misafirlerin kabul edildiği büyük bir oda olduğunu, içeriye bahçeye bakan kısmının ise yemek odası olarak kullanıldığını anımsıyor. Salonun devamında yukarıya çıkan merdivenleri hatırlıyor. Arkaya doğru da mutfak, tuvalet ve banyonun olduğu kuyruklu hatırlıyor. Kuyruk kısmında ayrıca eve yardımcı kalanlar için de bir oda olduğunu anımsıyor.

Merdivenden çıkılınca, zemini ahşap olan sofa gibi bir yere gelindiğini, buralardan da odalara dağıldığını hatırlıyor. Bu evin bir diğer özelliği olarak da ikinci katın cumbalı oluşunu hatırlıyor. Bu cumba anne ve babasının yatak odasından caddeye doğru bakarmış.

Evin Murat Bey’e ait özel bir yeri olmadığını, büyükannesi ile beraber aynı odada kaldığını hatırlıyor. Evin en çok alt katını hatırlıyor, yatak odalarını çok iyi hatırlamıyor.

Bahçede hiçbir ağacın bulunmadığını, sadece bir kümesi olan kupkuru bir bahçe olduğunu hatırlıyor. Murat Bey evde kendinden büyük ya da küçük çocuk olmadığı için evde oyun oynamadığını anlatıyor. Bütün odaları yüksek tavanlı olarak hatırlıyor. Mutfaklarını ve banyolarını çok dar olduğunu fakat detaylı olarak pek bir şey hatırlamadığını anlatıyor. Sadece evin siyah-beyaz taşlığı belleğinde derin izler bırakmış. Murat Bey'in çocukluk evi yıkılmış ve yerine apartman yapılmış.

Murat Bey, İzmir'deki çocukluk evinden sonra onyediyi yaşına kadar yaşayacağı İstanbul'da Moda'daki evlerine taşınıyor. İzmir'den anne ve baba boşanarak geliyor. Murat bey, yeni taşındıkları Moda'daki evlerinde annesiyle kaldığını hatırlıyor. onyediyi yaşına kadar yaşadığı bu ev üç katlı, her katta farklı ailelerin yaşadığı bir ev. Bu evin tek kat üzerinde beş odası olduğunu hatırlıyor. Okumak için yurt dışına gidiyor ve bu evden de ayrılıyor.

Murat Bey şu an İstanbul'da Gümüşsuyu'nda yaşıyor. Yaşadığı bu evi rahat ve geniş buluyor. Her yere yakın oluşunu seviyor ve en çok çalışma odasını kullanıyor. Çocukluk evinden sadece fotoğrafları sonraki evlere taşıyabildiğini belirtiyor.

6.17. Nevin Sürmen

Nevin Hanım 1949 yılında Eskişehir'de doğuyor. Babasının devlet demiryollarındaki görevi nedeniyle Kütahya Tavşanlı'ya taşınıyorlar. Nevin Hanım Tavşanlı'daki evlerini çocukluk evi olarak hatırlıyor. Dokuz yaşına kadar da bu evde yaşıyor.

Tavşanlı'yı o dönemlerde Kütahya'ya göre çok daha gelişmiş bir yer olarak nitelendiriyor. Tavşanlı'nın en merkezi konumunda olan evlerini ana caddenin kenarında konumlanmış, iki katlı bahçe içinde bir ev olarak hatırlıyor. Çevredeki evler de iki katlı, bahçeli, taş evlerden oluşuyor. Çevrede apartmanın olmadığını hatırlıyor. Evlerinin iki kapılı olduğunu, yokuşun başında Tunçbilek İşletmesi'ne bakan tarafta bir kapısı, arka tarafta ise diğer kapısı olduğunu hatırlıyor. Yokuşun olduğu caddenin en keyifli tarafı kışın kar yağdığında caddeden kayanları seyretmek olduğunu anlatıyor.

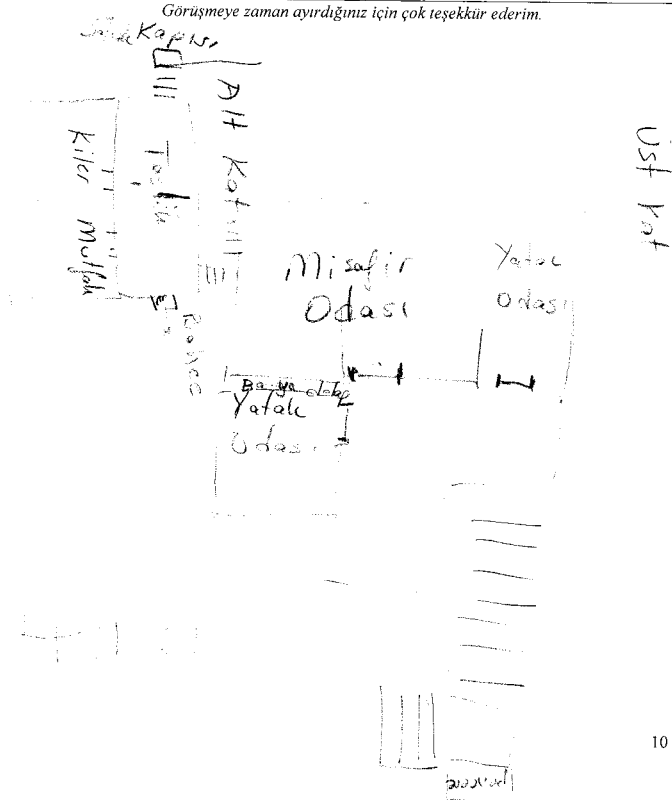
Bu evde babaanne, anne, baba ve kendinden on yaş büyük ablası ile beraber kalıyor. Nevin Hanım ailede üç kardeşin en küçüğü konumunda. O dönemlerde evlerin ve

ailelerin lakapları olduğunu, babaannesinin Eskişehir’li oluşu sebebiyle de ailelerine Eskişehirli teyzeler olarak komşuların isim taktığını hatırlıyor. Komşuluk ilişkilerinin çok güzel ve yoğun olduğunu hatırlıyor. Evlerinden misafir eksik olmamış.

Eve yokuşun başındaki kapıdan girildiğinde birkaç basamak inilerek, taşlığa geliniyor. Bu taşlığın sağ tarafında, hem kömürlük olarak hem de tel dolapların durduğu büyük bir kiler odası var. Bu odanın hemen yanında koskocaman bir mutfak olduğunu hatırlıyor. “...*Mutfakta büyük bir kuzine var, üç tane dar penceresi var ve buradan bahçeye bakılıyor hatta mutfakta yer minderlerinin olduğu bir köşeyi anımsıyorum...*” (Şekil 6.30). Mutfak daha çok oturma odası olarak kullanılıyor. Mutfakta ahşaptan yapılmış sabit dolapların olduğunu hatırlıyor. Bu sabit dolapların el işi süslemeleri gibi oymalı işleri olduğunu anımsıyor. Mutfakta yasaklı dolaplardan şekerler aldığını ama buna aile büyüklerinin kızmadıklarını hatırlıyor.

Taşlığın hemen karşısında bahçeye çıkılan bir kapı var. Hemen solundaki ahşap merdivenlerle üst kata çıkılıyor. Merdivenlerin üç-dört basamak, arada köşede sahanlık, sonra on basamak şeklinde çıkılan detaylarını hatırlıyor. Hatta bu merdivenlerin arapsabunu ile yıkanıp parlatıldığını anlatıyor.

Üst katta 3 oda olduğunu hatırlıyor. Bu odalardan biri babaannenin odası, hatta Nevin Hanım’da bu odada kalıyor. Bu odanın çok büyük penceresini hatırlıyor. Köşedeki kocaman misafir odasının içinde sabit dolapları, dört adet kadife koltuğu hatırlıyor. Bu odanın hemen yanında mutfağın üstüne denk gelen yerde ise anne babasının yatak odasını olduğunu anlatıyor. Üst katın orta mahallinde “L” şeklinde bir sedir olduğunu, buradan bahçeye bakılabildiğini hatırlıyor.

Şekil 6.30: Nevin Sürmen Çocukluk Evi Plan (Tavşanlı)

Tuvaletin evin dışında, hatta bahçe kapısına yakın bir yerde olduğunu bu sebeple de gitmeye korktuğunu anımsıyor. Her Pazar banyo için hamama götürülüyorlar. Fakat acil yıkanılması gerektiğinde anne babasının yatak odasındaki dolap banyonun açıldığını ve burada bir su tesisatının olduğunu hatırlıyor.

Nevin Hanım çocukluk evinin her yerini sevdiğini ama en çok merdivenlerde oturup alacakaranlık olana kadar kitap okuduğu zamanları hiç unutmadığını belirtiyor. Kitapların içinde, merdiven başında kurduğu hayaller onu bambaşka dünyalara götürürmüş.

Evin kapılarını ve pencerelerinin fazla yüksek olmadığını, malzemelerinin de ahşap olduğunu hatırlıyor. Bahçe kapısında bir büyük ve bir küçük kapının yan yana bulunduğunu anlatıyor.

Evin en karanlık yerinin, kiler ve kısmen de olsa taşlık olduğunu hatırlıyor. Evde en büyük odanın misafir odası olduğunu, sonra mutfak ve anne babasının yatak odasının sıralandığını hatırlıyor. Kendi kaldığı odayı evin en küçük ama en aydınlık odası

olarak tarif ediyor. Sobayla ısındıklarını, altta büyük bir sobanın yandığını ve evi ısıttığını hatırlıyor. Bahçelerinde meyva ve sebze ağaçlarının olmadığını, daha çok çiçeklerin ve bazı bitkilerin yer aldığını hatırlıyor. Bahçede çamaşır günlerinde kurulan büyük kazanı hatırlıyor.

Nevin Hanım 9-10 yaşındayken, babasının görevinden emekli oluşu sebebiyle Tavşanlı'dan ayrılıyorlar ve Eskişehir'e taşıyorlar. Ortaokul zamanında tekrar bu ilk evini görme fırsatı yakalıyor. Fakat evi çok farklılaşmış buluyor. *"...O ev benim gözümde, çok büyük bir konaktı, şimdi ise küçülmüştü, başkaları oturuyordu..."*

Nevin Hanım, sonraki yıllarda okuma sebebiyle önce Ankara Hacettepe Üniversitesi'ne, daha sonra da evlenince Trabzon'a yerleşiyor. Çocukların eğitimi için ileriki yıllarda ailesiyle İstanbul'a geliyor. Şu an Mesa Altunizade evlerinde kızları ve eşi ile birlikte yaşıyor. Çocukluk evine benzer bir şekilde bu evinde de alt kat üst kat ayrımı olduğuna dikkat çekiyor. Çocukluk evinden bu evine hiçbir şekilde bırakmadığı, çocukluk evinin bahçe kapısından çıkıp çeşmesinden su doldurduğu testisini getirmiş (**Şekil 6.31**) . Bu testi Nevin Hanım'ın çocukluk eviyle şimdiki yaşamı arasında kurduğu bağı tanımlıyor. *"...Çocukluk evim neşeli, coşkulu, sohbet dolu bir evdi. Şimdiki evler daha sessiz, daha sakin, daha durgun..."*

Şekil 6.31: Nevin Sürmen Çocukluk Evinden Şimdiki Yaşama Taşındığı Obje

7. ARAŞTIRMANIN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

Bu çalışmanın önceki bölümünde Türkiye'nin değişimine ve gelişimine katkıda bulunmuş onyedili ailenin çocukluk evleri ve belleklerinde kalan mekân anlatımlarına ilişkin elde edilen görüşme verileri yazıya geçirilmiştir. Bu bölümde bireylerin çocukluk evleriyle ilgili hatırladıkları mekânlar ve anlatımları mekân-bellek ilişkileri açısından analiz edilmekte ve yorumlanmaktadır.

7.1. Bellekte Kalan Mekânlara İlişkin Özellik ve Ölçütler

Onyedili ailenin görüşme sırasında mekânın hatırlanmasına yönelik anlatımları içerisinden anlamlı veri birimleri saptanmıştır. Bu saptanan veriler arasında kodlama yapılabilmesi açısından taslak temalar belirlenmiştir. Bu belirlenen taslak temalara göre kodlama yapılmıştır. Verilerin geçerliliği ve güvenilirliği açısından taslak temaların kodları kontrol edilmiş ve kesinleştirilmiştir. Temalar arasındaki ilişkilerin ortaya konması ile kodlara ve temalara göre verilerin betimlenmesi, alıntılara yer verilmesi, örneklendirilmesi, açıklanması, yorumlanması, görsel hale getirilmesi mümkün olmuştur.

Görüşülen bireylerin mekân anlatımlarındaki anlamlı veri birimleri modelde belirlenen üç temel unsur etrafında toplanmıştır (**Tablo 7.1.**) : (I) Bireysel Özellikler (Algının, duyum ve duyuların, temel ihtiyaçların, cinsiyetin, aile yapısının, çocukluk evinde geçirilen sürenin ve kişisel uğraşlara ilişkin değerlendirmeler), (II) Fiziksel Çevre (Mahalle, sokak, ev çevresi, açık ve yarı açık alanları, evin yapısal özellikleri, mekan öğeleri, donatılar ve eşyaları, içerisinde yer alan eylemleri), (III) Sosyal Çevre (Sosyal etkileşim, komşuluk, olaylar, yaşanan döneme ilişkin değerlendirmeler)

Bireysel özelliklere bakıldığında görüşülen kişilerin çocuklukta anımsadıkları yaş aralığının 5-10 arasında değiştiği görülmektedir. Her iki cinsten bireyle görüşülmeye çalışıldığı, bellekte kalan mekânsal unsurlarda farklılık olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çocukluk evlerinde yaşanan sürede üç grup oluşturulmuştur; 0-5 yıl, 5-

10 yıl ve 10 yıldan fazla o evde oturanlar. Görüşülen kişilerin büyük bir bölümünün geniş aile mensubu olduğu, ancak çekirdek ve parçalanmış ailelerinde olduğu görüldüğünden bunlar da kodlama sistemine dahil edilmiştir. Temel ihtiyaçlara ve eylemlere bakıldığında uyuma, yıkanma-hijyen, yeme içme, sohbet etme, oturma, yemek pişirme, oyun oynama gibi eylemlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bireysel özelliklerde kişisel uğraşlar başlığı altında piyano çalma, resim yapma, kitap okuma vb. eylemler toplanmıştır. Çocukluk evinin hatırlanmasında duyuların tüm görüşmeciler tarafından kullanıldığı görülmüştür. Bazı bireyler kokuları, bazıları sesleri anımsayarak mekânları ayrıntılamışlardır. Bireysel özelliklerde ortaya çıkan duyular; özgünlük, yasaklılık, farklılık, benzerlik, mutluluk, korku, gizem olarak kodlanmıştır. Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu bu duyuların çocukluk evi anılarında önemli yer tuttuğunu ifade etmişlerdir.

Fiziksel özelliklere bakıldığında tüm görüşmecilerin ev çevresi ve açık alanlara ilişkin anlatımlarında bahçeli ve avlulu ev tipolojilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Evin yönelimiyle ilgili olarak anlatımlar sokak, bahçe ve doğa manzarası olarak kodlanmıştır. Bireylerin anlatımlarında balkon ve teras gibi açık/yarı açık mekânlardan söz edilmektedir. Evin plan organizasyonunda sofa, avlu ve apartman dairesi şemalı anlatımlar yer almaktadır. Çocukluk evlerin kat sayısında tek, iki, üç ve dört kat olmak üzere dört grup oluşturulmuştur. Kişiler evlerini eğimli veya düz arazide olarak hatırlamaktadır. Mekân boyutları tüm görüşmecilerde küçük/büyük, alçak/yüksek, geniş/dar olarak kodlanabilmektedir. Yapı elemanları ve malzeme başlığı altında ahşap, kerpiç, kâgir, betonarme, taş, tuğla ve toprak gibi malzemeler gruplanmaktadır. Sirkülasyon elemanlarının mekândaki konumlarına göre ön plana çıktığı görülmektedir. Bazı bireyler kapı ve pencereleri detaylı anımsayarak mekânı ayrıntılamışlardır. Mekânda yer alan mobilyalar ve eşyalar sabit ve hareketli olarak gruplanmaktadır. Evin konforu görüşmecilerin çoğunluğunda yer alması ile kodlama sistemine dahil edilmiştir.

Sosyal özellikler açısından kodlamalar beş ana grupta toplanabilmektedir. Birinci grupta sosyo-ekonomik ve politik duruma göre Erken Cumhuriyet Dönemi ve Çok Partili Dönem'e ait anlatımlar ön plana çıkmaktadır. İkinci olarak; döneme ilişkin mimari ortamda geleneksel Anadolu Evi, Rum Evi ve apartmanlaşma görülmektedir. Görüşmecilerin anlatımlarında kentsel yaşama, kırsal yaşama ve kentsel burjuva

yaşama ait mekânlar kodlanmıştır. Dördüncü olarak; kişiler misafirlik ve komşuluk ilişkilerini, dini bayramları, aile sohbetlerini ve eğlenceleri anımsayarak mekânları ayrıntılamışlardır. Son grupta ise ev içinde, avluda, bahçede, sokakta ve mahallede oynanılan oyunlar ve mekan içerisinde geçen sevinçli/üzücü olaylar kodlama sistemine dahil edilmiştir.

Tablo 7.1: Bellekte Kalan Mekânlara İlişkin Özellik ve Ölçütler

BELLEĞE YERLEŞTİRMEDE ÖZELLİKLER VE ÖLÇÜTLER		Veriler	Kodlar
	Bireysel Özellikler	Yaş	5-10 yaş arası
		Cinsiyet	Kadın Erkek
		Evde Yaşanan Süre	0-5, 5-10,>10 yıl
		Aile Yapısı	Geniş, Çekirdek
		Temel İhtiyaçlar ve Eylemler	Uyuma, Yıkama-Hijyen, Yeme İçme, Oturma, Sohbet Etme, Yemek Pişirme, Oynama
		Bireysel Özellikler	Kişisel Uğraşlar
		Duyular	Görme, Koklama, Dokunma, Tat Alma, İşitme,
		Duyumlar	Özgünlük, Yasaklılık, Farklılık, Benzerlik, Mutluluk, Korku, Gizem..vb
	Fiziksel Özellikler	Ev Çevresi ve Açık Alanlar	Bahçeli Avlulu Ev
		Evin Yönelimi (Manzara)	Sokak ve Bahçe, Doğa Manzarası, Sokak
		Yarı Açık, Açık Mekânlar	Balkon Teras
		Evin Geometrik Özellikleri	Plan Organizasyonu (Sofalı/Avlulu/Apartman Dairesi), Katlar (Tek Kath/İki-Dört Kath/Çok Kath) Kotlar Eğiminde/Düz Arazide, Mekan Boyutları
		Mekanlar	Ev İçi Alanlar, Ev Dışı Alanlar
		Eylemler	Ev İçinde, Ev Dışında
		Yapı Elemanları ve Malzeme	Ahşap/Kerpiç/Kagir/ Betonarme, Taş Taş/Tuğla/Ahşap/Toprak/Kiremit Sirkülasyon Elemanları Ortada/Köşede/Dışarıda Merdiven/Basamak Kapılar ve Detayları Pencereler ve Detaylar
		Mobilyalar ve Eşyalar	Sabit Mobilyalar Hareketli Mobilyalar, Eşyalar
		Evin Isınma Türü	Soba (Kuzine, Peçko..vb)
	Sosyal Özellikler	Sosyo-Ekonomik ve Politik Durum	Erken Cumhuriyet Dönemi/Çok Partili Dönem
		Döneme İlişkin Mimari	Geleneksel Anadolu Evi/Rum Evi/Apartmanlaşma
		Kültür	Kentsel Burjuva Yaşamı/Kırsal Yaşam/Kentsel Yaşam
		İnsanlararası İlişkiler	Misafirlik /Komşuluk
		Oyunlar	Ev İçinde Oyun/Avluda/Bahçede/ Mahallede Oyun/Oyuncaksızlık Sevinçli/Üzücü Olaylar

7.2. Bellek Mekân İlişkisi Modelinin Sınanması

Bu bölümde beşinci bölümde oluşturulan öneri model onyedeki kişi ile yapılan görüşme sonrası yapılan analizlerden elde edilen verilerle sınanmaktadır. Veriler üç tabloda toplanmıştır. İlk tabloda bireysel özellikleri içeren veriler onyedeki görüşmecinin tümünün yer aldığı genel veriler olarak özetlenmiştir (**Tablo 7.2**). İkinci tabloda fiziksel özellikler (**Tablo 7.5**) ve üçüncü tabloda sosyal özellikler (**Tablo 7.7**) özetlenmiştir. Bu tabloların oluşturulma amacı deneklerin verdikleri yanıtlarla ortaya çıkan mekânsal özellikleri saptayabilmektedir. Bu tablolarla kişilerin belleklerinde kalan mekânsal unsurların benzer ve farklı yönleri saptanabilmektedir.

7.2.1. Bireysel Özelliklere İlişkin Mekân Hatırlamaları

Onyedeki ailenin görüşme sırasında mekânın hatırlanmasına yönelik anlatımları cinsiyet, temel ihtiyaçlar, aile yapısı, çocukluk evinde geçirilen süre, kişisel uğraşlar, duyular ve duyular açısından değerlendirilmektedir.

Alan çalışmasından onyedeki kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşülenlerin on'u erkek, yedi'si kadındır. Sekiz kişinin doğum tarihleri 1940 ve 1950'li yıllar arası, beş kişinin 1930 ve 1940 yılları arası, üç kişinin 1920 ve 1930'lı yıllar arası ve bir kişinin de 1950 ve 1962 yılları arasında gruplanmaktadır (**Tablo 7.2**).

Görüşülen bireylerden dokuz kişi beş-on yıl, altı kişi on yıldan fazla ve iki kişi de beş yıldan az olarak çocukluk evinde kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Geniş ailede yetişen birey sayısı oniki, çekirdek ailede büyüyen birey sayısı ise beş kişidir.

Görüşülen bireylerin mekan hatırlamalarında öncelikli olarak uyuma, yıkanma-hijyen, yeme-içme ve oturma gibi temel ihtiyaçlarının geçtiği mekanlara yönelik hatırlamalar ortaya çıkmaktadır. Uyuma eylemi mekânını altı kişi yatak odası, on kişi oda ve bir kişi salon olarak hatırlamaktadır. Yatak odasını hatırlayan iki kişi tek olarak, dört kişi de ailenin bir başka ferdiyle uyuduğunu anlatmaktadır. Yıkanma ihtiyacının mekânı beş kişide hamam odası, bir kişide mutfak, yedi kişide evin içerisinde veya dışarısında banyo ve dört kişide oda olarak hatırlanmaktadır.

Yeme-içme ihtiyacı için deneklerin tümü mutfakı hatırlamaktadır. Görüşülen bireylerin dördünde mutfak dışarıda bulunmaktadır. Oturma eyleminin mekânını yedi kişi salon, üç kişi oturma odası, üç kişi mutfak, iki kişi misafir odası, bir kişi sofa ve bir kişi de hayat olarak göstermektedir.

Tablo 7.2'de görüleceği gibi, on birey, evlerinde kişisel uğraşları ile ilgili mekanlardan söz etmektedir. Yedi kişi bahçeyle uğraşma, beş kişi çizim ve resim yapma ile ilgili hatırladıkları mekânları, üç kişi koleksiyonlarına ait mekânları ve iki kişi de kitap okudukları yere ait mekân hatırlamaları yapmaktadır.

Görüşülen bireylerin mekân hatıralarına yönelik anlatımlarının beş duyu vasıtasıyla algılanan mekânlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre; tüm denekler görme duyusu ile ilgili mekân hatırlaması yapmıştır. Yedi kişi evin aydınlık mekânlarına, ondört kişi yapı malzemesi ve detaylarına, onbir kişi eşyalara ve renge ilişkin mekân hatırlamaları yapılmıştır. Yedi kişi ferah ve aydınlık mekânları hatırlamaktadır. Ondört kişi yapı malzemeleri ve detaylarına ilişkin hatırlamalara yer vermiştir. Onbir kişi eşyaların ve malzemelerin renk ve doku özelliklerine ilişkin hatırlamalar yapmıştır.

Koku ile ilgili mekân hatırlamaları ondört bireyin anlatımlarında yer almaktadır. Yemek kokusuna ilişkin oniki kişi mutfak, bir kişi depoyu; çiçek kokularına ilişkin üç kişi bahçeyi, havyan kokularına ilişkin iki kişi ahır ve kötü kokuya ilişkin bir kişi odayı hatırlamıştır.

Görüşme yapılan dokuz birey dokunma ile ilgili mekân hatırlamalarına yer vermiştir. Bireylerin dokundukları yere ilişkin hatırlamalarında beş kişide ısısal hatırlamalar, dört kişide de renk ve yüzey hatırlamaları görülmüştür.

Mekânları anlatırken altı kişi hatırladığı seslerden bahsetmiştir. Üç kişi müziğe ve iletişim aletlerine, bir kişi insan sesine ve iki kişi de doğa seslerine ilişkin hatırlamalar yapmıştır.

Tablo 7.2: Bellek-Mekan İlişkisinin Bireysel Özelliklere Göre Dağılımı

			Cengiz Solakoğlu	Nihat Gökyiğit	Latife Gürer	Çayhan Dervişoğlu	Sunay Akın	İbrahim Bodur	Ali Atmaca	Turgut Alton	M.Hadi Yıldızoğlu	Özay Turnaoğlu	Altan Öymen	Türkan Sabancı	Suna Ezer	Nihal Yeğinobalı	Nazire Dedeman	Murat Belge	Nevin Sürmen		
BELLEĞE YERLEŞTİRMEDE ÖZELLİKLER VE ÖLÇÜTLER	Bireysel Özellikler	Yaş	Doğum Tarihi	1943	1925	1931	1947	1962	1928	1947	1937	1934	1940	1932	1936	1949	1927	1949	1943	1949	
		Cinsiyet	Kadın/Erkek	Erkek	Erkek	Kadın	Kadın	Erkek	Erkek	Erkek	Erkek	Erkek	Erkek	Erkek	Kadın	Kadın	Kadın	Kadın	Erkek	Kadın	
		Evde Yaşanan Süre	0-5 / 5-10 / >10 yıl	10 yıldan fazla	10 yıldan fazla	5-10 Yıl	5-10 Yıl	10 yıl	10 yıldan fazla	5-10 Yıl	5-10 Yıl	10 yıldan fazla	10 yıldan fazla	5-10 Yıl	10 yıldan fazla	0-5 yıl	5-10 Yıl	5-10 Yıl	0-5 yıl	5-10 Yıl	
		Aile Yapısı	Geniş/Çekirdek	Geniş	Geniş	Geniş	Çekirdek	Çekirdek	Geniş	Geniş	Geniş	Geniş	Geniş	Çekirdek	Geniş	Geniş	Çekirdek	Geniş	Çekirdek	Geniş	
		Temel İhtiyaçlar	Uyuma	Yatak Odası /Kardeşleriyle	Yatak Odası (Kardeşleriyle)	Yatak Odası (Kardeşleriyle)	Yatak Odası	Yatak Odası	Yatak Odası Nenesi Mutfakta	Odada	Odada (kardeşleriyle)	Odada (kardeşleriyle)	Odada (kardeşleriyle)	Odada (kardeşleriyle)	Salon	Oda(Teyzeyle)	Oda	Oda (Kardeşleriyle)	Oda (Büyükannesiyle)	Oda (Babaannesiyle)	
			Yıkanma-Hijyen	Hamam Odası/Dinlenme Holü	Odada Dolap içinde	Odada leğende,gusülhane	Hamam	Odada leğende yıkanma	Hamam Odası	Mutfak Yanında "Oda"	Gusülhane/Alaturka Tuvalet	Mutfak	Banyo	Banyo	Banyo	Banyo (dışarıda)	Banyo	Mutfak yanı (Banyo dışarda)	Banyo	Banyo	Eh. Yatak Odasındaki Dolap +Hamam(Dışarda)
			Yeme-İçme	Mutfakta	Mutfakta	Mutfakta	Mutfakta	Mutfakta	Mutfakta	Mutfak	Mutfak	Mutfak	Mutfak	Mutfak	Mutfak	Mutfak (Dışarıda)	Mutfak	Mutfak	Oda+Mutfak	Mutfak+Yemek Odası	Mutfak
			Oturma	Oturma Odasında	Salonda	Sofada	Hayat	Salonda	Mutfak	Mutfak	Misafir Odası	Hücre	Mutfak	Salon	Salon	Salon	Salon	Oda	Oturma Odası Salon	Salon	Misafir Odası
		Bireysel Özellikler	Kişisel Uğraşlar	Koleksiyon/Radyo Koleksiyonu	Bahçeyle Uğraşma	Bahçeyle Uğraşma		Koleksiyon/Süsler, Biblolar, Oyuncaklar		Çizim Yapma/Oda	Resim Yapma/Oda Tavan süsleri		Bahçeyle Uğraşma		Bahçeyle uğraşma	Resim yapma				Kitap Okuma/Merdivenler	
		Duyular	Görme	Ferahlığı ve aydınlığı	Evin malzeme detayları	Evin malzeme detayları	Evin malzeme detayları Eşyalar	Renk/Eşyalar	Evin malzeme detayları	Renk Evin malzeme detayları	Evin ahşap iççilik detayları	Evin malzeme ve detaylar	Evin malzeme ve detaylar	Renk Evin malzeme ve detayları	Renk Evin malzeme ve detayları	Renk Evin malzeme ve detayları	Renk Evin malzeme ve detayları	Renk Evin malzeme ve detayları	Renk Evin malzeme ve detayları	Renk Evin malzeme ve detayları	
			Koku	Yemek Kokusu/Mutfak Güllü Kokusu/Bahçe,Pastırma ve Sucuk Kokusu/Depo	Yemek Kokusu/Mutfak	Yemek Kokusu/Mutfak	Yemek Kokusu/Mutfak			Kötü Koku/Oda	Yemek Kokusu/Mutfak	Yemek Kokusu/Mutfak Hayvan Kokusu/Ahr	Yemek Kokusu/Mutfak	Yemek Kokusu/Mutfak	Yemek Kokusu/Mutfak	Ağaç, çiçek kokusu/Bahçe	Yemek Kokusu/Mutfak	Yemek Kokusu/Mutfak Hayvan Kokusu/Ahr	Yemek Kokusu/Mutfak	Yemek Kokusu/Mutfak	
			Dokunma	Elinin Soğuktan Yapışması/Giriş Kapısı				Sobaya Dokunma/Mutfak	Toprak döşeme			Çıplak Ayak Yürüme /Taş Avlu	Çeşitli Meyvalar/Bahçe		Ağaçlar/Bahçe			Yorganlar, yastıklar/Yükseklik	Serinlik/Taşlık	Serinlik/Taşlık	
			İşitme	Piyano Sesi/Salon Sobada Kaynayan Suyun Çırtısı/Mutfak				İletişim Aracı/Salon		Rüzgar Sesi/Pencere /Oda	Su sesi/Havuz	Masal dinletisi/Hücre		Radyo/Salon							
			Tat Alma	Yemek Tadı/Mutfak	Ekmeğin Tadı/Mutfak	Yemek Tadı/Mutfak	Yemek Tadı/Mutfak	Yemek Tadı/Mutfak			Yemek /Mutfak	Yemek /Mutfak	Yemek /Mutfak	Yemek /Mutfak	Yemek/Mutfak	Yemek/Mutfak	Yemek/Mutfak	Yemek/Mutfak	Yemek Tadı/Mutfak		Yemek Tadı/Mutfak
		Duyumlar	Özgünlük	Evin herkes tarafından bilinmesi/Mimari Özellikleri			Mimari Özellikleri		Yapım Tekniği	Yapım Tekniği, El İşçiliği	Mimari Özellikleri	Mimari Özellikleri	Mimari Özellikleri				Mimari özelliği(Rum evi)				
			Yasaklılık		Ambar, Kiler ve Mutfaktaki Dolaplar			Salon			Misafir Odası			Çalışma Odası		Misafir Odası		Ebeveyn Yatak Odası		Dolaplar/Mutfak	
			Farklılık	Fonksiyon/Konsolosluk olarak kullanılması	Konfor/Isınma Biçimi	Yapı Malzemesi			Yapı Malzemesi	Yapı Elemanları	Mimari Öge/Havuz	Fiziksel/Evlerin en büyüğü		Fiziksel/Çevredeki evlerin tek katlı oluşu				Fonksiyon/İki dairenin birlikte kullanılması	Fonksiyon/Evlerin kuyruklu uzantısı		
			Benzerlik							Çevre evlerin yapım tekniği		Çevrede birbirine benzer evler	Çevrede birbirine benzer evler		Çevrede birbirine benzer evler	Çevrede birbirine benzer evler		Çevrede birbirine benzer Rum evleri	Çevrede birbirine benzer iki katlı evler		
			Mutluluk	Sosyal ilişkiler, Oyunlar	Bahçede Oyun Oynama	Oyun, Bahçede Yaşam	Bahçede Yaşam			Bahçede ağaçların içindeki ev görüntüsü	Dışarıda yaşam	Avluda oyun	Salonda oyun	Bahçede Oyun	Bahçede Oyun	Yarı Açık Balkonda Oyun	Bahçede Oyun				
			Korku	Tuvalet			Tuvalet	Tuvalet			Mezar	Tuvalet ve depo	Tuvalet		Tuvalet	Merdiven, odunluk	Tuvalet			Tuvalet	
			Gizem											Tavan arasında oyunlar	Çalışma Odası						

Tat almaya ilişkin hatırlamaları on dört birey üzerinde görülmektedir. Tat almaya ilişkin tüm hatırlamaların mekânı mutfak olarak belirtilmektedir.

Tablo 7.3'de görüldüğü gibi görüşülen bireylerde görme duyusundan sonra tat alma duyusu en az koku kadar etkili olmaktadır. %53'lük oranla dokunma duyusundan kaynaklı hatırlamalar yapılmaktadır. İşitme duyusuna ilişkin tüm görüşülen bireylerde %35 oranında mekân hatırlaması yapılmaktadır.

Tablo 7.3: Duyular Aracılığı ile Bellekte Kalan Mekan Analizi

Duyular	Kişi	% Değeri
Görme	17	%100
Koku	14	%82
Tat Alma	14	%82
Dokunma	9	%53
İşitme	6	%35

Tablo 7.2'de görüleceği gibi bireylerin mekan anlatımlarında duyular ve buna bağlı olarak gelişen özgünlük, yasaklılık, farklılık, benzerlik, mutluluk, korku ve gizem gibi duyumlara rastlanmıştır.

Görüşülen sekiz bireyde, özgünlük değerine ilişkin bilinirlik (1) ve yöresel ve mimari özelliklerine ilişkin (7) mekân hatırlamaları görülmüştür. Yedi bireyde yasaklılıkla ifade edilen mekân hatırlamaları yer almaktadır. Ambar, kiler ve mutfaktaki dolaplar (2) misafir odası ve salon (3), çalışma odası (1) ve ebeveyn yatak odası (1) yasaklı mekânlar olarak hatırlanmaktadır.

11 aile çocukluk evinin diğer evlerden farklılığını belirten mekân hatırlamaları yapmıştır. Buna göre üç kişi fonksiyona, bir kişi konfora, dört kişi yapı malzemesi ve elemanlarına ve üç kişi de fiziksel boyutlarına ilişkin anlatımlara yer vermiştir.

Sekiz aile evlerinin yapım tekniği ve mimari özelliklerine ilişkin anlatımlarında benzerlik ifadesini kullanmıştır. Görüşülen on iki birey, çocukluk evleriyle ilgili anlatımlarında, mutlulukla hatırladıkları mekânlara yer vermiştir. Sosyal ilişkilerin geçtiği mekânlar (2), ve oyun oynanılan yerler (10) mutlulukla hatırlanmaktadır. Korku, on bireyin mekân anlatımlarında yer almıştır. Korkulan mekân sekiz bireyde tuvalet, bir kişide mezar, bir kişide depo ve odunluktur.

Gizemle ilgili olarak iki birey mekân hatırlamasında bulunmuştur. Bu mekânlar çalışma odası ve tavan arasıdır (**Tablo 7.4**).

Tablo 7.4: Duyumlar Aracılığı ile Bellekte Kalan Mekan Analizi

Duyumlar	Kişi	% Değeri
Mutluluk	12	%70
Korku	10	%59
Farklılık	10	%58
Benzerlik	8	%47
Özgünlük	8	%47
Yasaklılık	7	%41
Gizem	2	%11

7.2.2. Fiziksel Özelliklerine İlişkin Mekân Hatırlamaları

Alan çalışmasında görüşülen bireyler çocukluk evleriyle ilgili mekân hatırlamalarını, oturdukları evin mahalle ve sokak ölçeğinden başlayarak aktarmışlardır. Evin geometrik özelliklerini içerden plan organizasyonu, boyutları, kat adedi, yapı elemanları ve malzemeleri, ev çevresi ve açık alanları, sirkülasyon elemanları, mobilyaları ve eşyaları, evin yönelimi, konforu, ev içinde ve dışında yer alan yarı açık-açık mekanları ve içerisinde geçen eylemleri mekanın belleğe yerleştirilmesindeki özellik ve ölçütleri ortaya koyan fiziksel çevre özellikleridir.

Tablo 7.5'ten de görülebileceği gibi görüşülen bireylerin ev çevresine ait mekân hatırlamalarında dokuz kişi bahçeli, beş kişi bahçeli ve avlulu, iki kişi bahçesiz ve bir kişi avlulu anlatımlara yer vermiştir. Evin baktığı yön, tüm deneklerin hatırlamalarında yer almaktadır. Altı kişi bahçeye, dört kişi doğa manzarasına, dört kişi sokak ve bahçeye ve üç kişi de sokağa bakan mekân hatırlamaları yapmıştır. Dört kişi balkon, bir kişi teras, bir kişi teras ve balkon, bir kişi de koridor olmak üzere yedi kişi yarı açık mekânları hatırlamıştır.

Tüm deneklerin mekân hatırlamalarında çocukluk evlerinin plan organizasyonu yer almaktadır. Dokuz birey evlerini sofalı planda, beş birey avlulu planda, üç birey de daire planında hatırlamaktadır. Katlara göre oniki kişi evlerini iki katlı, üç kişi tek katlı, bir kişi üç katlı ve bir kişi de dört katlı hatırlamaktadır.

Tablo 7.5: Bellek-Mekan İlişkisinin Fiziksel Özelliklere Göre Dağılımı

		Cengiz Solakoglu ERZURUM 1950'LER	Nihat Gükyiğit ARTVIN 1935'LER	Latife Güler KONYA (BOZKIR)1940'LAR	Cayhan Dervişoğlu RİZE 1955'LER	Sanay Akın TRABZON 1965 'LER	İbrahim Bodur ÇANAKKALE (YENİCE)1930 'LAR	Ali Atmaca OSMANİYE(KADIRLI) 1950'LER	Turgut Altın BURSA1940'LAR	M.Hadi Yıldoğlu MARDİN 1940'LAR	Özay Turnaoğlu SAMSUN 1945'LER	Altan Öymen ANKARA 1940'LAR	Türkan Sabancı ADANA (Ceyhan) 1940'LAR	Suna Ezer İSKENDERUN 1955'LER	Nihal Yeğinobalı MANİSA 1930'LAR	Nazire Deleman ANKARA 1950'Lİ YILLAR	Marat Belge İZMİR 1950'LER	Nevin Sürmen KÜTAHYA(Taşanlı) 1955'LER		
BELLEĞE YERLEŞTİRMEDE ÖZELLİKLER VE ÖLÇÜTLER	Fiziksel Çevre	Bölge	Doğu Anadolu Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	Marmara Bölgesi	Akdeniz Bölgesi	Marmara Bölgesi	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Akdeniz Bölgesi	Akdeniz Bölgesi	Ege bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Ege Bölgesi	Ege Bölgesi	
		Kent	Erzurum	Artvin	Konya	Rize	Trabzon	Çanakkale	Osmaniye	Bursa	Mardin	Samsun	Ankara	Adana	İskenderun	Manisa	Ankara	İzmir	Kütayha	
		Ev Çevresi ve Açık Alanlar	Bahçeli/Avlulu Ev	Bahçeli ev	Bahçeli ev	Bahçeli ev	Bahçeli ve Avlulu Ev	Bahçesiz	Bahçeli ve Avlulu	Bahçeli ev	Bahçeli ve Avlulu	Avlulu Ev	Bahçeli Ev	Bahçeli Ev	Bahçeli ve avlulu ev	Bahçesiz Ev	Bahçeli ve Avlulu	Bahçeli	Bahçeli	Bahçeli
		Evin Yönelimi (Manzara)	Sokak ve Bahçe	Doğa Manzarası	Sokak	Doğ manzarası	Liman ve deniz manzaralı	Sokak	Bahçe	Bahçe	Bahçe	Sokak, Ova, Diğer Evler	Bahçe	Bahçe ve Sokak	Bahçe	Sokak	Bahçe	Bahçe ve Sokak	Sokak	Sokak ve bahçe
		Yarı Açık, Açık Mekanlar	Balkon/Teras		Balkon			Teras		Balkon	Koridor Avlu		Balkon	Teras ve Balkon		Balkon				
		Evin Geometrik Özellikleri	Plan Organizasyonu	Sofalı	Sofalı	Sofalı	Sofalı	Daire Planlı	Sofalı ev	Sofalı	Avlulu Ev	Avlulu Ev	Sofalı Ev	Sofalı Ev	Avlulu Ev	Daire Planlı	Avlulu Ev	Daire Planlı	Avlulu ev	Sofalı Ev
			Sofalı/Avlulu/Apartman Dairesi/ Katlar	İki Kath	Üç Kath	Tek Kath	İki Kath	İki Kath	İki Kath	İki Kath	İki kath	Tek kath	İki kath	İki Kath ve Bodrum Katı var	Tek Kath	İki kath	İki Kath	Dört Kath	İki kath	İki Kath
			Kotlar	Eğimde/Düz Arazide	Düz Arazide	Eğimli Arazide	Düz Arazide	Eğimli Arazide	Düz Arazide	Düz Arazide	Düz arazi	Eğimli arazi	Düz arazi	Düz arazi	Düz arazi	Düz arazi	Düz arazi	Düz arazi	Düz arazi	Eğimli Arazide
			Mekan Boyutları	Geniş Mutfak	Yüksek Tavan		Geniş Mutfak	Yüksek Giriş Kapısı	Geniş Mutfak	Geniş Bahçe	Yüksek Tavan	Geniş Mutfak	Yüksek Tavan/Hücre	Geniş Salon	Yüksek Tavan	Geniş Salon	Geniş Salon	Geniş Salon	Yüksek Tavan	Kocaman Mutfak
		Mekanlar	Ev İç Alanlar	Büyük Oda,Avlu,Orta Oda,Hammam Odası,Dinlenme Hali,Salon,Mutfak,Kiler odası,Üst katta Yatak Odaları	Mutfak,Zal,Salon	Üst katta Yatak Odaları	Sofa,İki Oda, Gusülhane	Mutfak, Odalar, Mabeyin	Mutfak, Oda, Depo, Üst Katta Yatak Odaları	Yatak Odası,Mutfak, Banyo-we	Yatak odası,Sandık Odası,Misafir Odası,Mutfak, Yarı Açık; Tuvalet	Avlu Etrafında,Manzara Odası,Tuvalet,Hücre, Mutfak,Ahr,Su Kuyusu	Salon,4 Oda, Mutfak, wc- Banyo	Mutfak,Salon Ebeveyn Y.Odası,Çalışma Odası,Banyo Wc	Salon,Oda	Salon,Hol,Oda,Mutfak, Banyo	Alt katta odalar	2xHol,2xMutfak,2xSalon,2x2 yatak odası,2xBanyo (iki daireyi içerden birleştirmişler)	Taşlık,Salon,Yemek Odası,Tuvalet,Banyo,Oda Yatak Odası	Taşlık,Kiler,Kömrürlük, Mutfak,Yatak odaları
			Ev Dış Alanlar	Ahr, Kümes	Ambar	Mutfak,Kiler,Tuvalet, Samanlık	Hamamlık, Ocak		Tuvalet, Ambar, Hayat, misafirlerin kalacağı bir başka ev, ahr, dükkanlar	Mutfak	Alt Katta Bodrum	Sergen,Ocak,Depo	Sığınak	Banyo,Tuvalet,Mutfak, Ocak	Odunluk,Alt katta bakkal ve tefec dükkanı	Mutfak,Tuvalet Banyo (mutfak yanı oda),Ahr,Talamba	Tek Kath müstakil bina	Kümes	Tuvalet	
		Eylemler	Ev İçinde	Eğlence	Evde Üretim	Depolama	Depolama	Toplanma, Eğlence	Evde Üretim	Yatma	Eğlence	Eğlence	Eğlence	Eğlence	Misafir Ağarlama	Misafir Ağarlama	Misafir Ağarlama	Yatılı Misafir Ağarlama	Yatma	Yatılı Misafir Ağarlama
				Misafir Ağarlama	Depolama	Yemek Yapma	Depolama	Misafir Ağarlama	Misafir Ağarlama	Evde Üretim	Misafir Ağarlama	Misafir Ağarlama	Misafir Ağarlama	Misafir Ağarlama	Yatma	Yemek Yapma	Yatma	Oyun Oynama		
				Depolama	Yemek Yapma	Uyuma	Depolama	Yemek Yapma	Depolama	Yemek Yapma	Depolama	Depolama	Depolama	Evde Üretim	Yatma	Yemek Yapma	Yatma	Oyun Oynama		
				Yemek Yapma	Yatma	Yıkama	Yıkama	Yemek Yapma	Yemek Yapma	Yemek Yapma	Yemek Yapma	Yemek Yapma	Yemek Yapma	Yatma	Yemek Yapma	Yatma	Oyun Oynama			
				Yatma	Oyun Oynama			Yıkama	Yatma	Yatma	Yatma	Yatma	Yatma	Yatma	Oyun Oynama	Yatma	Oyun Oynama	Oyun Oynama		
				Yıkama																
				Oyun Oynama						Oyun Oynama	Oyun Oynama	Oyun Oynama	Oyun Oynama	Oyun Oynama						
				Bahçede Ekip Bıçme		Bahçede Ekip Bıçme	Yemek Yapma		Bahçede Ekip Bıçme			Oyun Oynama	Yemek Yapma	Oyun Oynama	Camazır Yıkama	Yıkama			Oyun Oynama	
		Yapı Elemanları ve Malzeme	Ahşap/Kerpiç/Kagir/ Betonarme/Taş	Taş Ev	Kagir Ev	Kerpiç ev	Ahşap Ev	Betonarme	Ahşap Ev	Ahşap Ev	Ahşap Ev	Taş Ev	Kagir Ev	Ahşap Ev	Taş ev	Betonarme	Kagir Ev	Taş ev		
			Taş/Tuğla/Ahşap/Toprak/Kiremit	Taş duvarlar	Tavanda Ahşaplar	Tavanda ahşaplar		Kiremit Çatı Tuğla Duvarlar				Toprak Dam Taş Duvarlar	Ahşap çatı üzeri kiremit		Beton dam	Kiremit Çatı	Kiremit Çatı Taş Duvar Taş Kaplama Döşeme		Taş Duvar Ahşap Döşeme	
			Sirkülasyon Elemanları	Ortada/Köşede/Dışarıda	Merdiren/Basamak	Köşede	Kenarda		Köşede	Ortada Merdiven	Ortada Merdiven		Dışarıda Merdiven	Ortada Merdiven	Girişte Basamaklar	Dışarıdan Merdiven	Ortada Merdiven		Girişte Basamaklar	
			Kapılar ve Detayları	Büyük masif ahşap kapılar/oda	Ahşap Kapılar	Ahşap pencereler Oymalı dış kapı	Büyük kapı tokmağı	Ahşap pencereler Pencerede Panjur Camsız Pencere	Ahşap Pencereler	Ahşap Pencereler	Ahşap Pencereler	Ahşap Geniş Pencereler	Ahşap Kapılar	Ahşap Pencereler	Ahşap Pencereler	Ahşap pencereler dar ve yüksek	Demir Giriş Kapısı		Pencerede cumba	
			Pencereler ve Detayları	Çift kat pencere/Pastırma ve sucuk odasında	Ahşap pencereler	Ahşap Pencereler	Ağır giriş kapısı Kocaman kilit			Ahşap Oda Kapıları	Ahşap Oda Kapıları	Ahşap Kapıları	Ahşap Yüksek Pencereler	Ahşap Kapılar	Ahşap Giriş Kapısı	Ahşap çift kanatlı kapı Oda kapıları ahşap ve cam	Ahşap parmaklıklı ve kepenkli pencere		Büyük ve küçük kapı yan yana /Giriş Kapısı	
			Mobilyalar ve Eşyalar	Sabit Mobilyalar		Yıkama Dolabı	Sedirler							Sabit Dolaplar/Mutfak				Sedir/Günlük Oda		Sabit Dolaplar/Mutfak
		Hareketli Mobilyalar, Eşyalar		Piyano/Salon Org/Oda Radyo/Salon	Giyisi Dolabı	Kaneviçi örtüler, hasır yastıklar/Salon	Bakır siniler, ateşte güğüm, bakır kazanlar, ocaklar/Mutfak	Koltuklar/Salon Radyo,Ayna/Koridor Gece Lambası/Salon				Yer Yatağı, minderler ve şilteler/ Hücre	Ocak, mustuk, su deposu, kuzine/Mutfak Masa, mermer oymalı mustuk/Salon Karyola, Dolap/Yatak Odası	Yemek Masası/Salon Radyo/Salon Kazan/Banyo Dikiş Makinesi/Oda	Tel dolap/Mutfak	Ocak, Tel Dolap, bacas/Mutfak	Tahta raflar/Mutfak Yerr Yatakları/Oda	Yatak, yorganlar, saten işlemeli çarşafar/Y. odası Fırın, buzdolabı, ahşap raflar, işli örtüler/Mutfak Masa, sandalyeler, Hasır yastıklar, Koltuk Takımı/Salon	Kuzine, yer minder, /Mutfak Katife yastıklar/Misafir Odası Kazan/Bahçe	
		Evin Isınma Türü	Soba (Kuzine, Peçko)	Soba	Soba (Peçko)	Soba	Soba	Soba	Soba	Soba	Soba	Soba	Soba	Soba	Soba	Soba	Soba			Soba

Onüç kişi evlerinin konumlarını düz arazide, dört kişi de eğimli arazide hatırlamaktadır. Bireyler mekânları hatırlarken geniş, yüksek, dar, kocaman, küçük, büyük gibi sıfatları kullanmışlardır. Beş kişi mutfaklarını geniş olarak, sekiz kişi evin tavanlarını yüksek olarak ve beş kişi de salon ve sofalarını geniş olarak hatırlamışlardır.

Ondört birey çocukluk evlerinin içinde ve dışında yer alan mekânlarla ilgili hatırlamalar yapmıştır. Ev içinde hatırlanan mekân isimleri Oda, Hamam Odası, Dinlenme Holü, Salon, Mutfak, Kiler Odası, Yatak Odası, Ambar, Sofa, Banyo, Sandık Odası, Ahır, Çalışma Odası, Yemek Odası, Kömürlük ve Taşlık olarak adlandırılmaktadır. Ev dışında ise ahır, mutfak, kiler, tuvalet, samanlık, ambar, sergen, ocak, depo, sığınak, banyo, odunluk ve kümes gibi mekânlar hatırlanmaktadır. Beş bireyin anılarında tuvalet, dört bireyin anılarında mutfak, üç bireyin anlatımlarında da yıkanma mekânı evin dışında yer almıştır.

Görüşülen bireylerin evin içerisindeki eylemlere yönelik mekân hatırlamalarında on beş kişi yatma, onüç kişi misafir ağırlama, oniki kişi oyun oynama ve yemek yapma eylemlerini hatırlanmaktadır. Sekiz kişi evde depolama ve yıkanma eylemini, dört kişi de üretime yönelik eylemleri hatırlamaktadır. Evin dışarısında yer alan eylemler depolama, bahçede ekip biçme, yemek yapma, oyun oynama, çamaşır yıkama ve yıkanma olarak hatırlanmaktadır.

Onbir kişi hatırladıkları mekânların malzemelerini belirtmişlerdir. Beş kişide taş duvarlarla ilgili hatırlamalar göze çarpmaktadır. İki kişi tavandaki ahşapları hatırlamaktadır. Dört kişi kiremit kaplı çatı ile ilgili anlatımlara yer vermiştir. Bir kişi toprak damı hatırlamıştır.

Görüşülen bireylerin onbeşinde çocukluk evlerinin yapım tekniği ve malzemelerine ilişkin anlatımlar yer almıştır. Beş kişi ahşap, dört kişi taş, üç kişi kagir, bir kişi kerpiç ve iki kişi de betonarme olarak çocukluk evlerini hatırlamaktadır. Bu hatırlamaların bölgelere göre dağılımı **Tablo 7.6** şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7.6: Coğrafi Bölgelere Göre Hatırlanan Yapım Tekniği ve Malzeme

Coğrafi Bölgeler	Kişi	Yapım Tekniği ve Malzeme
Karadeniz Bölgesi	4	Kagir(2), Ahşap (1), Betonarme (1)
Doğu Anadolu	1	Taş
Güneydoğu Anadolu	1	Taş
İç Anadolu	3	Kerpiç(1), Ahşap (1), Betonarme(1)
Marmara	2	Ahşap (2)
Akdeniz	3	Ahşap(1), Taş (1), Betonarme (1)
Ege Bölgesi	3	Kagir(1), Taş(2)

Kotları birbirine bağlayan merdivenler on bir bireyin dördünde ortada, üçünde köşede, ikisinde kenarda ve ikisinde de dışarıda yer almaktadır. Ayrıca dört birey evin girişindeki birkaç basamağı hatırlamaktadır.

Dış dünyayla ilişki kurmayı sağlayan pencereler açılım yönleriyle, malzemeleriyle ve detaylarıyla on üç bireyde hatırlanmaktadır. Kapılar boyutlarıyla, malzemeleriyle ve detaylarıyla on bir bireyin anlatımlarında yer almaktadır. Altı kişi oda kapılarını, beş kişi de eve giriş kapısını hatırlamaktadır.

Görüşülen bireyler evin mobilya eşyalarına yönelik mekân hatırlamalarında bulunmuşlardır. Buna göre, altı kişide sabit mobilyalar ve oniki kişide hareketli mobilyalar ve eşyalar hatırlanmıştır. Oniki birey hareketli mobilyalar ve eşyaları, altı kişi sabit mobilyaları hatırlamıştır. Sabit mobilyaları hatırlayan altı bireyin beşi kadın, biri erkektir. Hareketli mobilya ve eşyaları hatırlayan on iki bireyin, yedisi kadın, beşi erkektir. Görüşmedeki tüm kadınlar hareketli mobilya ve eşyalarla ilgili hatırlamalar yapmıştır.

On beş birey ısınma türünü soba olarak hatırlamaktadır. Isınma biçiminin hatırlanma oranı %88'dir.

7.2.3. Sosyal Çevre Özelliklerine İlişkin Mekân Hatırlamaları

Görüşülen bireylerin mekân hatırlamalarında sosyal çevre özelliklerine ilişkin anlatımlar göze çarpmaktadır. Kültürel değerler, döneme ilişkin ekonomik, mimarlık ve politika, sosyal ilişkiler, oynanan oyunlar ve mekânla ilişkili olaylar anlatımlarda ortaya çıkmaktadır (Tablo 7.7).

Görüşülen kişilerin dokuzunun çocukluk dönemi Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait olup, yaşadıkları evin tipolojisi sekiz kişide geleneksel Anadolu Evi ve bir kişide Rum evi olarak anlatılmaktadır. Sekiz kişinin çocukluk dönemi ise Çok Partili döneme rastlamaktadır. Bu dönemin ilk yıllarında dört kişide geleneksel Anadolu Evi, bir kişide Rum Evi ve üç kişide de apartmanlaşma tipolojilerine ait hatırlamalar görülmüştür.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Geleneksel ev tipolojilerinin %75'i kırsal yaşamda geçmektedir. Çok Partili Dönem'de ise apartman tipolojilerinin tümü kentsel yaşama ait hatırlamaları içermektedir.

Sosyal ilişkiler ve bu ilişkilerin geçtiği mekânlar on iki bireyde hatırlanmıştır. İnsanlararası ilişkilere ait mekân hatırlamalarında %59 oranında komşuluk ve misafirlik ilişkileri hatırlanmıştır. Bu ilişkilere bağlı olarak hatırlanan mekan salon, sofa, zal ve hayattır.

On üç birey, ev içinde ve dışında oynadığı mekânları hatırlamıştır. Bahçe ve sokak, on üç birey için en çok oynanılan yerdir. Beş birey çocukluk evinde geçen sevinçli (1) ve üzücü (4) olaylara ilişkin mekân hatırlamalarında bulunmuştur.

Tablo 7.7: Bellek-Mekan İlişkisinin Sosyal Özelliklere Göre Dağılımı

			Cengiz Solakoğlu	Nihat Göküğüit	Latife Güler	Çayhan Dervişoğlu	Sunay Akın	İbrahim Bodur	Ali Atmaca	Turgut Altın	M.Hadi Yıldızoğlu	Özay Turnaoğlu	Altan Öymen	Türkan Sabancı	Suna Ezer	Nihal Yeğinobalı	Nazire Dedeman	Murat Belge	Nevin Sürmen	
BELLEĞE YERLEŞTİRMEDE ÖZELLİKLER VE ÖLÇÜTLER	Sosyal Çevre	Sosyo-Ekonomik ve Politik Durum	Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950 Yılları arası) , Çok Partili Dönem	ERZURUM 1950'LER Çok Partili Dönem	ARTVİN 1935'LER Erken Cumhuriyet Dönemi	KONYA (BOZKIR)1940'LAR Erken Cumhuriyet Dönemi	RİZE 1955'LER Çok Partili Dönem	TRABZON 1965 'LER Çok Partili Dönem	ÇANAKKALE (YENİCE)1930 'LAR Erken Cumhuriyet Dönemi	OSMANİYE(KADIRLI) 1950'LER Çok Partili Dönem	BURSA1940'LAR Erken Cumhuriyet Dönemi	MARDİN 1940'LAR Erken Cumhuriyet Dönemi Savaş Sonrası Kıtık	SAMSUN 1945'LER Erken Cumhuriyet Dönemi Mübadele Sonrası Yaşam	ANKARA 1940'LAR Erken Cumhuriyet Dönemi Savaş Sonrası Huzursuz Dönemi	ADANA (Ceyhan) 1940'LAR Erken Cumhuriyet Dönemi	İSKENDERUN 1955'LER Çok Partili Dönem	MANİSA 1930'LAR Erken Cumhuriyet Dönemi Kurtuluş Savaşı Sonrası Yaşanan Yangın/Eviszlik	ANKARA 1950'LI YILLAR Çok Partili Dönem	İZMİR 1950'LER Çok Partili Dönem Mübadele Sonrası Yaşam	KÜTAHYA(Tavşanlı)1955'LER Çok Partili Dönem
		Döneme İlişkin Ev Tipolojisi	Geleneksel Anadolu Evi/Apartmanlaşma/ Rum evi	Geleneksel Anadolu Evi	Geleneksel Anadolu Evi	Geleneksel Anadolu Evi	Geleneksel Anadolu Evi	Apartmanlaşma	Geleneksel Anadolu Evi	Geleneksel Anadolu Evi	Geleneksel Türk Evi	Geleneksel Anadolu Evi	Rum Evi	Geleneksel Anadolu Evi	Geleneksel Anadolu Evi	Apartmanlaşma	Geleneksel Anadolu Evi	Apartmanlaşma	Rum evi	Geleneksel Anadolu Evi
		Kültür	Kentsel Burjuva Yaşamı/Kırsal Yaşam/Kentsel Yaşam	Kentsel Burjuva Yaşamı	Kırsal Yaşam	Kırsal Yaşam	Kırsal Yaşam	Kentsel Yaşam	Kırsal Yaşam	Kırsal Yaşam	Kentsel Burjuva Yaşam	Kentsel Yaşam	Kırsal Yaşam	Kentsel Yaşam	Kırsal Yaşam	Kentsel Yaşam	Kırsal Yaşam	Kentsel Yaşam	Kentsel Yaşam	Kırsal Yaşam
		İnsanlararası İlişkiler	Aile /Komşuluk	Komşuluk İlişkileri/Damda Piknik, Misafir Ağırlama Aile İlişkileri/Sohbetler Salon	Evde Üretim	Aile İlişkileri		Komşuluk İlişkileri/Terasta Yemek	Komşuluk		Ailece Toplantılar Misafirlik Yatılı Konuk Ağırlama Bayram Ziyaretleri	Ailece Toplantılar Komşuluk	Misafirlik	Komşuluk Misafirlik Aile İlişkileri	Komşuluk Misafirlik Aile İlişkileri	Komşuluk Misafirlik Aile İlişkileri	Komşuluk Misafirlik Aile İlişkileri	Komşuluk Misafirlik Aile İlişkileri	Misafirlik Aile İlişkileri	Komşuluk ilişkileri Misafirlik Aile İlişkileri
		Oyunlar	Ev İçinde Oyun/Avluda/Bahçede/ Mahallede Oyun/Oyuncaksızlık	Ev içinde, Avluda, Bahçede	Bahçede, Oyuncaksızlık, Fasiilye sırgından atçılık	Ev içinde, Bahçede, Sofada			Bahçede Oyun	Bahçede Oyun Ev İçinde Oyun	Avluda, Sokakta, Mahallede Oyun	Ev İçinde, Bahçede Oyun	Ev İçinde, Bahçede Oyun	Bahçede	Kapı Önünde Merdivende	Bahçede ve Avluda	Bahçede/Oyuncaksızlık		Bahçede Oyun Mahallede Oyun	
		Olaylar	Sevinçli/Üzücü/ Olaylar					Göbeğindeki yara izi/Mutfak			Hastalanma/Oda			Kızkardeşinin doğumu/Oda	Zehirlenme/Banyo		Annesinin ölümü/Oda			

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, insanın yaşamında mekansal çevresi ile etkileşim içerisinde olduğunu ve bu etkileşimin sonuçlarını zihninde saklayabildiğini ve yeniden anımsayabildiğini, ortaya koymaktadır. Mekan ve bellek ilişkisinin çocukluk evi bağlamında ele alındığı bu araştırmada, mekan belleğinin oluşumu incelenmiş, mekan öğelerinin bellekle olan ilişkileri değerlendirilmiş ve bellekte kalan mekan öğeleri ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde kavramlar ve tanımlar başlığı altında bellek ve mimarının arakesitinde oluşabilecek üç kavram incelenmiştir. Araştırma, bellek, algı ve ev kavramları üzerine temellenmiştir. Bu kavramların ve tanımların birlikte değerlendirilmesi sonucu kalıcı mekan belleği *“Yaşam boyunca mekânla ilgili duyumların, algılamaların, öğrenmenin, deneyimlerin ve anıların yalnızca kendi bileşenleri ile değil; içinde geçen fenomenlerle, ortam özellikleriyle ve yaşamla birlikte, bir başka deyişle "bağlamı" ile birlikte belleğe kaydedilmesi, ilişkilendirilmesi”* olarak tanımlanmıştır.

Kalıcı bellek oluşumu mekânın duyum aşaması, mekânın algılanması ve mekânın belleğe kodlanması olarak üç süreçte açıklanmıştır. Mekânın algılanmasında bireysel farklılıklar önem kazanmaktadır. Algılanan mekân uzun süreli bellekte saklanmaktadır. İlişkilendirme, eşleştirme, karşılaştırma, yönelme gibi işlemlerle belleğe kodlanmaktadır. Kalıcı mekân belleği ise mekânın algılanma süreciyle başlayan bağlamla ve yaşam biçimi ile ilişkilendirilen kodların bellekte uzun süreli saklanması ile oluşmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde tezin strüktürünü oluşturan bellek kavramı farklı disiplinlerin konuya yaklaşımlarıyla incelenmiştir. Belleğin nörolojik sistemler ile zihin işlevi ve davranışı arasındaki ilişkisi belleğin fizyolojisi başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu incelemeler sonucunda yapılan alan çalışmasında ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir:

Araştırmada görüşülen bireylerin çocukluk evlerine ait anlatımları uzun süreli bellekte depolanan mekânsal verilerin geri çağırılması olarak ifade edilebilir. Uzun süreli bellekte depolanan mekânsal verileri belleklerinden çağıran yetişkinler, uzun süreli belleğin bir alt grubu olan deklaratif belleği kullanarak olayları söze dökülür şekilde aktarmışlardır. Araştırmacılar, deklaratif belleği; episodik ve semantik olarak ikiye ayırmaktadır. Mekansal verilerin bellekten çağırılmasında nerede yemek yenildiğinin hatırlanması, nerede toplanıldığının anımsanması gibi episodik bellek şeklinde olaysal anlatımların yanında, semantik bellekteki gibi evlerinin kaç kattan oluştuğu, çocukluk evlerin mahallelerini, yerleşim dokularını anlattıkları olgusal bellek türüne de rastlanmıştır. Yetişkin grubun mekana yönelik anlatımları episodik bellek altında çalışan otobiyografik bellek anlatımlarını içerdiği söylenilebilir.

Görüşülen bireylerin hatırlanan mekan verileri ile yaşları kıyaslandığında **Rubin (1987)**'nin belirttiği gibi hatırlanması istenilen yaş dönemiyle, bireylerin şimdiki yaşları arasında fark olduğu ve bu farkın da mekan hatırlamalarını arttırıcı rolü olduğu saptanmıştır. Yetişkin dönemde hatırlanan çocukluk anıları ile ilgili çalışma yapan **Davis (1999)**, kadınların erkeklere göre daha fazla çocukluk anılarını hatırladığını ve kadınların belleği geri çağırmada daha hızlı olduğunu ortaya koymuştur. Davis'in çalışmasına benzer şekilde hatırlanan verilerin niteliği ile cinsiyet ayrımı değerlendirildiğinde mekânla ilgili duygusal hatırlamaların kadınlarda daha çok ortaya çıktığı görülmüştür. Kadın grubun mekân anlatımlarının daha detaylı ve açıklayıcı olduğu görülmüştür.

Çalışmada, Aristotle, Platon, Augustine, Locke, Hume Descartes, Kant, Bergson gibi düşünürlerin bellek konusundaki yorumları incelenmiştir. Bu yorumlar neticesinde belleğin mimaride zihinsel eylem olarak ele alındığı, hareket halinde olduğu, olanaklı bedensel deneyimleri yorumlayarak, yalnızca şimdide bedenin yaşadığı duyumu değil, hem geçmişte yaşadığı duyumları hem de gelecekte yaşayacağı duyumları olanaklı kıldığı görüşü oluşmuştur. Bu durumda mimari deneyimlenerek yaşam boyu belleğe kodlanmaktadır.

Belleğin sadece bireysel bir yetenek olmadığı toplum tarafından belirlendiği düşüncesi **Halbwachs (1925, 1941, 1950)** 'ın çalışmalarında incelenmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin çocukluğu Türkiye'nin coğrafyasal mozağini oluşturacak şekilde farklı kentlerde ve farklı konut dokularında geçmiştir.

Halbwachs'a göre bellek bireyin toplumsallaşma sürecinde oluşmaktadır. Bu çalışmada **Halbwachs (1925)**'in öne sürdüğü düşünceyi destekler nitelikte sonuçlar ortaya çıktığı söylenilebilir. Çocukluk evlerinin bellekte kalan mekân öğelerini hatırlayıp anlatan bireyler, yaşadıkları dönemin toplumsal ve kültürel olaylarını, gelenek ve alışkanlıklarını, komşuluk ilişkilerini, oyunlarını ortak payda altında birleştirmişlerdir. Bellek her zaman bireye aitmiş gibi görünür fakat toplumsal olarak belirlenir. Bellekten geri çağrılan mekânsal öğeler toplum belleğinin şimdiye yansımaları şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın sonuçlarını bireysel, fiziksel ve sosyal özelliklere bağlı mekân hatırlamaları şeklinde özetlemek mümkündür. Buna göre;

Bireysel Özellikler:

1. Yetişkinler en erken beş yaşlarına ait mekân deneyimini hatırlamışlardır. Bu bulgunun aynı zamanda **Freud (1961)**'un tanımladığı erken çocukluk amnezisi yaş dönemini doğruladığı söylenilebilir. 7-12 yaşlarına ait çocukluk döneminde daha çok mekansal veri toplandığı, yetişkinlerin hatırladıkları mekan verilerinin miktar ve niteliklerinden ortaya çıkmıştır.
2. Evde kalma süresi beş-on yıl arasında veya on yıldan fazla olan bireylerin anlatımlarının, beş yıldan az kalan bireylere göre daha zengin olduğu görülmektedir.
3. Geniş ailede yetişen bireylerin, mekan hatırlamalarında ve mekan içerisinde geçen eylemlerinde sosyal ilişkilerin varolduğu ve bu ilişkilerin mekan hatırlamalarını arttırdığı sonucu ortaya çıkmıştır.
4. Görüşülen bireylerin çoğunlukla mekân hatırlamaları Geleneksel Anadolu Evi'nin mekânsal özelliklerini içerdiği görülmektedir. Temel ihtiyaçlara göre mekânların ayrıştığı ancak birbirinden tamamen kopmadığı görülmektedir. Mutfak, içerisinde en çok eylemin yer aldığı mekân olarak hatırlanmaktadır.
5. Kişisel uğraşların, mekânların hatırlamasında belirleyici bir rol aldığı sonucu çıkmaktadır.
6. Çocukluk evi hatıralarının tüm mekânlarının altında duygusal bağlantılar

olduğu saptanmıştır. Bu duyguların farklılıkları ve yoğunlukları arasındaki ilişki bellekte kaydolmuştur. Mekânla oluşturulan duygusal bağın **Atkinson (1995) ve Cüceloğlu (1994)** 'nün belirttiği sadece görsel ve işitsel olan birincil duygularla oluşan mekan algısıyla değil, koku, dokunma, işitme ve buna bağlı olarak gelişen korku, mutluluk, sevgi, merak, heyecan, gizem, yasaklılık, farklılık ve benzerlik gibi duyumlarla da oluştuğu görülmüştür. Görme bir mekânın hatırlanabilmesi için en etkili duyu olarak ortaya çıkmıştır. Tat alma duyusu en az koku kadar mekanın hatırlanmasında etkili olmaktadır. Mutluluk bir mekânın hatırlanabilmesi için en etkili duyumdur. Tüm yetişkinlerin mekânsal hatırlamalarında bahçe, avlu, sokak gibi dış ortam anlatımları mutlulukla aktarılmaktadır. **Sebba (1991)**'nin çalışmasına benzerlik gösteren bu bulguyla, çocukluk döneminin en çok hatırdaki kalan mekânının bahçe olduğu söylenilebilir. Korku bir mekânın hatırlanabilmesi için bir diğer etkili duyumdur. Görüşülen bireylerde, tuvalet en çok korkulan mekân olarak hatırlanmaktadır.

Fiziksel Özellikler:

1. Bireyler ev çevresi ve açık alanlarını en çok bahçeli ve avlulu olarak hatırlamaktadırlar.
2. Evin baktığı yön mekân hatırlaması için belirleyici rol almaktadır.
3. Plan organizasyonu, katlar, kotlar ve mekânsal boyutlar, yapı elemanları ve malzemesi, sirkülasyon elemanları mekânın hatırlanması için önemlidir. Geleneksel Anadolu Evi'nin plan organizasyonunun çoğunlukta olduğu mekan hatırlamaları yapılırken, evlerin genellikle iki katlı, ev içerisinde ve dışarısında mekanları olan, birkaç basamakla eve çıkılan, bahçe içerisinden giriş yapılan, yapı malzemelerinin taş, ahşap veya kerpiç olarak hatırlandığı, geniş sofa ve mutfak olan, ahşap kapı ve pencereleri ve yüksek tavanları olan mekan hatırlamalarının yapıldığı görülmüştür. Ülkenin farklı kentlerinde hatırlanan bu evlerin her türlü iklimsel ve bölgesel farkları ortaya çıkaracak nitelikte yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Yerel farklılıkların mekânsal boyutta anılarda yer aldığı görülmektedir.

4. Evin sabit ve hareketli mobilyalarının çoğunlukla kadınlar tarafından detaylıca hatırlandığı saptanmıştır. Hareketli mobilyalar sabit mobilyalara göre daha fazla hatırlanmaktadır.
5. Evin konforu, özellikle ısıtma biçimi mekânın hatırlanmasında önemli rol oynamaktadır.

Sosyal Özellikler:

1. Çocukluk dönemleri 1950 yılına kadar olan bireylerde Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait sosyal ve mekânsal belleğin hatırlandığı görülmektedir. Çocukluklarını yaşadıkları kentten aile, daha iyi iş imkânları ve eğitim sebebiyle göçler olmuştur. 1950'den sonra çocukluk dönemini yaşayan bireylerde ise modernleşmeye bağlı olarak geleneksel ev tipolojisinin değişmeye başladığı, apartmanlaşma olgusunun mekân hatırlamalarında yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla dönemin içinde bulunduğu ekonomik, mimari ve sosyal çevrenin mekân anılarında etkili rol oynadığı saptanmıştır.
2. Bellekte kalan mekânsal verilerin niteliği evin anlamının sadece fiziksel bir yapıdan oluşmadığını, içerisinde çeşitli psikolojik, kültürel ve toplumsal anlamları da içerdiğini ortaya koymuştur.
3. Komşuluk ve misafirlik ilişkilerinin mekânların hatırlamasında önemli rol oynadığı görülmektedir. Özellikle aile sohbetleri, bayram ziyaretleri, yemekler insanlararası ilişkilerin ve buna bağlı mekân hatırlamalarının artmasında etkili olmaktadır.
4. Oyun oynanılan mekân bahçe ve sokaktır. Diğer komşu çocuklarıyla ve kardeşlerle birlikte oyun oynanılan yerlerin anıları birey için önemlidir.
5. Mekânlar içerisinde geçen eylemlerin sevinçli veya üzücü oluşuna göre hatırlanmaktadır. Bir mekânın üzücü olaylarla hatırlanması, sevinçli olaylarla hatırlanmasına göre daha fazladır.

Üç unsur etrafında gruplanabilen sonuçlar çalışmanın beşinci bölümünde mekân bellek ilişkisini araştırmaya yönelik geçici olarak ortaya konulan modelin geçerlilik kazandığını ve doğrulandığını göstermektedir.

Mekan ve bellek ilişkisinde ortaya çıkan sonuçlar konut araştırmalarını ve tasarımlarını yönlendirecek, yararlı olacak yönleriyle dikkate alınmalıdır. Ülkemizde son yıllarda ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerle ortaya çıkan konut uygulamalarında, farklı yerel, kültürel ve iklim değerlerine sahip bölgelerde yapılan konutların bu çalışma kapsamında değerlendirildiğinde nitelikli hatırlanabilecek çok az bileşenin olacağı düşüncesi kaygı uyandırmaktadır. Yerel mimarının anılarda yer alan mekânsal zenginliğinin tasarımlara aktarılmasını, kaliteli ve nitelikli çevrelerin yaratılmasında öncü değerlerden biri olarak kabul edilmesini sağlamak gerekmektedir.

Geleneksel evlerdeki yaşamın en önemli özelliklerinden biri, yaşamın mümkün olduğunca doğaya dönük olarak düzenlenmiş olmasıdır. Evin taşlığı, avlusu veya bahçesi aile bireylerinin birbirleriyle ve doğayla yakın ilişki içerisinde olduğu mekânlardır. Anılarda kalan her ev, kendi iklim bölgesinin, topografyasının, kültürünün özelliklerini taşımaktadır. Konut sadece sayısal bir ifade veya bir strüktür olmayıp ait olduğu kültürel ortam tarafından etkilenen bir kavramdır.

Günümüz kentlerinde ise yoğun konut dokusu içerisinde geleneksel yaşamdan aktarılabilecek değerler göz ardı edilmekte ortaya çıkan ürünlerle niteliksiz bir çevre yaratılmaktadır. Yapılar arası ilişkilerde gün ışığından yararlanmada ve fiziksel çevre standartlarını oluşturmada yetersiz kalındığı görülmektedir. Geçmiş sürekli kişinin arkasından gelmekte ve topladığı şimdiyle geleceğe doğru uzamaktadır. Geçmiş yaşantının değerlerinin azaltılması, gelecekte yaşamı önemli ölçüde olumlu etkileyen bu değerlerin var olamayacağının bir göstergesi olabilir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, belleğin bireysel ve sosyal yapısının yanında yönlendirici özelliğinden faydalanılarak bu değerleri tasarımlara aktarma gerekliliğı bu çalışmayla ortaya konulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Ö.**, 1977. Biçimlendirme, KTÜ Mimarlık Bölümü, Karadeniz Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon.
- Alder, H.**, 2000. Sağ Beyin Yöneticisi: Beyin Gücünü etkin Kullanma (The Right Brain Manager How To Use The Power Of Your Mind To Achieve Personal And Professional Success), Çev. Akbaş, F.C, Kariyer Yayıncılık, İstanbul.
- Altman, I ve Cheemers, M.**, 1980. Culture and Environment, Cambridge University Press. Cambridge
- Anderson, J.A.**, 1973. A theory for the recognition of items from short memorized lists, *Psychological Review*, **80**, 417-438.
- Anderson, J.R.**, 1976. Language Memory and Thought, Lawrence Erlbaum, Oxford, UK.
- Appadurai, A.**, 1986. The Social Life Things. Commodities in Cultural Perspective, Cambridge.
- Aristotle.**, 1941. The Basic Works of Aristotle. Ed. McKeon R., Random House, New York.
- Arkan, S.**, 1939. Taksim’de Bir Kira Evi, *Arkitekt Dergisi*, **1-2**.
- Arnheim, R.**, 2007. Görsel Düşünme, Metis Yayınları, İstanbul.
- Aslanoğlu, İ.**, 1980. 1923-1930 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Doktora Tezi, O.D.T.Ü Mimarlık Fakültesi Basımevi, Ankara.
- Assmann, J.**, 2001. Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, Çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Atkinson, R.C. ve Shiffrin, R.M.,** 1968. Human Memory: A proposed system and its control processes. In K.W. Spence (Eds), *The psychology of learning and motivation: Advances in research and theory*, pp. 90-197, Vol 2, Academic Press, New York.
- Atkinson, R.C. ve Shiffrin, R.M.,** 1971. The Control of Short Term Memory. *Scientific American*, **225**, 82-90.
- Atkinson, R.L., Atkinson R.C, vd.** 1990. Introduction to Psychology. Harcourt Brace Jovanovich Publishers, Orlanda, USA.
- Atkinson R. ve C.Hilgard, E.,** 1995. Psikolojiye Giriş, Cilt 1, Çev. Atakay K. Vd. Sosyal Yayınlar. İstanbul.
- Augustine, S.,** 1961. Saint Augustine Confessions, Pine Coffin Çev., Penguin Books, England.
- Ayres, J.,** 1979. Sensory integration and the child. Western Psychological Services, Los Angeles.US
- Aydınlı, S.,** 1986. Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bachelard, G.,** 1969. Poetics of Space. Beacon Press. Boston.
- Bal M., Crewe J., ve Spitzer L.,** 1999. Acts of Memory: Cultural Recall in the Present, University Press of New England, Hanover.
- Baudelaire, C.,** 1991. "On Dialectics of Postdialectical Thinking", çev.Terdiman R., Minnesota Press, Minneapolis.
- Bauer, P.,** 1997. Development of Memory in Early Childhood, in Cowan N ve Hulme Charles Ed., "The Development of Memory in Childhood", Psychology Press, NY.
- Baymur, F.,** 1994. Genel Psikoloji, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Bektaş, C.,** 1996. Türk Evi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Bell, S.,** 2006. Scale in Children's Experience with the Environment, in Spencer C. ve Blades M.,eds, "Children and Their Environments", Cambridge University Press, 13-25, UK.
- Benjamin, D.N.,** 1995. Afterword, in D.N.Benjamin, D.Stea ve D.Saile ed, "The Home: Words, Interpretations, Meanings and Environments", Aldershot, England.
- Berger, J.,** 1986. Ways of Seeing. Penguin Books Ltd. London.
- Berger, J.,** 1989. Seeing is Believing: An Introduction to Visual Communication, Mayfield Publishing Co, US
- Bergson, H.,** 1911. Matter and Memory. Çev.,N.M. Paul, W.S. Palmer, Swan Sonennenschein & Co, London.
- Bergson, H.,** 1998. An Introduction to Metaphysics., Barış Karacasu Çevirisi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Bertram, C.,** 2004. Memory and Architecture, in Bastea E ed., "Housing the Symbolic Universe in Early Republican Turkey", New Mexico Press, New Mexico.
- Bilgin, İ.,** 1996. Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme, "Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme", Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 472-490.
- Bogdan R.C, ve Biklen, S.K.,** 1992. Qualitative research for education: An Introduction to Theory and Methods, Allyn and Bacon, Boston.
- Bonta, J.P.,** 1979. Architecture and its interpretation: *A study of expressive systems in architecture*, Lund Humphries, London.
- Bourtchouladze, R.,** 2002. Memories are made of this, Colombia University Press, UK.
- Boyer, M.C.,** 1996. The City of Collective Memory: Its historical imagery and architectural entertainments, M.I.T. Press. Cambridge.

- Bozdoğan, S.**, 1998. Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış, Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba Ed., Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Brewer, W.**, 1986. What is autobiographical memory?, in Rubin, D.C ed, “Autobiographical Memory”, Cambridge University Press.
- Cambridge Dictionary of Philosophy.**, 1995. Robert Audi ed., Cambridge University Press.
- Case, D.**, 1996. Contributions of Journeys away to the Definition of Home: an Empirical Study of a Dialectical Process. *Journal of Environmental Psychology*, **16**, 1-15.
- Cengizkan, A.**, 2004. Mübadele Konut Ve Yerleşimleri, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Cevizci, A.**, 2000. Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Chawla, L.**, 1986. The Ecology of Environmental Memory, *Children’s Environment Quarterly*, 3,4.
- Chawla, L.**, 1990. Ecstatic Places, *Children’s Environment Quarterly*, 7.4.
- Chawla, L.**, 1992. Childhood Place Attachments in I. Altman ve S. M.Low eds, “Place Attachemnets: Human Behaviour and Environment: Advances in Theory and Research”, s. 63-86, Plenum Press.
- Cobb, E.**, 1977. The Ecology of Imagination in Childhood. Colombia University Press, NY.
- Cohen, N.J.**, 1981. Neuropsychological Evidence for a Distinction Between Procedural and Declarative Knowledge in Human Memory and Amnesia, Ph.D Thesis, University Of California.
- Connerton, P.**, 1992. How Societies Remember, Cambridge University Press. Cambridge.

- Cooper, C.M.,** 1974. Designing for Human Behaviour: Architecture and the Behavioral Sciences, J.Lang ve diğ. ed, “The House As The Symbol Of Self“, Stroudsburg, PA, Dowden, Hutchinson and Ross, 130-146.
- Cooper, C.M.,** 1992. Environmental Memories, in I. Altman ve S. M.Low eds, “Place Attachments: Human Behaviour and Environment: Advances in Theory and Research”, s. 86-112. Plenum Press.
- Cooper, C.M.,** 1995. House as a Mirror of Self: Exploring the Deeper Meaning of Home, Conari Press, Berkeley, USA.
- Cüceloğlu, D.,** 2004. İnsan ve Davranışı: *Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çandar, T.,** 2007. Murat Belge Bir Hayat, Doğan Kitap, İstanbul.
- Çarmıklı, N.,** 2006. Babama Söz Verdim: Hayatım, Anılarım, Nurol Eğitim Kültür ve Sanat Vakfı Yayını, Ankara.
- Davis, P.,** 1999. Gender Differences in Autobiographical Memory for Childhood Emotional Experiences: *Journal of Personality and Social Psychology*, **76**, 3, 498-510.
- Dovey, K.,** 1985. Home and Homelessness, in I.Altman ve C.Werner eds,*Home Environments: Human Behaviour and Environment*, Plenum. New York
- Downs, R., ve Stea, D.,** 1973. Cognitive Maps and Spatial Behaviour: Process and Products, Image and Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behaviour, Ed., Downs and Stea, Chicago, Adline, 8-26.
- Eldem, S.H.,** 1975. Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul.
- Eldem, S.H.,** 1987. Türk Evi Osmanlı Dönemi Cilt III, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul.
- Emiroğlu, K., ve Ünsal, S.,** 2006.Kentleşme, Yapı ve Konut 1923-1950 Dönemi, İnşaat Sanayi Yayınları No:17, Ankara.

- Erikson, E.**, 1950. *Childhood and Society*, Harmondsworth, Penguin Books.
- Erkman, U.**, 1982. *Mimari Tasarım için Bir veri Üretim Yöntemi Olarak Çevre Analizi*, İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul.
- Ertürk, S.**, 1984. *Mimari Mekanın Algılanması Üzerine Deneysel Bir Çalışma*, K.T.Ü. Basımevi, Trabzon.
- Freud, S.**, 1961. *Civilization and its Discontents*, Çev., Strachey, S., W.W.Norton, NY
- Friedman, N.** 2004. *İmge*. Çev. Atakay, K., *Kitaplık Aylık Edebiyat Dergisi*, YKY, İstanbul.
- Gardner, H.**, 1982. *Art, Mind & Brain: A Cognitive Approach to Creativity*, Basic Boks, Inc Publishers, New York.
- Gibson, J.** 1950. *The Perception of the Visual World*, Houghton Mifflin, Boston.
- Gibson, J.** 1979. *An Ecological Approach to Visual Perception*. Houghton Mifflin, Boston.
- Glaser, B.**, 1978. *Theoretical Sensitivity*, University Of California, San Francisco.
- Glaser, B., ve Strauss, A.L.**, 1967. *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Resarch*, Aldline, Chicago.
- Graf, P. Ve Ohta, N.**, 2002. *Lifespan Development of Human Memory*. The MIT Press, London.
- Güçlü A., Uzun E., Uzun S., ve Yolsal, U.**, 2002. *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- Gür, Ş.Ö.**, 2000. *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü*, YEM Yayınları, İstanbul.
- Gür, Ş.Ö., Özbilen A., ve Ertürk S.**, 1989. *Çevresel Psikolojide Çocuk*, K.T.Ü Yayınları, Trabzon.

- Halbwachs, M.,** 1925. Les Cadres Sociaux le Memoire, İng. Çev. Lewis A.Coser, “Maurice Halbwachs on Collective Memory”, 1992, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Halbwachs, M.,** 1941. La Topographie l égandaire des évangiles en terre sainte. Etude de memoire collective, İng. Çev. Lewis A.Coser, Maurice Halbwachs on Collective Memory, 1992, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Halbwachs, M.,** 1950. La mémoire Collective, İng. Çev. Lewis A.Coser, “Maurice Halbwachs on Collective Memory”, 1992, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Hançerlioğlu, O.,** 1992. Felsefe Ansiklopedisi, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O.,** 2001. Toplumbilim Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Hart R., ve Chawla L.,** 1980. The Development of Children’s Concern for the Environment. *International Institute for Environment and Society*, Berlin Germany.
- Hayward, G.,** 1975. Home as an Environmental and Psychological Concept, *Landscape*, 20, 2-9.
- Hester, R., ve O’Donnell, W.,** 1987. Inner and Outer Landscapes-integrating Psychotherapy with Design, *Mass* (Journal of the School of Architecture&Planning, University of New Mexico., **5**, 30-36.
- Howes, M.,** 2007. Human Memory: Structures and Images. Sage, London.
- Hume, D.** 1965. Essential Works of David Hume, Çev. Cohen., R., Bantam, New York, USA.
- Huyssen, A.,** 1995. Twilight Memories, Making Time in a Culture of Amnesia. Routledge. New York.
- Israel, T.,** 2003. Some Place Like Home, Wiley Academy, UK.
- Jung, C.** 1971. Psychological Types. Princeton University Pres. Princeton

- Kahvecioğlu, H.**, 1998. Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine bir Model, Doktora Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kant, I.** 1965. Critique of Pure Reason. Çev., Smith K., St.Martin's. New York.
- Kılincaslan, İ.**, 1981. İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atöyesi, İstanbul.
- Kıraç, S.**, 2006. Ömrümden Uzun İdeallerim Var, Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul.
- Kocabıyık, A.**, 2004. Tazlar Köyünden Borusan'a, Doğan Kitap, İstanbul.
- Kongar, E.**, 1985. Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kuban, D.**, 1975. Sanat Tarihimizin Sorunları, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D.**, 1995. Türk "Hayat"lı Evi, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Kuban, D.**, 1995. 1950'lerde İstanbul'da Menderes İmarı, İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Küçükerman, Ö.**, 1996. Kendi Mekanın Arayışında Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul.
- Ladd, F.C.**, 1977. Residential History: You can go home again, *Landscape*, 21(2), 34-43.
- Lang, J.**, 1974. Theories of Perception and Formal Design, Designing for Human Behaviour, Dowden-Hutchinson and Ross, PA.
- Lang, J., Burnette, C., Moleski, W., ve Vachon, D.**, 1974. Fundamental Processes of Environmental Behaviour, Designing for Human Behaviour: Architecture and Behavioral Sciences, Dowden, ed., Lang ve diğ., Hutchinson&Ross Inc, Pennsylvania.

- Lang, J.**, 1987. Creating Architectural Theory, The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design, Van Nostrand Reinhold, NY.
- Lawrence, R.**, 1993. The Meaning and Use of Home: It's Interior, A. Ernesto (Ed.), "The Meaning and Use of Housing", Avebury, England, 73-80.
- Lawrence, R.**, 1987. Housing, Dwellings and Homes: Design Theory, Research and Practice, John Wiley & Sons, New York.
- LeCompte, M.D, ve Goetze, J.P.**, 1984. Ethnographic Data Collection in Evaluation Research, D.M. Fetterman ed., Ethnography in Educational Evaluation, Sage, CA.USA
- Linton, M.**, 1986. Ways of Searching The Contents Of Memory, In Rubin, D.C ed, Autobiographical Memory, (50-68), Cambridge University Press.
- Lipsitt, L.H, Engen T., ve Kaye, H.**, 1963. Developmental Changes in the Olfactory Threshold of the Neonate, Child Development, Morgan T. Clifford ed, Çev.Bayraktar R., 1980.
- Locke, J.**, 1997. An Essay Concerning Human Understanding, Ed., Woolhouse R., Penguin Boks, London.
- Lukashok, A ve Lynch K.**, 1956. Some Childhood Memories of The City, *American Institute of Planner's Journal*, 22, 142-152.
- Lynch, K.**, 1960. The Image of The City, MIT Press, US.
- Lynch, K.**, 1977. Growing Up in Cities, MIT Pres, Cambridge.
- Lynch, K.**, 1981. A theory of Good City Form, MIT Press, Cambridge.
- Malouf, David.**, 1986. 12 Edmondstone Street. Ringwood, Victoria, Penguin Books. Australia.
- McCann, W.H.**, 1941. Nostalgia: A Review of the Literature. Psychological Bulletin, 38, 165-182.
- Meydan Larousse.**, 1971. Hafıza Tanımı, VCilt, s.515.

- Morgan, T.C.**, 1991. Psikolojiye Giriş, Çev. Karataş S., Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Yayınları, Ankara.
- Modern Türkiye Mecmuası**, .1938. Ev Nedir ve Bir Ev Nasıl Kurulmalı?, No:1, 16.
- Neisser, U.**, 1976. Cognition and Reality: Principles and Implications of Cognitive Psychology, Freeman, San Francisco.
- Neisser, U.**, 1982. Memory: What are the Important Questions?, in U.Neisser ed., “Memory Observed, Remembering in Natural Contexts”, 3-19, Freeman, San Francisco, USA.
- Ohta, N.**, 2002. The Need for a Lifespan Developmental Approach within Memory Research is More Urgent than Ever, in Graf P ve Ohta N eds, “Lifespan Development in Human Memory”, MIT Press, Cambridge.
- Oğuz, O.**, 2004. 80 Yıl Cumhuriyet’e Yaşıt Bir Hayat, Doğan Kitap, İstanbul.
- Ozankaya, Ö.**, 1975. Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- Öymen, A.**, 2002. Bir Dönem Bir Çocuk, Doğan Kitap, İstanbul.
- Özsoy, A.**, 1994. Konutu Anlamak, *Kuram Dergisi*, Kitap 5, (5-9).
- Özsoy, A.**, 1998. Mimarlıkta Psikoloji Ders Notları, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Pamuk, O.**, 2003. İstanbul, Hatıralar ve Şehir, YKY, İstanbul.
- Patton, M.Q.**, 1987. How to Use Qualitative Methods in Evaluation, Sage, CA, Newbury Park.
- Piaget, J.** 1969. The Child’s Conception of the World. Totowa, Adams, NJ:Littlefield.
- Piaget, J ve Inhelder B.**, 1956. “Topological space” The child’s Conception of Space, Routledge and Kegan Paul, London.

- Pillemer, D.**, 2003. Directive Functions of Autobiographical Memory: The guiding Power of the Specific Episode, *Memory*, 11, (2), 193-202.
- Pourteus, D.**, 1976. Home: The Territorial Core, *Geographical Review*, **66**, 383-390.
- Pulat, G.**, 1992. 1992. Dar Gelirli Kentlilerin Konut Sorunu ve Soruna Sosyal İçerikli Mekansal Çözüm Arayışları, Kent-Koop Yayınları, Ankara.
- Putnam, H.**1979. Mind Language and Reality. Cambridge University Press. New York.
- Rapoport, A.**, 1969. House Form and Culture, Englewood Cliffs, Prentice Hall, N.J.
- Rapoport, A.**, 1977. Human Aspects of Urban Form. Pergamon. New York.
- Rapoport, A.**, 1979. An Interview with Amos Rapoport on Vernacular Architecture, ODTÜ Mimarlık fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2.
- Rapoport, A.**, 1980. *Cross Cultural Aspects of Environmental Design*, Environment and Culture, ed. I. Altman, Plenum Pres, NY.
- Rapoport, A.**, 1981. Identity and Environment: a Cross-Cultural Perspective, der.: J.S. Duncan, "Housing and Identity: Cross-Cultural Perspective", Croom-Helm, Londra, 6-35.
- Richter, G.**, 2000. Walter Benjamin and the Corpus of Autobiography, Wayne State University Press.US
- Rivlin, L.**, 1978. Environmental Autobiography, Childhood City Newsletter, No.11.NY
- Rosenthal, M. ve Yudin, P.**, 1972. Materyalist Felsefe Sözlüğü, Aziz Çalışlar Çev., Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Routledge Encyclopedia of Philosophy**, 1998., Ed. Edward Craig, Routledge
- Rubin, D.**, 1987. The New York Times Newspaper, June 23
- Rubin, D.**, 2000. Autobiographical Memory and aging, D.C Park ve N.Schwarz Ed., Cognitive Aging: A Primer, Psychology Press, Philadelphia, 131-149.

- Rybczynski, W.**, 1986. Home: A Short History of an Idea. Viking. NY.
- Sachs, J.D.S.**, 1967. Recognition Memory for Syntactic and Semantic Aspects of Connected Discourse, Perception and Psychophysics, **5**, 95-103.
- Sebba, R.**, 1991. The landscapes of childhood: The reflection of childhood's environment in adult memories and in children's attitudes. *Environment and Behaviour*, **23** (4), 395-422.
- Sencer, Y.**, 1979. Türkiye'de Kentleşme, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Sey, Y.**, 1998a. Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Mimarlık ve Yapı Üretimi, Yıldız Sey ed., 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 25-39.
- Sey, Y.**, 1998b. Cumhuriyet Dönemi'nde Konut, Yıldız Sey ed., 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 273-300.
- Schahctel, E.**, 1959. Metamorphosis: On the Development of Affect, Perception, Attention and Memory, Basic books, NY.
- Schahctel, E.**, 1982. On Memory and Childhood Amnesia In U. Neisser Ed., Memory Observed, 189-200, Freeman, San Francisco.
- Schachter, D.**, 1996. Searching for Memory: The Brain, the Mind and the Past, Basic Books, NY, USA.
- Schacter, D ve Tulving E.**, 1994. Memory Systems 1994. MIT Press. London.
- Schulz, C.**, 1971. Existence, Space and Architecture, Studio Vista. London.
- Schulz, C.**, 1985. The Concept of Dwelling: On the Way Toward Figurative Architecture, Rizzoli, NY.
- Saegert, S.**, 1985. The Role of Housing in the Experience of Dwelling. Plenum Press, New York.
- Squire, L.**, 1982. The Neuropsychology of Human memory, *Annual Review. Neurosci*, **5**, 241-273.

- Squire, L.,** 1987. Memory and Brain. Oxford University Press. New York.
- Strauss, A., ve Corbin, J.,** 1990. Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques, Sage, Newbury Park.
- Şenyapılı, T.,** 1985. Ankara Kentinde Gecekondu Gelişimi(1923-1960), Kent-Koop Yayınları, Ankara.
- Tanrıdağ, O.,** 1994. Teoride ve Pratikte Davranış Nörolojisi, Nobel Tıp Kitabevleri,İstanbul.
- Tapan, M.,** 1998. İstanbul'un Kentsel Planlanmasının Tarihsel Gelişim ve Planlama Eylemleri, Yıldız Sey ed., 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 273-300.
- Tekeli, İ.,** 2001. Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ.,** 1996. Türkiye'de Yaşamda ev Yazında Konut Sorununun Gelişimi, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Tekeli, İ.,** 1982. Türkiye'de Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tomsu, L.,**1950.Bursa Evleri, Doçentlik Çalışması, İstanbul Matbaacılık ,İstanbul.
- Tulving, E.,** 1972. Episodic and Semantic Memory. In E. Tulving &W.Donaldson (Ed.) Organization of Memory. New York. Academic Press
- Tulving, E.,** 1987. Introduction: Multiple Memory Systems and Consciousness. *Human Neurobiology*, 6, 67-80.
- Tulving, E.,** 1991. Concepts of human memory. Ed. L.R.Squire, N.M. Weinberger, G.Lynch, &J.L.McGaugh., Organization and Locus of Change. Oxford University Press. New York.
- Tulving, E.,** 1993. What is Episodic Memory? Current Perspectives in Psychological Science, 2, 67-70.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü,** Ankara, 2005.

Webster College Dictionary, Longman Group Limited. 1984, England.

Weinert F.E. ve Schneider W., 1999. Individual Development From 3 to 12, Cambridge University Press, UK.

Winograd, T.,1975. Frame representations and the Declarative-Procedural Controversy, In O. Bobrow ve A.Collins ed, Representation and Understanding: Studies in Cognitive Science, Academy Press, 185-210.

Wolcott, H.F., 1994. Transforming Qualitative Data: Description, Analysis and Interpretation, Sage, Newbury Park.

Yıldırım, A., ve Şimşek., 2004. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yürekli, H., ve Yürekli, F., 2004. Mimarlık Bir Entelektüel Enerji Alanı, Yapı Yayın, İstanbul.

EKLER

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ MİMARİ TASARIM PROGRAMI DOKTORA ÇALIŞMASI

Bellek ve Mimarlık İlişkisi Kalıcı Bellekte Mekânsal Öğeler

Otobiyografik Yaklaşımla Konut-Bellek İlişkisi Görüşme Formu

1. Görüşmeyi Uygulayanın Adı Soyadı:
2. Görüşme Tarihi, Görüşme Yeri:
3. Görüşülen Aile Bireyinin Adı Soyadı:
4. Doğum Yeri ve Tarihi:
5. Cinsiyeti:
6. Eğitim durumu:
7. İş Durumu:

II. AİLENİN KONUMU VE GEÇMİŞİ

8. Bu yerleşim birimine nereden, ne zaman ve niçin geldiniz?
9. Ailenizin geçirdiği aşamalar veya önemli olaylar nelerdir?
10. Aile Tablosu
11. Ne kadar süredir İstanbul'da yaşıyorsunuz?
12. Eğer başka bir şehirde /semtte yasadıysanız yaşam evrelerine göre konutunuzun özelliklerinden kısaca bahseder misiniz?

III. ÇOCUKLUK DÖNEMİ HAFIZASINDA EV

13. Çocukluğunuzda en uzun oturduğunuz evi hatırlayabiliyor musunuz?
14. Bu evde ne kadar süre oturdunuz?
15. Nasıl bir ailede büyüdünüz? Ailenizi kısaca anlatır mısınız? (Kaç bireyden oluştuğu vb...)
16. Çocukluğunuzu geçirdiğiniz mahalleyi anlatabilir misiniz? (Fiziksel ve sosyal yapı)
17. Çocukluğunuzu geçirdiğiniz evi tarifleyebilir misiniz? (Kullanılan malzeme, çatısı, bahçesi, kat sayısı, dış görünümü ..vb bilgi verir misiniz?)
18. Çocukluğunuzu geçirdiğiniz evde size ait bir yer var mıydı? Anlatır mısınız?
19. Çocukluğunuzda oyun oynadığınız yerleri hatırlayabiliyor musunuz? Nasıl mekanlardı?
20. Çocukluk döneminizde yaşadığınız evi bir başkasına hangi sıfatlarla anlatırsınız?
21. Çocukluk eviniz kaç odalıydı ve hangi mekanlardan oluşuyordu? (Hatırladıklarınızı kısaca anlatır mısınız?)
22. Ailenizdeki bireylere ait özel alanlar / odalar/ yerler var mıydı? Anlatır mısınız?
23. Hafızanızda kaldığı şekliyle krokisini çizebilir misiniz?
24. Çocukluk yıllarınızda yaşadığınız evin en çok hatırladığınız yeri neresidir?
25. Bu evde yaşarken başınızdan geçen/bir olayı ve bu olayın geçtiği mekânı hatırlayabiliyor musunuz?
26. Evinizin içerisinde hafızanızdan yararlanarak gezebilir miyiz? Kapıdan içeriye girdiğimizde karşınıza çıkan mekânları anlatabilir misiniz?
27. Evinizde en çok kullandığınız mekan hangisiydi?
28. Yaşama alanları ve yatak odaları birbirlerinden ayrı mı çözülmüştü? Nasıl?
29. Banyo ve mutfakla ilgili hatırladığınız özel detaylar var mı?
30. Kapılar ve pencerelerle ilgili aklınızda kalan bir detay var mı? Pencerenizin açıldığı manzara? Kapınızın açıldığı yön...vb gibi?
31. Evinizin çok ışıklı/aydınlık mekânı var mıydı? Ya da size çok karanlık gelen bir mekânı?
32. Evinizde içeride veya dışarıda diye tarihleyebileceğiniz mekanlar var mıydı? Nerelelerdi?

33. Evinizin bahçesi var mıydı? Bahçe varsa ne gibi aktiviteler için kullanılıyordu?
34. Sizce çocukluk evinizin diğer evlerden farklı olan bir özelliği var mıydı?
35. Çocukluk evinizde diğer evlerden daha fazla sevdiğiniz bir mekan var mıydı, bu mekanın özellikleri nelerdi?(Rengi, Biçimi, Boyutları, Manzarası, Sosyal İlişkileri, Konforu...vb)
36. Çocukluk evinizde kullanmadığınız veya kullanmanıza izin verilmeyen bir mekan var mıydı? Bu mekanın özellikleri nelerdi?
37. Bu evde yaşarken hayatınızda değişiklikler oldu mu? Neler?
38. Çocukluk evinizden ayrılma sebebiniz?
39. Çocukluk evinize daha sonra gitme fırsatı bulabildiniz mi?Evetse neler hissettiniz?
40. Şu an yaşadığınız evin çocukluk yıllarınızda yaşamış olduğunuz eve benzer yanları var mı?Eğer cevabınız evetse ne tür benzerlikler göze çarpıyor? (Mekansal, Fiziksel, Çevresel, Sosyal...vb)

IV. YETİŞKİN DÖNEMDE EV

41. Şu an yaşadığınız evin çevresini nasıl tarif edersiniz?
42. Şu an yaşadığınız evi tarif edebilir misiniz?
43. Bu evde şu an sizinle beraber yaşayan var mı? Kimler?
44. Ne kadar süredir bu evde oturuyorsunuz?
45. Neden bu evde veya bu çevrede yaşamayı tercih ediyorsunuz?
46. Bu evde size çocukluk evinizdeki anılarınızı anımsatacak herhangi bir eşya veya herhangi bir öge var mı?
47. Evinizde en çok kullandığınız mekan hangisidir? (Kısaca anlatır mısınız ?)
48. Evinizin en sevdiğiniz yeri hangisidir? Neden?
49. En sevdiğiniz yer hangi özellikleri ile sizi etkilemektedir?(Rengi, biçimi, boyutları, manzarası, sosyal ilişkileri, konforu..vb)
50. Şimdi yaşamakta olduğunuz evi bir başkasına hangi sıfatlarla anlatırsınız?
51. Evinizin krokisini çizebilirmisiniz?
52. Genel olarak ev sizin için ne anlam ifade ediyor?
53. Kendi kişiliğinizi nasıl tanımlarsınız?

Görüşmeye zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Trabzon’da doğdu. Mimarlık Lisans eğitimini Mimarlık Bölüm 1.si derecesiyle 1997 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi’nde, Y.Lisans eğitimini İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Programı’nda 2000 yılında tamamladı. Lisans eğitimi sırasında Prof.Dr Şengül Öymen Gür ile birlikte Doğu Karadeniz Bölgesi Nitelikli Konut Araştırmaları için Konut Dizgeleri çalışmalarında bulundu. Ulusal ve uluslararası çeşitli yarışmalara katıldı. Y.Lisans eğitimi sırasında Prof.Dr Ferhan Yürekli ve Prof.Dr Hülya Yürekli ile birlikte çeşitli projelerde çalıştı. 2000 yılında Prof.Dr Hülya Yürekli danışmanlığında “Bir Kavramın Mimariye Yansıması: Kaybolmak-Yok Olmak” adlı Y.Lisans tezini tamamladı. 2001 yılında Araştırma Görevlisi olarak katıldığı Maltepe Üniversitesi’nde 1. ve 2. sınıflarla Bina Bilgisi ve Mimari Proje derslerinde görev aldı. 2003 yılında Doç.Dr Gülçin Pulat Gökmen ile yazdığı makale ile ENHR (European Network of Housing Research) Arnavutluk, Tiran konferansına katıldı. Kavramlar ve kavramların mimaride biçimlenişi üzerine yazdığı “Zaman/Mekan Sarmalında Kaybolmak” adlı makalesi Nisan 2003 YAPI Dergisi’nde yayınlandı. Halen, özel sektörde bir inşaat firmasında, Mimari Projeler bölümünde çalışmaktadır.